АРАБ ТІЛІНІҢ ГРАММАТИКАСЫ. САРФ

قواعد اللغة العربية. الصرف

80 ЖЫЛ

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

С. Т. Аманжол,
Г. Ж. Бүркітбай,
Ж. Ж. Сариева

*Араб тілінің граммат**икасы***

САРФ

قواعد اللغة العربية
الصرف

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

С.Т. Аманжол, Г.Ж. Бүркітбай, Ж.Ж. Сариева

АРАБ ТІЛІНІҢ ГРАММАТИКАСЫ

САРФ

قواعد اللغة العربية
الصرف

Алматы
«Полилингва» баспасы
2021

ӘӨЖ 811,411(075,8)
КБЖ 81,2 Араб - 923
А 52

Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің Ғылыми Кеңесі ұсынған (№ 11 хаттама, 26 маусым 2018 ж.)

Пікір жазғандар:
Д.Ә. Есенжан – филол.ғ.к., Абылай хан атындағы ҚазХҚжәне ӘТУ профессоры
Р.С. Мухитдинов – филол.ғ.к., Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ доценті
К.Т. Садыбаев – PhD, Нұр-Мүбарак Египет ислам мәдениеті университетінің оқытушысы

А 52 **Аманжол С.Т.**
Араб тілінің грамматикасы. Сарф. **قواعد اللغة العربية. الصرف** / Аманжол С.Т., Бүркітбай Г.Ж., Сариева Ж.Ж. - Алматы: Абылай хан ат. ҚазХҚжәнеӘТУ, 2021. – 188 б.

ISBN 978-601-270-404-4

Араб тілінің грамматикасы. Сарф. قواعد اللغة العربية. الصرف - Қазақстанда қазақ тілінде араб тілінің дәстүрлі грамматикасының сарф-морфология саласын қазақ тілімен салғастыра түсіндіріп, тәжірибелік тапсырмалармен, жаттығу жұмыстарымен бекітетін алғашқы бірегей еңбек.

Оқулық Республикамызда шет тілдік білім берудің негізін қалаушы болып саналатын Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінде араб тілін оқыту тәжірибеміздің негізінде құрастырылды.

Еуропа, кеңес дәуіріндегі және ТМД елдеріндегі шығыстанушы-арабтанушы ғалымдардың басым көпшілігі араб тіліндегі сарф негізін құрайтын етістіктің баптарын рим цифры бойынша топтастырып түсіндіреді. Бұл оқулықта етістіктің баптарын айқындауда араб тілінде жазылған ғылыми еңбектер мен төл оқулықтар негіз етіп алынды. Бұл баптарға сәйкес келетін рим цифры бойынша топтастырылған туынды етістіктер жақшада салғастырылып көрсетіліп, түсініктеме беріліп отырады.

Оқулық араб тілін үйренушілер мен арабтанушыларға, магистранттар мен докторанттарға арналады.

كتاب «قواعد اللغة العربية. الصرف» قد تم إعداده بشرح على أساس مقارنة اللغة الكازاخية بقواعد اللغة العربية لا سيما مادة الصرف . ويُعتبر هذا العمل أول كتاب تُدعم فيه المعلومات بتمرينات واجبية وتدريبات تطبيقية.

خرج هذا العمل من تجربتنا في مجال تدريس اللغة العربية على مرور السنين في الجامعة الكازاخية للغات العالمية و العلاقات الدولية باسم أبلاي خان.

من المعلوم أن أكثر العلماء المستشرقين و علماء الدراسات العربية في عهد الاتحاد السوفيتي و اتحاد الدول المستقلة و أوروبا درّسوا أبواب الفعل الثلاثي المزيد والفعل الرباعي المزيد باستخدام الأرقام الرومانية. و في هذا الكتاب أخذت المصادر العربية و الكتب الأساسية في مجال الصرف كبناء لتوضيح المادة. وتستعمل الأرقام الرومانية وأسماء أبواب الفعل معا لزيادة البيان و المعلومات.

هذا المقرر يُخص بدارسي اللغة العربية و الدراسات العربية و الباحثين في الدراسات العليا.

ӘӨЖ 811,411(075,8)
КБЖ 81,2 Араб - 923

ISBN 978-601-270-404-4

© Аманжол С.Т., Бүркітбай Г.Ж., Сариева Ж.Ж., 2021
© Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ, 2021

المقدمة
АЛҒЫ СӨЗ

Араб тілінің құдіреттілігі оның грамматикалық дәстүрінің классикалық бағыттан айнымауында. Оған араб грамматикасының даму барысында ғалымдардың сіңірген еңбектеріне шолу жасау арқылы көз жеткізуге болады.

Араб тілінің теориялық дәстүрі Басра, Куфа, Бағдат, Андалус, Мысыр, Шам филологиялық мектептерінде жасалған. Арабтардың тіл туралы алғашқы еңбектері Евфрат пен Тигр бойындағы Басра және Куфа қалаларында шықты. Бұл екі қалада грамматикалық екі мектеп – екі бағыт пайда болды.

Араб тілінің алғашқы грамматикасын құрастырушы, араб лингвистикасының негізін салушы басралық Әбу әл-Асуад әд-Дуали (VII ғасыр) араб тіліндегі сөздерді اسم - есім, فعل - етістік және حرف - жалғаулық деген сөз таптарына бөлді, орфографияның кейбір мәселелері және флексия мәселелері деген бөлімдерге бөліп қарастырды.

Араб тілі филологиясын тыңғылықты зерттеу VIII ғасырдың бірінші жартысынан, Басраның филологиялық мектебінен басталған. Оның негізін қалаушы - Әбу-Әмр Иса Ибн Умар ас-Сақафи. Ол - араб тілінің алғашқы толық грамматикасының авторы Сибауейхидің ұстазы. Басраның грамматикалық мектебінің өкілдері өз еңбектерінде араб тілінің негізгі грамматикалық жүйесін түсіндіруге алғаш рет талпыныс жасаған. Сөйтіп, VIII ғасырдың екінші жартысында тілтану ілімі дами келе араб тілінің теориясы филология ғылымының дербес саласы ретінде қалыптасады. Осы кезде орта ғасырдағы үлкен ғұламалардың бірі - басралық грамматист Сибауейхи (ұлты парсы) классикалық араб тілінің бізге жеткен бірінші грамматикасын, «Әл-Китаб» трактатын жасаған. Ғалым бұл кітапта араб тілін бірнеше тарауға бөліп, қарастырған: фонетика (әл-асуат әл-луғауийа), морфология (ас-сарф), синтаксис (ан-наху), Құранды оқу (әл-қираат әл-қуранийа) және поэтика (ад-дарура аш-шарийа). Ол басралықтардың грамматикалық зерттеулерін қорытындылай келе, сөз табының бірнеше белгілерін көрсеткен. «Әл-Китаб» араб тілі грамматикасының зерттелуінің негізі болды десек қателеспейміз. «Әл-Китаб» сөз таптарына анықтама беруден басталады: اسم – есім сөз, فعل – етістік, حرف – көмекші сөз. Сибауейхи синтаксис пен морфологияны зерттеумен айналысқан және оларды бір-бірінен ажырата білген. Ол флексия теориясын морфологиялық форма және сөз мағынасымен байланыстыра қарастырған. Оның еңбегі өзінен кейінгі араб лингвистикалық ғылымына үлкен әсерін тигізді (كتاب سيبويه ، تحقيق و شرح عبد السلام محمد هارون ، دار الجيل ، بيروت ، الطبعة الأولى بدون تاريخ).

Араб тіл білімі дәстүрінде грамматикалық талдаудың негізгі ұғымдары

айқындалған. Олар: النحو - ан-наху – есім мен етістіктің түрленуі туралы ілім, الصرف - ас-сарф – грамматикалық конструкциялардың жасалуындағы сөзжасамдық және фонетикалық өзгерістер туралы ілім, مخارج الحروف - мәхаридж аль-хуруф – дыбыстардың жасалуы туралы ілім. Көне араб тіл білімінде әртүрлі тілдерді бір-бірімен салғастыра зерттеу, тілді дамып, өзгеріп отыратын тарихи құбылыс деп есептеу болмады.

Х ғасырдың аяғында араб грамматикасын зерттеушілерді басралықтар мен куфалықтар деп бөлу біршама азая бастайды. Екі мектептің үлкен еңбектерін біріктіре бастаған жаңа ағым пайда болады. Грамматиканы оқудың, талдаудың ендігі орталығы Бағдат қаласына көшеді. Бұл мектептің көрнекті өкілі, түркі халықтарынан шыққан ғұламалардың бірі, Орта Азия халықтарының мақтанышы – Әз-Замахшари. Әз-Замахшаридың «Әл-Муфассал» атты трактаты – мәтінді ғылыми зерттеудің ең алғашқы үлгісі. Әз-Замахшари сөздерді классификациялағанда алдымен морфологиялық принципке сүйенді. Ол үш бөлімнен тұратын сипаттама кестесін ұсынады: есімдер туралы ілім, етістіктер туралы ілім, көмекші сөздер туралы ілім. Еңбекте сөздерді қолдану теориясымен қоса, сөзжасам принциптерін де көрсеткен. Бұлардан басқа да арабтың көптеген грамматистерінің еңбектері бар. Олар көбіне «Әл-Китаб» және «Әл-Муфассалды» түсіндірумен ғана шектелді (الإيضاح في شرح المفصل لابن الحاجب ، تحقيق د. إبراهيم محمد عبد الله ، دار سعد الدين ، دمشق ، الطبعة الأولى ، ٢٠٠٥ م،) .

Дәстүрлі араб тіл білімінде ең негізгі мәселе сөзге морфологиялық талдау жасау болып табылады. Сөз таптарын классификациялау дихотомиялық негізде жүреді: ең алдымен атауыш сөздер, содан кейін атауыш емес сөздер жіктеледі. Атауыш сөздерге есімдер мен етістік, атауыш емес сөздерге көмекші сөздер жатады.

Қазақстанда араб тілі 1975 жылдан бері оқытылып келеді. Қазіргі уақытта республикамызда жоғары және орта білім беру орындарында араб тілі арнайы пән ретінде жүргізілуде. Араб тілін оқытуда грамматиканың орны - ерекше. Алайда, жоғары оқу орындарында араб тілі грамматикасына арналып қазақ тілінде жазылған, ғылыми тұрғыдан негізделген арнайы оқулықтар мен оқу құралдары жоқтың қасы. Сондықтан «Араб тілінің грамматикасы. Сарф» оқулығы сияқты грамматикалық ерекшеліктерді меңгертуге арналған, араб грамматикасындағы терминдерді ана тілінде дұрыс түсінуге көмектесетін және оларды талдап, талқылайтын оқулықтар өте қажет.

«Араб тілінің грамматикасы. Сарф» оқулығы кіріспеден, екі бөлімнен және қосымшадан тұрады. Кіріспеде жалпы морфология мәселелері, оның ішінде сөз табы жайында айтылып, етістік пен есім сөздердің морфологиялық белгілері нақтыланды.

Бірінші бөлімде الفِعْل – етістік, екінші бөлімде المُشْتَقّاتُ – туынды есім сөздер топтастырылған.

Бірінші бөлім үш тараудан тұрады. Бірінші тарауда

أنواع الفعل من حيث الزمن - етістіктің шақ категориясы;

فِعْلُ الأَمْرِ – бұйрық рай;

نُونُ التَّأْكِيد – күшейтпелі рай;

فِعْلُ التَّعَجُّبِ – таңдану етістігі;

الفِعْلُ المَعْلُومُ و الفِعْلُ المَجْهُولُ – негізгі және ырықсыз етіс;

الفِعْلُ اللاَّزِمُ وَ الفِعْلُ المُتَعَدِّي – салт және сабақты етістік тақырыптары қарастырылған.

Екінші тарауда اَلْأَفْعالُ الصَّحِيحَة و الْمُعْتَلّة – тиянақты және тиянақсыз етістіктер қамтылған.

Үшінші أبْوابُ الفِعْلِ – етістіктің баптары тарауында түбір және туынды етістіктің баптарының жасалуы дәстүрлі араб ғылымы негізінде талданған:

أَبْوَابُ الفِعْلِ الثُّلاثِيّ المُجَرَّدِ – үш әріпті түбір етістіктің баптары;

بَابُ الفِعْلِ الرُباعيّ المُجَرَّدِ – төрт әріпті түбір етістіктің бабы;

أَبْوَابُ الْفِعْلِ المزِيدِ فيه – туынды етістіктің баптары;

أَبْوَابُ الْفِعْلِ الثُّلاثيّ المزِيدِ فيه – үш әріпті түбір етістіктен жасалған туынды етістіктің баптары.

أَبْوَابُ الفِعْل الرُّبَاعِيّ المَزِيد فيه - төрт әріпті түбір етістіктен жасалған туынды етістіктің баптары;

Екінші бөлімде المَصْدَرُ – масдар, اسْمُ الفَاعِلِ – негізгі есімше, اسْمُ المَفْعُولِ – ырықсыз есімше, الصِّفَةُ المُشَبَّهَةُ – сапалық сын есім, صِيغَةُ المُبَالغَةِ – асырмалы шырай, اسْمُ التَّفْضِيلِ – салыстырмалы шырай, اسْمَا الزَّمَانِ وَالمَكانِ – мезгіл және мекен атаулары, اسْمُ الآلَةِ – құрал-сайман атауы, اسْمُ التَّصْغِيرِ – кішірейткіш атау, الاسْمُ المَنْسُوب – қатыстық сын есім, الْمُفْرَدُ وَ التَّثْنِيَة وَ الْجَمْعُ – есім сөздің жекеше, екілік және көпше түрлері қамтылған.

Әр тарауда тақырыптарды меңгерту мақсатында араб тілінде жаттығу жұмыстары берілген. Оқулық соңында сарфқа байланысты арабша кестелер түзілген. Ол білім алушылардың білімдерін бекіту үшін өте маңызды.

Еуропа, кеңес дәуіріндегі және ТМД елдеріндегі шығыстанушы-арабтанушы ғалымдардың басым көпшілігі араб тіліндегі сарф негізін құрайтын етістіктің баптарын рим цифры бойынша топтастырып түсіндіреді. Біздің оқулығымызда бұл баптарға сәйкес келетін рим цифры бойынша топтастырылған туынды етістіктер жақшада салғастырылып көрсетіліп, түсініктеме беріліп отырады.

Араб тілі дүниежүзі тілдерінің ішінде өте күрделі тілдердің бірінен саналады. Сондықтан тілді меңгеру үшін ана тілінің грамматикасымен салғастыра қарастырып, ерекшеліктерін айқындап алу қажет. Осыған орай, назарларыңызға ұсынылған оқулықта араб тілінде жазылған ғылыми

еңбектер мен төл оқулықтар негізге алынып, салғастырмалы грамматика мен терминология жан-жақты нақтыланды.

Оқулық жасауда Г.Ж.Бүркітбай мен Х.Еллектің «Араб тілінің морфологиясы. صرف اللغة العربية» монографиясының теориялық бағыттары мен араб ғалымдарының тұжырымдары негізге алынды:

١. أحمد الحملاوي. شذا العرف في فن الصرف. القاهرة، دار الفضيلة، ٢٠٠٨م.
٢. ابن هشام. أوضح المسالك إلى ألفية ابن المالك. القاهرة، دار الطلائع، ٢٠٠٤م.
٣. د. عبد الرحيم. دروس اللغة العربية. الجزء الثاني و الثالث. المدينة المنورة ، ١٩٩٧ م.
٤. د. محمود اسماعيل صيني. القواعد العربية الميسرة. الكتاب الثاني و الثالث. الرياض، ١٩٩٠م.
٥. د. محمد إسماعيل صيني. العربية للناشئين. الكتاب السادس. بيروت – لبنان ، ١٩٨٣ م. .
٦. رضي الدين محمد. شرح شافية ابن الحاجب. بيروت – لبنان، ١٩٨٢م.
٧. د. علي عبد الواحد وافي. علم الاجتماع. القاهرة، نهضة مصر ، ٢٠١٦م.

«Араб тілінің грамматикасы. Сарф.**قواعد اللغة العربية. الصرف**» оқулығын құрастыру барысында құнды пікірлерін білдірген Қазақстан арабтану ғылымының майталман ғалымдары филология ғылымының кандидаты, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің профессоры Дина Әнесқызы Есенжан, филология ғылымының кандидаты, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің доценті Рашид Сражұлы Мухитдинов, PhD доктор, Нұр-Мүбарак Египет ислам мәдениеті университетінің оқытушысы Құрманғазы Тұрмаханұлы Садыбаев ұстаздарға оқулық авторлары алғыс білдіреді!

«Араб тілінің грамматикасы. Сарф. **قواعد اللغة العربية. الصرف**» оқулығы бойынша білім алушыларға сәттілік тілейміз!

التمهيد
КІРІСПЕ

الكلمة - Сөз табы

Сөз табы – жалпы лексика-грамматикалық сипаттары мен белгілері топтасқан сөздердің бәріне бірдей ортақ болып келетін сөздердің тобы.

Морфологиялық белгілеріне қарап сөз табына бөлу негізінен дәстүрлі еуропалық тіл біліміне тән. Сөз табына топтастыру барлық тілдерде белгілі семантикалық заңдылықтарға негізделеді.

Әртүрлі тілдерде сөз табының құрамы түрліше болып келеді. Қазақ тілінде сөз табының 9 түрі бар: зат есім, сын есім, сан есім, есімдік, етістік, үстеу, одағай, еліктеуіш, шылау.

Ал араб тілінің грамматикасында барлық сөздер семантикалық және морфологиялық белгілері бойынша اسم – *есім сөз,* فعل – *етістік,* حرف – *көмекші сөз* болып үш топқа бөлінеді.

I. اسم – Есім сөз

Араб тілінде шаққа, уақытқа байланыссыз, заттық түсінікті білдіретін, өздеріне тән лексикалық та, грамматикалық та мағыналары бар сөз табы اسم - *есім сөз* деп аталады.

Мысалы: الحُجْرَةُ - бөлме, الفَتَى - жігіт, العِلْمُ - ғылым

II. فعل – Етістік

Араб тілінде біреудің немесе бір нәрсенің қимыл-әрекетін білдіретін сөз табы فعل – *етістік* деп аталады.

Мысалы: قَرَأَ - оқыды, يَقْرَأُ - оқып жатыр, اقْرَأْ - оқы!

<u>Ескерту</u>: Араб тілінде етістіктің инфинитиві жоқ, сондықтан түбір етістік ретінде шартты түрде өткен шақтағы музаккар тұлғалы етістіктің III жағының жекеше түрі қабылданған. Бұл оқу құралында да осы бағыт негізге алынып, етістіктің қазақ тіліндегі мағынасы жедел өткен шақпен беріледі. Өйткені қазақ тіліндегі тұйық етістік мағынасы араб тіліндегі етістіктен жасалған есім сөз – масдар мағынасына сәйкес келеді.

Мысалы: етістік: قَرَأَ - (оқу) ол оқыды
масдар: قِرَاءَةٌ - оқу

III. حرف – Көмекші сөз

Араб тілінде жеке тұрғанда толық мағынасы жоқ, өздеріне тән лексикалық мағыналары солғындаған, есім сөзбен және етістікпен тіркесіп, грамматикалық мағынаға ие болатын сөз табы حرف – *көмекші сөз* деп аталады. Ол қазақ тіліндегі кейбір септік жалғауларына, шылау және

үстеулерге сәйкес келеді.

Мысалы: على - үстінде, في - ішінде, و – және, إلى -ға, -ге, -ке (барыс септігінің жалғауы)

<u>Ескерту</u>: Араб тілінде көмекші сөздер сөз табында аталғанымен, жеке тұрғанда толық мағынасы болмағандықтан және құрамы морфологиялық өзгеріске түспей бір қалыпты сақтайтындықтан, олардың түрлері мен қолдану ережелері **نحو** *– синтаксис бөлімінде қарастырылады.*

Сан есім, есімдік және зат есім мен сын есімнің өзгеруі де **نحو** *– синтаксис бөлімінде қарастырылады.*

I. اسم – Есім сөз

اسم – есім сөз құрамына қарай түрленбейтін есім сөз және түрленетін есім сөз болып екіге бөлінеді.

1. **الاسْمُ الجَامِدُ** ***- түрленбейтін есім сөз*** – басқа бір сөзден түрленбеген, жеке бір ұғымды білдіретін немесе сипаты ескерілмеген мағынаны білдіретін сөз. Оған деректі зат есімдер және дерексіз зат есімдер жатады.

а) деректі зат есімдер:

Мысалы: رَجُلٌ - кісі, شَجَرٌ - ағаш, بَقَرٌ - сиыр;

ә) дерексіз зат есімдер:

Мысалы: نَصْرٌ - жеңіс, قُعُودٌ - отырыс, قِيَامٌ - тұрыс, زَمَانٌ - заман

2. **المُشْتَق** ***- туынды есім сөз*** – басқа бір сөзден туындаған, сипаты бар жеке бір ұғымды білдіретін сөз. Туынды есім сөз ***түрленетін есім сөз*** деп те аталады.

Туынды есім сөз етістіктен және есім сөзден жасалады.

Етістіктен жасалған туынды есім сөздер:

а) **المَصْدَرُ** – *масдар:*

Мысалы: قِرَاءَةٌ - оқу, كِتَابَةٌ - жазу, فَهْمٌ - түсіну

ә) **اسْمُ الفَاعِلِ** – *негізгі есімше*

Мысалы: كَاتِبٌ - жазушы, فَاتِحٌ - ашушы, مُسْتَغْفِرٌ - кешірім сұраушы

б) **اسْمُ المَفْعُولِ** – *ырықсыз есімше*

Мысалы: مَكْتُوبٌ - жазылған, مَفْتُوحٌ - ашылған, مُصْلَحٌ - жөнделген

в) **الصِّفَةُ المُشَبَّهَة** – *сапалық сын есім*

Мысалы: حَسَنٌ - жақсы, صَغِيرٌ - кішкентай, كَبِيرٌ - үлкен

г) **اسْمُ التَّفْضِيلِ** – *салыстырмалы шырай*

Мысалы: أَحْسَنُ - жақсырақ, أَصْغَرُ - кішірек, أَكْبَرُ - үлкенірек

ғ) **مُبَالَغَةُ اسْمِ الفَاعِلِ** – *асырмалы шырай*

Мысалы: صِدِّيقٌ - өте шыншыл, عَلَّامَةٌ - аса білгір, غَفَّارٌ - өте кешірімшіл

д) **اسْمُ المَكَانِ** – *мекен атауы*

Мысалы: مَدْرَسَةٌ - мектеп, مُخْتَبَرٌ - лаборатория, مَجْلِسٌ - мәжіліс залы

е) **اسْمُ الزَّمَانِ** – *мезгіл атауы*

Мысалы: مَوْعِدٌ - уәделескен уақыт, مَرْجِعٌ - қайту уақыты
ж) **اسْمُ الآلَةِ** – *құрал-сайман атауы*
Мысалы: مِكْنَسَةٌ - сыпырғыш, مِفْتَاحٌ - кілт, مِيزَانٌ – таразы

Есімнен жасалған туынды есім сөздер:
а) **اسْمُ التَّصْغِيرِ** – *кішірейтпелі атау*
Мысалы: بُحَيْرٌ - көлшік, مُفَيْتِيحٌ - кілтше, كُتَيِّبٌ - кітапша
ә) **اسْمُ المَنْسُوبِ** – *қатыстық сын есім*
Мысалы: مِصْرِيٌّ - мысырлық, مَكِّيٌّ - меккелік, أَلْمَاطِيٌّ - алматылық

Есім сөздің морфологиялық белгілері:
1. есім сөз уақытқа, шаққа байланыссыз болады;
2. есім сөздің соңғы әрпіне тануин жалғауы қойылады;
3. есім сөз ер тегі (مذكر) және әйел тегі (مؤنث) болып өзгереді;
4. есім сөз түбірінің соңғы әрпіне сукун (ـْ) белгісі қойылмайды;
5. есім сөз септік жалғауларын қабылдайды;
6. есім сөздің алдына белгілі халді білдіретін ال - әл артиклін қоюға болады;
7. есім сөздің алдынан көмекші сөз тіркесе алады;
8. есім сөз қаратпа сөз ретінде келуі мүмкін.

II. فعل – Етістік

А) Араб тіліндегі етістіктер **шақ, түр, тек, жақ категориялары** бойынша өзгереді
1. *шақ бойынша*:
а) الفِعْلُ المَاضِي – өткен шақ
ә) الفِعْلُ المُضَارِعُ – осы шақ
б) فِعْلُ الأَمْرِ – бұйрық рай
2. *түрі бойынша*:
а) المُفْرَدُ – жекеше түр
ә) التَّثْنِيَةُ – екілік түр
б) الجَمْعُ – көпше түр
3. *тегі бойынша*:
а) المُذَكَّرُ – ер тегі
ә) المُؤَنَّثُ – әйел тегі
4. *жағына қарай*:
а) المُتَكَلِّمُ – I жақ
ә) المُخَاطَبُ – II жақ
б) الغَائِبُ – III жақ болып түрленеді

Ә) Араб тіліндегі етістік түрленуі мен түрленбеуіне байланысты **اَلْفِعْلُ الْجَامِدُ – бір түрден өзгермейтін етістік және اَلْفِعْلُ الْمُتَصَرِّفُ – түрленетін етістік** деп екіге бөлінеді.

1. **اَلْفِعْلُ الْجَامِدُ** – *бір түрден өзгермейтін етістік*. Бір түрден өзгермейтін етістікке тек өткен шақ формасында келетін етістіктер жатады. Тек өткен шақ формасында келетін етістік – осы шақ немесе бұйрық рай формасы жасалмайтын етістіктің түрі.

Мысалы: لَيْسَ - емес, жоқ болу; كَرَبَ - жаздау;

أَخَذَ ، جَعَلَ ، عَلَقَ - бастау мағынасындағы етістіктер;

نِعْمَ ، حَبَّذَا - мақтау үлгісіндегі етістіктер.

Бір түрден өзгермейтін етістікке тек бұйрық рай формасында келетін етістіктер де жатады. Тек бұйрық рай формасында келетін етістік – өткен шақ немесе осы шақ формасы жасалмайтын етістіктің түрі.

Мысалы: هَبْ - айталық; تَعَلَّمْ – біл.

2. **اَلْفِعْلُ الْمُتَصَرِّفُ** – *түрленетін етістік.*

Түрленетін етістік толық түрленетін етістік және толық түрленбейтін етістік болып екіге бөлінеді. Толық түрленетін етістік дегеніміз − өткен шақ, осы шақ және бұйрық рай формалары бар етістік.

Мысалы: فَتَحَ ، يَفْتَحُ ، اِفْتَحْ - ашты; تَرْجَمَ ، يُتَرْجِمُ ، تَرْجِمْ - аударды.

Толық түрленбейтін етістік дегеніміз өткен шақ пен осы шақ формалары ғана бар етістік.

Мысалы: ما زَالَ /لا يَزَالُ; ما بَرِحَ / لا يَبْرَحُ - әлі де болу;

كَادَ / يَكَادُ ; أَوْشَكَ / يُوشِكُ - жаздау.

Б) Араб тілінде іс-әрекетті орындаушының аталып, яки аталмауына байланысты етістік **الفِعْلُ المَعْلُومُ – негізгі етіс және الفِعْلُ المَجْهُولُ – ырықсыз етіс** болып екіге бөлінеді.

1. Қимылдың іс-әрекетті орындаушыға немесе затқа қатысын анық білдіретін етістіктің түрі **الفِعْلُ المَعْلُومُ** – *негізгі етіс* деп аталады.

Мысалы: شَرِبَ الوَلَدُ اللَّبَنَ - Бала сүт ішті.

2. Қимыл иесі аталмай, тек орындалған іс-әрекет көрсетілетін етістіктің түрі **الفِعْلُ المَجْهُولُ**– *ырықсыз етіс* деп аталады.

Мысалы: شُرِبَ اللَّبَنُ - Сүт ішілді.

В) Араб тілінде етістік тікелей объектіні керек ету, я керек етпеуіне байланысты **الفِعْلُ اللَّازِمُ – салт етістік және الفِعْلُ المُتَعَدِّي – сабақты етістік** болып екіге бөлінеді.

1. **الفِعْلُ اللَّازِمُ** – *салт етістік*

Мысалы: طَابَ الجَوُّ - Ауа-райы – тамаша (жақсы болды)

2. **الفِعْلُ المُتَعَدِّي** – *сабақты етістік*

Мысалы: قَرَأَ الطَّالِبُ الكِتَابَ - Студент кітапты оқыды.

Г) Араб тілінде етістіктер құрылысы жағынан **الفِعْلُ الصَّحِيحُ – тиянақты етістік және الفِعْلُ المُعْتَلُّ – тиянақсыз етістік** болып екіге бөлінеді.

1. **الفِعْلُ الصَّحِيحُ** – *тиянақты етістіктің түрлері:*

а) **الفِعْلُ السَّالِمُ** – *дұрыс етістік*

Мысалы: كَتَبَ - жазды, خَرَجَ - шықты, ذَهَبَ - кетті

ә) **الفِعْلُ المَهْمُوزُ** – *хамзалы етістік*

Мысалы: قَرَأَ - оқыды, سَأَلَ - сұрады, أَخَذَ – алды, қабылдады

б) **الفِعْلُ المُضَعَّفُ** – *қосарланған етістік*

Мысалы: عَدَّ - есептеді, شَقَّ - жарды, فَرَّ - қашты

2. **الفِعْلُ المُعْتَلُّ** – *тиянақсыз етістіктің түрлері:*

а) **الفِعْلُ المِثَالُ** – *ұқсас етістік*

Мысалы: وَقَفَ - тұрды, وَجَدَ - тауып алды, يَبِسَ - кепті, құрғады

ә) **الفِعْلُ الأَجْوَفُ** – *бос етістік*

Мысалы: قَالَ - айтты, طَارَ –ұшты, خَافَ - қорықты

б) **الفِعْلُ النَّاقِصُ** – *"нақыс" етістік*

Мысалы: لَقِيَ - кездесті, كَسَا - киіндірді, عَدَا - жүгірді

в) **الفِعْلُ اللَفِيفُ** – *мүлде тиянақсыз етістік,* ол өз ішінде екіге бөлінеді:

الفِعْلُ اللَفِيفُ المَقْرُونُ

Мысалы: نَوَى - ниет қылды, طَوَى - орады

الفِعْلُ اللَفِيفُ المَفْرُوقُ

Мысалы: وَقَى - сақтады, وَفَى - орындады

Ғ) Араб тілінде етістік тұлғасына қарай **الفِعْلُ المُجَرَّد – түбір етістік** және **الفِعْلُ المَزِيدُ فِيهِ - туынды етістік** болып екіге бөлінеді.

1. **الفِعْلُ المُجَرَّد** – *түбір етістік* өз ішінде **الفِعْلُ الثُّلاَثِيُّ المُجَرَّدُ** – үш әріпті түбір етістік және **الفِعْلُ الرُّبَاعِيُّ المُجَرَّدُ** - төрт әріпті түбір етістік болып, екіге бөлінеді:

а) **الفِعْلُ الثُّلاَثِيُّ المُجَرَّدُ** – *үш әріпті түбір етістік*

Мысалы: قَرَأَ - оқыды, كَتَبَ - жазды, شَرِبَ - ішті, جَلَسَ - отырды

Араб тілінде المُجَرَّد الثُّلاَثِيّ түбір етістігінің үлгісі ретінде فَعَلَ қолданылады. Сондықтан үлгі бойынша түбірдің:

бірінші әрпі ف – فَاءُ الفِعْلِ

екінші әрпі ع – عَيْنُ الفِعْلِ

үшінші әрпі ل – لامُ الفِعْلِ деп аталады.

Мысалы: كَتَبَ (ك – فَاءُ الفِعْلِ، ت – عَيْنُ الفِعْلِ، ب – لامُ الفِعْلِ)

ә) **الفِعْلُ الرُّبَاعِيّ المُجَرَّدُ** - *төрт әріпті түбір етістік.*

Мысалы: زَلْزَلَ - сілкіді تَرْجَمَ - аударды

Араб тілінде الرُّبَاعِيّ المُجَرَّدُ түбір етістігінің үлгісі ретінде فَعْلَلَ қолданылады. Сондықтан үлгі бойынша түбірдің:
бірінші әрпі ف – فَاءُ الفِعْلِ
екінші әрпі ع – عَيْنُ الفِعْلِ
үшінші әрпі ل – لامُ الفِعْلِ
төртінші әрпі ل – لامُ الفِعْلِ деп аталады.

Мысалы: تَرْجَمَ (ت – فَاءُ الفِعْلِ، ر – عَيْنُ الفِعْلِ، ج – لَامُ الفِعْلِ، م – لَامُ الفِعْلِ)

2. الفِعْلُ المَزِيدُ فِيهِ – *туынды етістік* түбір етістікке кейбір қосымша әріптердің қосылуы арқылы жасалады. Туынды етістік те екіге бөлінеді:

а) الفِعْلُ الثُّلَاثِيّ المَزِيدُ فِيهِ – үш әріпті түбір етістікке кейбір қосымша әріптердің қосылуы арқылы жасалған туынды етістіктер:

Мысалы: أَخْرَجَ - шығарды, كَاتَبَ - жазысты, اجْتَمَعَ - жиналды

ә) الفِعْلُ الرُّبَاعِيّ المَزِيدُ فِيهِ – төрт әріпті түбір етістікке кейбір қосымша әріптердің қосылуы арқылы жасалған туынды етістіктер:

Мысалы: تَتَرْجَمَ - аударылды, اطْمَأَنَّ - тыныштанды, жұбанды.

Араб тілінде етістіктің отыз бестен астам бабы бар, олардың жиырма екі бабы жиі қолданылады.

Етістіктің морфологиялық белгілері:

1. етістікте шақ және жақ мағыналары бар;
2. етістік түр бойынша өзгереді (жекеше, екілік, көпше түр);
3. етістік соңында ة – та−марбута жазылмайды;
4. етістіктің соңғы әрпіне тануин жалғауы жалғанбайды;
5. етістікке ال-әл артиклі қосылмайды;
6. етістіктің алдына حُرُوف الجَرِّ көмекші сөздер келмейді;
7. етістік қаратпа сөз ретінде келмейді;
8. етістіктің түбірінің соңғы әрпіне дамма, фатха, сукун харакаттары қойылады, бірақ кәсра харакаты қойылмайды.

القسم الأول
БІРІНШІ БӨЛІМ

الفعل - Етістік

Етістік – біреудің немесе бір нәрсенің қимыл-әрекетін, жай-күйін білдіретін сөз табы. Араб тіліндегі етістік – сөз таптарының ішіндегі ең күрделі және жаңа сөз жасаудың негізі болып табылатын кең ауқымды грамматикалық категория. Етістік туралы жалпы сипаттама кіріспе бөлімде берілді. Бұл бөлімде етістік формаларының жүйесін айқындап, сол жүйеге енетін формалардың негізгі ерекшеліктерін ашып көрсету үшін етістік категориясы үш тарауға топтастырылып қарастырылады.

I тарауда етістіктің шақ категориясы, болымды және болымсыз түрлері, бұйрық рай, күшейтпелі рай, таңдану етістігі, етіс категориясы, салт және сабақты етістіктер;

II тарауда тиянақты және тиянақсыз етістіктер;

III тарауда түбір және туынды етістіктер және олардың баптары қарастырылады.

الفصل الأول I тарау

أنواع الفعل من حيث الزمن - Етістіктің шақ категориясы

Шақ категориясы - қимыл-әрекеттің сөйлеп тұрған кезден бұрын болғанын немесе сөйлеп тұрған кезде болып жатқанын, немесе одан кейін болатынын білдіретін етістік формасы. Араб тілінде етістіктің *өткен шақ, осы-келер шақ, келер шақ* формалары бар.

1. الفِعْلُ المَاضِي – Етістіктің өткен шағы

الفِعْلُ المَاضِي – *етістіктің өткен шағы* сөйлеу кезінен бұрын болған немесе айту кезінде атқарылған іс-әрекетті білдіреді.

الفِعْلُ المَاضِي هوَ كُلُّ فِعْلٍ يَدُلُّ عَلَى حُصُولِ عَمَلٍ فِي الزَّمَنِ المَاضِي.

Етістіктің өткен шағының үлгісі – **فَعَلَ**

Мысалы: قَرَأَ - оқыды, فَتَحَ - ашты, خَرَجَ - шықты,
أَخَذَ - алды, بَدَأَ - бастады, سَأَلَ - сұрады,
وَعَدَ - уәде берді, وَجَدَ - тапты, يَبِسَ - кепті,
قَالَ - айтты, طَارَ - ұшты, خَافَ - қорықты
لَقِيَ - кездесті, مَشَى - жүрді, رَضِيَ - разы болды,

Етістіктің өткен шағының жіктік жалғаулары:

الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
... ـُوا	... ـَا	...	الغَائِبُ
... ـنَ	... ـتَا	... ـتْ	الغَائِبَةُ
... ـتُمْ	... ـتُمَا	... ـتَ	المُخَاطَبُ
... ـتُنَّ	... ـتُمَا	... ـتِ	المُخَاطَبَةُ
... ـنَا	... ـنَا	... ـتُ	المُتَكَلِّمُ

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
كَتَبُوا	كَتَبَا	كَتَبَ	الغَائِبُ
كَتَبْنَ	كَتَبَتَا	كَتَبَتْ	الغَائِبَةُ
كَتَبْتُمْ	كَتَبْتُمَا	كَتَبْتَ	المُخَاطَبُ
كَتَبْتُنَّ	كَتَبْتُمَا	كَتَبْتِ	المُخَاطَبَةُ
كَتَبْنَا	كَتَبْنَا	كَتَبْتُ	المُتَكَلِّمُ

Ескерту:

1. Етістіктің өткен шағының III жақ, көпше түр, музаккар тегінде ا *-алиф жазылады, бірақ оқылмайды:* كتبوا

2. Араб тілінде жіктеу есімдіктерінің етістікпен бірге қолданылуы міндетті емес, себебі жақтық мағына (қимыл-әрекеттің қай жаққа қатысты екендігі) жіктік жалғауларынан-ақ біліну тұрады. Жіктеу есімдіктері қимыл иесін атап көрсету қажет болған жағдайда ғана пайдаланылады.

3. Араб тілінде етістік I жақта тек бойынша өзгермейді.

Етістіктің өткен шағының ***болымсыз түрі*** етістіктің алдына ما - *болымсыздық шылауы* қойылуы арқылы жасалады.

Мысалы: مَا قَرَأَ – оқымады, مَا كَتَبَ – жазбады, ما خَرَجَ - шықпады

مَا كَتَبَ етістігінің жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
مَا كَتَبُوا	مَا كَتَبَا	مَا كَتَبَ	**الغَائِبُ**
مَا كَتَبْنَ	مَا كَتَبَتَا	مَا كَتَبَتْ	**الغَائِبَةُ**
مَا كَتَبْتُمْ	مَا كَتَبْتُمَا	مَا كَتَبْتَ	**المُخَاطَبُ**
مَا كَتَبْتُنَّ	مَا كَتَبْتُمَا	مَا كَتَبْتِ	**المُخَاطَبَةُ**
مَا كَتَبْنَا	مَا كَتَبْنَا	مَا كَتَبْتُ	**المُتَكَلِّمُ**

2. الفِعْلُ المُضارِعُ – Етістіктің осы-келер шағы

الفِعْلُ المُضارِع – *етістіктің осы-келер шағы* дәл сөйлеу кезінде болып жатқан және сөйлеу кезінен кейін болатын қимыл-әрекетті білдіреді.

الفِعلُ المُضارِعُ هو كلُّ فِعْلٍ يَدُلُّ علي حُصولِ عَملٍ في الزَّمنِ الحاضرِ أو المُستَقْبَل

Етістіктің осы шағының үлгісі – **يَفْعل**

Мысалы: يَكْتُبُ - жазып отыр, أَفْتَحُ - ашып жатырмын,
نَجْلِسُ - отырмыз, يَدْخَلُونَ - олар кіріп келеді,
يَدْرُسَانِ - ол екеуі оқиды, يَسْكُنُ - ол тұрады

Етістіктің осы шағының жасалуы

Өткен шақ етістігінің алдына حُروفُ المُضارَعَةِ мудараға харфтары деп аталатын أ , ت , ن , ي (жинақтағанда أنيت немесе نأتي) әріптерінің бірі қосылып, етістіктің فاءُ الفِعْلِ дауыссызданып, “сукун” харакаты қойылады.

عَيْنُ الفعل- дің харакаты “ ُ дамма”, “ َ фатха”, “ ِ кәсрә” харакаттарының (сөздікте етістіктің жанында жақшада көрсетіледі) біріне өзгереді;

لاَمُ الفِعلِ дің харакаты жекеше түрде “ ُ дамма” харакатына өзгереді, тек II жақтың муаннас тегінде етістіктің соңына ينَ жалғанады да, لام الفعل- дің харакаты “ ِ кәсрә”болады. Ал, екілік түрде етістіктің соңына انِ жалғанып, لاَمُ الفِعلِ дің харакаты “ َ фатха” болады. Көпше түрдің I жағында “ ُ дамма” харакатына өзгереді, II және III жағының музаккар тегіне ونَ жалғанып, لاَمُ الفِعلِ дің харакаты “ ُ дамма” болады, ал муаннас тегіне نَ жалғанып, لاَمُ الفِعلِ сукундалады.

Етістіктің осы шағының жіктік жалғаулары:

الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
يَ . . . ـُونَ	يَ . . . ـَانِ	يَ . . .	**الغَائِبُ**
يَ . . . ـنَ	تَ . . . ـَانِ	تَ . . .	**الغَائِبَةُ**
تَ . . . ـُونَ	تَ . . . ـَانِ	تَ.. .	**المُخَاطَبُ**
تَ. . . ـنَ	تَ. . . ـَانِ	تَ . . . ـِينَ	**المُخَاطَبَةُ**
نَ . . .	تَ . . .	أ . . .	**المُتَكَلِّمُ**

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
يَكْتبونَ	يَكْتُبانِ	يَكْتُبُ	**الغَائِبُ**
يَكْتُبْنَ	تَكْتُبانِ	تَكْتُبُ	**الغَائِبَةُ**
تَكْتُبُونَ	تكْتُبانِ	تَكْتُبُ	**المُخَاطَبُ**
تَكْتُبْنَ	تَكْتُبانِ	تَكْتُبِينَ	**المُخَاطَبَةُ**
نَكْتُبُ	نَكْتُبُ	أكْتُبُ	**المُتَكَلِّمُ**

Етістіктің осы-келер шағының ***болымсыз түрлері***:

а) **نَفْيُ الحالِ**

مـَا шылауының осы-келер шақ етістігінің алдында қойылып, ондағы осы шақ мағынасын болымсыз түрге айналдыруын نَفْيُ الحالِ деп атайды.

Мысалы: ما يَكْتُبُ – жазбай жатыр, ما يَفْتَحُ - ашпай жатыр

ما يَكْتُبُ етістігінің жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
ما يَكْتبونَ	ما يَكْتُبانِ	ما يَكْتُبُ	**الغَائِبُ**
ما يَكْتُبْنَ	ما تَكْتُبانِ	ما تَكْتُبُ	**الغَائِبَةُ**
ما تَكْتُبُونَ	ما تَكْتُبانِ	ما تَكْتُبُ	**المُخَاطَبُ**
ما تَكْتُبْنَ	ما تَكْتُبانِ	ما تَكْتُبِينَ	**المُخَاطَبَةُ**
ما نَكْتُبُ	ما نَكْتُبُ	ما أكْتُبُ	**المُتَكَلِّمُ**

ә) نَفْيُ الاسْتِقْبالِ

لا шылауының осы-келер шақ етістігінің алдына қойылып, ондағы келер шақ мағынасын болымсыз түрге айналдыруын نَفْي الاسْتِقْبالِ деп атайды.

Мысалы: لا يَكْتُبُ - жазбайды, لا يَفْتَحُ- ашпайды

لا يَكْتُبُ етістігінің жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
لا يَكْتُبونَ	لا يَكْتُبانِ	لا يَكْتُبُ	الغَائِبُ
لا يَكْتُبْنَ	لا تَكْتُبانِ	لا تَكْتُبُ	الغَائِبَةُ
لا تَكْتُبُونَ	لا تَكْتُبانِ	لا تَكْتُبُ	المُخَاطَبُ
لا تَكْتُبْنَ	لا تَكْتُبانِ	لا تَكْتُبِينَ	المُخَاطَبَةُ
لا نَكْتُبُ	لا نَكْتُبُ	لا أَكْتُبُ	المُتَكَلِّمُ

б) الجَحْدُ المُطْلَقُ

لَمْ шылауының осы-келер шақ етістігінің алдына қойылып, оның мағынасын өткен шақтың болымсыз түріне айналдыруын الجَحْدُ المُطْلَقُ деп атайды. Мұндағы етістіктің соңы дауыссызданып, مَجْزُوم (мажзум-сукун) болады.

Мысалы: لَمْ يَكْتُبْ – жазбады (осы уақытқа дейін жазбады)
لَمْ يَخْرُجْ – шықпады (осы уақытқа дейін шықпады)
لَمْ يَحْضُرْ – келмеді (осы уақытқа дейін келмеді)
لَمْ يَشْرَبْ – ішпеді (осы уақытқа дейін ішпеді)

لَمْ يَكْتُبْ етістігінің жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
لَمْ يَكْتُبُوا	لَمْ يَكْتُبا	لَمْ يَكْتُبْ	الغَائِبُ
لَمْ يَكْتُبْنَ	لَمْ تَكْتُبَا	لَمْ تَكْتُبْ	الغَائِبَةُ
لَمْ تَكْتُبُوا	لَمْ تَكْتُبَا	لَمْ تَكْتُبْ	المُخَاطَبُ
لَمْ تَكْتُبْنَ	لَمْ تَكْتُبَا	لَمْ تَكْتُبِي	المُخَاطَبَةُ
لَمْ نَكْتُبْ	لَمْ نَكْتُبْ	لَمْ أَكْتُبْ	المُتَكَلِّمُ

в) الجَحْدُ المُسْتَغْرَقُ

لَمَّا шылауы осы-келер шақ етістігінің алдында қойылғанда етістіктің соңы مَجْزُوم болып, етістіктің мағынасын болымсыз түрге айналдырады. Бұл мағына араб тілінде الجَحْدُ المُسْتَغْرَقُ деп аталады.

Мысалы: لَمَّا يَكْتُبْ - әлі жазған жоқ, әлі жазбады (енді жазуы мүмкін)

لَمَّا يَخْـرُجْ – әлі шыққан жоқ, әлі шықпады (енді шығуы мүмкін)

لَمَّا يَكْتُبْ етістігінің жіктелуі:			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
لمَّا يَكْتُبوا	لمَّا يَكْتُبا	لمَّا يَكْتُبْ	الغَائِبُ
لمَّا يَكْتُبْنَ	لمَّا تَكْتُبا	لمَّا تَكْتُبْ	الغَائِبَةُ
لمَّا تَكْتُبوا	لمَّا تَكْتُبا	لمَّا تَكْتُبْ	المُخَاطَبُ
لمَّا تَكْتُبْنَ	لمَّا تَكْتُبا	لمَّا تَكْتُبِي	المُخَاطَبَةُ
لمَّا نَكْتُبْ	لمَّا نَكْتُبْ	لمَّا أَكْتُبْ	المُتَكَلِّمُ

3. الفِعْلُ المُسْتَقْبَلُ – Етістіктің келер шағы

الفِعْلُ المُسْتَقْبَلُ – *етістіктің келер шағы* айту кезіндегі қимыл-әрекетпен ешбір байланысы жоқ, тек болашақта болатын іс-әрекетті білдіреді.

Етістіктің келер шағының үлгілері – **سَوْفَ يفْعلُ، سَيفْعلُ**

Мысалы: سَوْفَ يَذْهَبُ - бармақ (бармақшы), سَيذْهَبُ - барады

سَوْفَ يَكْتُبُ - жазбақ (жазбақшы), سَيَكْتُبُ - жазады

سَوْفَ يَدْرُسُ - оқымақ (оқымақшы), سَيَدْرُسُ - оқиды

سَوْفَ يَغْسِلُ - жумақ (жумақшы), سَيَغْسِلُ - жуады

Етістіктің келер шағының жасалуы

Етістіктің келер шағы осы шақ етістігінің алдында السِّينُ әрпі немесе سَوْفَ қойылуы арқылы жасалады.

السِّين әрпі етістікке қосылып жазылады да, жақын уақытта болатын іс-әрекетті білдіреді.

سَوْفَ етістіктен бөлек жазылып, алдағы уақытта істелетін амал-әрекетті көрсетеді. Бұл қазақ тіліндегі болжалды және мақсатты келер шаққа сәйкес келеді.

تَصْرِيفُ الفِعلِ المُستقْبَلِ بحرْف : السِّينُ Етістіктің келер шақта жіктелуі			
	المُفْرَدُ	المُثَنَّى	الجَمْعُ
الغَائِبُ	سَيَكْتُبُ	سَيَكْتُبَان	سَيَكْتُبُونَ
الغَائِبَةُ	سَتَكْتُبُ	سَتَكْتُبَانِ	سَيَكْتُبْنَ
المُخَاطَبُ	سَتَكْتُبُ	سَتَكْتُبَانِ	سَتَكْتُبُونَ
المُخَاطَبَةُ	سَتَكْتُبِينَ	سَتَكْتُبَانِ	سَتَكْتُبْنَ
المُتَكَلِّمُ	سأَكْتُبُ	سَنَكْتُبُ	سَنَكْتُبُ

تَصْرِيفُ الفِعلِ المُستقْبَلِ بحرْف : سَوْفَ Етістіктің келер шақта жіктелуі			
	المُفْرَدُ	المُثَنَّى	الجَمْعُ
الغَائِبُ	سَوْفَ يَكْتُبُ	سَوْفَ يَكْتُبَانِ	سَوْفَ يكْتُبُونَ
الغَائِبَةُ	سَوْفَ تَكْتُبُ	سَوْفَ تَكْتُبَانِ	سَوْفَ يَكْتُبْنَ
المُخَاطَبُ	سَوْفَ تَكْتُبُ	سَوْفَ تَكْتُبَانِ	سَوْفَ تَكْتُبُونَ
المُخَاطَبَةُ	سَوْفَ تَكْتُبِينَ	سَوْفَ تَكْتُبَانِ	سَوْفَ تَكْتُبْنَ
المُتَكَلِّمُ	سَوْفَ أَكْتُبُ	سَوْفَ نَكْتُبُ	سَوْفَ نَكْتُبُ

Етістіктің келер шағының *болымсыз түрлері*:

а) **نَفْيُ الاسْتِقْبَالِ**

لا шылауы етістіктің келер шағын болымсыз түрге айналдырады. Қарсылық мәнді білдіретін لا шылауы тек қана سَوْفَ қосылғандағы түрімен беріліп, سَوْفَ мен етістіктің арасына қойылады.

Мысалы: سَوْفَ لا يَكْتُبُ - жазбақшы емес

سَوْفَ لا يَكْتُبُ етістігінің жіктелуі:			
	المُفْرَدُ	المُثَنَّى	الجَمْعُ
الغَائِبُ	سَوْفَ لا يَكْتُبُ	سَوْفَ لا يَكْتُبَانِ	سَوْفَ لا يكْتُبُونَ
الغَائِبَةُ	سَوْفَ لا تَكْتُبُ	سَوْفَ لا تَكْتُبَانِ	سَوْفَ لا يَكْتُبْنَ
المُخَاطَبُ	سَوْفَ لا تَكْتُبُ	سَوْفَ لا تَكْتُبَانِ	سَوْفَ لا تَكْتُبُونَ
المُخَاطَبَةُ	سَوْفَ لا تَكْتُبِينَ	سَوْفَ لا تَكْتُبَانِ	سَوْفَ لا تَكْتُبْنَ
المُتَكَلِّمُ	سَوْفَ لا أَكْتُبُ	سَوْفَ لا نَكْتُبُ	سَوْفَ لا نَكْتُبُ

ә) **تَأْكِيدُ نَفْيِ الاِسْتِقْبَالِ**

لَنْ шылауы осы-келер шақ етістігінің алдына қойылып, етістіктің соңы مَنْصُوبٌ (насб жағдайында) болады да, етістік келер шақтағы болымсыз мағынаға айналады.

Мысалы: لَنْ يَكْتُبَ – жазбайды, لَنْ يَخْرُجَ - шықпайды

لَنْ يَكْتُبَ етістігінің жіктелуі:			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
لَنْ يكْتُبُوا	لَنْ يكْتُبَا	لَنْ يَكْتُبَ	**الغَائِبُ**
لَنْ يكْتُبْنَ	لَنْ تَكْتُبَا	لَنْ تَكْتُبَ	**الغَائِبَةُ**
لَنْ تَكْتُبُوا	لَنْ تَكْتُبَا	لَنْ تَكْتُبَ	**المُخَاطَبُ**
لَنْ تَكْتُبْنَ	لَنْ تَكْتُبَا	لَنْ تَكْتُبِي	**المُخَاطَبَةُ**
لَنْ نَكْتُبَ	لَنْ نَكْتُبَ	لَنْ أَكْتُبَ	**المُتَكَلِّمُ**

فِعْلُ الأَمْرِ – Бұйрық рай

Іс-қимылды, амалды орындау біреуге міндеттей, бұйыра, талап ету мақсатында айтылатын етістіктің түрі فِعْلُ الأَمْرِ – бұйрық рай деп аталады.

فِعْلُ الأمْرِ هو كُلُّ فِعْلٍ يُطْلَبُ بِهِ حُصُولُ عَمَلٍ في الزَّمَنِ المُسْتَقْبَلِ.

Бұйрық райдың үлгісі – **اُفْعُلْ**

Мысалы: اُكْتُبْ - жаз, اِفْتَحْ - аш, اِجْلِسْ - отыр

Бұйрық райдың II жақта жасалуы

Егер етістік الثُّلاَثِيُّ المُجَرَّدُ болса, онда حُرُوفُ المُضَارَعَةِ мудараға харфының орнына ا – хамзатул уаслды әлиф жазылады. Ал осы-келер шақ етістігінің عَيْنُ الفِعْلِ-і дамма болса, хамзатул уаслды әлиф кәсралы болады. لاَمُ الفِعْلِ-і жекеше түрдің музаккар тегінде сукундалады. Хамзатул уасл әлифке жазылмайды.

Мысалы: تَكْتُبُ – жазып отырсың → اُكْتُبْ - жаз

تَفْتَحُ – ашып жатырсың → اِفْتَحْ – аш

تَجْلِسُ – отырсың → اِجْلِسْ - отыр

<u>*Ескерту:*</u>

1. Хамзатул уасл әлифке жазылмайды. Құран Кәрімде әлифтің үстінде ـصـ әрпі жазылады.

2. Бұйрық райдың жекеше түрінің музаккар тегінде لاَمُ الفِعْلِ харакаты сукун болады (اكْتُبْ), оның екілік және көпше түрінде, сондай-ақ жекеше түрдің муаннас тегінде осы шақ етістігінің аяғындағы ن әрпі түсіп

*қалады (اكْتُبَا، اكْتُبُوا، اكْتُبِي), ал көпше түрдің муаннас тегіндегі ن сақталады (**اكْتُبْنَ**). Көпше түрдің музаккар тегінде ن түсіп қалып, алиф жазылғанымен, ол оқылмайды (**اكْتُبُوا**).*

*3. **الثُّلاَثِـيّ المُجَـرَّدُ** етістігінен басқа баптардағы бұйрық райдың жасалуы, сол баптар туралы бөлімде беріледі.*

Бұйрық райдың II жақтағы жалғаулары:

الجَمْعُ	**المُثَّني**	**المُفْرَدُ**	
. . . ـُوا	. . . ـَا	. . .	**المُخَاطَبُ**
. . . ـنَ	. . . ـَا	. . . ـِي	**المُخَاطَبَةُ**

كَتَبَ етістігінің бұйрық райдың II жағында жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَّني**	**المُفْرَدُ**	
اكْتُبُوا	اكْتُبَا	اكْتُبْ	**المُخَاطَبُ**
اكْتُبْنَ	اكْتُبَا	اكْتُبِي	**المُخَاطَبَةُ**

Бұйрық райдың III жақта жасалуы

Араб тілінде III жақтағы бұйрық рай **أَمْرُ الغَائِبِ** деп аталды. III жақта бұйрық рай жасау үшін осы шақ етістігінің алдына لِ қойылады, оны لاَمُ الأَمْرِ деп атайды. Егер етістік жекеше түрде болса, لاَمُ الفِعْلِ сукундалады (لِيَكْتُبْ، لِتَكْتُبْ) . Екілік түрде және көпше түрдің музаккар тегінде ن әрпі түсіп қалады да, көпше түрдің музаккар тегіне созылыңқы әлиф (ا) жалғанады (لِيَكْتُبَا، لِيَكْتُبُوا). Ал көпше түрдің муаннас тегі еш өзгеріссіз қалады (لِيَكْتُبْنَ)

Мысалы: لِيَكْتُبْ - ол (музаккар) жазсын, لِتَكْتُبْ - ол (муаннас) жазсын,
لِيَكْتُبَا - ол (музаккар) екеуі жазсын,
لِيَكْتُبُوا - олар (музаккар) жазсын,
لِيَكْتُبْنَ - олар (муаннас) жазсын

كَتَبَ етістігінің бұйрық райдың III жағында жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَّني**	**المُفْرَدُ**	
لِيَكْتُبُوا	لِيَكْتُبَا	لِيَكْتُبْ	**المُخَاطَبُ**
لِيَكْتُبْنَ	لِتَكْتُبَا	لِتَكْتُبْ	**المُخَاطَبَةُ**

Бұйрық райдың I жақта жасалуы

Араб тілінде I жақтағы бұйрық рай **أَمْرُ المُتَكَلِّمِ** деп аталады. I жақта бұйрық рай жасау үшін, осы шақ етістігінің алдына لاَمُ الأَمْرِ жазылып, етістіктің соңғы әрпі дауыссызданып, сукун харакаты қойылады.

Мысалы: لأَكْتُبْ - мен жазайын, لِنَكْتُبْ - біз жазайық

كَتَبَ етістігінің бұйрық райдың I жағында жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَّني**	**المُفْرَدُ**	
لِنَكْتُبْ	لِنَكْتُبْ	لأَكْتُبْ	**المُتَكَلَّمُ**

<u>Ескерту:</u> III және I жақтағы бұйрық райдың алдына **و** ، **ف** *немесе* **ثُـمَّ** *шылаулары жазылғанда,* **لاَمُ الأَمْرِ** *дауыссызданып, сукун харакаты қойылады.*
Мысалы: **!وَلْيَقْرَأْ فَلْيَفْهَمْ ثُـمَّ لْيَكْتُـبْ** - *ол оқысын, түсінсін, сосын жазсын!*

Бұйрық райдың ***болымсыз*** *түрлері:*

Араб тілінде іс-қимылдың, амалдың орындалмауын талап ететін етістік **فِعْلُ النَّهْيِ** деп аталады.

Мысалы: لاَ تَكْتُبْ - сен жазба ! لاَ يَكْتُبْ - ол жазбасын !

Егер النَّهْيُ бұйрық райдың болымсыз түрі II жақта жасалса -**نَهْيُ المُخاطَبِ**; III жақта жасалса – **نَهْيُ الغَائِبِ**; I жақта жасалса – **نَهْيُ المُتَكَلَّمِ** деп аталады.

فِعْلُ النَّـهْيِ жасау үшін осы шақ етістігінің алдына لا шылауы қойылады, бұл لا шылауы **لا النَّاهية** деп аталады. Етістіктің соңы бұйрық райдағы сияқты аяқталады.

نَهْيُ المُخاطَبِ етістігінің жіктелуі:			
الجَمْعُ	**المُثَّني**	**المُفْرَد**	
لا تَكْتُبوا	لا تَكْتُبَا	لا تَكْتُبْ	**المُخَاطَبُ**
لا تَكْتُبْنَ	لا تَكْتُبَا	لا تَكْتُبِي	**المُخَاطَبَةُ**

نَهْيُ الغَائِبِ етістігінің жіктелуі:			
الجَمْعُ	**المُثَّني**	**المُفْرَد**	
لا يَكْتُبوا	لا يَكْتُبَا	لا يَكْتُبْ	**الغائِبُ**
لا يَكْتُبْنَ	لا تَكْتُبَا	لا تَكْتُبْ	**الغائِبَةُ**

نَهْيُ المُتَكَلِّمِ етістігінің жіктелуі:			
الجَمْعُ	المُثَّني	المُفْرَد	
لا نَكْتُبْ	لا نَكْتُبْ	لا أَكْتُبْ	المُتَكلَمُ

Ескерту: **المُجَــرَّدُ الثُّلاَثِيُّ** *етістіктерінен басқа етістіктердің* **فعْلُ النهْي -** *нің жасалуы* **الثُّلاثِيّ المُجرَّدُ** *етістіктері сияқты болады.*

نُونُ التَّوْكِيدِ – Күшейтпелі рай

Осы шақ және бұйрық райдағы етістіктің мағынасын күшейту үшін етістіктің соңына күшейтпелі ن әріпінің қойылуы арқылы **نُونُ التَّوْكِيد** **-*күшейтпелі рай*** жасалады. نُونُ التَّوْكِيد - күшейтпелі рай екі түрде жасалады:

1. نُونُ التَّوْكِيد ташдидті ن шылауы арқылы жасалады.

Мысалы: تَفْعَلَنَّ – әлбетте жасайсың

اكْتُبَنَّ – міндетті түрде жаз! (әлбетте жазуың керек)

2. نُونُ التَّوْكِيد ташдидсіз ن шылауы арқылы жасалады.

Мысалы: تَعْلَمَنْ - әлбетте білесің

اكْتُبَنْ - міндетті түрде жаз! (әлбетте жазуың керек)

Ташдидті ن әріпімен келген етістіктің жіктелуі:			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
يَكْتُبُنَّ	يَكْتُبَانِّ	يَكْتُبَنَّ	الغَائِبُ
يَكْتُبْنَانِّ	تَكْتُبَانِّ	تَكْتُبَنَّ	الغَائِبَةُ
تَكْتُبُنَّ	تَكْتُبَانِّ	تَكْتُبَنَّ	المُخَاطَبُ
يَكْتُبْنَانِّ	تَكْتُبَانَّ	تَكْتُبِنَّ	المُخَاطَبَةُ
نَكْتُبَنَّ	نَكْتُبَنَّ	أَكْتُبَنَّ	المُتَكَلِّمُ

Ташдидсіз ن әріпімен келген етістіктің жіктелуі:			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
يَكْتُبُنْ		يَكْتُبَنْ	الغَائِبُ
		تَكْتُبَنْ	الغَائِبَةُ
تَكْتُبُنْ		تَكْتُبَنْ	المُخَاطَبُ
		تَكْتُبِنَّ	المُخَاطَبَةُ
نَكْتُبَنْ	نَكْتُبَنْ	أَكْتُبَنْ	المُتَكَلِّمُ

التَّدْرِيباتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّل: ضَعْ خَطًّا تَحْتَ الفِعْلِ الماضي في الجُمَلِ التَّالِيَةِ .

١. الْبَنَاتُ زُرْنَ خَالَتَهُنَّ كُلَّ أُسْبُوعٍ.
٢. ذَهَبَ أَخِي إلى قاراغاندى وَ بَقِيَ هُنَاكَ عَشَرَةَ أَيَّامٍ .
٣. رَجَعَ أَنَسٌ مِن الرِّيَاضِ مُنْذُ أُسْبُوعَيْنِ.
٤. فَهِمْتُ مَعْنَى هَذِهِ الْكَلِمَةِ .
٥. كَانَتْ أُمِّي مُتْعَبَةً اليومَ فَمَا خَرَجَتْ مِنَ الْبَيْتِ .
٦. رَفَعَتْ سَلْوَى صَوْتَهَا لِنَسْمَعَ كَلامَهَا.

التَّدْرِيبُ الثَّانِي: حَوِّلِ الأَفْعالَ الْمَاضِيَةَ إِلَى صِيغَةِ الْمُضارِعِ كَمَا فِي الْمِثَالِ .

الْمِثَالُ : عَمِلَ زَميلي في شَرِكَةٍ وَطَنِيَّةٍ رَبِحَتْ رِبْحًا عَظِيمًا في مَجالِ التِّجارَةِ .
يَعْمَلُ زَميلي في شَرِكَةٍ وَطَنِيَّةٍ تَرْبَحُ رِبْحًا عَظِيمًا في مَجالِ التِّجارَةِ .

١. قَدِمَ كَثِيرٌ مِنَ السَّائِحِينَ الأَجَانِبِ إِلَى مَدينَةِ آلْماطي وَ عَجِبُوا مِنْ مَناظِرِها الْجَميلَة.

____

٢. الشَّعْبُ الَّذي قَرَأَ أَمِنَ مِنْ ضَرارِ الْجَهْلِ .

____

٣. الْفاشِلُ قَعَدَ بِلا اجْتِهادٍ وَ مَدَّ أَمَلَهُ و أَمَّا النَّاجِحُ فَهُوَ بَحَثَ عَنْ حَلِّ الْمُشْكِلَةِ وَ حَقَّقَ أَمَلَهُ.

____

٤. كَثُرَ عَدَدُ مُسْتَخْدِمي شَبَكَةِ التَّواصُلِ الاجْتِماعِيِّ الَّتِي سَهُلَتْ بِها أُمورُهُمْ .

____

٥. أَمَلَ الفَقيرُ الضَّعيفُ كُلَّ يَوْمٍ بِلا عَمَلٍ .

____

٦. ذَهَبَتْ أَسْماءُ إِلَى قِسْمِ اللُّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ .

____

التَّدْرِيبُ الثَّالِثُ: حَوِّلِ الفِعْلَ الْماضِي (حَضَرَ) إِلَى صيغَةِ الأَمْرِ كَما في المِثالِ .

١. يا حَسَنُ ____________ الاجْتِماعَ يَوْمَ الْأَرْبِعاءِ .
٢. يا أَطِبَّاءُ ____________ الاجْتِماعَ يَوْمَ الْأَرْبِعاءِ .
٣. يا آنِساتُ ____________ الاجْتِماعَ يَوْمَ الْأَرْبِعاءِ .
٤. يا زَميلَيَّ ____________ الاجْتِماعَ يَوْمَ الْأَرْبِعاءِ .
٥. يا مُوَظَّفَتَيْنِ ____________ الاجْتِماعَ يَوْمَ الْأَرْبِعاءِ .
٦. يا سَلْمَى ____________ الاجْتِماعَ يَوْمَ الْأَرْبِعاءِ .

التَّدْرِيبُ الرَّابِعُ: أَكْمِلْ كَما في المِثالِ .

أنا	تركْتُ	بَذَلْتُ	مَغِصْتُ	طَرَحْتُ	نَظَرْتُ
نَحْنُ	تَرَكْنَا				
أنتَ	تَرَكْتَ				
أنْتِ	تَرَكْتِ				
أنْتُما	تَرَكْتُمَا				
أنْتُمْ	تَرَكْتُمْ				
أنْتُنَّ	تَرَكْتُنَّ				
هُوَ	تَرَكَ				
هِيَ	تَرَكَتْ				
هُما (مُذَكَّرٌ)	تَرَكَا				
هُما (مُؤَنَّثٌ)	تَرَكَتَا				
هُمْ	تَرَكُوا				
هُنَّ	تَرَكْنَ				

التَّدْرِيبُ الخامِسُ: أَكْمِلْ كَما في المِثالِ .

أنا	سوف أَقْطَعُ			
نَحْنُ		سوف نَرْصُدُ		
أنْتَ			ستَحْمِلُ	
أنْتِ				سَتَنْطِقِينَ
أنْتُما	سوف تَقْطَعَانِ			
أنْتُمْ		سوف تَرْصُدُونَ		
أنْتُنَّ			سَتَحْمِلْنَ	
هُوَ				سَيَنْطِقُ
هِيَ	سوف تَقْطَعُ			
هُما (مُذَكَّرٌ)		سوف يَرْصُدَانِ		
هُما (مُؤَنَّثٌ)			سَتَحْمِلانِ	
هُمْ				سَيَنْطِقُونَ
هُنَّ	سوف يَقْطَعْن		سوف يَقْطَعْنَ	هُنَّ

التَّدْرِيبُ السّادِسُ: أَكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتِيَ مَعَ الضَّبْطِ بِالشَّكْلِ .

أَنْتَ	أَنْتِ	أَنْتُما	أَنْتُمْ	أَنْتُنَّ
اعْقُبْ				
اغْفِرْ				
امْسَحْ				

التَّدْرِيبُ السَّابِعُ: امْلأْ الفَراغَ بِوَضْعِ الفِعْلِ الصَّحيحِ المُنَاسِبِ مِمَّا بَيْنَ القَوْسَيْنِ .

١. ___________ الطّالِبُ مَضْمونَ القِصَّةِ . (فَهِمَ – حَكَى)
٢. ___________ الطّالِبُ مَضْمونَ القِصَّةِ . (شَرَحَ – وَعَى)
٣. ___________ الطّالِبُ مَضْمونَ القِصَّةِ . (قَصَّ – رَوَى)

التَّدْرِيبُ الثَّامِنُ: أَكْمِلْ كَما في المِثالِ .

أنا	لَمْ أَسْبَحْ	لَمْ أَهْجُمْ	لَنْ أَسْهَرَ	لَنْ أَكْذِبَ
نَحْنُ				
أنتَ				
أَنْتِ				
أَنْتُما				
أَنْتُمْ				
أَنْتُنَّ				
هُوَ				
هِيَ				
هُما (مُذَكَّرٌ)				
هُما (مُؤَنَّثٌ)				
هُمْ				
هُنَّ				

التَّدْرِيبُ التَّاسِعُ: حَوِّلِ الأَفْعالَ الْمُضارِعَةَ إِلَى صِيغَةِ الْمَاضِي كَمَا فِي الْمِثَالِ .

الْمِثَالُ : الفَتَى يَقْرَأُ قِصَّةً . الفَتَى قَرَأَ قِصَّةً .

١. الوَرْدَةُ الأَنيقَةُ الَّتِي تَنْبُتُ في الْفَناءِ تَلْفِتُ نَظَرَ الزَّائِرِينَ . ________________

٢. نَلْزَمُ الْأَساتِذَةَ لِنَحْصُلَ عَلَى عُلومٍ مُتَعَدِّدَةٍ . ________________

٣. يَتْرُكُ العَامِلُ التَّدْخِينَ حِفَاظًا عَلَى صِحَّتِهِ . ________________

٤. الطُّلابُ يَرْكَبُونَ الْحَافِلَةَ لِيَصِلُوا إِلَى بُيُوتِهِمْ . ________________

٥. الفَلاحَانِ يَجْمَعَانِ حَصادَهُمَا بِسَعَادَةٍ. ________________

٦. تَرْفَعُ سُعَادُ صَوْتَهَا لِنَسْمَعَ كَلامَهَا . ________________

التَّدْرِيبُ العَاشِرُ: لاحِظِ الأَمْثِلَةَ وَ أَكْمِلْ عَلَى غِرارِهَا .

فَتَحَ	يَفْتَحُ	فُتِحَ	يُفْتَحُ	افْتَحْ
طَلَعَ				
لَمَعَ				
شَرِبَ	يَشْرَبُ	شُرِبَ	يُشْرَبُ	اشْرَبْ
لَعِبَ				
فَهِمَ				
سَهِرَ				
نَصَرَ	يَنصُرُ	نُصِرَ	يُنْصَرُ	انْصُرْ
صَدَقَ				
خَلَفَ				
جَلَسَ	يَجْلِسُ	جُلِسَ	يُجْلَسُ	اجْلِسْ
خَتَمَ				
فَرَضَ				

التَّدْرِيبُ الْحَادِي عَشَرَ: حَوِّلِ الفِعْلَ إِلَى صيغَةِ الأَمْرِ كَما في المِثالِ .

الْمِثَالُ : جَمَعَ الْفَلاحُ حَصادَهُ بِسَعَادَةٍ . يا فَلاحُ اجْمَعْ حَصادَكَ .

١. الخَبَّازُ يَخْبِزُ مُعَجَّنَاتٍ شَهِيَّةً .
يا خَبَّازُ ________________

٢. الأَطْفَالُ يَلْعَبُونَ فِي الخَارِجِ .
يا أَطْفَالُ ________________________________

٣. الفَتَيَاتُ يَلْبَسْنَ ثِيَابَهُنَّ .
يا فَتَيَاتُ ________________________________

٤. النَّجَّارانِ يَصْنَعَانِ الأَلْوَاحَ الخَشَبِيَّةِ .
يا نَجَّارَانِ ________________________________

٥. البِنْتُ تَطْبُخُ العَصِيدَةَ .
يا بِنْتُ ________________________________

٦. صَنَعَ أَخِي لِابْنَتِهِ دُمْيَةً خَشَبِيَّةً .
يا أَخِي ________________________________

التَّدْرِيبُ الثَّانيَ عَشَرَ: أَكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتي مَعَ الضَّبْطِ بِالشَّكْلِ .

أنْتَ	أنْتِ	أنْتُما	أنْتُمْ	أنْتُنَّ
لا تَسْنُدْ				
لا تَهْدِمْ				
لا تَطْرَحْ				
لا تَرْكَبْ				
لا تَنْقُضْ				
لا تَعْقِدْ				

التَّدْرِيبُ الثَّالِثَ عَشَرَ: حَوِّلِ صيغَةَ الأَمْرِ إِلَى صِيغَةِ النَّهْيِ كَما في المِثالِ .

الْمِثَالُ : اذْهَبْ إِلَى الْمَدْرَسَةِ مُبَكِّرًا — لا تَذْهَبْ إِلَى الْمَدْرَسَةِ مُبَكِّرًا .

١. انْجِزْ أَعْمَالَكَ أَوَّلاً بِأَوَّلٍ . ________________________________

٢. اكْتُبُوا المُلاحَظَاتِ فِي دَفَاتِرِكُمْ . ________________________________

٣. احْسِبِي المُعَادَلَةَ و اطْرَحِي مِنْهَا اثْنَيْنِ . ________________________________

٤. ادْفَعَا البَابَ لِلدُّخُولِ . ________________________________

٥. اقْرَئِي كُلَّ يَوْمٍ كِتَابًا مُفِيدًا . ________________________________

٦. ادْعُ الأَقارِيبَ إِلَى زِيارَةِ مَدِينَتِنَا . ________________________________

التَّدْرِيبُ الرَّابِعَ عَشَرَ: صَرِّفِ الْعِبَارَةَ التَّالية مع الضمائر أو الأسماء التي بين القوسين.

أحْمد لَمَّا يَخْرُجْ إِلَى الْمَطَارِ.

١. (أنَا) ____________________
٢. (أخَوَاتِي) ____________________
٣. (الْمُسَافِرَانِ) ____________________
٤. (أنْتَ) ____________________
٦. (الْحُجَّاجُ) ____________________
٧. (أنْتُمْ) ____________________

التَّدْرِيبُ الْخَامِسَ عَشَرَ: أكْمِلْ كَما في المِثالِ.

أنا	لَمْ أَجْعَلْ	لَنْ أَجْعَلَ	لأَجْعَلْ	أجْعَلَنَّ
نَحْنُ				
أنتَ				
أنْتِ				
أنْتُما				
أنْتُمْ				
أنْتُنَّ				
هُوَ				
هِيَ				
هُما (مُذَكَّرٌ)				
هُما (مُؤَنَّثٌ)				
هُمْ				
هُنَّ				

فِعْلُ التَّعَجُّبِ – Таңдану етістігі

Араб тіліндегі فِعْلُ التَّعَجُّبِ - таңдану етістігі бір нәрсеге қайран қалу, таң қалу мағынасын білдіретін етістік. فِعْلُ التَّعَجُّبِ - таңдану етістігінің жасалу үлгілері:

1. **ما أَفْعَلَهُ** үлгісі:

Таңдану етістіктері ما أَفْعَلَهُ үлгісімен жасалғанда есім сөз немесе есімдік насб жағдайында тұрады.

Мысалы: ما أَعْدَلَ الْحَاكِمَ! – Әкім қандай әділ!

ما أَنْظَفَ البَيْتَ ! – Үй қандай таза!

2. **أَفْعِلْ بِهِ** үлгісі:

Таңдану етістіктері أَفْعِلْ بِهِ үлгісімен жасалғанда есім сөз немесе есімдік ілік септігінде тұрады.

Мысалы: أَحْسِنْ بِسَالِمٍ! – Сәлім қандай жақсы!

أَكْرِمْ بِزَيْدٍ! - Зәйд қандай жомарт!

Таңдану етістіктері жіктелмейді, етістікпен қосылып жазылатын есімдіктер ғана жіктеледі, есім сөздер септеледі.

Таңдану етістіктерінің қосылып жазылатын есімдіктермен бірге келгендегі жіктелуі:

ما أَفْعَلَهُ үлгісі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
ما أَفْعَلَهُمْ	ما أَفْعَلَهُمَا	ما أَفْعَلَهُ	**الغَائِبُ**
ما أَفْعَلَهُنَّ	ما أَفْعَلَهُمَا	ما أَفْعَلَها	**الغَائِبَةُ**
ما أَفْعَلَكُمْ	ما أَفْعَلَكُمَا	ما أَفْعَلَكَ	**المُخَاطَبُ**
ما أَفْعَلَكُنَّ	ما أَفْعَلَكُمَا	ما أَفْعَلَكِ	**المُخَاطَبَةُ**
ما أَفْعَلَنَا	ما أَفْعَلَنَا	ما أَفْعَلَنِي	**المُتَكَلِّمُ**

أَفْعِلْ بِهِ үлгісі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
أَفْعِلْ بِهِمْ	أَفْعِلْ بِهِمَا	أَفْعِلْ بِهِ	**الغَائِبُ**
أَفْعِلْ بِهِنَّ	أَفْعِلْ بِهِمَا	أَفْعِلْ بِهَا	**الغَائِبَةُ**
أَفْعِلْ بِكُمْ	أَفْعِلْ بِكُمَا	أَفْعِلْ بِكَ	**المُخَاطَبُ**
أَفْعِلْ بِكُنَّ	أَفْعِلْ بِكُمَا	أَفْعِلْ بِكِ	**المُخَاطَبَةُ**
أَفْعِلْ بِنَا	أَفْعِلْ بِنا	أَفْعِلْ بِي	**المُتَكَلِّمُ**

Таңдану етістіктерінен кейін жазылған есім сөздердің *түрленуі:*

1. ما أَفْعَلَهُ үлгісі:

Мысалы: !ما أَسْعَدَ الرَّجُلَ – Кісі (адам) қандай бақытты!

!ما أَسْعَدَ الرَّجُلَيْنِ – Екі кісі (адам) қандай бақытты!

!ما أَسْعَدَ الرِجالَ – Кісілер (адамдар) қандай бақытты!

!ما أَسْعَدَ الشَّابَّ – Жас жігіт қандай бақытты!

!ما أَسْعَدَ الشَّابَّيْنِ – Екі жас жігіт қандай бақытты!

!ما أَسْعَدَ الشَّبَابَ – Жастар қандай бақытты!

2. أَفْعِلْ بِهِ үлгісі:

Мысалы: !أَسْعِدْ بِالرَّجُلِ – Кісі (адам) қандай бақытты!

!أَسْعِدْ بِالرَّجُلَيْنِ – Екі кісі (адам) қандай бақытты!

!أَسْعِدْ بِالرِجَالِ – Кісілер (адамдар) қандай бақытты!

!أَسْعِدْ بِالشَّابِّ – Жас жігіт қандай бақытты!

!أَسْعِدْ بِالشَّابَّيْنِ – Екі жас жігіт қандай бақытты!

!أَسْعِدْ بِالشَّبَابِ – Жастар қандай бақытты!

Таңдану етістіктерінің *жасалу шарттары:*

1.Таңдану етістіктері الثُّلاثِيُّ المُجَرَّدُ етістігінен болуы шарт, яғни таңдану етістіктері الرَّباعِيُّ المُجَرَّدُ و الرَّباعِيُّ المَزِيدُ және الثُّلاثِيُّ المَزِيدُ етістіктерінен жасалмайды.

2. Етістіктің болымды болуы шарт; яғни етістіктің болымсыз түрінен таңдану етістіктері жасалмайды.

3. Етістіктің негізгі етіс болуы шарт; яғни ырықсыз етістен таңдану етістіктері жасалмайды.

4. Етістіктің түрленетін болуы (الْفِعْلُ ألْمُتَصَرِّفُ) шарт.

5. Етістіктің негізі болуы шарт; яғни таңдану етістіктері көмекші етістіктерден жасалмайды.

Таңдану мағынасын беретін кейбір тіркестер:

!لله دَرُّهُ – жарайсың, жарадың!

!ما شاءَ الله – жақсы!

! عِشْ – жаса

!لا فُضّ فُوكَ – аузыңа май! (Қандай әдемі айттың!)

الفِعْلُ المَعْلُومُ والفِعْلُ المَجْهُولُ – Негізгі және ырықсыз етіс

Қимыл иесі және қимылмен байланысты заттың іс-әрекетке қатысын білдіретін етістіктің түрі *етіс* деп аталады.

Араб тіліндегі етістер الفِعْلُ المَعْلُومُ – негізгі етіс және الفِعْلُ المَجْهُولُ – ырықсыз етіс болып екіге бөлінеді.

1. Араб тілінде **الفِعْلُ المَعْلُومُ** – **негізгі етіс** деп қимылдың істі істеушіге немесе затқа қатысын анық білдіретін етістіктің түрін айтады.

Мысалы: فَتَحَ الطَّالِبُ البابَ – студент есікті ашты

2. Араб тілінде **الفِعْلُ المَجْهُولُ** – **ырықсыз етіс** деп қимыл иесі аталмай, істі кімнің атқарғаны анық байқалмайтын, тек не істегені көрсетілетін етістіктің түрін айтады.

Мысалы: فُتِحَ البابُ – Есік ашылды.

Мысалдағы البابُ сөзі араб тілінде **نائِبُ الفاعِلِ** деп аталады.

Ырықсыз етістің *жасалуы:*

а) Өткен шақтағы الفِعْلُ المَعْلُومُ – негізгі етістен الفِعْلُ المَجْهُولُ – ырықсыз етіс жасау үшін етістіктің عَيْنُ الفِعْلِ-не кәсра, ал басқа әріптеріне дамма харакаты қойылады, бірақ لامُ الفِعْلِ-дің харакаты мен сукундалған әріптер өзгермейді.

Мысалы: كَتَبَ - жазды → كُتِبَ - жазылды
أَدْخَلَ - кіргізді → أُدْخِلَ - кіргізілді
تَعَلَّمَ - үйренді → تُعُلِّمَ – үйренілді
دَعَا - шақырды → دُعِيَ – шақырылды
اِسْتَخْرَجَ - шығарды → اسْتُخْرِجَ – шығарылды

ә) Осы шақтағы الفِعْلُ المَعلُومُ – негізгі етістен الفِعْلُ المَجْهُولُ – ырықсыз етіс жасау үшін حُرُوفُ المُضارَعَةِ мударат әріптеріне дамма, عَيْنُ الفِعْلِ-ге фатха харакаты қойылады, басқа әріптер өзгермейді.

Мысалы: يَكْتُبُ – жазып жатыр → يُكْتَبُ - жазылып жатыр
يُدْخِلُ – кіргізіп жатыр → يُدْخَلُ - кіргізіліп жатыр
يُرَتِّبُ – реттеп жатыр → يُرَتَّبُ - реттеліп жатыр
يَتَعَلَّمُ – үйреніп жатыр → يُتَعَلَّمُ - үйреніліп жатыр
يَسْتَخْرِجُ – шығарып жатыр → يُسْتَخْرَجُ - шығарылып жатыр

الفِعْلُ اللاَّزِمُ وَ الفِعْلُ المُتَعَدِّي – Салт және сабақты етістік

Әрбір қимыл-әрекет белгілі бір уақытта, белгілі жерде, белгілі бір заттың қатысуымен біреу немесе бір нәрсе арқылы жасалады.

Етістік тікелей объектіні керек ету я керек етпеуіне байланысты *салт етістік* және *сабақты етістік* болып екіге бөлінеді.

1. **الفِعْلُ اللاَّزِمُ** – салт етістік деп, табыс септіктегі (насб жағдайындағы) сөзді қажет етпейтін етістікті айтады.

Мысалы: طَابَ الجَوُّ - Ауа райы жақсы болды.

Араб тілінде салт етістік кейде көмекші сөзді жанама толықтауышпен тіркеседі.

Мысалы: جَلَسَ أَحْمَدُ على الكُرْسِيِّ – Ахмед орындыққа отырды.

2. **الفِعْلُ المُتَعَدِّي** – сабақты етістік деп, табыс септіктегі (насб жағдайындағы) сөзді қажет ететін етістікті айтады.

Мысалы: قَرَأَ الطَّالِبُ الكِتابَ – Студент кітапты оқыды.

Араб тілінде сабақты етістік көмекші сөзсіз келеді. Ол сөйлемде тура толықтауыштың қызметін атқарады.

Араб тіліндегі сабақты етістіктің компоненттері:

а) Бір компонентті етістік насб жағдайында тұрған *бір сөзді* қажет етеді.

Мысалы: يَرْكَبُ الرَّجُلُ الحِصانَ – Ер адам атқа мініп жатыр.

ә) Екі компонентті сабақты етістік насб жағдайында тұрған *екі сөзді* қажет етеді:

Етістікті сөйлемнің құрамында насб жағдайында келіп, ал жеке тұрғанда есімді сөйлемнің бастауышы және баяндауышы қызметін атқаратын екі мүшені қажет ететін сабақты етістік.

Мысалы: ظَنَنْتُ الجَوَّ مُعْتَدِلاً – Ауа райын қолайлы деп ойладым.

Бұл мысалдағы < الجَوُّ مُعْتَدِلٌ - Ауа райы – қолайлы > жеке алғанда есімді сөйлем. Мұндағы الجَوُّ – бастауыш, مُعْتَدِلٌ – баяндауыш еді, ал осы сөйлемнің алдында ظَنَنْتُ сабақты етістігі келгенде الجَوُّ مُعْتَدِلٌ табыс септігіне қойылып, етістікті сөйлемнің толықтауышы қызметін атқарады.

Етістікті сөйлемнің құрамында насб жағдайында келіп, ал жеке тұрғанда есімді сөйлемнің бастауышы және баяндауышы қызметін атқаратын екі мүшені қажет етпейтін сабақты етістік.

Мысалы: أعْطَى المُدَرِّسُ الطَّالِبَ الكِتابَ – Мұғалім студентке кітапты берді.

<u>Ескерту:</u> Бұл мысалда қазақ тілінде студентке сөзі барыс септігі жалғауымен аударылғанмен, араб тілінде табыс септігінде насб жағдайында тұрады.

б) Үш компонентті сабақты етістік насб жағдайында тұрған *үш сөзді* қажет етеді.

Мысалы: نَبَّأْتُهُمْ الكِبْرَ مَمْقُوتاً – Мен оларға тәкәппарланудың жаман екендігін айттым.

Салт етістіктің сабақты етістікке айналуы

а) الثُّلاثِيُّ المُجَرَّدُ етістігін إفْعالٌ немесе تَفْعيلٌ бабына айналдыру арқылы салт етістік сабақты етістікке айналады.

Мысалы: نامَ الوَلَدُ – Бала ұйықтады.

نَوَّمَتْ الوَالِدَةُ وَلَدَهَا – Ана баласын ұйықтатты.

немесе أنامَت الوَالِدَةُ وَلَدَهَا – Ана баласын ұйықтатты.

ә) Кейде көмекші сөзбен тіркескен жанама толықтауыш салт етістіктен сабақты етістікке айналады.

Мысалы: ذَهَبَ الرَّجُلُ – Ер адам кетті.

ذَهَبَ الرَّجُل بِصَدِيقِهِ – Ер адам досымен кетті.

б) Бір толықтауышты қажет ететін сабақты إِفْعَالٌ немесе تَفْعِيلٌ бабына айналғанда, ол екі толықтауышты қажет ететін сабақты етістікке өзгереді.

Мысалы: فَهِمَ الطالِبُ الدّرْسَ – Студент сабақты түсінді.

فَهَّمَ المُدَرِّسُ الطالِبَ الدّرْسَ – Оқытушы студентке сабақты түсіндірді.

Етістіктің салт немесе сабақты болуын мағынасы және бабы арқылы білуге болады:

а) мағынасы арқылы:

Толықтауышты қажет етпейтін етістіктер әрдайым салт етістік болады.

Мысалы: خَرَجَ الرَّجُلُ – Ер адам шықты.

دَخَلَ المُدِيرُ – Директор кірді.

ә) бабы арқылы:

الثُّلاثِيُّ المُجَرَّدُ -тің бес бабы: انْفِعالٌ бабы, افْعِلالٌ бабы, افْعيلالٌ бабы, افْعِنْلالٌ бабы, تَفَعْلُلٌ бабы және افْعِوَّالٌ бабы.

التَّدْرِيبَاتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: اذْكُرِ الْمُتَعَجَّبَ مِنْهُ فِي الْعِبَارَاتِ التَّالِيَةِ ثُمَّ تَرْجِمْهَا إِلَى لُغَتِكَ .

١. ما أَجْمَلَ الطَّقْسَ فِي هَذِهِ الأَيّامِ .
٢. ما أَشَدَّ حُمْرَةَ الشَّفَقِ عِنْدَ الغُرُوبِ.
٣. ما أَحْسَنَ أَن تُكْرِمَ الضَّيْفَ.
٤. ما أَشْقَى مَن اعْتَمَدَ عَلَى غَيْرِهِ.
٥. ما أَعْذَبَ حَديثَكَ مَعَ زُمَلائِكَ.

التَّدْرِيبُ الثّانِي: اقْرَأ المثالين ، ثُمَّ اكْتُبِ الْجُمَلَ الْآتِيَةَ مُسْتَعْمِلًا « فِعْلَ التَّعَجُّبِ».

المثال: هَذَا الشَّارِعُ طَوِيلٌ . ⟵ مَا أَطْوَلَ هَذَا الشَّارِعَ !

هَذَانِ اللاعِبَانِ سَرِيعَانِ ⟵ مَا أَسْرَعَ هَذَيْنِ اللاعِبَيْنِ!

١. هَذَا الْبَيْتُ كَبِيرٌ . ____________________
٢. النُّجُومُ كَثِيرَةٌ. ____________________
٣. هَذَا الْمَاءُ بَارِدٌ. ____________________
٤. هَذَا الْقَلَمُ رَخِيصٌ. ____________________
٥. اللُّغَةُ العَرَبِيَّةُ سَهْلَةٌ. ____________________
٦. هَذِهِ الطَّائِرَةُ سَرِيعَةٌ. ____________________
٧. هَذِهِ الْحَدِيقَةُ وَاسِعَةٌ. ____________________

٨. هَذَا الْحِذاءُ قَدِيمٌ . ______________________

٩. هَذَانِ القَمِيصَانِ وَسِخَانِ. ______________________

٠١. هَذَانِ الفَصْلانِ نَظِيفانِ. ______________________

١١. هاتانِ السَّاعَتانِ غالِيَتان. ______________________

٢١. هاتانِ السَّيارَتَانِ جَمِيلَتَانِ. ______________________

٣١. هَؤلاءِ طَالِباتٌ نَشِيطَاتٌ . ______________________

٤١. هَؤلاءِ مُدرِّسُونَ طَيِّبُونَ . ______________________

التَّدْرِيبُ الثَّالِثُ: حَوِّلْ كَمَا فِي الْمِثَّالِ مَعَ تَغْيِيرِ مَا يَلْزَمُ.

المثال: ما أَحْسَنَ أَن يَتَعاوَنَ المُسلِمونَ . ← ما أَحْسَنَ تَعاوُنَ الْمُسلِمِينَ.

١. ما أَرْوَعَ أَنْ تُسَاعِدَ الْفُقَراءَ . ______________________

٢. ما أَجْمَلَ أنْ تَسْمَعَ هَذَا الْكَلامَ . ______________________

٣. ما أَقْبَحَ أنْ تَنتَظِرَ فِي هَذَا الْمَكَانِ . ______________________

٤. ما أَسْرَعَ أنْ يَنْتَشِرَ الْإِسْلَامِ . ______________________

٥. ما أَنْفَعَ أنْ تُذاكِرَ الدُّرُوسَ فِي الصَّبَاحِ. ______________________

٦. ما أَجْدَرَ أنْ تُضَحِّيَ فِي سَبِيلِ الْحَقِّ . ______________________

٧. ما أَطْيَبَ أنْ تَدْرُسَ كَلامَ اللهِ. ______________________

التَّدْرِيبُ الرَّابِعُ: تَعَجَّبْ مِنَ الْعِبَارَاتِ الآتِيَةِ كَمَا فِي الْمِثَّالِ.

المثال: كَثْرَةُ الأَمْطَارِ فِي فَصْلِ الصَّيْفِ. – ما أَكْثَرَ الأمْطَارَ في فَصْلِ الصَّيْفِ.

١. سَعَادَةُ الأمِّ بِنَجَاحِ أوْلادِهَا. ______________________

٢. احْتِرامُ الصَّغيرِ لِلكَبيرِ. ______________________

٣. طُولُ الرِّحْلَةِ مِنَ نورسلطان إِلَى ألماطى. ______________________

٤. نَشَاطُ الإنْسَانِ فِي فَصْلِ الشِّتَاءِ. ______________________

٥. عَدَمُ مُساعَدَةِ الْمُحْتَاجِينَ. ______________________

٦. مُخَالَفَةُ أوَامِرِ اللهِ وَ نَوَاهِيهِ. ______________________

٧. شَجَاعَةُ الْمُسْلِمِينَ. ______________________

التَّدْرِيبُ الخامِسُ : اجْعَلْ مِنَ الْكَلِمَاتِ الآتِيَةِ أَفْعَالَ التَّعَجُّبِ ثُمَّ اسْتَعْمِلْهَا فِي جُمَلٍ مُفِيدَةٍ كَمَا فِي الْمِثَّالِ.

المِثَّال : طَيِّبٌ ← مَا أَطْيَبَ رِيحَ الْوَرْدَةِ !

عَذْبٌ ← أَعْذِبْ بِماءِ الْعَيْنِ !

١. شُجَاعٌ ____________	٤. طَوِيلٌ ____________
٢. وَاسِعٌ ____________	٥. مُمْتِعٌ ____________
٣. نَادِرٌ ____________	٦. بَعِيدٌ ____________

التَّدْرِيبُ السّادِسُ: أَكْمِلْ مَا يَلِي لِيَكُونَ جُمْلَةً مُفِيدَةً .

١. مَا أَنْظَفَ ____________ !
٢. مَا أَمْلَسَ ____________ !
٣. أَكْثِرْ بِـ ____________ !
٤. أَظْهِرْ بِـ ____________ !
٥. مَا أَقْصَرَ ____________ !
٦. مَا أَسْهَلَ ____________ !
٧. مَا أَصْعَب . ____________ !

التَّدْرِيبُ السَّابِعُ: ابْحَثْ عَنِ الْفِعْلِ الْمَجْهُولِ مِنْ هَذِهِ الْفِقْرَةِ .

فِي أَحَدِ شَوَّارِعِ الْعَاصِمَةِ قُتِلَ رَجُلٌ فِي شَقَّةٍ لَكِنْ لَمْ يُعْلَمْ صَاحِبُ هَذِهِ الشَّقَّةِ ، كُلَّ مَا عُرِفَ أَنَّ الضَّحِيَةَ جُرَّتْ إِلَى هَذِهِ الشَّقَّةِ مِنْ قِبَلِ رَجُلٍ مَجْهُولٍ صُوِّرَ فِي تَسْجِيلِ الْكاميرا لَمْ تُؤَكَّدْ هَوِيَتُهُ لَكِنْ وُجِدَتْ وَرَقَةٌ فِي جَيبِ الضَّحِيَةِ بِاسْمٍ مَكْتُوبٍ بِدَمٍ أُكِّدَ بَعْدَ الاخْتِبَارِ أَنَّهُ دَمُ الضَّحِيَةِ ، وَ بَعْدَ أَنْ قُرِئَ الاسْمُ أَمْسِكَ الْمُجْرِمُ فِي الْيَوْمِ التَّالِي.

التَّدْرِيبُ الثَّامِنُ: بَيِّنِ الفِعْلَ الْمَجْهُولَ وَ وَضِّحْ مَعْلُومَهُ .

١. تُسْتَخْدَمُ الأَحْجارُ الْكَرِيمَةُ لِتُصْنَعَ الزِّينَةُ .
٢. الشَّمْسُ و الرِّيَاحُ يُعْتَبَرَانِ أَرْخَصَ مَصْدَرَيْنِ مِنْ مَصَادِرِ الْقُوَّةِ .
٣. الْعُمَّالُ يخْلِصُونَ فِي أَعْمَالِهِمْ إِذَا وُجِدَتْ لَذَّةٌ مِنْ أَعْمَالِهِمْ .
٤. مُورِسَتِ الرِيَاضَةُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فِي الأُسْبُوعِ .
٥. احْتُرِمَ الكَبِيرُ و رُحِمَ الصَّغِيرُ .

التَّدْرِيبُ التَّاسِعُ: حَوِّلْ كَمَا فِي الْمِثَالِ مَعَ تَغْيِيرِ مَا يَلْزَمُ.

المِثَال: – أُخِذَ الْمُسَدَّسُ مِنْ يَدِ الْمُجْرِمِ مِنْ قِبَلِ الشُّرْطِيِّ .
– أَخَذَ الشُّرْطِيُّ الْمُسَدَّسَ مِنْ يَدِ الْمُجْرِمِ .

١. كُتِبَتِ الرِّسَالَةُ مِنْ طَرَفِ الْوَلَدِ إِلَى أَمِّهِ .
____

٢. أرْسِلَ الخِطَابُ إِلَى مُرَاسِلِ الصَّحيفَةِ .

____

٣. بُلِّغَ الْخَبَرُ السَّارُّ إِلَى مُدِيرِ الشَّرِكَةِ .

____

٤. جُمِعَتِ أَوْرَاقُ الشَّجَرَةِ أمامَ الْبَيْتِ .

____

٥. أجْرِيَت العَمَلِيَّةُ الْجِرَاحِيَّةُ عَلَى يَدِ الطَّبِيبِ الْعَالِمِ فِي المُسْتَشْفَى .

____

التَّدْرِيبُ العَاشِرُ : امْلَأْ الفَراغَ بِفِعْلٍ مُناسِبٍ وَ بَيِّن هَل هُوَ لازِمٌ أَو مُتَعَدّ.

١. ____________ والِدي القُرآنَ بَعدَ صَلاةِ الفَجْرِ .
٢. ____________ أَحْمَدُ إلى الْمَنْزِلِ بِالسَّيَّارَةِ .
٣. ____________ أخِي كِتَابَ اللهِ فِي سَنَتَيْنِ.
٤. ____________ الطَّائِرَة إِلَى الْمَطَارِ فِي الصَّبَاحِ الْبَاكِرِ.
٥. ____________ المُسْلِمُونَ فِي اليَوْمِ خَمْسَ صَلَوَاتٍ.

التَّدْرِيبُ الْحَادِي عَشَرَ: حوِّلِ الفِعْلَ اللازِمَ إلى فِعلٍ مُتَعَدٍّ مُسْتَعْمِلاً ما بَينَ القَوْسَينِ كَمَا فِي الْمِثَالِ.

المِثال : – وَقَفَ الرَّجُلُ . (السَّيّارَة) – أوْقَفَ الرَّجُلُ السَّيارَة .

١. سَكَتَتِ الْمُرَبِّيَةُ . (الطِّفْلُ) ________________
٢. خَرَجَ الوَلَدُ مِن المَنْزِلِ . (الدَّرّاجَة) ________________
٣. ضَحِكَ مُحْمُودٌ كَثِيراً . (صَدِيقَهُ) ________________
٤. غَضِبَتْ لَيلى أمسِ . (أُخْتَها) ________________
٥. سَعِدَ الابْنُ بالنَّتيجَة . (الأَبُ) ________________

التَّدْرِيبُ الثَّانِي عَشَرَ: حوِّلِ الفِعْلَ المُتَعَدّيَ إلى فِعلٍ لازِمٍ.

١. أَبْكَى حَسَنٌ أخاهُ الصَّغير . ________________
٢. ابْتَعَدَ زيدٌ عَنِ الشَّرِّ . ________________
٣. انْكَسَرَ زُجاجُ الْمِياهِ مِنَ الْحَرارَةِ . ________________
٤. ذَهَبَ أحْمَدُ إِلَى جَدَّتِهِ في قَرِيَةٍ . ________________
٥. نامَ الْمَرِيضُ عَلَى السَّرِيرِ . ________________

الفصل الثاني II тарау

اَلْأَفْعالُ الصَّحِيحَة و الْمُعْتَلة - Тиянақты және тиянақсыз етістіктер

Араб тілінде етістіктер құрылысы жағынан اَلْفِعْلُ الصَّحِيحُ – тиянақты етістік және اَلْفِعْلُ الْمُعْتَلُّ – тиянақсыз етістік деп екіге бөлінеді.

اَلْفِعْلُ الصَّحِيحُ - Тиянақты етістік

Етістіктің құрамында ا ، ي ، و тиянақсыз (әлсіз) әріптері кездеспесе, ол етістік اَلْفِعْلُ الصَّحِيحُ - *тиянақты етістік* деп аталады. Тиянақты етістік өз ішінде үшке бөлінеді:

1. اَلْفِعْلُ السَّالِمُ - *дұрыс етістік*
2. اَلْفِعْلُ الْمَهْمُوزُ - *хамзалы етістік*
3. اَلْفِعْلُ الْمُضَعَّفُ - *қосарланған етістік*

1. اَلْفِعْلُ السَّالِمُ – Дұрыс етістік

Етістіктің құрамынды хамза, тиянақсыз ا ، ي ، و әріптері және қосарланған әріптер кездеспей, тек үш әріптен тұратын етістік اَلْفِعْلُ السَّالِمُ – *дұрыс етістік* деп аталады.

Мысалы: كَتَبَ - жазды, جَلَسَ - отырды, فَتَحَ – ашты

تَصْرِيفُ الْفِعْلِ السَّالِمِ - дұрыс етістіктің ***жіктелуі:***

تصريف الفعل الماضي - етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
كَتَبُوا	كَتَبَا	كَتَبَ	**الغَائِبُ**
كَتَبْنَ	كَتَبَتَا	كَتَبَتْ	**الغَائِبَةُ**
كَتَبْتُمْ	كَتَبْتُمَا	كَتَبْتَ	**المُخَاطَبُ**
كَتَبْتُنَّ	كَتَبْتُمَا	كَتَبْتِ	**المُخَاطَبَةُ**
كَتَبْنَا	كَتَبْنَا	كَتَبْتُ	**المُتَكَلِّمُ**

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
اكْتُبُوا	اكْتُبَا	اكْتُبْ	**المُخَاطَبُ**
اكْتُبْنَ	اكْتُبَا	اكْتُبِي	**المُخَاطَبَةُ**

تصريف الفعل المضارع – етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
يَكْتُبُونَ	يَكْتُبَانِ	يَكْتُبُ	**الغَائِبُ**
يَكْتُبْنَ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبُ	**الغَائِبَةُ**
تَكْتُبُونَ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبُ	**المُخَاطَبُ**
تَكْتُبْنَ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبِينَ	**المُخَاطَبَةُ**
نَكْتُبُ	نَكْتُبُ	أَكْتُبُ	**المُتَكَلِّمُ**

اَلْفِعْلُ السَّالِمُ - дұрыс етістіктің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مَفْعُولٌ	فاعِلٌ	–	افْعُلْ	يُفْعَلُ	فُعِلَ	يَفْعَلُ	فَعَلَ
مَكْتُوبٌ жазылған	كَاتِبٌ жазушы	كِتابَةٌ жазу	اكْتُبْ жаз	يُكْتَبُ жазылады	كُتِبَ жазылды	يَكْتُبُ жазады	كَتَبَ жазды

<u>Ескерту</u>: дұрыс етістіктің болымсыз түрлері І бөлімде айтылды.

2. اَلْفِعْلُ الْمَهْمُوزُ – Хамзалы етістік

Етістіктің құрамында хамза (ء) кездессе, ол етістік اَلْفِعْلُ الْمَهْمُوزُ – *хамзалы етістік* деп аталады.

Хамзаның алатын орнына қарай хамзалы етістік үшке бөлінеді:

а) Егер етістіктің فَاءُ الْفِعْلِ - і хамзалы болса, ол مَهْموزُ الْفَاءِ – *бастапқы хамзалы етістік* деп аталады.

Мысалы: أَخَذَ - алды, أَمَرَ - бұйырды

ә) Егер етістіктің عَيْنُ الْفِعْلِ -і хамзалы болса, онда ол مَهْموزُ الْعَيْنِ – *ортаңғы хамзалы етістік* деп аталады.

Мысалы: سَأَلَ - сұрады, سَئِمَ - іші пысты, тойды

б) Егер етістіктің لاَمُ الْفِعْلِ - і хамзалы болса, онда ол مَهْموزُ الاَّمِ - *соңғы хамзалы етістік* деп аталады.

Мысалы: بَدَأَ - бастады, قَرَأَ - оқыды, ظَمِئَ - шөлдеді

а) تَصْرِيفُ الْفِعْلِ الْمَهْمُوزِ الْفَاءِ – бастапқы хамзалы етістіктің ***жіктелуі:***

تصريف الفعل الماضي – етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
أَمَرُوا	أَمَرَا	أَمَرَ	الغَائِبُ
أَمَرْنَ	أَمَرَتَا	أَمَرَتْ	الغَائِبَةُ
أَمَرْتُمْ	أَمَرْتُمَا	أَمَرْتَ	المُخَاطَبُ
أَمَرْتُنَّ	أَمَرْتُمَا	أَمَرْتِ	المُخَاطَبَةُ
أَمَرْنَا	أَمَرْنَا	أَمَرْتُ	المُتَكَلِّمُ

تصريف الفعل المضارع – етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
يَأْمُرُونَ	يَأْمُرَانِ	يَأْمُرُ	الغَائِبُ
يَأْمُرْنَ	تَأْمُرَانِ	تَأْمُرُ	الغَائِبَةُ
تَأْمُرُونَ	تَأْمُرَانِ	تَأْمُرُ	المُخَاطَبُ
تَأْمُرْنَ	تَأْمُرَانِ	تَأْمُرِينَ	المُخَاطَبَةُ
نَأْمُرُ	نَأْمُرُ	آمُرُ	المُتَكَلِّمُ

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ – етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
مُرُوا	مُرَا	مُرْ	المُخَاطَبُ
مُرْنَ	مُرَا	مُرِي	المُخَاطَبَةُ

الْفِعْلُ الْمَهْمُوزُ الْفَاءِ – бастапқы хамзалы етістіктің ***түрленуі*:**

اسْم المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمر бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مَفْعُولٌ	فاعِلٌ	–	افْعُلْ	يُفْعَلُ	فُعِلَ	يَفْعَلُ	فَعَلَ
مَأْمُورٌ бұйырыл-ған	آمِرٌ бұйы-рушы	أمْرٌ бұйыру	مُرْ ، اؤْمُرْ бұйыр	يُؤْمَرُ бұйыры лады	أُمِرَ бұйырыл-ды	يَأْمُرُ бұйыр-ады	أمَرَ бұйырды

ә) **تَصْرِيفُ الْفِعْلِ الْمَهْمُوزِ الْعَيْنِ** - ортаңғы хамзалы етістіктің ***жіктелуі***:

تصريف الفعل الماضي – етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
سَألُوا	سَألاَ	سَألَ	**الغَائِبُ**
سَألْنَ	سَألَتَا	سَألَتْ	**الغَائِبَةُ**
سَألْتُمْ	سَألْتُمَا	سَألْتَ	**المُخَاطَبُ**
سَألْتُنَّ	سَألْتُمَا	سَألْتِ	**المُخَاطَبَةُ**
سَألْنَا	سَألْنَا	سَألْتُ	**المُتَكَلِّمُ**

تصريف الفعل المضارع – етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
يَسْألُونَ	يَسْألاَنِ	يَسْألُ	**الغَائِبُ**
يَسْألْنَ	تَسْألاَنِ	تَسْألُ	**الغَائِبَةُ**
تَسْألُونَ	تَسْألاَنِ	تَسْألُ	**المُخَاطَبُ**
تَسْألْنَ	تَسْألاَنِ	تَسْألِينَ	**المُخَاطَبَةُ**
نَسْألُ	نَسْألُ	أَسْألُ	**المُتَكَلِّمُ**

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ – етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
اسْأَلُوا	اسْأَلاَ	اسْأَلْ	المُخَاطَبُ
اسْأَلْنَ	اسْأَلاَ	اسْأَلِي	المُخَاطَبَةُ

الْفِعْلُ الْمَهْمُوزُ الْعَيْنِ - ортаңғы хамзалы етістіктің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مَفْعُولٌ	فاعِلٌ	–	افْعَلْ	يُفْعَلُ	فُعِلَ	يَفْعَلُ	فَعَلَ
مَسْؤُولٌ сұралған	سائِلٌ сұраушы	سُؤَالٌ сұрау, сұрақ	اسْأَلْ сұра	يُسْأَلُ сұралады	سُئِلَ сұралды	يَسْأَلُ сұрайды	سَأَلَ сұрады

б) تَصْرِيفُ الْفِعْلِ الْمَهْمُوزِ اللاَّمِ - соңғы хамзалы етістіктің ***жіктелуі***:

تصريف الفعل الماضي – етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
قَرَؤُوا	قَرَآ	قَرَأَ	الغَائِبُ
قَرَأْنَ	قَرَأَتَا	قَرَأَتْ	الغَائِبَةُ
قَرَأْتُمْ	قَرَأْتُمَا	قَرَأْتَ	المُخَاطَبُ
قَرَأْتُنَّ	قَرَأْتُمَا	قَرَأْتِ	المُخَاطَبَةُ
قَرَأْنَا	قَرَأْنَا	قَرَأْتُ	المُتَكَلِّمُ

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ – етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
اقْرَؤُوا	اقْرَآ	اقْرَأْ	المُخَاطَبُ
اقْرَأْنَ	اقْرَآ	اقْرَئِي	المُخَاطَبَةُ

تصريف الفعل المضارع – етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
	الْمُفْرَدُ	الْمُثَنَّى	الْجَمْعُ
الْغَائِبُ	يَقْرَأُ	يَقْرَآنِ	يَقْرَؤُونَ
الْغَائِبَةُ	تَقْرَأُ	تَقْرَآنِ	يَقْرَأْنَ
الْمُخَاطَبُ	تَقْرَأُ	تَقْرَآنِ	تَقْرَؤُونَ
الْمُخَاطَبَةُ	تَقْرَئِينَ	تَقْرَآنِ	تَقْرَأْنَ
الْمُتَكَلِّمُ	أَقْرَأُ	نَقْرَأُ	نَقْرَأُ

الْفِعْلُ الْمَهْمُوزُ اللاَمِ - соңғы хамзалы етістіктің ***түрленуі:***

الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المَصْدَرُ масдар	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше
فَعَلَ	يَفْعَلُ	فُعِلَ	يُفْعَلُ	افْعَلْ	–	فاعِلٌ	مَفْعُولٌ
قَرَأَ оқыды	يَقْرَأُ оқиды	قُرِئَ оқылды	يُقْرَأُ оқылады	اقْرَأْ оқы	قِرَاءَةٌ оқу	قَارِئٌ оқушы	مَقْرُوءٌ оқылған

<u>Ескерту</u>: хамзалы етістіктің болымсыз түрлері I бөлімде айтылды.

التَّدْرِيبَاتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: ابْحَثْ عَنِ الْفِعْلِ الْمَهْمُوزِ وَ بَيِّنْ نَوْعَهُ.

١. تَبْتَعِدُ الْغِزْلانُ عِنْدَمَا يَسْمَعُ الأَسَدُ يَزْأَرُ مِنْ بَعِيدٍ وَ لِذَا تَنْجُو بِسُهُولَةٍ فِي الْهُرُوبِ .
٢. أَخَذَ يَرْأَسُ السَّيِّدُ مُرادُ الشَّرِيكَةَ الَّتِي تَعْمَلُ فِي إِنْتَاجِ مُنْتَجَاتِ اللُّحُومِ مُنْذُ عَامَيْنِ .
٣. إذا اتَّقَى الإِنْسَانُ فِي أَمْرِهِ جَعَلَ اللهُ لَهُ مَخْرَجًا مِنْ حَيْثُ لا يَأْمُلُ وَ لا يَرْجُو .
٤. سَأَلَ التِّلْمِيذُ الأُسْتَاذَ عَنِ الْجِسْمِ وَ أَخَذَ الْجَوَابَ مِنْهُ أَنَّهُ مَا ائْتَلَفَ مِنْ جَوْهَرَيْنِ فَصَاعِدًا .
٥. بَدَأَتِ الطُّيُورُ بِالتَّحْلِيقِ لِهِجْرَتِهَا الْمَوْسِمِيَّةِ .
٦. تَمْلأُ عَائِشَةُ الاسْتِبْيَانَ حَوْلَ عَادَاتِ الزِّفَافِ .

التَّدْرِيبُ الثّانِي: لاحِظ الأمْثِلَة وَ أكْمِلْ عَلَى غِرارِهَا.

أذِنَ	يَأْذَنُ	ائْذَنْ
ألِفَ		
لأَمَ	يَلأَمُ	الأَمْ
دَأبَ		
قَرَأَ	يَقْرَأُ	اقْرَأْ
بَرَأَ		

التَّدْرِيبُ الثّالِثُ: أكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتِيَ مَعَ الضَّبْطِ بِالشَّكْلِ .

أنْتَ	أنْتِ	أنْتُما	أنْتُم	أنْتُنَّ
خُذْ				
اسْأَلْ				
اهْدَأْ				

التَّدْرِيبُ الرّابِعُ: أكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتِيَ مَعَ الضَّبْطِ بِالشَّكْلِ.

الماضِي المَعْلُومُ	المُضارِعُ المَعْلُومُ	الماضِي المَجْهُولُ	المُضارِعُ المَجْهُولُ	فِعْلُ الأمرِ	المَصْدَرُ	اسْمُ الفاعِلِ	اسْمُ المَفْعُولِ
–	–	فُعِلَ	يُفْعَلُ	–	–	فاعِلٌ	مَفْعُولٌ
أخَذَ							
أكَلَ							
مَلأَ							
حَمِئَ							
رَأسَ							
دأبَ							

التَّدْرِيبُ الخامِسُ: امْلأْ الفَراغَ بِوَضْعِ الفِعْلِ الْمَهْمُوزِ الْمُنَاسِبِ مِمَّا يَلِي.

*** اسْأَلِي – تَبْدَأُ– يُؤَثِّرُ – يَدْفَأُ – اسْتَأْذَنَ – تَمْلَأُ**

١. ____________ جِسْمُ الإِنْسَانِ عِندَمَا يَلْبَسُ ثَوْبًا ثَقِيلًا

٢. فِي فَصْلِ الرَّبِيعِ ________ الثُّلُوجُ الَّتِي كَانَتْ تُغَطِّي قِمَمَ الْجِبَالِ بِالانْصِهَارِ .

٣. ____________ الأَنْهَارُ فِي بِدَايَةِ الرَّبِيعِ بِسَبَبِ ذَوَبَانِ الثُّلُوجِ .

٤. ______ الاحْتِبَاسُ الْحَرَارِيُّ عَلَى ارْتِفَاعِ مَنْسُوبِ الْمِيَاهِ فِي الْمُسَطَّحَاتِ الْمَائِيَّةِ الأَرْضِيَّةِ.

٥. ____________ الطَّالِبُ الْجَامِعِيُّ لِمُدَّةِ يَوْمَيْنِ مِنْ حُضُورِ الدُّرُوسِ .

٦. ____________ يَا نورجول عَمَّا لا تَعْرِفِينَ بِصَرَاحَةٍ .

التَّدْرِيبُ السّادِسُ: أَكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتي مَعَ الضَّبْطِ بِالشَّكْلِ.

أنا	آزِرُ		
نَحْنُ		نَسْأَمُ	
أَنْتَ			تَجْرُئِينَ
أَنْتِ			
أَنْتُما	تَأْزِرَانِ		
أَنْتُمْ		تَسْأَمُونَ	
أَنْتُنَّ			تَجْرُآنِ
هُوَ			
هِيَ	تَأْزِرُ		
هُما (مُذَكَّرٌ)		تَسْأَمَانِ	
هُما (مُؤَنَّثٌ)			تَجْرُآنِ
هُمْ			
هُنَّ	تَأْزِرْنَ		

التَّدْرِيبُ السَّابِعُ: أَدْخِلْ (لا تَقْرَأْ) عَلَى كُلِّ جُمْلَةٍ وَ أَكْمِلْ بِهِ الْجُمْلَةَ مَعَ تَغْيِيرٍ إِذَا طَلَبَ الأَمْرُ ذَلِكَ.

١. يا عُمَرُ ____________ بِصَوْتٍ مُرْتَفِعٍ .

٢. يا أَولاد ____________ بِصَوْتٍ مُرْتَفِعٍ .
٣. يا آنِساتُ ____________ بِصَوْتٍ مُرْتَفِعٍ .
٤. يا زَميلَيَّ ____________ بِصَوْتٍ مُرْتَفِعٍ .
٥. يا مُوَظَّفَتَيْنِ ____________ بِصَوْتٍ مُرْتَفِعٍ .
٦. يا سَلْمَى ____________ بِصَوْتٍ مُرْتَفِعٍ .

التَّدْرِيبُ الثَّامِن: أَكْمِلِ الجَدْوَلِ الآتي مَعَ الضَّبْطِ بِالشَّكْلِ.

أنا	تركْتُ	ألِمْتُ	جَزَأْتُ	بَطُؤْتُ	خَطِئْتُ
نَحْنُ	تَرَكْنَا				
أنتَ	تَرَكْتَ				
أنْتِ	تَرَكْتِ				
أنْتُما	تَرَكْتُمَا				
أنْتُمْ	تَرَكْتُمْ				
أنْتُنَّ	تَرَكْتُنَّ				
هُوَ	تَرَكَ				
هِيَ	تَرَكَتْ				
هُما (مُذَكَّرٌ)	تَرَكَا				
هُما (مُؤَنَّثٌ)	تَرَكَتَا				
هُمْ	تَرَكُوا				
هُنَّ	تَرَكْنَ				

التَّدْرِيبُ التَّاسِعُ: حَوِّل أسماءَ الفَاعِلِ التّاليّة مِن الرَّفْعِ إلى النَّصْبِ و الجَرِّ كما في النَّمُوذَج.

اسْم فاعل مَرْفُوع	اسْم فاعل مَنْصُوب	اسْم فاعل مَجْرُور
مَحَمَّدٌ قارِئٌ	كَانَ مَحَمَّدٌ قارِئًا	لَيْسَ مَحَمَّدٌ بِقارِئٍ
مَنْصُورٌ آخِذٌ		
الْبَطَّانِيَّةُ دافِئَةٌ		
الإجَابَةُ خَاطِئَةٌ		
أُخْتِي هَادِئَةٌ		

التَّدْرِيبُ العَاشِرُ: حَوِّل أسمَاءَ المَفْعُولِ التَّاليّةَ مِن الرَّفْعِ إلى النَّصْبِ و الجَرِّ كما في النَّمُوذَج.

اسْم مَفْعُول مَرْفُوع	اسْم مَفْعُول مَنْصُوب	اسْم مَفْعُول مَجْرُور
الكِتابُ مَقْرُوءٌ	كان الكِتابُ مَقْرُوءًا	ليس هذا بِمَقْرُوءٍ
العَمَلُ مَأْجُورٌ		
الثَّوْبُ مَأْخُوذٌ		
الأسْتَاذُ مَسْؤُولٌ		
الْأطْعِمَةُ مَأْكُولَةٌ		
الْحَفْلَةُ مَبْدُوءَةٌ		

التَّدْرِيبُ الْحَادِي عَشَرَ: أكْمِلْ كَما في المِثَالِ.

أنا	لَمْ أكْتُبْ	لَمْ آجُرْ	لَمْ أكْأَبْ	لَمْ أبْطُؤْ
نَحنُ	لَمْ نَكْتُبْ			
أنتَ	لَمْ تَكْتُبْ			
أنْتِ	لَمْ تَكْتُبِي			
أنْتُما	لَمْ تَكْتُبَا			
أنْتُمْ	لَمْ تَكْتُبُوا			
أنْتُنَّ	لَمْ تَكْتُبْنَ			
هُوَ	لَمْ يَكْتُبْ			
هِيَ	لَمْ تَكْتُبْ			
هُما (مُذَكَّرٌ)	لَمْ يَكْتُبا			
هُما (مُؤَنَّثٌ)	لَمْ تَكْتُبَا			
هُمْ	لَمْ يَكْتُبُوا			
هُنَّ	لَمْ يَكْتُبْنَ			

التَّدْرِيبُ الثَّانِي عَشَرَ: أَكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتِيَ مَعَ الضَّبْطِ بِالشَّكْلِ.

أنا	لَنْ ْ أَكْتُبَ	لَنْ آثِرَ	لَنْ أبْؤُسْ	لَنْ أرْأَسَ
نَحْنُ	لَنْ نَكْتُبَ			
أنتَ	لَنْ تَكْتُبَ			
أنْتِ	لَنْ تَكْتُبِي			
أنْتُما	لَنْ تَكْتُبا			
أنْتُمْ	لَنْ تَكْتُبُوا			
أنْتُنَّ	لَنْ تَكْتُبْنَ			
هُوَ	لَنْ يَكْتُبَ			
هِيَ	لَنْ تَكْتُبَ			
هُما (مُذَكَّرٌ)	لَنْ يَكْتُبَا			
هُما (مُؤَنَّثٌ)	لَنْ تَكْتُبا			
هُمْ	لَنْ يَكْتُبُوا			
هُنَّ	لَنْ يَكْتُبْنَ			

3. الْفِعْلُ الْمُضَعَّفُ - Қосарланған етістік

Екінші және үшінші түбір әріптері біріккен етістік الْفِعْلُ الْمُضَعَّفُ – *қосарланған етістік* деп аталады.

Мысалы: عَدَّ - санады, شَقَّ - жарды, فَرَّ - қашты

تَصْرِيفُ الْفِعْلِ الْمُضَعَّفِ - қосарланған етістіктің ***жіктелуі***:

تصريف الفعل الماضي – етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
عَدُّوا	عَدَّا	عَدَّ	**الغَائِبُ**
عَدَدْنَ	عَدَّتَا	عَدَّتْ	**الغَائِبَةُ**
عَدَدْتُمْ	عَدَّدْتُمَا	عَدَدْتَ	**المُخَاطَبُ**
عَدَدْتُنَّ	عَدَدْتُمَا	عَدَدْتِ	**المُخَاطَبَةُ**
عَدَدْنَا	عَدَدْنَا	عَدَدْتُ	**المُتَكَلِّمُ**

تصريف الفعل المضارع – етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
يَعُدُّونَ	يَعُدَّانِ	يَعُدُّ	**الغَائِبُ**
يَعْدُدْنَ	تَعُدَّانِ	تَعُدُّ	**الغَائِبَةُ**
تَعُدُّونَ	تَعُدَّانِ	تَعُدُّ	**المُخَاطَبُ**
تَعْدُدْنَ	تَعُدَّانِ	تَعُدِّينَ	**المُخَاطَبَةُ**
نَعُدُّ	نَعُدُّ	أَعُدُّ	**المُتَكَلِّمُ**

Ескерту: Қосарланған етістіктің болымсыз түрлері дұрыс етістік сияқты жіктеледі.

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ – етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
عُدُّوا	عُدَّا	عُدَّ	**المُخَاطَبُ**
أُعْدُدْنَ	عُدَّا	عُدِّي	**المُخَاطَبَةُ**

الْفِعْلُ الْمُضَعَّفُ - қосарланған етістіктің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مَفْعُولٌ	فاعِلٌ	–	افْعُلْ	يُفْعَلُ	فُعِلَ	يَفْعُلُ	فَعَلَ
مَعْدُودٌ саналған	عَادٌّ санаушы	عَدٌّ санау	عُدَّ، اعْدُدْ сана	يُعَدُّ саналады	عُدَّ саналды	يَعُدُّ санайды	عَدَّ санады

لَمْ يَعُدَّ етістігінің жіктелуі:

الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
لَمْ يَعُدُّوا	لَمْ يَعُدَّا	لَمْ يَعُدَّ	الغَائِبُ
لَمْ يَعْدُدْنَ	لَمْ تَعُدَّا	لَمْ تَعُدَّ	الغَائِبَةُ
لَمْ تَعُدُّوا	لَمْ تَعُدَّا	لَمْ تَعُدَّ	المُخَاطَبُ
لَمْ تَعْدُدْنَ	لَمْ تَعُدَّا	لَمْ تَعُدِّي	المُخَاطَبَةُ
لَمْ نَعُدَّ	لَمْ نَعُدَّ	لَمْ أَعُدَّ	المُتَكَلِّمُ

لَنْ يَعُدَّ етістігінің жіктелуі:

الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
لَنْ يَعُدُّوا	لَنْ يَعُدَّا	لَنْ يَعُدَّ	الغَائِبُ
لَنْ يَعْدُدْنَ	لَنْ تَعُدَّا	لَنْ تَعُدَّ	الغَائِبَةُ
لَنْ تَعُدُّوا	لَنْ تَعُدَّا	لَنْ تَعُدَّ	المُخَاطَبُ
لَنْ تَعْدُدْنَ	لَنْ تَعُدَّا	لَنْ تَعُدِّي	المُخَاطَبَةُ
لَنْ نَعُدَّ	لَنْ نَعُدَّ	لَنْ أَعُدَّ	المُتَكَلِّمُ

لا تَعُدَّ етістігінің жіктелуі:

الجَمْعُ	المُثَنّي	المُفْرَد	
لا يَعْدُدْنَ	لا تَعُدَّا	لا تَعُدَّ	المُخَاطَبُ
لا تَعُدُّوا	لا تَعُدَّا	لا تَعُدَّ	المُخَاطَبَةُ

التَّدْرِيباتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: ضَعْ خَطًّا تَحْتَ الفِعْلِ الْمُضَعَّفِ في الجُمَلِ التَّالِيَةِ.

١. لَمَّا تَدُقُّ السَّاعَةُ التَّاسِعَةُ يَبْدَأُ الْمُدَرِّسُ دَرْسَهُ .
٢. كَثْرَةُ النَّوْمِ تُقَلِّلُ الْحَرَكَةَ فِي الْجِسْمِ وَ فِي النَّتِيجَةِ تَجُرُّ صَاحِبَهُ إِلَى الْمَرَضِ .
٣. انْسَدَّ الطَّرِيقُ وَ تَوَقَّفَتِ السَّيَّارَاتُ عِنْدَمَا مَرَّ الْقِطَارُ أَمَامَهَا .
٤. الإِنْسَانُ الضَّعِيفُ كَثِيرًا مَا يَذُمُّ الآخَرِينَ وَ لا يُحَاوِلُ أَنْ يَحِلَّ مُشْكِلَتَهُ الصَّغِيرَةَ .
٥. طَرِيقَةُ جَنْيِ الثِّمَارِ تَخْتَلِفُ مِنْ شَخْصٍ إِلَى شَخْصٍ فَلَوْ هَزَّ أَحَدُ الشَّجَرَةَ كَيْ تَسْقُطَ ثِمَارُهَا وَ أَمَّا الآخَرُ فَيَمُدُّ يَدَهُ إِلَيْهَا.
٦. كَلَامٌ يُرِقُّ لَهُ الْقَلْبَ وَ يَسُرُّ خَاطِرَ أُمِّكَ : أَنَا أُحِبُّكِ يَا أُمِّي .

التَّدْرِيبُ الثَّانِي: لاحِظِ الأَمْثِلَةَ وَ أَكْمِلْ عَلَى غِرارِهَا.

فَرَّ	يَفِرُّ	فِرَّ – افْرِرْ
خَفَّ		
شَفَّ		
خَطَّ	يَخُطُّ	خُطَّ – اخْطُطْ
خَصَّ		
مَرَّ		

التَّدْرِيبُ الثَّالِثُ: امْلأِ الفَراغَ بِوَضْعِ الفِعْلِ الصَّحِيحِ المُنَاسِبِ مِمَّا يَلِي.

*** يَشُدُّ – يَتِمُّ – يُجَزُّ – تَمَلُّوا – يَسْتَعِذْ – اصْطَفَّ – لا يَمَلُّ – تُعَدُّ**

١. يَهْتَمُّ الْعُلَمَاءُ بِدَرَاسَةِ ظَاهِرَةِ احْتِبَاسٍ حَرَارِيٍّ وَ ____________ هَذِهِ المُشْكِلَةُ مِنْ أَكْبَرِ مُشْكِلَةٍ تُهَدِّدُ الْعَالَمَ .
٢. الْمُسْلِمُونَ كَالْبُنْيَانِ ____________ بَعْضُهُمْ بَعْضًا خَاصَّةً حِينَمَا اشْتَدَّ عَلَيْهِمْ أَمْرُهُمْ .
٣. مَنْ ____________ بِاللهِ دَائِمًا يَحْفَظْهُ مِنْ شَرٍ يَدُبُّ عَلَيْهِ وَ مِنْ شَيْطَانٍ يُوَسْوِسُ فِي صَدْرِهِ .
٤. ____________ الْجَيْشُ الْقَازَاقِيُّ وَرَاءَ الْبَطَلِ باورجان موميشولي وَ وَجَّهَ ضَرْبَةً قَوِيَّةً لِلْجَيْشِ الأَلْمَانِيِّ .
٥. عَادَةً ____________ صُوفُ الأَغْنَامِ فِي مَوْسِمٍ اعْتَدَلَ فِيهِ الْجَوُّ وَ ____________ هَذَا الأَمْرُ مَرَّةً فِي السَّنَةِ .
٦. فَإِنَّ اللهَ تَعَالَى ____________ حَتَّى ____________ .

التَّدْرِيبُ الرّابِعُ: أكْمِلْ كَما في المِثالِ.

أنا	أَعُدُّ	أَسُدُّ	أَتِمُّ	أَمَلُّ	أعَضّ
نَحْنُ	نَعُدُّ				
أنْتَ	تَعُدُّ				
أنْتِ	تَعُدِّينَ	تَسُدِّينَ			
أنْتُما	تَعُدَّانِ				
أنْتُمْ	تَعُدُّونَ				
أنْتُنَّ	تَعْدُدْنَ				
هُوَ	يَعُدُّ	يَسُدِّ			
هِيَ	تَعُدُّ				
هُما (مُذَكَّرٌ)	يَعُدَّانِ				
هُما (مُؤَنَّثٌ)	تَعُدَّانِ				
هُمْ	يَعُدُّونَ	يَسُدُّونَ			
هُنَّ	يَعْدُدْنَ				

التَّدْرِيبُ الخامِسُ: أكْمِلْ كَما في المِثالِ.

أنا	لَمْ أَعُدَّ	لَمْ أَقُشَّ	لَمْ أَلُكَّ	لَمْ أَنِطَّ
نَحْنُ	لَمْ نَعُدَّ			
أنتَ	لَمْ تَعُدَّ			
أنْتِ	لَمْ تَعُدِّي			
أنْتُما	لَمْ تَعُدَّا			
أنْتُمْ	لَمْ تَعُدُّوا			
أنْتُنَّ	لَمْ تَعْدُدْنَ			
هُوَ	لَمْ يَعُدَّ			
هِيَ	لَمْ تَعُدَّ			
هُما (مُذَكَّرٌ)	لَمْ يَعُدَّا			
هُما (مُؤَنَّثٌ)	لَمْ تَعُدَّا			
هُمْ	لَمْ يَعُدُّوا			
هُنَّ	لَمْ يَعْدُدْنَ			

التَّدْرِيبُ السّادِسُ: أَكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتي مَعَ الضَّبْطِ بِالشَّكْلِ.

أَنْتَ	أَنْتِ	أَنْتُما	أَنْتُمْ	أَنْتُنَّ
اذْلُلْ				
دُلَّ				
امْسَسْ				
مَسَّ				
ارْفِفْ				
رِفَّ				

التَّدْرِيبُ السَّابِعُ: أَكْمِلْ كَما في المِثالِ.

أنا	تَرَكْتُ	حَسِسْتُ	قَصَصْتُ	بَلَلْتُ	شَكَكْتُ	شَمَمْتُ
نَحْنُ	تَرَكْنَا					
أنتَ	تَرَكْتَ					
أَنْتِ	تَرَكْتِ					
أَنْتُما	تَرَكْتُمَا					
أَنْتُمْ	تَرَكْتُمْ					
أَنْتُنَّ	تَرَكْتُنَّ					
هُوَ	تَرَكَ					
هِيَ	تَرَكَتْ					
هُما (مُذَكَّرٌ)	تَرَكَا					
هُما (مُؤَنَّثٌ)	تَرَكَتَا					
هُمْ	تَرَكُوا					
هُنَّ	تَرَكْنَ					

التَّدْرِيبُ الثَّامِنُ: أَدْخِلْ (لا النَّاهِيَةَ) عَلَى الْفِعْلِ الَّذِي أَمَامَ كُلِّ جُمْلَةٍ وَ أَكْمِلْ بِهِ الْجُمْلَةَ.

١. ______ لِي مَزِيْداً مِنَ الْقَهْوَةِ. (تَصُبُّ)

٢. ______ أَنَّ الامْتِحَانَ سَيَكُونُ سَهْلاً. (تَظُنُّونَ)

٣. ______ أَخَاكَ الْمُسْلِمَ. (تَسُبُّ)

٤. ______ هَذِهِ الرِّيَالاَتِ. (تَعُدَّانِ)

٥. __________ بَيْنَ يَدَي المُصلّي. (تَمُرّينَ)
٦. __________ السَبّورة من مكانها. (تَجُرُّونَ)

التَّدْرِيبُ التَّاسِعُ: حَوّل أسمَاءَ الفَاعِلِ التّاليّة مِن الرَّفْعِ إلى النَّصْبِ و الجَرّ كما في النَّمُوذَج.

اسْم فاعل مَرْفُوع	اسْم فاعل مَنْصُوب	اسْم فاعل مَجْرُور
مُحمَّدٌ دَالٌّ	كَانَ مُحمَّدٌ دَالًّا	لَيْسَ مُحمَّدٌ بِدَالٍ
سَعيدٌ فَارٌّ		
نَاصِرٌ شَاكٌّ		
الْمُحَاضَرَةُ خَاصَّةٌ		
الْعِبَارَةُ عَامَّةٌ		

التَّدْرِيبُ العَاشِرُ: حَوّل أسمَاءَ المَفْعُولِ التّاليّةَ مِن الرَّفْعِ إلى النَّصْبِ و الجَرّ كما في النَّمُوذَج.

اسْم مَفْعُول مَرْفُوع	اسْم مَفْعُول مَنْصُوب	اسْم مَفْعُول مَجْرُور
الكِتابُ مَعْدُودٌ	كان الكِتابُ مَعْدُودًا	لَيْسَ هَذَا بِمَعْدُودٍ
الْوَقْتُ مَحْدُودٌ		
الْحَرْفُ مَمْدُودٌ		
الْمُنْتَجَاتُ مَغْشُوشَةٌ		
الطِّفْلَةُ مَغْلُولَةٌ		

التَّدْرِيبُ الْحَادِي عَشَرَ: أكْمِلْ كَما فِي المِثَالِ.

الماضِي المَعْلُومُ	المُضَارِعُ المَعْلُومُ	الماضِي المَجْهُولُ	المُضَارِعُ المَجْهُولُ	فِعْلُ الأمرِ	المَصْدَرُ	اسْمُ الفاعِلِ	اسْمُ المَفْعُولِ
–	–	فُعِلَ	يُفْعَلُ	–	–	فاعِلٌ	مَفْعُولٌ
شَدَّ							
جَرَّ							
مَدَّ							
خَصَّ							

التَّدْرِيبُ الثَّانِي عَشَرَ: أكْمِلْ كَما في المِثالِ.

أنا	لَنْ أَعُدَّ	لَنْ أنِدَّ	لَنْ أقِلَّ	لَنْ أمُنَّ
نَحْنُ	لَنْ نَعُدَّ			
أنتَ	لَنْ تَعُدَّ			
أنْتِ	لَنْ تعُدّي			
أنْتُما	لَنْ تَعُدّا			
أنْتُمْ	لَنْ تَعُدُّوا			
أنْتُنَّ	لَنْ تَعْدُدْنَ			
هُوَ	لَنْ يَعُدَّ			
هِيَ	لَنْ تَعُدَّ			
هُما (مُذَكَّرٌ)	لَنْ يَعُدّا			
هُما (مُؤَنَّثٌ)	لَنْ تَعُدّا			
هُمْ	لَنْ يَعُدُّوا			
هُنَّ	لَنْ يَعْدُدْنَ			

التَّدْرِيبُ الثَّالِثَ عَشَرَ: امْلأ الْفَراغَ بِوَضْعِ الْفِعْلِ الْمُناسِبِ.

*** أُصُبُّ – دَخَلْتُ – عَدَدْتِ – حَصَلَتْ – حَجَّ – ظَنَنْتُ**

١. __________ أخِي قَبْلَ ثَلاثَةِ أَعْوامٍ ، وَ أنَا حَجَجْتُ هَذَا الْعَامَ .
٢. __________ كَ طَالِباً .
٣. أ__________ لَكَ مَزِيْداً مِنَ الشَّاي يا أَخِي؟ – لا، وشُكْراً .
٤. أ__________ هَذِهِ الرِّيالاتِ يا سُعادُ؟ – نَعَمْ، عَدَدْتُها . هِيَ مِائَةُ رِيالٍ .
٥. لمَّا __________ الْبَيْتَ شَمَمْتُ رائِحَةً طَيِّبَةً .
٦. __________ أُخْتِي عَلَى الْجَائِزَةِ فِي مُسابَقَةِ اللُّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ .

الفِعْلُ الْمُعْتَلّ - Тиянақсыз етістік

Етістіктің құрамында тиянақсыз ا ي و (әлсіз) әріптері кездессе, ол етістік الْفِعْلُ الْمُعْتَلُّ - *тиянақсыз етістік* деп аталады.

Тиянақсыз етістіктер өз ішінде төртке бөлінеді:

1. اَلفِعْلُ الْمِثَالُ - *ұқсас етістік*
2. الفِعْلُ الأَجْوَفُ - *бос етістік*
3. الْفِعْلُ النَّاقِصُ - *"нақыс" етістік*
4. اَلْفِعْلُ اللَّفِيفُ - *мүлдем толымсыз етістік*

1. اَلفِعْلُ المِثَالُ - Ұқсас етістік

Етістіктің **فَاءُ الْفِعْلِ** -і тиянақсыз **و** немесе **ي** әріптерінің бірі болса, ол етістік اَلفِعْلُ الْمِثَالُ – *ұқсас етістік* деп аталады. Ұқсас етістік өз ішінде екіге бөлінеді:

а) Етістіктің فَاءُ الْفِعْلِ -і **و** болса, ол етістік اَلفِعْلُ الْمِثَالُ الْوَاوِيُّ – *"уауи" ұқсас етістігі* деп аталады.

Мысалы: وَعَدَ - уәде берді, وَجَدَ - тапты

ә) Етістіктің فَاءُ الْفِعْلِ -і **ي** болса, ол етістік اَلفِعْلُ الْمِثَالُ الْيائِيُّ – *"йа'и" ұқсас етістігі* деп аталады.

Мысалы: يَبِسَ - кепті, يَسُرَ - оңай болды

تَصْرِيفُ الْفِعْلِ الْمِثَالِ الْوَاوِيّ - "уауи" ұқсас етістігінің ***жіктелуі***:

تصريف الفعل الماضي – етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
وَعَدُوا	وَعَدَا	وَعَدَ	**الغَائِبُ**
وَعَدْنَ	وَعَدَتا	وَعَدَتْ	**الغَائِبَةُ**
وَعَدْتُمْ	وَعَدْتُمَا	وَعَدْتَ	**المُخَاطَبُ**
وَعَدْتُنَّ	وَعَدْتُمَا	وَعَدْتِ	**المُخَاطَبَةُ**
وَعَدْنَا	وَعَدْنَا	وعَدْتُ	**المُتَكَلِّمُ**

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ – етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
عِدُوا	عِدَا	عِدْ	**المُخَاطَبُ**
عِدْنَ	عِدَا	عِدِي	**المُخَاطَبَةُ**

تصريف الفعل المضارع – етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
يَعِدُونَ	يَعِدانِ	يَعِدُ	الغَائِبُ
يَعِدْنَ	تَعِدَانِ	تَعِدُ	الغَائِبَةُ
تَعِدُونَ	تَعِدانِ	تَعِدُ	المُخَاطَبُ
تَعِدْنَ	تَعِدانِ	تَعِدِينَ	المُخَاطَبَةُ
نَعِدُ	نَعِدُ	أَعِدُ	المُتَكَلِّمُ

الْفِعْلِ الْمِثالِ الْوَاوِيّ - "уауи" ұқсас етістігінің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырық-сыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مَفْعُولٌ	فاعِلٌ	–	عِلْ	يُفْعَلُ	فُعِلَ	يَفْعِلُ	فَعَلَ
مَوعُودٌ уәде берілген	وَاعِدٌ уәде беруші	وَعْدٌ، عِدَةٌ уәде беру	عِدْ уәде бер	يُوعَدُ уәде беріледі	وُعِدَ уәде берілді	يَعِدُ уәде береді	وَعَدَ уәде берді

لَمْ يَعِدْ етістігінің жіктелуі:

الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
لَمْ يَعِدُوا	لَمْ يَعِدا	لَمْ يَعِدْ	الغَائِبُ
لَمْ يَعِدْنَ	لَمْ تَعِدَا	لَمْ تَعِدْ	الغَائِبَةُ
لَمْ تَعِدُوا	لَمْ تَعِدا	لَمْ تَعِدْ	المُخَاطَبُ
لَمْ تَعِدْنَ	لَمْ تَعِدا	لَمْ تَعِدِي	المُخَاطَبَةُ
لَمْ نَعِدْ	لَمْ نَعِدْ	لَمْ أَعِدْ	المُتَكَلِّمُ

لَنْ يَعِدَ етістігінің жіктелуі:

	المُفْرَدُ	المُثَنَّى	الجَمْعُ
الغَائِبُ	لَنْ يَعِدَ	لَنْ يَعِدا	لَنْ يَعِدُوا
الغَائِبَةُ	لَنْ تَعِدَ	لَنْ تَعِدَا	لَنْ يَعِدْنَ
المُخَاطَبُ	لَنْ تَعِدَ	لَنْ تَعِدا	لَنْ تَعِدُوا
المُخَاطَبَةُ	لَنْ تَعِدِي	لَنْ تَعِدا	لَنْ تَعِدْنَ
المُتَكَلِّمُ	لَنْ أَعِدَ	لَنْ نَعِدَ	لَنْ نَعِدَ

لا تَعِدْ етістігінің жіктелуі:

	المُفْرَد	المُثَّني	الجَمْعُ
المُخَاطَبُ	لا تَعِدْ	لا تَعِدا	لا تَعِدُوا
المُخَاطَبَةُ	لا تَعِدِي	لا تَعِدا	لا تَعِدْنَ

<u>*Ескерту:*</u> *1.“уауи” ұқсас етістіктерінің осы шағында* кейде و *әрпі түсіп қалады. Мысалы:* وَعَدَ / يَعِدُ *- уәде беріп жатыр,* وقَفَ / يَقِفُ *- тоқтап тұр*

2. *“уауи” ұқсас етістіктерінің осы шағында кейде* و *әрпі сақталады. Мысалы:* وَجَلَ / يَوْجَلُ *- қорқып тұр*

3. *көптеген* الثلاثيُّ الْمُجرَّدُ *“уауи” ұқсас етістігінің масдары* عِلَةٌ *үлгісі бойынша жасалады, яғни етістіктің* فَاءُ الْفِعْلِ *-і түсіп қалады. Мысалы:* وَهَبَ / يَهَبُ / هِبَةٌ *- сыйлады / сыйлық*

تَصْرِيفُ اَلْفِعْلِ الْمِثَالِ الْيَائيِّ - “*йа’и*” ұқсас етістігінің ***жіктелуі***:

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
	المُفْرَدُ	المُثَنَّى	الجَمْعُ
الغَائِبُ	يَبِسَ	يَبِسَا	يَبِسُوا
الغَائِبَةُ	يَبِسَتْ	يَبِسَتَا	بَبِسْنَ
المُخَاطَبُ	يَبِسْتَ	يَبِسْتُمَا	يَبِسْتُمْ
المُخَاطَبَةُ	يَبِسْتِ	يَبِسْتُما	يَبِسْتُنَّ
المُتَكَلِّمُ	يَبِسْتُ	يَبِسْنَا	يَبِسْنَا

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
يَيْبَسُونَ	يَيْبَسَانِ	يَيْبَسُ	الغَائِبُ
يَيْبَسْنَ	تَيْبَسَانِ	تَيْبَسُ	الغَائِبَةُ
تَيْبَسُونَ	تَيْبَسانِ	تَيْبَسُ	المُخَاطَبُ
تَيْبَسْنَ	تَيْبَسَانِ	تَيْبَسِينَ	المُخَاطَبَةُ
نَيْبَسُ	نَيْبَسُ	أَيْبَسُ	المُتَكَلِّمُ

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
ايْبَسُوا	ايْبَسَا	ايْبَسْ	المُخَاطَبُ
اِيْبَسْنَ	ايْبَسَا	ايْبَسِي	المُخَاطَبَةُ

الْفِعْلِ الْمِثَالِ الْيَائِيِّ - "*йа'и*" ұқсас етістігінің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُوم өткен шақ негізгі етіс
مَفْعُولٌ	فاعِلٌ	–	افْعَلْ	يُفْعَلُ	فُعِلَ	يَفْعَلُ	فَعِلَ
مَيْبُوسٌ кебілген	يَابِسٌ кебуші	يَبْسٌ кебу	ايْبَسْ кеп	يُوبَسُ кебіледі	يُبِسَ кебілді	يَيْبَسُ кебеді	يَبِسَ кепті

لَمْ يَيْبَسْ етістігінің жіктелуі:

الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
لَمْ يَيْبَسُوا	لَمْ يَيْبَسَا	لَمْ يَيْبَسْ	الغَائِبُ
لَمْ يَيْبَسْنَ	لَمْ تَيْبَسَا	لَمْ تَيْبَسْ	الغَائِبَةُ
لَمْ تَيْبَسُوا	لَمْ تَيْبَسا	لَمْ تَيْبَسْ	المُخَاطَبُ
لَمْ تَيْبَسْنَ	لَمْ تَيْبَسَا	لَمْ تَيْبَسِي	المُخَاطَبَةُ
لَمْ نَيْبَسْ	لَمْ نَيْبَسْ	لَمْ أَيْبَسْ	المُتَكَلِّمُ

لَنْ يَيْبَسَ етістігінің жіктелуі:

	المُفْرَدُ	المُثَنَّى	الجَمْعُ
الغَائِبُ	لَنْ يَيْبَسَ	لَنْ يَيْبَسَا	لَنْ يَيْبَسُوا
الغَائِبَةُ	لَنْ تَيْبَسَ	لَنْ تَيْبَسَا	لَنْ يَيْبَسْنَ
المُخَاطَبُ	لَنْ تَيْبَسَ	لَنْ تَيْبَسا	لَنْ تَيْبَسُوا
المُخَاطَبَةُ	لَنْ تَيْبَسِي	لَنْ تَيْبَسَا	لَنْ تَيْبَسْنَ
المُتَكَلِّمُ	لَنْ أَيْبَسَ	لَنْ نَيْبَسَ	لَنْ نَيْبَسَ

لا تَيْبَسْ етістігінің жіктелуі:

	المُفْرَد	المُثَّني	الجَمْعُ
المُخَاطَبُ	لا تَيْبَسْ	لا تَيْبَسَا	لا تَيْبَسُوا
المُخَاطَبَةُ	لا تَيْبَسِي	لا تَيْبَسَا	لا تَيْبَسْنَ

التَّدْرِيباتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: حَوِّلِ الْفِعْلَ الْمِثَالَ إِلَى صيغَةِ المضارِعِ كَما في المِثالِ.

١. وَضَعَ قايرات مِحْفَظَتَهُ فِي جَيْبِهِ .
٢. الْعُلَمَاءُ وَصَلُوا إِلَى نُقْطَةٍ مَا لَا يَدَعُ مَجَالًا لِلشَّكِّ أَنَّ مُثَلَّث بَرْمُودَا مَوْجُودٌ .
٣. اللِّصَانِ وَقَعَا فِي قَبْضَةِ الشُّرْطَةِ .
٤. وُجِدَ سَائِحٌ ضَائِعٌ بَيْنَ الْجِبَالِ .
٥. وَشَلَ الْمَاءُ مِنْ صَخْرَةٍ قَلِيلًا قَلِيلًا .
٦. وَقَفَتِ الْجَرَائِدُ الرَّسْمِيَّةُ عَنْ نَشْرِ الأَحْدَاثِ الَّتي تَتَعَلَّقُ بالشَّخْصِيَّاتِ الْمَشْهُورَةِ .

التَّدْرِيبُ الثَّانِي: امْلأ الْفَرَاغَ بِوَضْعِ الْفِعْلِ الْمُعْتَلِّ الْمُنَاسِبِ :

*** ضَعْ – تَعِدُوا – يَثِقُ – يُوصَفُ – يَبِسَ – يَقِظَ**

١. مَنْ نَامَ جَيِّدًا فِي اللَّيْلِ ____________ فِي النَّهَار .
٢. قَدْ ____________ حَلْقِي مِنَ الْعَطَشِ .
٣. ____________ هَذِهِ الْكَلِمَةَ فِي مَكَانِهَا الْمُناسِبِ .
٤. لاحَظْتُ فِي وَجْهِ جوهر فَرَحًا لا ____________ عِنْدَمَا سَمِعَتْ عَنْ مَجِيءِ أَبِيهَا يَوْمَ الْجُمُعَةِ .

٥. إذا وُجِدَ التَّأْيِيدُ مِنْ وَالِدَيْنِ و إِخْوَةٍ فَسَوْفَ ____________ الطِّفْلُ فِي نَفْسِهِ .
٦. لا ____________ بِمَا لا تَسْتَطِيعُونَ فِعْلَه .

التَّدْرِيبُ الثَّالِثُ: أَكْمِلْ كَما في المِثالِ.

أنا	تَرَكْتُ	وَضَعْتُ	وَعَدْتُ	يَقِنْتُ
نَحْنُ	تَرَكْنَا			
أنتَ	تَرَكْتَ			
أَنْتِ	تَرَكْتِ			
أَنْتُما	تَرَكْتُمَا			
أَنْتُمْ	تَرَكْتُمْ			
أَنْتُنَّ	تَرَكْتُنَّ			
هُوَ	تَرَكَ			
هِيَ	تَرَكَتْ			
هُما (مُذَكَّرٌ)	تَرَكَا			
هُما (مُؤَنَّثٌ)	تَرَكَتَا			
هُمْ	تَرَكُوا			
هُنَّ	تَرَكْنَ			

التَّدْرِيبُ الرَّابِعُ: أَكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتِيَ مَعَ الضَّبْطِ بِالشَّكْلِ.

أَنْتَ	أَنْتِ	أَنْتُما	أَنْتُمْ	أَنْتُنَّ
ثِقْ				
دَعْ				
زِنْ				
قِفْ				
هَبْ				
ضَعْ				

التَّدْرِيبُ الخامِسُ: أكْمِلْ كَما في المِثالِ.

أنا	أَيْبَسُ	أَيْقَنُ	أَوْجَعُ	أَوْحَلُ	أَقِفُ	أَثِقُ
نَحْنُ	نَيْبَسُ					
أنْتَ	تَيْبَسُ					
أنْتِ	تَيْبَسِينَ					
أنْتُما	تَيْبَسَانِ					
أنْتُمْ	تَيْبَسُونَ					
أنْتُنَّ	تَيْبَسْنَ					
هُوَ	يَيْبَسُ					
هِيَ	تَيْبَسُ					
هُما (مُذَكَّرٌ)	يَيْبَسَانِ					
هُما (مُؤَنَّثٌ)	تَيْبَسَانِ					
هُمْ	يَيْبَسُونَ					
هُنَّ	يَيْبَسْنَ					

التَّدْرِيبُ السّادِسُ: أكْمِلْ كَما في المِثالِ.

أنا	لَمْ أَعِدْ	لَمْ أدَعْ	لَمْ أجِدْ	لَمْ أرِثْ
نَحْنُ	لَمْ نَعِدْ			
أنتَ	لَمْ تَعِدْ			
أنْتِ	لَمْ تَعِدِي			
أنْتُما	لَمْ تَعِدَا			
أنْتُمْ	لَمْ تَعِدُوا			
أنْتُنَّ	لَمْ تَعِدْنَ			
هُوَ	لَمْ يَعِدْ			
هِيَ	لَمْ تَعِدْ			
هُما (مُذَكَّرٌ)	لَمْ يَعِدَا			

هُما (مُؤَنَّثٌ)	لَمْ تَعِدَا			
هُمْ	لَمْ يَعِدُوا			
هُنَّ	لَمْ يَعِدْنَ			

التَّدْرِيبُ السَّابِعُ: أَكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتِيَ مَعَ الضَّبْطِ بِالشَّكْلِ.

أنا	لَنْ أَعِدَ	لَنْ أكِلَ	لَنْ أهِمَ	لَنْ أهَبَ
نَحْنُ	لَنْ نَعِدَ			
أنتَ	لَنْ تَعِدَ			
أنْتِ	لَنْ تَعِدِي			
أنْتُما	لَنْ تَعِدَا			
أنْتُمْ	لَنْ تَعِدُوا			
أنْتُنَّ	لَنْ تَعِدْنَ			
هُوَ	لَنْ يَعِدَ			
هِيَ	لَنْ تَعِدَ			
هُما (مُذَكَّرٌ)	لَنْ يَعِدَا			
هُما (مُؤَنَّثٌ)	لَنْ تَعِدَا			
هُمْ	لَنْ يَعِدُوا			
هُنَّ	لَنْ يَعِدْنَ			

التَّدْرِيبُ الثَّامِنُ: أَكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتِيَ بالكلمات المناسبة.

الماضي المَعْلُومُ	المُضارِعُ المَعْلُومُ	الماضي المَجْهُولُ	المُضارِعُ المَجْهُولُ	فِعْلُ الأمرِ	المَصْدَرُ	اسْمُ الفاعِلِ	اسْمُ المَفْعُولِ
–	–	فُعِلَ	يُفْعَلُ	–	–	فاعِلٌ	مَفْعُولٌ
وَهَبَ							
وَثِقَ							
يَسِرَ							
يَقِنَ							

التَّدْرِيبُ التَّاسِعُ: حَوِّل أسمَاءَ الفَاعِلِ التّاليّة مِن الرَّفْعِ إلى النَّصْبِ و الجَرِّ كما في النَّمُوذَج.

اسْم فاعل مَرْفُوع	اسْم فاعل مَنْصُوب	اسْم فاعل مَجْرُور
مُحَمَّدٌ وَاهِبٌ	كَانَ مُحَمَّدٌ وَاهِبًا	لَيْسَ مُحَمَّدٌ بِوَاهِبٍ
صَلاحٌ وَاضعٌ		
التِّجَارَةُ وَاقِفَةٌ		
الْعَامِلُ يَاقِظٌ		
الْعِبَارَةُ وَاضِحَةٌ		

التَّدْرِيبُ العَاشِرُ: حَوِّل أسمَاءَ المَفْعُولِ التّاليّةَ مِن الرَّفْعِ إلى النَّصْبِ و الجَرِّ كما في النَّمُوذَج.

اسْم مَفْعُول مَرْفُوع	اسْم مَفْعُول مَنْصُوب	اسْم مَفْعُول مَجْرُور
الْبَيْعُ مَوْقُوفٌ	كان البَيْعُ مَوْقُوفاً	لَيْسَ البَيْعُ بِمَوْقُوفٍ
الْقِصَّةُ مَوْصُوفَةٌ		
الْعَنْوَانُ مَوْضُوعٌ		
الْخَبَرُ مَوْثُوقٌ		
الْوَقْتُ مَوْعُودٌ		

2. اَلْفِعْلُ الأَجْوَفُ - Бос етістік

Етістіктің عَيْنُ الْفِعلِ-і тиянақсыз و немесе ي әріптерінің бірі болса, ол етістік اَلْفِعْلُ ألأَجْوَفُ – *бос етістік* деп аталады. Бос етістік өз ішінде екіге бөлінеді:

а) Етістіктің عَيْنُ الْفِعلِ -і و болса, ол етістік الْفِعْلُ ألأَجْوَفُ الْواوِيّ – “*уауи*” *бос етістігі* деп аталады.

Мысалы: قَالَ / يقوُلُ - айтты, كانَ / يَكُونُ - болды, خَافَ/ يَخَافُ - қорықты

ә) Етістіктің عَيْنُ الْفِعلِ -і ي болса, ол етістік اَلْفِعْلُ الأَجْوَفُ الْيَائِيُّ “*йа'и*” *бос етістігі* деп аталады.

Мысалы: سَارَ/ يَسِيرُ - жүрді, مَالَ/ يَمِيلُ - еңкейді, қисайды, طَارَ/ يَطِيرُ - ұшты

تَصْرِيفُ الْفِعْلِ الْأَجْوَفِ الْوَاوِي - “уауи” бос етістігінің ***жіктелуі***:

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
قَالُوا	قَالا	قَالَ	الغَائِبُ
قُلْنَ	قَالَتَا	قَالَتْ	الغَائِبَةُ
قُلْتُمْ	قُلْتُمَا	قُلْتَ	المُخَاطَبُ
قُلْتُنَّ	قُلْتُمَا	قُلْتِ	المُخَاطَبَةُ
قُلْنَا	قُلْنَا	قُلْتُ	المُتَكَلِّمُ

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
يَقُولُونَ	يَقُولاَنِ	يَقُولُ	الغَائِبُ
يَقُلْنَ	تَقُولاَنِ	تَقُولُ	الغَائِبَةُ
تَقُولُونَ	تَقُولاَنِ	تَقُولُ	المُخَاطَبُ
تَقُلْنَ	تَقُولاَنِ	تَقُولِينَ	المُخَاطَبَةُ
نَقُولُ	نَقُولُ	أَقُولُ	المُتَكَلِّمُ

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
قُولُوا	قُولا	قُلْ	المُخَاطَبُ
قُلْنَ	قُولا	قُولِي	المُخَاطَبَةُ

الْفِعْلِ ٱلأَجْوَفِ الْوَاوِي - “уауи” бос етістігінің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمر бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مَفْعُولٌ	فاعِلٌ	–	فْلُ	يُفْعَلُ	فُعِلَ	يَفْعُلُ	فَعَلَ
مَقُولٌ айтылған	قَائِلٌ айтушы	قَوْلٌ айту	قُلْ айт	يُقَالُ айтылады	قِيلَ айтылды	يَقُولُ айтады	قَالَ айтты

لَمْ يَقُلْ етістігінің жіктелуі:

الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
لَمْ يَقُولُوا	لَمْ يَقُولا	لَمْ يَقُلْ	**الغَائِبُ**
لَمْ يَقُلْنَ	لَمْ تَقُولا	لَمْ تَقُلْ	**الغَائِبَةُ**
لَمْ تَقُولُوا	لَمْ تَقُولا	لَمْ تَقُلْ	**المُخَاطَبُ**
لَمْ تَقُلْنَ	لَمْ تَقُولا	لَمْ تَقُولِي	**المُخَاطَبَةُ**
لَمْ نَقُلْ	لَمْ نَقُلْ	لَمْ أَقُلْ	**المُتَكَلِّمُ**

لَنْ يَقُولَ етістігінің жіктелуі:

الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
لَنْ يَقُولُوا	لَنْ يَقُولا	لَنْ يَقُولَ	**الغَائِبُ**
لَنْ يَقُلْنَ	لَنْ تَقُولا	لَنْ تَقُولَ	**الغَائِبَةُ**
لَنْ تَقُولُوا	لَنْ تَقُولا	لَنْ تَقُولَ	**المُخَاطَبُ**
لَنْ تَقُلْنَ	لَنْ تَقُولا	لَنْ تَقُولِي	**المُخَاطَبَةُ**
لَنْ نَقُولَ	لَنْ نَقُولَ	لَنْ أَقُولَ	**المُتَكَلِّمُ**

لا تَقُلْ етістігінің жіктелуі:

الجَمْعُ	المُثَنِّي	المُفْرَد	
لا تَقُولُوا	لا تَقُولا	لا تَقُلْ	**المُخَاطَبُ**
لا تَقُلْنَ	لا تَقُولا	لا تَقُولِي	**المُخَاطَبَةُ**

تَصْرِيفُ الْفِعْلِ ألأجْوَفِ الْوَاوِي مِنْ وَزْنِ فَعِلَ يَفْعَلُ - “уауи” бос етістігінің ***жіктелуі***:

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
خَافُوا	خَافَا	خَافَ	**الغَائِبُ**
خِفْنَ	خَافَتَا	خَافَتْ	**الغَائِبَةُ**
خِفْتُمْ	خِفْتُمَا	خِفْتَ	**المُخَاطَبُ**
خِفْتُنَّ	خِفْتُمَا	خِفْتِ	**المُخَاطَبَةُ**
خِفْنَا	خِفْنَا	خِفْتُ	**المُتَكَلِّمُ**

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
يَخَافُونَ	يَخَافَانِ	يَخَافُ	**الغَائِبُ**
يَخَفْنَ	تَخَافَانِ	تَخَافُ	**الغَائِبَةُ**
تَخَافُونَ	تَخَافَانِ	تَخَافُ	**المُخَاطَبُ**
تَخَفْنَ	تَخَافَانِ	تَخَافِينَ	**المُخَاطَبَةُ**
نَخَافُ	نَخَافُ	أخَافُ	**المُتَكَلِّمُ**

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
خَافُوا	خَافَا	خَفْ	**المُخَاطَبُ**
خَفْنَ	خَافَا	خَافِي	**المُخَاطَبَةُ**

الْفِعْلِ ٱلأَجْوَفِ الْوَاوِي - “уауи” бос етістігінің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مَفْعُولٌ	فاعِلٌ	–	فَلْ	يُفْعَلُ	فُعِلَ	يَفْعَلُ	فَعَلَ
مَخُوفٌ қорыққан	خَائِفٌ қор қушы	خَوْفٌ қорқу	خَفْ қорық	يُخَافُ қорқыты-лады	خِيفَ қорқы тылды	يَخَافُ қорқады	خَافَ қорықты

لَمْ يَخَفْ етістігінің жіктелуі:

الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
لَمْ يَخَافُوا	لَمْ يَخَافا	لَمْ يَخَفْ	الغَائِبُ
لَمْ يَخَفْنَ	لَمْ تَخَافا	لَمْ تَخَفْ	الغَائِبَةُ
لَمْ تَخَافُوا	لَمْ تَخَافا	لَمْ تَخَفْ	المُخَاطَبُ
لَمْ تَخَفْنَ	لَمْ تَخَافا	لَمْ تَخَافِي	المُخَاطَبَةُ
لَمْ نَخَفْ	لَمْ نَخَفْ	لَمْ أَخَفْ	المُتَكَلِّمُ

لَنْ يَخَافَ етістігінің жіктелуі:

الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
لَنْ يَخَافُوا	لَنْ يَخَافَا	لَنْ يَخَافَ	الغَائِبُ
لَنْ يَخَفْنَ	لَنْ تَخَافَا	لَنْ تَخَافَ	الغَائِبَةُ
لَنْ تَخَافُوا	لَنْ تَخَافَا	لَنْ تَخَافَ	المُخَاطَبُ
لَنْ تَخَفْنَ	لَنْ تَخَافَا	لَنْ تَخَافِي	المُخَاطَبَةُ
لَنْ نَخَافَ	لَنْ نَخَافَ	لَنْ أَخَافَ	المُتَكَلِّمُ

لا تَخَفْ етістігінің жіктелуі:

الجَمْعُ	المُثَّني	المُفْرَد	
لا تَخَافُوا	لا تَخَافا	لا تَخَفْ	المُخَاطَبُ
لا تَخَفْنَ	لا تَخَافا	لا تَخَافِي	المُخَاطَبَةُ

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأَجْوَفِ اليّائِي - “*йа’и*” бос етістігінің ***жіктелуі:***

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
طَارُوا	طَارَا	طَارَ	الغَائِبُ
طِرْنَ	طَارَتَا	طَارَتْ	الغَائِبَةُ
طِرْتُمْ	طِرْتُمَا	طِرْتَ	المُخَاطَبُ
طِرْتُنَّ	طِرْتُمَا	طِرْتِ	المُخَاطَبَةُ
طِرْنا	طِرْناَ	طِرْتُ	المُتَكَلِّمُ

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
	المُفْرَدُ	المُثَنَّى	الجَمْعُ
الغَائِبُ	يَطِيرُ	يَطِيرَانِ	يَطِيرُونَ
الغَائِبَةُ	تَطِيرُ	تَطِيرانِ	يَطِرْنَ
المُخَاطَبُ	تَطِيرُ	تَطِيرَانِ	تَطِيرُونَ
المُخَاطَبَةُ	تَطِيرِينَ	تَطِيرَانِ	تَطِرْنَ
المُتَكَلِّمُ	أَطِيرُ	نَطِيرُ	نَطِيرُ

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
	المُفْرَدُ	المُثَنَّى	الجَمْعُ
المُخَاطَبُ	طِرْ	طِيرَا	طِيرُوا
المُخَاطَبَةُ	طِيرِي	طِيرَا	طِرْنَ

فِعْلِ الأَجْوَفِ الّيائي - “*йа’u*” бос етістігінің ***түрленуі:***

الماضِي المَعلوم өткен шақ негізгі етіс	المُضَارِعُ المَعلوم осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَجْهول өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَجْهول осы-келер шақ ырық-сыз етіс	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المَصْدَرُ масдар	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше
فَعَلَ	يَفْعِلُ	فُعِلَ	يُفْعَلُ	فِلْ	–	فاعِلٌ	مَفْعُولٌ
طَارَ ұшты	يَطِيرُ ұшады	طِيرَ	يُطَارُ	طِرْ ұш	طَيرانٌ ұшу	طَائِرٌ ұшқыш	مَطْيُورٌ ұшқан

لَمْ يَطِرْ етістігінің жіктелуі:

	المُفْرَدُ	المُثَنَّى	الجَمْعُ
الغَائِبُ	لَمْ يَطِرْ	لَمْ يَطِيرَا	لَمْ يَطِيرُوا
الغَائِبَةُ	لَمْ تَطِرْ	لَمْ تَطِيرَا	لَمْ يَطِرْنَ
المُخَاطَبُ	لَمْ تَطِرْ	لَمْ تَطِيرَا	لَمْ تَطِيرُا
المُخَاطَبَةُ	لَمْ تَطِيرِي	لَمْ تَطِيرَا	لَمْ تَطِرْنَ
المُتَكَلِّمُ	لَمْ أَطِرْ	لَمْ نَطِرْ	لَمْ نَطِرْ

لَنْ يَطِيرَ етістігінің жіктелуі:

	المُفْرَدُ	المُثَنَّى	الجَمْعُ
الغَائِبُ	لَنْ يَطِيرَ	لَنْ يَطِيرَا	لَنْ يَطِيرُا
الغَائِبَةُ	لَنْ تَطِيرَ	لَنْ تَطِيرَا	لَنْ يَطِرْنَ
المُخَاطَبُ	لَنْ تَطِيرَ	لَنْ تَطِيرَا	لَنْ تَطِيرُا
المُخَاطَبَةُ	لَنْ تَطِيرِي	لَنْ تَطِيرَا	لَنْ تَطِرْنَ
المُتَكَلِّمُ	لَنْ أَطِيرَ	لَنْ نَطِيرَ	لَنْ نَطِيرَ

لا تَطِرْ етістігінің жіктелуі:

	المُفْرَد	المُثَّني	الجَمْعُ
المُخَاطَبُ	لا تَطِرْ	لا تَطِيرَا	لا تَطِيرُا
المُخَاطَبَةُ	لا تَطِيرِي	لا تَطِيرَا	لا تَطِرْنَ

التَّدْرِيبات - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأوَّلُ: حَوِّلِ الأفْعالَ الْمَاضِيَةَ إلَى صيغَةِ المضارِعِ.

١. عَادَ الضُّيُوف بَعْدَ سَاعَةٍ .
٢. طَافَ الْحُجَّاجُ بِالْكَعْبَةِ سَبْعَ مَرَّاتٍ أَثْنَاءَ الْحَجِّ .
٣. الأَسْتَاذُ يَفْهَمُ الْعَرَبِيَّةَ و لِذَلِك قُلْتُ لَهُ هَذَا الْكَلَامَ بِلُغَتِهِ.
٤. كَانَتْ قِلَّةُ الإِنْتَاجِ فِي الْبَلَدِ مُؤَدِّيَةً إِلَى تَضَخُّمٍ مَالِيٍّ .
٥. تَطَوَّرَتِ الْعُلُومُ وَ اتَّسَعَتِ الْمَجَالَاتُ بَعْدَ النِّصْفِ الثَّانِي مِنَ الْقَرْنِ الْمَاضِي .
٦. زَارَ كَثِيرٌ مِنَ السُّيَّاحِ الَّذِينَ أَتَوْا مِنْ رُوسِيَا الْمَطَاعِمَ الشَّرْقِيَّةَ فِي مَدِينَةِ آلْمَاتِي وَ أَبْدُوا إِعْجَابَهُمْ بِمَقْدِرَةِ الطَّبَّاخِينَ الْمَاهِرِينَ .

التَّدْرِيبُ الثَّانِي: امْلأ الْفَرَاغَ بِوَضْعِ الْفِعْلِ الأَجْوَفِ الْمُنَاسِبِ.

* **سَارَ – زَالَ– تَدُورُ – يَعِيشُ – غَابَ – بِعْتُ**

١. __________ زَمِيلِي يَوْمًا، وَ أَنَا غِبْتُ يَوْمَيْنِ.
٢. مَا __________ الْيَوْمُ مُمْطِرًا .
٣. بِكَمْ بِعْتَ سَيَّارَتَكَ يَا عَمْرُو؟ – __________ بِثَمَانِيَةِ آلَافِ رِيَالٍ .

٤. ________ أخِي فِي مَدِينَةِ طاراز.
٥. ________ كِيلُومِتْرَيْنِ تَقْرِيبًا .
٦. ________ الْقِصَّةُ حَوْلَ الرَّجُلِ الْعَجُوزِ وَ السَّمَكَةِ الذَّهَبِيَّةِ .

التَّدْرِيبُ الثّالِثُ: لاحِظْ الأمْثِلَةَ وَ أكْمِلْ عَلَى غِرارِها.

سارَ	يَسِيرُ	سِرْ
قَاسَ		
خَافَ	يَخَافُ	خَفْ
نَامَ		
كَانَ	يَكُونُ	كُنْ
صَانَ		

التَّدْرِيبُ الرّابِعُ: أكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتِيَ مَعَ الضَّبْطِ بِالشَّكْلِ.

أنا	قُلْتُ	عُدْتُ	نِمْتُ	سِرْتُ
نَحْنُ	قُلْنَا			
أنتَ	قُلْتَ			
أنْتِ	قُلْتِ			
أنْتُما	قُلْتُمَا			
أنْتُمْ	قُلْتُمْ			
أنْتُنَّ	قُلْتُنَّ			
هُوَ	قَالَ			
هِيَ	قَالَتْ			
هُما (مُذَكَّرٌ)	قَالا			
هُما (مُؤَنَّثٌ)	قَالَتَا			
هُمْ	قَالُوا			
هُنَّ	قُلْنَ			

التَّدْرِيبُ الخامِسُ: اقْرَأْ مَا يَلِي ثُمَّ بَيِّنْ أَصْلَ الْفِعْلِ الأَجْوَفِ.

١. لا تَقُولِي هَكَذَا. ________________

٢. لا تَزُورَانِي فِي المَسَاءِ. ________________

٣. لا تَطُوفُوا بِالْقُبُورِ. ________________

٤. لا تَصُومُوا يَوْمَ الْعِيدِ. ________________

٥. لا تَكُنْ كَسْلانَ يا وَلَدُ. ________________

٦. لا تَقُمْ مِنْ هُنَا. ________________

التَّدْرِيبُ السّادِسُ: أَكْمِلْ كَما في المِثالِ.

أنا	أَطِيرُ	أَكَادُ	أَدُورُ	أَتُوبُ	أَعِيشُ	أَمِيلُ
نَحْنُ	نَطِيرُ					
أَنْتَ	تَطِيرُ					
أَنْتِ	تَطِيرِينَ					
أَنْتُما	تَطِيرَانِ					
أَنْتُمْ	تَطِيرُونَ					
أَنْتُنَّ	تَطِرْنَ					
هُوَ	يَطِيرُ					
هِيَ	تَطِيرُ					
هُما (مُذَكَّرٌ)	يَطِيرَانِ					
هُما (مُؤَنَّثٌ)	تَطِيرَانِ					
هُمْ	يَطِيرُونَ					
هُنَّ	يَطِرْنَ					

التَّدْرِيبُ السَّابِعُ: أَكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتِيَ مَعَ الضَّبْطِ بِالشَّكْلِ.

أَنْتَ	أَنْتِ	أَنْتُما	أَنْتُمْ	أَنْتُنَّ
كُنْ				
نَمْ				
عِشْ				

التَّدْرِيبُ الثَّامِنُ: أكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتِيَ مَعَ الضَّبْطِ بِالشَّكْلِ.

أنا	لَمْ أَطِرْ	لَمْ أغِبْ	لَمْ أنُبْ	لَمْ أنَلْ
نَحْنُ	لَمْ نَطِرْ			
أنتَ	لَمْ تَطِرْ			
أنْتِ	لَمْ تَطِيرِي			
أنْتُما	لَمْ تَطِيرَا			
أنْتُمْ	لَمْ تَطِيرُوا			
أنْتُنَّ	لَمْ تَطِرْنَ			
هُوَ	لَمْ يَطِرْ			
هِيَ	لَمْ تَطِرْ			
هُما (مُذَكَّرٌ)	لَمْ يَطِيرَا			
هُما (مُؤَنَّثٌ)	لَمْ تَطِيرَا			
هُمْ	لَمْ يَطِيرُوا			
هُنَّ	لَمْ يَطِرْنَ			

التَّدْرِيبُ التَّاسِعُ: أكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتِيَ مَعَ الضَّبْطِ بِالشَّكْلِ.

أنا	لَنْ أخَافَ	لَنْ أخُونَ	لَنْ ألُومَ	لَنْ أدُوسَ
نَحْنُ	لَنْ نَخَافَ			
أنتَ	لَنْ تَخَافَ			
أنْتِ	لَنْ تَخَافِي			
أنْتُما	لَنْ تَخَافَا			
أنْتُمْ	لَنْ تَخَافُوا			
أنْتُنَّ	لَنْ تَخَفْنَ			
هُوَ	لَنْ يَخَافَ			
هِيَ	لَنْ تَخَافَ			
هُما (مُذَكَّرٌ)	لَنْ يَخَافَا			
هُما (مُؤَنَّثٌ)	لَنْ تَخَافَا			
هُمْ	لَنْ يَخَافُوا			
هُنَّ	لَنْ يَخَفْنَ			

التَّدْرِيبُ العَاشِرُ: أَكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتِيَ مَعَ الضَّبْطِ بِالشَّكْلِ.

الماضِي المَعْلُومُ	المُضَارِعُ المَعْلُومُ	الماضِي المَجْهُولُ	المُضَارِعُ المَجْهُولُ	فِعْلُ الأمرِ	المَصْدَرُ	اسْمُ الفاعِلِ	اسْمُ المَفْعُولِ
–	–	فُعِلَ	يُفْعَلُ	–	–	فاعِلٌ	مَفْعُولٌ
بَاعَ							
شَارَ							
ثَارَ							
جَازَ							
صَامَ							
نَابَ							
كَانَ							
نَالَ							
عَاشَ							
زَالَ							

3. اَلْفِعْلُ الناقِص – Нақыс етістік

Етістіктің **لاَمُ الْفِعْل– і** тиянақсыз ا ، ي ، و әріптерінің бірінен болса, ол етістік الْفِعْلُ الناقِص – *“нақыс” етістік* деп аталады. “Нақыс” етістік екіге бөлінеді:

а) Етістіктің لاَمُ الْفِعْل– і осы шақта **و** болса, ол етістік النَّاقِصُ الْوَاوِيّ *“уауи нақыс” етістігі* деп аталады.

Мысалы: دَعَا - шақырды, غَزَا - соғысты

ә) Етістіктің لاَمُ الْفِعْل– і осы шақта **ي** болса, ол етістік النَّاقِصُ الْيَائِيُّ *“йа’и нақыс” етістігі* деп аталады.

Мысалы: لَقِيَ - кездесті, مَشَى - жүрді, رَضِيَ - разы болды

تَصْرِيفُ الْفِعلِ النَّاقِصِ الْواوِيّ - “уауи нақыс” етістігінің ***жіктелуі***:

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
دَعَوْا	دَعَوَا	دَعَا	**الغَائِبُ**
دَعَوْنَ	دَعَتَا	دَعَتْ	**الغَائِبَةُ**
دَعَوْتُمْ	دَعَوْتُمَا	دَعَوْتَ	**المُخَاطَبُ**
دَعَوْتُنَّ	دَعَوْتُمَا	دَعَوْتِ	**المُخَاطَبَةُ**
دَعَوْنا	دَعَوْنَا	دَعَوْتُ	**المُتَكَلِّمُ**

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
يَدْعُونَ	يَدْعُوَانِ	يَدْعُو	**الغَائِبُ**
يَدْعُونَ	تَدْعُوَانِ	تَدْعُو	**الغَائِبَةُ**
تَدْعُونَ	تَدْعُوَانِ	تَدْعُو	**المُخَاطَبُ**
تَدْعُونَ	تَدْعُوَانِ	تَدْعِينَ	**المُخَاطَبَةُ**
نَدْعُو	نَدْعُو	أَدْعُو	**المُتَكَلِّمُ**

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
ادْعُوا	ادْعُوَا	ادْعُ	**المُخَاطَبُ**
ادْعُونَ	ادْعُوَا	ادْعِي	**المُخَاطَبَةُ**

الْفِعلِ النَّاقِصِ الْواوِيّ - “уауи нақыс” етістігінің *түрленуі:*

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مَفْعُولٌ	فاعِلٌ	–	افْعُ	يُفْعَلُ	فُعِلَ	يَفْعِلُ	فَعَلَ
مَدْعُوٌّ шақырған	داعٍ шақы рушы	دُعاءٌ шақыру	ادْعُ шақыр	يُدْعَى шақыры-лады	دُعِيَ шақы-рылды	يَدْعُو шақырады	دَعَا шақырды

لَمْ يَدْعُ етістігінің жіктелуі:

الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
لَمْ يَدْعُوا	لَمْ يَدْعُوَا	لَمْ يَدْعُ	الغَائِبُ
لَمْ يَدْعُونَ	لَمْ تَدْعُوَا	لَمْ تَدْعُ	الغَائِبَةُ
لَمْ تَدْعُوا	لَمْ تَدْعُوَا	لَمْ تَدْعُ	المُخَاطَبُ
لَمْ تَدْعُونَ	لَمْ تَدْعُوَا	لَمْ تَدْعِي	المُخَاطَبَةُ
لَمْ نَدْعُ	لَمْ نَدْعُ	لَمْ أَدْعُ	المُتَكَلِّمُ

لَنْ يَدْعُوَ етістігінің жіктелуі:

الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
لَنْ يَدْعُوا	لَنْ يَدْعُوَا	لَنْ يَدْعُوَ	الغَائِبُ
لَنْ يَدْعُونَ	لَنْ تَدْعُوَا	لَنْ تَدْعُوَ	الغَائِبَةُ
لَنْ تَدْعُوا	لَنْ تَدْعُوَا	لَنْ تَدْعُوَ	المُخَاطَبُ
لَنْ تَدْعُونَ	لَنْ تَدْعُوَا	لَنْ تَدْعِي	المُخَاطَبَةُ
لَنْ نَدْعُوَ	لَنْ نَدْعُوَ	لَنْ أَدْعُوَ	المُتَكَلِّمُ

لا تَدْعُ етістігінің жіктелуі:

الجَمْعُ	المُثَنِّي	المُفْرَد	
لا تَدْعُوا	لا تَدْعُوَا	لا تَدْعُ	المُخَاطَبُ
لا تَدْعُونَ	لا تَدْعُوَا	لا تَدْعِي	المُخَاطَبَةُ

تَصْرِيفُ الْفِعْلِ النَّاقِصِ الْيائِيِّ - “*йа’и* нақыс” етістігінің ***жіктелуі:***

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
مَشَوْا	مَشَيَا	مَشَى	**الغَائِبُ**
مَشَيْنَ	مَشَتَا	مَشَتْ	**الغَائِبَةُ**
مَشَيْتُمْ	مَشَيْتُمَا	مَشَيْتَ	**المُخَاطَبُ**
مَشَيْتُنَّ	مَشَيْتُمَا	مَشَيْتِ	**المُخَاطَبَةُ**
مَشَيْنَا	مَشَيْنَا	مَشَيْتُ	**المُتَكَلِّمُ**

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
يَمْشُونَ	يَمْشِيَانِ	يَمْشِي	**الغَائِبُ**
يَمْشِينَ	تَمْشِيَانِ	تَمْشِي	**الغَائِبَةُ**
تَمْشُونَ	تَمْشِيانِ	تَمْشِي	**المُخَاطَبُ**
تَمْشِينَ	تَمْشِيَانِ	تَمْشِينَ	**المُخَاطَبَةُ**
نَمْشِي	نَمْشِي	أَمْشِي	**المُتَكَلِّمُ**

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
امْشُوا	امْشِيَا	امْشِ	**المُخَاطَبُ**
امْشِينَ	امْشِيَا	امْشِي	**المُخَاطَبَةُ**

الْفِعْلِ النَّاقِصِ الْيائِيِّ - “*йа’и* нақыс” етістігінің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مَفْعُولٌ	فاعٍ	–	افْعِ	يُفْعَلُ	فُعِلَ	يَفْعِلُ	فَعَلَ
مَمْشِيٌّ жүрілген	مَاشٍ жүруші	مَشْيٌ жүру	امْشِ жүр	يُمْشَى жүріледі	مُشِيَ жүрілді	يَمْشِي жүреді	مَشَى жүрді

لَمْ يَمْشِ етістігінің жіктелуі:

الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
لَمْ يَمْشُوا	لَمْ يَمْشِيَا	لَمْ يَمْشِ	الغَائِبُ
لَمْ يَمْشِينَ	لَمْ تَمْشِيَا	لَمْ تَمْشِ	الغَائِبَةُ
لَمْ تَمْشُوا	لَمْ تَمْشِيا	لَمْ تَمْشِ	المُخَاطَبُ
لَمْ تَمشِينَ	لَمْ تَمْشِيَا	لَمْ تَمْشِي	المُخَاطَبَةُ
لَمْ نَمْشِ	لَمْ نَمْشِ	لَمْ أمْشِ	المُتَكَلِّمُ

لَنْ يَمْشِيَ етістігінің жіктелуі:

الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
لَنْ يَمْشُوا	لَنْ يَمْشِيَا	لَنْ يَمْشِيَ	الغَائِبُ
لَنْ يَمْشِينَ	لَنْ تَمْشِيَا	لَنْ تَمْشِيَ	الغَائِبَةُ
لَنْ تَمْشُوا	لَنْ تَمشِيا	لَنْ تَمْشِيَ	المُخَاطَبُ
لَنْ تَمشِينَ	لَنْ تَمْشِيَا	لَنْ تَمْشِي	المُخَاطَبَةُ
لَنْ نَمْشِيَ	لَنْ نَمْشِيَ	لَنْ أمْشِيَ	المُتَكَلِّمُ

لا تَمْشِ етістігінің жіктелуі:

الجَمْعُ	المُثَّني	المُفْرَد	
لا تَمْشُوا	لا تَمشِيَا	لا تَمْشِ	المُخَاطَبُ
لا تَمشِينَ	لا تَمْشِيَا	لا تَمْشِي	المُخَاطَبَةُ

تَصْرِفُ الْفِعْلِ النَّاقِصِ الْوَاوِيّ مِنْ وَزْنِ فَعِلَ يَفْعَلُ - “уауи нақыс” етістігінің ***жіктелуі:***

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
رَضُوا	رَضِيَا	رَضِيَ	الغَائِبُ
رَضِينَ	رَضِيَتَا	رَضِيَتْ	الغَائِبَةُ
رَضِيتُمْ	رَضِيتُمَا	رَضِيتَ	المُخَاطَبُ
رَضِيتُنَّ	رَضِيتُمَا	رَضِيتِ	المُخَاطَبَةُ
رَضِينَا	رَضِينَا	رَضِيتُ	المُتَكَلِّمُ

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
يَرْضَوْنَ	يَرْضَيَانِ	يَرْضَى	الغَائِبُ
يَرْضَيْنَ	تَرْضَيَانِ	تَرْضَى	الغَائِبَةُ
تَرْضَوْنَ	تَرْضَيَانِ	تَرْضَى	المُخَاطَبُ
تَرْضَيْنَ	تَرْضَيَانِ	تَرْضَيْنَ	المُخَاطَبَةُ
نَرْضَى	نَرْضَى	أَرْضَى	المُتَكَلِّمُ

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
ارْضَوْا	ارْضَيَا	ارْضَ	المُخَاطَبُ
ارْضَيْنَ	ارْضَيَا	ارْضَيْ	المُخَاطَبَةُ

الْفِعْلِ النَّاقِصِ الْوَاوِيّ مِنْ وَزْنِ فَعِلَ يَفْعَلُ - “уауи нақыс” етістігінің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مَفْعُولٌ	فا عٍ	–	افْعَ	يُفْعَلُ	فُعِلَ	يَفْعِلُ	فَعَلَ
مَرْضِيٌّ разы болынған	راضٍ разы болушы	رِضْوَانٌ разы болу	ارْضَ разы бол	يُرْضَى разы болынады	رُضِيَ разы болынды	يَرْضَى разы болады	رَضِيَ разы болды

لَمْ يَرْضَ етістігінің жіктелуі:

الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
لَمْ يَرْضَوْا	لَمْ يَرْضَيَا	لَمْ يَرْضَ	الغَائِبُ
لَمْ يَرْضَيْنَ	لَمْ تَرْضَيَا	لَمْ تَرْضَ	الغَائِبَةُ
لَمْ تَرْضَوْا	لَمْ تَرْضَيَا	لَمْ تَرْضَ	المُخَاطَبُ
لَمْ تَرْضَيْنَ	لَمْ تَرْضَيَا	لَمْ تَرْضَيْ	المُخَاطَبَةُ
لَمْ نَرْضَ	لَمْ نَرْضَ	لَمْ أَرْضَ	المُتَكَلِّمُ

لَنْ يَرْضَى етістігінің жіктелуі:

	المُفْرَدُ	المُثَنَّى	الجَمْعُ
الغَائِبُ	لَنْ يَرْضَى	لَنْ يَرْضَيَا	لَنْ يَرْضَوْا
الغَائِبَةُ	لَنْ تَرْضَى	لَنْ تَرْضَيَا	لَنْ يَرْضَيْنَ
المُخَاطَبُ	لَنْ تَرْضَى	لَنْ تَرْضيا	لَنْ تَرْضَوْا
المُخَاطَبَةُ	لَنْ تَرْضَيْ	لَنْ تَرْضَيَانِ	لَنْ تَرْضَيْنَ
المُتَكَلِّمُ	لَنْ أَرْضَى	لَنْ نَرْضَى	لَنْ نَرْضَى

لا تَرْضَ етістігінің жіктелуі:

	المُفْرَد	المُثَنّي	الجَمْعُ
المُخَاطَبُ	لا تَرْضَ	لا تَرْضيا	لا تَرْضَوْا
المُخَاطَبَةُ	لا تَرْضَيْ	لا تَرْضَيَا	لا تَرْضَيْنَ

التَّدْرِيباتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: ضَعْ خَطًّا تَحْتَ الفِعْلِ النَّاقِصِ في الجُمَلِ التَّالِيَةِ.

١. لا تَدْعُوا مَعَ اللّهِ إلهاً آخَرَ.
٢. بَنَى إبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْكَعْبَةَ .
٣. يَا شَبَابُ أَنْتُم تُبْدُونَ آرَاءَكُمْ دُونَ خَوْفٍ و لا خَجَلٍ .
٤. أَبَقِيَ مِنَ الطَّعَامِ شَيْءٌ؟– لا، مَا بَقِيَ مِنْهُ شَيْءٌ .
٥. يا مَنَالُ اِكْوِي هَذَا الْقَمِيصَ وَ لا تَكْوِي ذَلِكِ فَإِنَّهُ مُمَزَّقٌ
٦. زَارَ كَثِيرٌ مِنَ السُّيَّاحِ الَّذِينَ أَتَوْا مِنْ رُوسِيَا الْمَطَاعِمَ الشَّرْقِيَّةَ فِي مَدِينَةِ آلْمَاتِي وَ أَبْدَوْا إعْجَابَهُمْ بِمَقْدِرَةِ الطَّبَّاخِينَ الْمَاهِرِينَ .

التَّدْرِيبُ الثَّانِي: امْلأ الْفَرَاغَ بِوَضْعِ الْفِعْلِ النَّاقِصِ الْمُنَاسِبِ.

*** تَشْتَرِ – انْسَيْ – عَسَى – تَدْعُو – لَقِيتَ – قَضَتْ**

١. سَافَرَتْ أُمِّي إِلَى مَكَّةَ و ________ هُنَاكَ شَهْرَيْنِ .
٢. ________ مَا قُلْتُ لَكِ .
٣. لا ________ هَذِهِ السَّيَّارَةَ يا حَسَنُ فَإِنَّهَا قَدِيمَةٌ جِدًّا.

٤. مَا حَضَرَ طَلْحَةُ مُنْذُ أُسْبُوعَيْنِ. __________ أَنْ يَكُونَ مَرِيضاً.
٥. أ __________ زَمِيلَكَ إِلَى الْبَيْتِ ؟
٦. أ __________ عَلِيًّا فِي الْفَصْلِ؟

التَّدْرِيبُ الثَّالِثُ: أَكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتِيَ مَعَ الضَّبْطِ بِالشَّكْلِ.

أنا	دَعَوْتُ	بَدَوْتُ	مَشَيْتُ	بَنَيْتُ	رَضِيتُ	لَقِيتُ
نَحْنُ	دَعَوْنَا		مَشَيْنَا		رَضِينَا	
أنتَ	دَعَوْتَ		مَشَيْتَ		رَضِيتَ	
أَنْتِ	دَعَوْتِ		مَشَيْتِ		رَضِيتِ	
أَنْتُما	دَعَوْتُمَا		مَشَيْتُمَا		رَضِيتُمَا	
أَنْتُمْ	دَعَوْتُمْ		مَشَيْتُمْ		رَضِيتُمْ	
أَنْتُنَّ	دَعَوْتُنَّ		مَشَيْتُنَّ		رَضِيتُنَّ	
هُوَ	دَعَا		مَشَى		رَضِيَ	
هِيَ	دعَتْ		مَشَتْ		رَضِيَتْ	
هُما (مُذَكَّرٌ)	دَعوَا		مَشَيَا		رَضِيَا	
هُما (مُؤَنَّثٌ)	دَعَتَا		مَشَتَا		رَضِيَتَا	
هُمْ	دَعَوْا		مَشَوْا		رَضُوا	
هُنَّ	دَعَوْنَ		مَشَيْنَ		رَضِينَ	

التَّدْرِيبُ الرَّابِعُ: اقْرَأْ مَا يَلِي ثُمَّ حَوِّلِ الأَفْعالَ الْمَاضِيَةَ إِلَى صِيغَةِ الْمُضارِعِ.

١. جَرَتِ الْبِنْتَانِ بِسَبَبِ تَأَخُّرِهِمَا عَنِ الدَّرْسِ .

____

٢. دَعَوْنَا اللهَ أَنْ يَشْفِيَكَ .

____

٣. لا تَرمِ الْقُمَامَة في الشَّارِعِ يا أَخِي.

____

٤. سَقَانِي مَاءً بَارِداً .

____

٥. نَهَى إِلَيْهِ الْخَبَرُ أَنَ الامْتِحَانَ سَيَكُونُ فِي الْقَادِمِ .

____

٦. شَكَانِي زَمِيلِي إِلَى الْمُدَرِّسِ وَ أَنَا شَكَوْتُهُ إِلَى الْمُدِيرِ.

____

التَّدْرِيب الخامِسُ: لاحِظْ الأَمْثِلَة وَ أَكْمِلْ عَلَى غِرارِها.

دَعَا	يَدْعُو	ادْعُ
نَمَا		
لَقِيَ	يَلْقَى	الْقَ
رَضِيَ		
رَمَى	يَرْمِي	ارْمِ
مَضَى		

التَّدْرِيبُ السَّادِسُ: أَكْمِلْ كَما في المِثالِ.

أنا	أَدْعُو	أَبْدُو	أَمْشِي	أَقْضِي	أَرْضَى	أَشْعَى
نَحْنُ	نَدْعُو		نَمْشِي		نَرْضَى	
أَنْتَ	تَدْعُو		تَمْشِي		تَرْضَى	
أَنْتِ	تَدْعِينَ		تَمْشِينَ		تَرْضَيْنَ	
أَنْتُما	تَدْعُوَانِ		تَمْشِيَانِ		تَرْضيانِ	
أَنْتُمْ	تَدْعُونَ		تَمْشُونَ		تَرْضَوْنَ	
أَنْتُنَّ	تَدْعُونَ		تَمْشُونَ		تَرْضَيْنَ	
هُوَ	يَدْعُو		يَمْشِي		يَرْضَى	
هِيَ	تَدْعُو		تَمْشِي		تَرْضَى	
هُما (مُذَكَّرٌ)	يَدْعُوَانِ		يَمْشِيَانِ		يَرْضَيَانِ	
هُما (مُؤَنَّثٌ)	تَدْعُوَانِ		تَمْشِيَانِ		تَرْضَيَانِ	
هُمْ	يَدْعُونَ		يَمْشُونَ		يَرْضَوْنَ	
هُنَّ	يَدْعُونَ		يَمْشِينَ		يَرْضَيْنَ	

التَّدْرِيبُ السَّابِعُ: أَدْخِلْ (لا الناهية) عَلَى الْفِعْلِ الَّذِي بَيْنَ الْقَوْسَيْنِ أَمامَ كُلِّ جُمْلَةٍ ثُمَّ أَكْمِلْ بِهِ الْجُمْلَةَ.

١. ___________ نِي إِلَى الْمُدِيرِ يَا أُسْتَاذُ . (تَشْكُو)
٢. ___________ الْمَسْجِدَ فِي هَذَا الشَّارِعِ . (تَبْنُونَ)
٣. ___________ يَا وَلَدُ بِدُونِ سَبَبٍ . (تَبْكِي)
٤. ___________ هَذِهِ الْوَرَقَةَ يا أَخَوَاي. (تَطْوِي)
٥. ___________ في الشَّارِعِ يا بِنْتُ . (تَجْرِي)
٦. ___________ هذه الكَلِمَةَ مِنْ دَفْتَرِكُما . (تَمْحُوَانِ)

التَّدْرِيبُ الثَّامِنُ: أَكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتِيَ مَعَ الضَّبْطِ بِالشَّكْلِ.

أنا	لَمْ أَدْعُ	لَمْ أَسْعَ	لَمْ أَقْضِ	لَمْ أَدْنُ
نَحْنُ	لَمْ نَدْعُ			
أنتَ	لَمْ تَدْعُ			
أَنْتِ	لَمْ تَدْعِي			
أَنْتُما	لَمْ تَدْعُوَا			
أَنْتُمْ	لَمْ تَدْعُوا			
أَنْتُنَّ	لَمْ تَدْعُونَ			
هُوَ	لَمْ يَدْعُ			
هِيَ	لَمْ تَدْعُ			
هُما (مُذَكَّرٌ)	لَمْ يَدْعُوَا			
هُما (مُؤَنَّثٌ)	لَمْ تَدْعُوَا			
هُمْ	لَمْ يَدْعُوا			
هُنَّ	لَمْ يَدْعُونَ			

التَّدْرِيبُ التَّاسِعُ: أَكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتِيَ مَعَ الضَّبْطِ بِالشَّكْلِ.

أنا	لَنْ أَدْعُوَ	لَنْ أَخْشَى	لَنْ أَصْحُوَ	لَنْ أَرْمِيَ
نَحْنُ	لَنْ نَدْعُوَ			
أنتَ	لَنْ تَدْعُوَ			
أَنْتِ	لَنْ تَدْعِي			
أَنْتُما	لَنْ تَدْعُوَا			
أَنْتُمْ	لَنْ تَدْعُوا			
أَنْتُنَّ	لَنْ تَدْعُونَ			
هُوَ	لَنْ يَدْعُوَ			
هِيَ	لَنْ تَدْعُوَ			
هُما (مُذَكَّرٌ)	لَنْ يَدْعُوَا			
هُما (مُؤَنَّثٌ)	لَنْ تَدْعُوَا			
هُمْ	لَنْ يَدْعُوا			
هُنَّ	لَنْ يَدْعُونَ			

التَّدْرِيبُ العَاشِرُ: أكْمِلْ كَما فِي المِثالِ.

الماضِي المَعْلُومُ	المُضَارِعُ المَعْلُومُ	الماضِي المَجْهُولُ	المُضَارِعُ المَجْهُولُ	فِعْلُ الأمرِ	المَصْدَرُ	اسْمُ الفاعِلِ	اسْمُ المَفْعُولِ
–	–	فُعِلَ	يُفْعَلُ	–	–	فاعِلٌ	مَفْعُولٌ
بَنَى							
شَكَا							
لقِيَ							
قَلَى							
عَفَا							

التَّدْرِيبُ الْحَادِي عَشَرَ: اقرأ هذا النص ثم اسْتَخْرِجْ مِنَ النَّصِ ما يَلِي.

وَ مِنْ هَذَا يَظْهَرُ أنَّ الْمَدِينَةَ الْفَاضِلَةَ الَّتِي أقَامَ الفَارَابِي قَوَاعِدَهَا فِي كِتَابِهِ هِيَ مَدِينَةٌ يَرْأسُهَا إنْسَانٌ لا تَقِلُّ مَنْزِلَتُهُ كَثِيرًا عَنْ مَنْزِلَةِ الأنْبِيَاءِ وَ الْمَلائِكَةِ . وَ يَتَألَّفُ أفْرَادُهَا مِنْ قِدِّيسِينَ . وَ مَدِينَةٌ كَهَذِهِ لا يُتَاحُ وُجُودُ مِثْلِهَا فِي عَالَمِنَا الدُّنْيَوِيِّ .

بَيْدَ أنَّهُ يَظْهَرُ أنَّ الفارابي لا يَنْظُرُ إلَى مَدِينَتِهِ وَ لا يَنْظُرُ إلَى رَئِيسِهَا نَظْرَتَهُ إلَى أمُورِ غيرِ مُمْكِنَةِ التَّحَقُّقِ ، بَلْ يَرَى أنَّهُ مِنَ الْمُمْكِنِ أنْ تَتَحَقَّقَ هَذِهِ الْمَدِينَة وَ مِنَ الْمُمْكِنِ أنْ يُوجَدَ لَهَا رَئِيسٌ ، وَ إنْ كَانَ ذَلِكَ نَادِرًا وَ مَقْصُورًا عَلَى أفْرَادٍ زَكَتْ أنْفُسُهُمْ وَ وَصَلَتْ أرْوَاحُهُمْ إلَى أرْقَى دَرَجَاتِ الصَّفَاءِ . (كتاب «علم الاجتماع» ص ٥٦)

فِعْلًا سَالِمًا : ____________________

اسْمَ الْمَفْعُولِ: ____________________

فِعْلًا مَهْمُوزًا : ____________________

اسْمَ الْفَاعِلِ : ____________________

فِعْلًا مُضَعَّفًا : ____________________

فِعْلًا نَاقِصًا : ____________________

فِعْلًا أجْوَفَ : ____________________

فِعْلًا مِثَالًا : ____________________

4 . اَلْفِعْلُ اللَّفيفُ - Мүлде толымсыз етістік

Етістіктің түбірінде екі тиянақсыз әріп болса, ол етістік اَلْفِعْلُ اللَّفيفُ – *мүлде толымсыз етістік* деп аталады. Мүлде толымсыз етістік өз ішінде екіге бөлінеді:

а) Етістіктің **عَيْنُ الْفعْلِ** мен **لامُ الْفِعْلِ** -і тиянақсыз ا ، ي ، و әріптерінің бірінен болса, ол етістік اللَّفيفُ الْمَقْرُونُ–"*мақрун" мүлде толымсыз етістігі* деп аталады.

Мысалы: نَوَى - ниет қылды, شَوَى - күйдірді, طَوَى - орады

ә) Етістіктің **فاء الفعل** мен **لام الفعل** -і тиянақсыз ا ، ي ، و әріптерінің бірінен болса, ол етістік اللَّفيفُ المَفْرُوق – *«мафруқ» мүлде толымсыз етістігі* деп аталады.

Мысалы: وَفَى - орындады, وَقَى – сақтады

تَصْرِيفُ الفِعْلِ اللَّفِيفِ الْمَقْرُونِ - «мақрун» мүлде толымсыз етістігінің ***жіктелуі:***

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
نَوَوْا	نَوَيَا	نَوَى	**الغَائِبُ**
نَوَيْنَ	نَوَتَا	نَوَتْ	**الغَائِبَةُ**
نَوَيْتُمْ	نَوَيْتُمَا	نَوَيْتَ	**المُخَاطَبُ**
نَوَيْتُنَّ	نَوَيْتُمَا	نَوَيْتِ	**المُخَاطَبَةُ**
نَوَيْنَا	نَوَيْنَا	نَوَيْتُ	**المُتَكَلِّمُ**

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
يَنْوُونَ	يَنْوِيانِ	يَنْوِي	**الغَائِبُ**
يَنْوِينَ	تَنْوِيانِ	تَنْوِي	**الغَائِبَةُ**
تَنْوُونَ	تَنْوِيانِ	تَنْوِي	**المُخَاطَبُ**
تَنْوِينَ	تَنْوِيانِ	تَنْوِينَ	**المُخَاطَبَةُ**
نَنْوِي	نَنْوِي	أنْوِي	**المُتَكَلِّمُ**

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
انْوُوا	انْوِيَا	انْوِ	**المُخَاطَبُ**
انْوِينَ	انْوِيَا	انْوِي	**المُخَاطَبَةُ**

الفِعْلِ اللَّفِيفِ الْمَقْرُون - «макрун» мүлде толымсыз етістігінің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مَفْعُولٌ	فا عِ	–	افْعِ	يُفْعَلُ	فُعِلَ	يَفْعِلُ	فَعَلَ
مَنْوِيٌّ ниет қылынған	نَاوٍ ниет қылушы	نِيَّةٌ ниет қылу	انْوِ ниет қыл	يُنْوَى ниет қылынады	نُوِيَ ниет қылынды	يَنْوِي ниет қылады	نَوَى ниет қылды

لَمْ يَنْوِ етістігінің жіктелуі:

الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
لَمْ يَنْوُوا	لَمْ يَنْوِيا	لَمْ يَنْوِ	الغَائِبُ
لَمْ يَنْوِينَ	لَمْ تَنْوِيا	لَمْ تَنْوِ	الغَائِبَةُ
لَمْ تَنْوُوا	لَمْ تَنْوِيا	لَمْ تَنْوِ	المُخَاطَبُ
لَمْ تَنْوِينَ	لَمْ تَنْوِيا	لَمْ تَنْوِي	المُخَاطَبَةُ
لَمْ نَنْوِ	لَمْ نَنْوِ	لَمْ أَنْوِ	المُتَكَلِّمُ

لَنْ يَنْوِيَ етістігінің жіктелуі:

الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
لَنْ يَنْوُوا	لَنْ يَنْوِيا	لَنْ يَنْوِيَ	الغَائِبُ
لَنْ يَنْوِينَ	لَنْ تَنْوِيا	لَنْ تَنْوِيَ	الغَائِبَةُ
لَنْ تَنْوُوا	لَنْ تَنْوِيا	لَنْ تَنْوِيَ	المُخَاطَبُ
لَنْ تَنْوِينَ	لَنْ تَنْوِيا	لَنْ تَنْوِي	المُخَاطَبَةُ
لَنْ نَنْوِيَ	لَنْ نَنْوِيَ	لَنْ أَنْوِيَ	المُتَكَلِّمُ

لا تَنْوِ етістігінің жіктелуі:

الجَمْعُ	المُثَّنِي	المُفْرَد	
لا تَنْوُوا	لا تَنْوِيَا	لا تَنْوِ	المُخَاطَبُ
لا تَنْوِينَ	لا تَنْوِيَا	لا تَنْوِي	المُخَاطَبَةُ

تصريف الفعل اللفيف المفروق – «мафрук» мүлде толымсыз етістігінің ***жіктелуі***:

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
وَفَوْا	وَفَيَا	وَفَى	**الغَائِبُ**
وَفَيْنَ	وَفَتَا	وَفَتْ	**الغَائِبَةُ**
وَفَيْتُمْ	وَفَيْتُمَا	وَفَيْتَ	**المُخَاطَبُ**
وَفَيْتُنَّ	وَفَيْتُمَا	وَفَيْتِ	**المُخَاطَبَةُ**
وَفَيْنَا	وَفَيْنَا	وَفَيْتُ	**المُتَكَلِّمُ**

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
يَفُونَ	يَفِيَانِ	يَفِي	**الغَائِبُ**
يَفِينَ	تَفِيَانِ	تَفِي	**الغَائِبَةُ**
تَفُونَ	تَفِيَانِ	تَفِي	**المُخَاطَبُ**
تَفِينَ	تَفِيَانِ	تَفِينَ	**المُخَاطَبَةُ**
نَفِي	نَفِي	أَفِي	**المُتَكَلِّمُ**

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
فُوا	فِيا	[فِ] فِهْ	**المُخَاطَبُ**
فِينَ	فِيا	فِي	**المُخَاطَبَةُ**

<u>Ескерту</u>: الفعل اللفيف المفروق «мафрук» мүлде толымсыз етістігінің бұйрық райының музаккар тегінің жекеше түріне бір әріп болып қалады, сол себепті هاء السكت «сукунды һә» әрпін қосуымыз керек.

الفعل اللفيف المفروق – «мафрук» мүлде толымсыз етістігінің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمر бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مَفْعُولٌ	فاعٍ	–	عِهْ	يُفْعَلُ	فُعِلَ	يَفْعِلُ	فَعَلَ
مَوْفِيٌّ орындаған	وَافٍ орындаушы	وَفاءٌ орындау	[فِ] فِهْ орында	يُوْفَى орындалады	وُفِيَ орындалды	يَفِي орындайды	وَفَى орындады

لَمْ يَفِ етістігінің жіктелуі:

	المُفْرَدُ	المُثَنَّى	الجَمْعُ
الغَائِبُ	لَمْ يَفِ	لَمْ يَفِيَا	لَمْ يَفُوا
الغَائِبَةُ	لَمْ تَفِ	لَمْ تَفِيَا	لَمْ يَفِينَ
المُخَاطَبُ	لَمْ تَفِ	لَمْ تَفِيَا	لَمْ تَفُوا
المُخَاطَبَةُ	لَمْ تَفِي	لَمْ تَفِيَا	لَمْ تَفِينَ
المُتَكَلِّمُ	لَمْ أَفِ	لَمْ نَفِ	لَمْ نَفِ

لَنْ يَفِيَ етістігінің жіктелуі:

	المُفْرَدُ	المُثَنَّى	الجَمْعُ
الغَائِبُ	لَنْ يَفِيَ	لَنْ يَفِيَا	لَنْ يَفُوا
الغَائِبَةُ	لَنْ تَفِيَ	لَنْ تَفِيَا	لَنْ يَفِينَ
المُخَاطَبُ	لَنْ تَفِيَ	لَنْ تَفِيَا	لَنْ تَفُوا
المُخَاطَبَةُ	لَنْ تَفِي	لَنْ تَفِيَا	لَنْ تَفِينَ
المُتَكَلِّمُ	لَنْ أَفِيَ	لَنْ نَفِيَ	لَنْ نَفِيَ

لا تَفِ етістігінің жіктелуі:

	المُفْرَد	المُثَّنِي	الجَمْعُ
المُخَاطَبُ	لا تَفِ	لا تَفِيَا	لا تَفُوا
المُخَاطَبَةُ	لا تَفِي	لا تَفِيَا	لا تَفِينَ

التَّدْرِيباتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: ضَعْ خَطًّا تَحْتَ الْفِعْلِ اللَّفِيفِ وَ بَيِّنْ نَوْعَهُ.

١. قالَ ابْنُ رُشْدٍ عَنِ الصَّداقَةِ: «هِيَ أنْ يَهْوِيَ الإنْسانُ الخَيْرَ لإنْسانٍ آخَرَ مِنْ أجْلِ ذلِكَ الإنْسانِ ... .
٢. أوْحَى اللهُ إلَى داود إنَّكَ إنْ ذَكَرْتَنِي ذَكَرْتُكَ .
٣. لا يَجُوزُ للمُصلّي أنْ يَطْوِيَ ثَوْبَهُ فِي الصَّلاةِ و يَعْمَلَ عَمَلاً أجْنَبِيًّا .
٤. تَحْتَوِي الْمَكْتَبَةُ الْمَرْكَزِيَّةُ عَلَى كُتُبِ الْعُلُومِ الْمُخْتَلِفَةِ وَ الشَّرِيعَةِ وَ اللُّغَةِ وَ الثَّقافَةِ وَ الْمَصادِرِ التَّارِيخِيَّةِ .
٥. قالَ الْمُعَلِّمُ : افْتَحُوا الصَّفْحَةَ الَّتِي تَلِي ثُمَّ اقْرَؤُوها قِراءَةً صامِتَةً .

التَّدْرِيبُ الثّانِي: امْلأ الْفَراغَ بِوَضْعِ الْفِعْلِ اللَّفِيفِ الْمُنَاسِبِ.

*** يَعِي – يَشْوِيَ – يَفِي – تُقَوِّي – يَنوِي**

١. عِنْدَمَا يَعِدُ الإنْسَانُ قَدْ يَفِي وَ قَدْ لا يَفِي لَكِنَّ اللهَ ____________ ما وَعَدَ وَ يُنَفِّذُ .
٢. يُثَابُ الإنْسَانُ بِعَمَلِهِ عَلَى ما ____________ .
٣. السَّكْرَانُ لا ____________ ما يَقُولُهُ وَ لا يَدْرِي ما يَفْعَلُهُ .
٤. الأفْضَلُ أنْ ________ لَحْمَ الدَّجاجَةِ مَعَ الْفُلْفُلِ وَ الْبَصَلِ وَ الطَّماطِمِ ثُمَّ يُقَدِّمَ لأفْرادِ الْعائِلَةِ.
٥. يُعَدُّ السَّمَكُ مِنَ الأَطْعِمَةِ الَّتِي ________ الذّاكِرَةَ وَ تُحَسِّنُ عَمَلَ الدِّماغِ .

التَّدْرِيبُ الثّالِثُ: أَكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتِيَ بالكلمات المناسبة.

الماضي المَعْلُومُ	المُضارِعُ المَعْلُومُ	الماضي المَجْهُولُ	المُضارِعُ المَجْهُولُ	فِعْلُ الأمرِ	المَصْدَرُ	اسْمُ الفاعِلِ	اسْمُ المَفْعُولِ
فَعَلَ	يَفْعَلُ	فُعِلَ	يُفْعَلُ	–	فِعْلٌ	فاعِلٌ	مَفْعُولٌ
وَفَى							
وَلِيَ							
شَوَى							
قَوِيَ							

التَّدْرِيبُ الرّابِعُ: أَكْمِلْ كَما في المِثالِ.

أنا	مَشَيْتُ	وَفَيْتُ	رَمَيْتُ	طَوَيْتُ
نَحْنُ	مَشَيْنَا			
أنتَ	مَشَيْتَ			
أنْتِ	مَشَيْتِ			
أنْتُما	مَشَيْتُمَا			
أنْتُمْ	مَشَيْتُمْ			
أنْتُنَّ	مَشَيْتُنَّ			
هُوَ	مَشَى			
هِيَ	مَشَتْ			
هُما (مُذَكَّرٌ)	مَشَيَا			
هُما (مُؤَنَّثٌ)	مَشَتَا			
هُمْ	مَشَوْا			
هُنَّ	مَشَيْنَ			

التَّدْرِيبُ الخامِسُ: أَكْمِلْ كَما في المِثالِ.

أنا	أَمْشِي	أَشْوِي	أَقْلِي	أَكِي	أَعِي
نَحْنُ	نَمْشِي				
أَنْتَ	تَمْشِي				
أَنْتِ	تَمْشِينَ				
أَنْتُما	تَمْشِيَانِ				
أَنْتُمْ	تَمْشُونَ				
أَنْتُنَّ	تَمْشُونَ				
هُوَ	يَمْشِي				
هِيَ	تَمْشِي				
هُما (مُذَكَّرٌ)	يَمْشِيَانِ				
هُما (مُؤَنَّثٌ)	تَمْشِيَانِ				
هُمْ	يَمْشُونَ				
هُنَّ	يَمْشِينَ				

التَّدْرِيبُ السّادِسُ: أكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتِيَ مَعَ الضَّبْطِ بِالشَّكْلِ.

أنْتَ	أنْتِ	أنْتُما	أنْتُمْ	أنْتُنَّ
قِهْ				
اكْوِ				

التَّدْرِيبُ السَّابِعُ: أكْمِلْ كَما في المِثالِ.

أنا	لَمْ أمْشِ	لَمْ أغْوِ	لَمْ ألِ	لَمْ أضْوِ
نَحْنُ	لَمْ نَمْشِ			
أنتَ	لَمْ تَمْشِ			
أنْتِ	لَمْ تَمْشِي			
أنْتُما	لَمْ تَمْشِيَا			
أنْتُمْ	لَمْ تَمْشُوا			
أنْتُنَّ	لَمْ تَمْشُونَ			
هُوَ	لَمْ يَمْشِ			
هِيَ	لَمْ تَمْشِ			
هُما (مُذَكَّرٌ)	لَمْ يَمْشِيَا			
هُما (مُؤَنَّثٌ)	لَمْ تَمْشِيَا			
هُمْ	لَمْ يَمْشُوا			
هُنَّ	لَمْ يَمْشِينَ			

التَّدْرِيبُ الثَّامِنُ: كْمِلِ الجَدْوَلَ الآتِيَ مَعَ الضَّبْطِ بِالشَّكْلِ.

أنا	لَنْ أَعِدَ	لَنْ أصِيَ	لَنْ أدِيَ	لَنْ أرْوِيَ
نَحْنُ	لَنْ نَعِدَ			
أنتَ	لَنْ تَعِدَ			
أنْتِ	لَنْ تَعِدِي			
أنْتُما	لَنْ تَعِدَا			
أنْتُمْ	لَنْ تَعِدُوا			

أنْتُنَّ	لَنْ تَعِدْنَ			
هُوَ	لَنْ يَعِدَ			
هِيَ	لَنْ تَعِدَ			
هُما (مُذَكَّرٌ)	لَنْ يَعِدا			
هُما (مُؤَنَّثٌ)	لَنْ تَعِدا			
هُمْ	لَنْ يَعِدُوا			
هُنَّ	لَنْ يَعِدْنَ			

التَّدْرِيبُ التَّاسِعُ: حَوِّل أسمَاءَ الفَاعِلِ التّاليّة مِن الرَّفْعِ إلى النَّصْبِ و الجَرّ كما في النَّمُوذَج.

اسْم فاعل مَرْفُوع	اسْم فاعل مَنْصُوب	اسْم فاعل مَجْرُور
الْقِنَاعُ وَاقٍ	كَانَ الْقِنَاعُ وَاقِيًا	لَيْسَ الْقِنَاعُ بِوَاقٍ
الشَّرْطُ وَافٍ		
الطِّفْلُ وَانٍ		
الْأَعْذارُ واهِيَةٌ		
الطَّرِيقُ غَاوٍ		
الْبَيْتُ خَاوٍ		

التَّدْرِيبُ العَاشِرُ: حَوِّل أسمَاءَ المَفْعُولِ التّاليّةَ مِن الرَّفْعِ إلى النَّصْبِ و الجَرّ كما في النَّمُوذَج.

اسْم مَفْعُول مَرْفُوع	اسْم مَفْعُول مَنْصُوب	اسْم مَفْعُول مَجْرُور
الطِّفْلُ مَحْوِيٌّ بِذِرَاعَيْ أمِّهِ	كان الطِّفْلُ مَحْوِيًّا بِذِرَاعَيْ أمِّهِ	لَيْسَ الطِّفْلُ بِمَحْوِيٍّ بِذِرَاعَيْ أمِّهِ
الْفُسْتَانُ مَوْشِيَّةٌ		
العُشْبُ مَوْصِيٌّ		
الْأَوْرَاقُ مَطْوِيَّةٌ		
اللُّحُومُ مَشْوِيَّةٌ		

التَّدْرِيبُ الْحَادِي عَشَرَ: اقْرَأْ هَذا النَّصَّ ثُمَّ بَيِّنْ أَنْوَاعَ الأفْعالِ.

مِن يَوميّاتِ تِلْميذٍ في المدْرَسَةِ

أَصْحُو مِنَ النَّوْمِ مُبَكِّراً، فأتَوَضَّأُ، ثُمَّ أُصَلِّي الْفَجْرَ حاضِراً وَ أَقْرَأُ ما يَتَيَسَّرُ مِن القرآنِ الكَرِيمِ، ثُمّ أدعُو الله لِي و لوَالِديَّ بالخَيرِ و التوفيقِ و أشْكُرُهُ على نِعَمِهِ.

بعدَ ذلك، أرْتَدي ملابِسَ المدرسةِ سَريعاً، ثُمّ أذهَبُ إلى وَالِدَتي في المطبخِ، حَيثُ تُعِدُّ وَجبَةَ الفطُورِ و الشاي، فأُحَيِّيها تَحيَّةَ الصّباحِ، ثُمّ أُساعِدُها في إعْدادِ الطّعامِ.

بعد أن أَضَعَ الطّعامَ على المائدَةِ، أذْهَبُ إلى وَالدي في غُرفتِهِ، و أُحَيِّيهِ تَحيَّةَ الصّباحِ، ثُمّ أَدْعُوهُ لتَنَاولِ الطّعامِ.

عندما أتناولُ الّطعامَ، أُوَدِّعُ والِديَّ، ثمّ أنْطَلِقُ إلى موقِفِ الحافلاتِ، حيثُ أنْتَظِرُ قليلاً و عنْدما تَصِلُ الحافِلةُ، أقْفِزُ إليها و أجلِسُ في المقْعدِ الّذي أجِدُهُ خالياً. في بعضِ الأحيانِ، تكونُ الحافلةُ مُزدَحمَةً بالرُّكّابِ، فأقِفُ على قَدَمَيَّ، إذا كُنْتُ جالِساً و شاهَدْتُ رَجُلاً واقِفاً و امْرأةً واقِفةً، تَرَكْتُ مَقْعَدي، و دَعَوتُهُما في أدَبٍ للجُلُوسِ مَكاني.

تَتَوَقَّفُ الحافِلةُ أمامَ مَبنَى المدرسةِ قليلاً، فأنْزِلُ منها و أَتَّجِهُ إلى الصّفِّ مُباشَرَة.

أَقْضِي اليَوْمَ الدّراسيّ في نَشاطٍ و سَعادةٍ. في أثناءِ الحصّةِ، أنْتَبِهُ جَيّداً إلى شَرْحِ الأُستاذِ، و في الاسْتِراحةِ، أقْضِي الوَقتَ: إمّا في المكتبةِ أو في المَقصَفِ.

أَعُودُ إلى المنْزِلِ في الثانية ظُهراً، فأصَلّي الظّهْرَ، و أَسْتَرِيحُ قليلاً بعد الغداء. في العَصْرِ ألْعَبُ كُرةَ القدمِ و في المساءِ أُراجِعُ دُروسِي و أَحُلُّ الواجِباتِ المدرسيَّةَ، ثمّ أعُودُ إلى الفِراشِ مُبَكِّراً لِكَي أَصْحُوَ في الصّباحِ نَشيطاً.

أنواع الفعل	الأفعال
اَلْفِعْلُ السَّالِمُ	
اَلْفِعْلُ الْمَهْمُوزُ	
الْفِعْلُ الْمُضَعَّفُ	
اَلفِعْلُ المِثَالُ	
اَلْفِعْلُ الأجْوَفُ	
الْفِعْلُ الناقِصُ	
اَلْفِعلُ اللَّفيفُ	

الفصل الثالث III тарау

أَبْوابُ الفِعْلِ - Етістіктің баптары

Баптар дегеніміз – түбір етістіктің мағыналық (сан, сапа, қимыл бағдары, халы) тұрғыдан өзгеріп тұратын, семит тілдеріне тән туынды етістіктер тобы.

Араб тілінде етістіктің отыз бестен астам бабы бар, олардың жиырма екі бабы жиі қолданылады. Оның ішінде:

алты бабы أَبْوابُ الفِعْلِ الثُّلاَثِيِّ المُجَرَّدِ – үш әріпті түбір етістіктің баптары;

бір бабы أَبْوابُ الفِعْلِ الرُّباعيِّ المُجَرَّدِ – төрт әріпті түбір етістіктің бабы;

он екі бабы أَبْوابُ الفِعْلِ الثلاثيِّ المَزِيدِ فيهِ – үш әріпті түбір етістікке кейбір әріптердің қосылуы арқылы жасалған туынды етістіктің бабтары;

үш бабы أَبْوابُ الفِعْلِ الرُّباعيِّ المَزِيدِ فيهِ – төрт әріпті түбір етістікке кейбір әріптердің қосылуы арқылы жасалған туынды етістіктің баптары.

أَبْوَابُ الفِعْلِ الثُّلاثِيِّ المُجَرَّدِ – Үш әріпті түбір етістіктің баптары

Араб тіліндегі الفِعْلُ الثُّلاثيُّ المُجَرَّدُ – *үш әріпті түбір етістіктің* فاءُ الفِعْلِ мен لامُ الفِعْلِ харакаттары өткен шақта үнемі фатха болады, ал عَيْنُ الفِعْلِ харакаты өткен шақ пен осы шақта өзгеріп отыруына байланысты алты бапқа бөлінеді.

<u>Ескерту</u>: Рим цифрімен топтастырғанда бұлардың алтауы да I бапқа жатады.

الفِعْلُ الثُّلاثِيُّ المُجَرَّدُ لَهُ سِتَّةُ أَبْوَابٍ، وهي:

الثُّلاثِيُّ المُجَرَّدُ етістігінің баптары					
Етістіктің өткен шағы мен осы-келер шағына мысал	Етістіктің осы-келер шағының үлгісі	Етістіктің өткен шағының үлгісі	Етістіктің осы шағының харакаты	Етістіктің өткен шағының харакаты	Етістіктің бабы بَابُ الفِعْلِ
كَتَبَ، يَكْتُبُ	يَفْعُلُ	فَعَلَ	ضَمَّةٌ	فَتْحَةٌ	1
جَلَسَ، يَجْلِسُ	يَفْعِلُ	فَعَلَ	كَسْرَةٌ	فَتْحَةٌ	2
فَتَحَ، يَفْتَحُ	يَفْعَلُ	فَعَلَ	فَتْحَةٌ	فَتْحَةٌ	3
شَرِبَ، يَشْرَبُ	يَفْعَلُ	فَعِلَ	فَتْحَةٌ	كَسْرَةٌ	4
حَسُنَ، يَحْسُنُ	يَفْعُلُ	فَعُلَ	ضَمَّةٌ	ضَمَّةٌ	5
حَسِبَ، يَحْسِبُ	يَفْعِلُ	فَعِلَ	كَسْرَةٌ	كَسْرَةٌ	6

<u>Ескерту</u>: Үш әріпті түбір етістіктің түрленуі, өзгеруі т.б. туралы I-II тарауда толық айтылды.

بَابُ الفِعْلِ الرُباعيِّ المُجَرَّدِ – Төрт әріпті түбір етістіктің бабы

Араб тіліндегі الفِعْلُ الرُباعيُّ المُجَرَّدُ – төрт әріпті түбір етістік үш әріпті түбір етістікке қарағанда аз кездеседі. الفِعْلُ الرُباعيُّ المُجَرَّدُ – төрт әріпті түбір етістіктің бір ғана бабы бар.

الفِعْلُ لرُباعيُّ المُجَرَّدُ – төрт әріпті түбір етістіктің *үлгісі:* **فَعْلَلَ – يُفَعْلِلُ**

Мысалы: زَلْزَلَ – сілкінді, رَسْمَلَ – капитал жинақтады

تَرْجَمَ - аударды, زَحْلَقَ – сырғанатады,

بَسْمَلَ – «бисми-ал-лаһи ар-рахмани ар-рахим» деді

(«Аса Рақымды, Өте Мейірімді Алла атымен» деді)

الرُباعيُّ المُجَرَّد етістіктерінің ***жасалу жолдары:***

а) Екі әріптің қайталануы арқылы жасалады.

Мысалы: بَلْبَلَ – мазалады, حَمْحَمَ - ыстық болды, جَعْجَعَ – шулады, буырқанды

ә) الثُّلاثِيُّ المُجَرَّدُ етістігінің құрамындағы қосарланған әріптің орнын басқа әріппен алмастыру нәтижесінде жасалады.

Мысалы: سَمَّرَ – шегеледі → مَسْمَرَ - шегеленді

زَلَّقَ –сырғанады → زَحْلَقَ - сырғанатады

б) Араб тіліне өзге тілден енген сөздердің құрамы үш әріптен көбірек болғанда, одан туындайтын етістік الرُباعيُّ المُجَرَّد етістігі болады.

Мысалы: كَرْمَشَةٌ - бүрме, бүктесін → كَرْمَشَ - бүрме жасады

فَرَنْسِيٌّ – француз → فَرْنَسَ - французданды

أَكْسِيدٌ – тот → أَكْسَدَ - тотталды

в) Сөз тіркесіндегі сөздер бірігіп, الرُباعيُّ المُجَرَّد етістігі жасалады.

Мысалы: رَأْسُ المَالِ – капитал → رَسْمَلَ - капитал жинақтады

الرُباعيُّ المُجَرَّدُ бабындағы етістіктің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمر бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مُفَعْلَلٌ	مُفَعْلِلٌ	فَعْلَلَةٌ، فِعْلالٌ	فَعْلِلْ	يُفَعْلَلُ	فُعْلِلَ	يُفَعْلِلُ	فَعْلَلَ
مُتَرْجَمٌ аударылған	مُتَرْجِمٌ аударушы	تَرْجَمَةٌ، تِرْجامٌ аудару	تَرْجِمْ аудар	يُتَرْجَمُ аударылады	تُرْجِمَ аударылды	يُتَرْجِمُ аударады	تَرْجَمَ аударды

الرُباعيُّ المُجَرَّدُ бабындағы етістіктің ***жіктелуі***:

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
تَرْجَمُوا	تَرْجَمَا	تَرْجَمَ	**الغَائِبُ**
تَرْجَمْنَ	تَرْجَمَتا	تَرْجَمَتْ	**الغَائِبَةُ**
تَرْجَمْتُمْ	تَرْجَمْتُما	تَرْجَمْتَ	**المُخَاطَبُ**
تَرْجَمْتُنَّ	تَرْجَمْتُما	تَرْجَمْتِ	**المُخَاطَبَةُ**
تَرْجَمْنَا	تَرْجَمْنَا	تَرْجَمْتُ	**المُتَكَلِّمُ**

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
يُتَرْجِمُونَ	يُتَرْجِمَانِ	يُتَرْجِمُ	**الغَائِبُ**
يُتَرْجِمْنَ	تُتَرْجِمَانِ	تُتَرْجِمُ	**الغَائِبَةُ**
تُتَرْجِمُونَ	تُتَرْجِمَانِ	تُتَرْجِمُ	**المُخَاطَبُ**
تُتَرْجِمْنَ	تُتَرْجِمانِ	تُتَرْجِمِينَ	**المُخَاطَبَةُ**
نُتَرْجِمُ	نُتَرْجِمُ	أُتَرْجِمُ	**المُتَكَلِّمُ**

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
تَرْجِمُوا	تَرْجِمَا	تَرْجِمْ	**المُخَاطَبُ**
تَرْجِمْنَ	تَرْجِمَا	تَرْجِمِي	**المُخَاطَبَةُ**

التَدْرِيباتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأوَّلُ: اسْتَخْرِجِ المُضارِعَ ، والأمْرَ، والمَصْدَرَ من الأفْعَالِ التَّالِيّةِ.

المَاضي	المُضَارِعُ	الأمْرُ	المَصْدَرُ
١. شَرِبَ	يَشْرَبُ	اشْرَبْ	شُرْبٌ

٢. وَزَنَ ____________ ____________ ____________
٣. بَدَأَ ____________ ____________ ____________
٤. بَاعَ ____________ ____________ ____________
٥. نَسِيَ ____________ ____________ ____________
٦. زَحْلَقَ ____________ ____________ ____________

التَّدْرِيبُ الثَّانِي: حَوِّل اسْمَ الفاعل التّالي مِن الرَّفْعِ إلى النَّصْبِ و الجَرِّ كما في النَّمُوذَج.

اسْم فاعل مَرْفُوع	اسْم فاعل مَنْصُوب	اسْم فاعل مَجْرُور
مُحَمَّدٌ جَالِسٌ	كَانَ مُحَمَّدٌ جَالِسًا	لَيْسَ مُحَمَّدٌ بِجَالِسٍ
سَعِيدٌ رَاكِبٌ		
نَاصِرٌ نَاجِحٌ		
أَبِي كَاتِبٌ		
أَخِي مُتَرْجِمٌ		

التَّدْرِيبُ الثَّالِثُ: أرجع أسمَاءَ الفاعِلِ التّالية إلى الأفْعالِ التي اشتقت منها كما في المثال.

	الماضِي المَعلوم	المُضَارِعُ المَعلوم	اسمُ الفاعِلِ
المثال:	عَمِلَ	يَعْمَلُ	عَامِلٌ
١.	____________	____________	فَاتِحٌ
٢.	____________	____________	حَاجٌّ
٣.	____________	____________	آكِلٌ
٤.	____________	____________	وَاقِفٌ
٥.	____________	____________	صَائِمٌ
٦.	____________	____________	رَاضٍ

التَّدْرِيبُ الرَّابِعُ: حَوِّل اسْم المَفْعُول التّالي مِن الرَّفْعِ إلى النَّصْبِ و الجَرِّ كما في النَّمُوذَج.

اسْم مَفْعُول مَرْفُوع	اسْم مَفْعُول مَنْصُوب	اسْم مَفْعُول مَجْرُور
الكِتابُ مَكْتُوبٌ بِاليَدِ	كان الكِتابُ مَكْتُوبًا بِاليَدِ	ليس هذا بِمَكْتُوبٍ في الكِتابِ
الثَّوْبُ مَغْسُولٌ		
الأمُّ مَحْبُوبَةٌ		

الخُبْزُ مَأْكُولٌ		
البَابُ مَفْتُوحٌ		

التَّدْرِيبُ الخامِسُ: أكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتي بالكلمات المناسبة.

المَاضي	المُضارِعُ	الأمْرُ	المَصْدَرُ	اسْمُ الفَاعِلِ	اسْمُ المَفْعُولِ
قَطَعَ					
	يَأْكُلُ				
		جُرَّ			
			زَلزَلَةٌ		
				بَائِعٌ	
					مَرْمِيٌّ

التَّدْرِيبُ السّادِسُ: تأمّلِ الأمْثِلَةَ، ثم عَيِّنْ فِيهَا المَاضِيَ والمُضَارِعَ ، والأمْرَ، والمَصْدَرَ واسْمَ الفَاعِلِ واسْمَ المَفْعُولِ.

الأمْثِلَةُ: (١) تَهْبِطُ الطَّائِرَةُ في المَطَارِ. (٢) سُلَيْمانُ مَشْغُولٌ جِدّاً، هو لا يُمارِسُ الرِّياضَةَ. (٣) خُذي هَذِه الكُتُبَ يا أخْتي. (٤) الأمُ خَائِفَةٌ عَلَى أوْلادِها. (٥) فَرِحَ الطَّالِبُ لأنَّهُ نَجَحَ في الامْتِحانِ. (٦) تُفَضِّلُ أخْتي القِراءةَ. (٧) مَكَّةُ وَالمَدينَةُ وجِدَّةُ مُدُنٌ مَشْهورَةٌ. (٨) صَدِيقي قَادِمٌ مِن القَاهِرَةِ. (٩) يَكْتُبُ التِّلْميذُ دَرْسَهُ. (٠١) اصْعَدُوا عَلَى السُّلَّمِ. (١١) زَرَعَ الفَلاحُ الأرْضَ. (٢١) يا مَحْمُودُ افْتَحِ الحَقِيبةَ. (٣١) تَرْجَمَ عُلَمَاءُ أورُوبّا الكُتُبَ العَرَبِيَّةَ. (٤١) طَلَبُ العِلْمِ فَرِيضَةٌ. (٥١) أُفَضِّلُ رُكُوبَ الطَّائرَةِ. (٦١) وَسوَسَ لَهما الشّيطانُ. (٧١) طَمْأَنَ الأبُ ابْنَهُ.

المَاضي: ____________________________

المُضَارِعُ: ____________________________

الأمْرُ: ____________________________

المَصْدَرُ: ____________________________

اسْمُ الفَاعِلِ: ____________________________

اسْمُ المَفْعُولِ: ____________________________

أَبْوَابُ الْفِعْلِ المزِيدِ فيه - Туынды етістіктің баптары

Түбір етістікке кейбір қосымша әріптердің қосылуы арқылы *туынды етістіктің бабтары* жасалады. Олардың атаулары сол бабтағы етістіктен жасалған есімге – масдарына (іс-әрекеттің атауы) байланысты аталады. Олар екіге бөлінеді:

1. Үш әріпті түбір етістікке кейбір қосымша әріптердің қосылуы арқылы жасалған туынды етістіктер **الفِعْلُ الثُّلَاثِيّ المَزِيد فِيهِ** деп аталады.
2. Төрт әріпті түбір етістікке кейбір қосымша әріптердің қосылуы арқылы жасалған туынды етістіктер **الفِعْل الرُّبَاعِيّ المَزِيد فيه** деп аталады.

<u>Ескерту:</u> Араб тіліндегі қосымша он әріпті سألتمونيها *сөзіне жинақтаған.*

أَبْوَابُ الْفِعْلِ الثُّلاثيّ المزِيدِ فيه

1. Үш әріпті түбір етістіктен жасалған туынды етістіктің баптары

Үш әріпті түбір етістікке кейде бір, кейде екі, кейде үш қосымша әріптің қосылуы арқылы туынды етістіктің бабтары жасалады.

Үш әріпті түбір етістікке бір қосымша әріптің қосылуы арқылы жасалған туынды етістіктің бабтары

1. تَفْعِيلٌ бабы (II бап)

مِن أَبْوَابِ الفِعْلِ الثُّلَاثِيّ المَزِيدِ باب « تَفْعِيل» زِيدَ فِيهِ حَرْفٌ وَاحِدٌ، وهو العَيْنُ المُكَرَّرَةُ.

تَفْعِيلٌ бабы الثُّلَاثِيُّ المُجَرَّدُ етістігіндегі عَيْنُ الفِعْلِ - дің екі еселенуі (ташдид) арқылы жасалады. Түбірдегі әрбір әріпке фатха харакаты қойылады.

Үлгісі: فَعَلَ → **فَعَّلَ**

Мысалы: خَرَجَ - шықты → خَرَّجَ - шығарды

دَخَلَ - кірді → دَخَّلَ - кіргізді

تَفعِيلٌ бабының *мағыналары:*

а) қимыл-әрекетті көбейте түседі, ұлғайту, күшейту мағыналарын береді. Бұл араб тілінде تَكْثِيرٌ деп аталады.

Мысалы: مَزَقَ - жыртты → مَزَّقَ - ұсақтап жыртты

فَرَقَ - бөлді → فَرَّقَ - бөлшектеді

غَلَقَ - жапты → غَلَّقَ - мықтап жапты

ә) салт етістікті сабақты етістікке айналдырады.

Мысалы: كَبُرَ - үлкен болды → كَبَّرَ - үлкейтті

قَرُبَ - жақын болды → قَرَّبَ - жақындатты

فَرِحَ - қуанды → فَرَّحَ - қуантты

б) негізгі етіс мағынасы өзгелік етіске айналады, іс-әрекеттің басқа біреу арқылы жасалғанын білдіреді, яғни бір толықтауышты қажет ететін

сабақты етістік تَفعيلٌ бабында екі толықтауышты қажет ететін сабақты етістікке айналады.

Мысалы: شَرِبَ الْوَلَدُ اللَّبَنَ – Бала сүт ішті.

شَرَّبَتِ الأُمُّ الْوَلَدَ اللَّبَنَ - Ана балаға сүт ішкізді.

в) кейбір есімдерден تَفعيلٌ бабында етістіктер жасалады.

Мысалы: صَيْفٌ - жаз → صَيَّفَ - жазды өткізді

خَيْمَةٌ - шатыр → خَيَّمَ - шатырды тұрғызды

г) ресмилік мағына береді.

Мысалы: كَذِبَ – өтірік айтты → كَذَّبَ – сенбеді

صَدَقَ – шын айтты → صَدَّقَ – шынға балады, сенді

Ескерту:

а) Кейбір تَفعيلٌ бабындағы етістіктердің соңы ى немесе أ әріптеріне аяқталса, ол етістіктің масдары үнемі **تَفْعِلَةٌ** үлгісі бойынша жасалады.

Мысалы: هَنَّأَ (يُهَنِّئُ) құттықтады → تَهْنِئَةٌ - құттықтау

رَبَّى (يُرَبِّي) тәрбиеледі → تَرْبِيَةٌ – тәрбиелеу

ә) تَفْعِيلٌ бабындағы кейбір толымды етістіктердің масдары تَفْعِيلٌ немесе **تَفْعِلَةٌ** үлгісімен жасалады.

Мысалы: جَرَّبَ (يُجَرِّبُ) тәжірибе жасады → تَجْرِبَةٌ ، تَجْرِيبٌ – тәжірибе жасау, тәжірибе

б) تَفعيلٌ бабындағы кейбір етістіктердің масдары تَفْعِيلٌ немесе **فِعَّالٌ** үлгісімен жасалады.

Мысалы: كَذَّبَ (يُكَذِّبُ) өтірік айтты → كِذَّابٌ ، تَكْذِيبٌ – өтірік айту

в) تَفعيلٌ бабындағы ұлғайту, күшейту мағыналары баяндауышқа, не бастауышқа, не толықтауышқа қатысты болады.

Мысалы: طَوَّفَ الرَّجُلُ – Кісі көп тауап етіп, айналды.

مَوَّتُوا الأَعْداءَ – Олар көптеген дұшпандарды өлтірді.

ذَبَّحُوا شِياهَهُمْ – Олар көптеген қойларды сойды.

تَفْعِيلٌ бабындағы етістіктің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأَمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مُفَعَّلٌ	مُفَعِّلٌ	تَفْعِيلٌ	فَعِّلْ	يُفَعَّلُ	فُعِّلَ	يُفَعِّلُ	فَعَّلَ
مُصَلَّحٌ жөнделген	مُصَلِّحٌ жөндеуші	تَصْلِيحٌ жөндеу	صَلِّحْ жөнде	يُصَلَّحُ жөнделеді	صُلِّحَ жөнделді	يُصَلِّحُ жөндейді	صَلَّحَ жөндеді

تَفْعِيلٌ бабындағы етістіктің ***жіктелуі:***

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
	المُفْرَدُ	**المُثَنَّى**	**الجَمْعُ**
الغَائِبُ	صَلَّحَ	صَلَّحَا	صَلَّحُوا
الغَائِبَةُ	صَلَّحَتْ	صَلَّحَتَا	صَلَّحْنَ
المُخَاطَبُ	صَلَّحْتَ	صَلَّحْتُما	صَلَّحْتُمْ
المُخَاطَبَةُ	صَلَّحْتِ	صَلَّحْتُما	صَلَّحْتُنَّ
المُتَكَلِّمُ	صَلَّحْتُ	صَلَّحْنَا	صَلَّحْنَا

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
	المُفْرَدُ	**المُثَنَّى**	**الجَمْعُ**
الغَائِبُ	يُصَلِّحُ	يُصَلِّحانِ	يُصَلِّحُونَ
الغَائِبَةُ	تُصَلِّحُ	تُصَلِّحانِ	يُصَلِّحْنَ
المُخَاطَبُ	تصَلِّحُ	تُصَلِّحانِ	تُصَلِّحُونَ
المُخَاطَبَةُ	تُصَلِّحِينَ	تُصَلِّحانِ	تُصَلِّحْنَ
المُتَكَلِّمُ	أُصَلِّحُ	نُصَلِّحُ	نُصَلِّحُ

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
	المُفْرَدُ	**المُثَنَّى**	**الجَمْعُ**
المُخَاطَبُ	صَلِّحْ	صَلِّحَا	صَلِّحُوا
المُخَاطَبَةُ	صَلِّحِي	صَلِّحَا	صَلِّحْنَ

التَّدْرِيبَاتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: اسْتَخْرِجِ المُضَارِعَ ، والأمْرَ، والمَصْدَرَ من الأفْعَالِ التَّالِيَةِ.

المَاضي	المُضارِعُ	الأمْرُ	المَصْدَرُ
١. سَجَّلَ	يُسَجِّلُ	سَجِّلْ	تَسْجِيلٌ
٢. سَلَّمَ	________	________	________

٣. حَدَّثَ ______ ______ ______

٤. قَرَّرَ ______ ______ ______

٥. فَهَّمَ ______ ______ ______

٦. أدَّى ______ ______ ______

التَّدْرِيبُ الثَّانِي: حَوِّل اسْمَي الفاعل و المَفْعُول التّاليين مِن الرَّفْعِ إلى النَّصْبِ و الجَرِّ كما في النَّمُوذَج.

اسْمُ فاعل/ اسْمُ مَفْعُول مَرْفُوع	اسْم فاعل/ اسْم مَفْعُول مَنْصُوب	اسْم فاعل/ اسْم مَفْعُول مَجْرُور
مَحْمُودٌ مُعَلِّمٌ	كَانَ مَحْمُودٌ مُعَلِّماً	لَيْسَ مَحْمُودٌ بِمُعَلِّمٍ
فاطِمَةُ مُرَبِّيَةٌ		
أخِي مُدَرِّسٌ		
البَيْتُ مُرَتَّبٌ		
الحِوارُ مُسَجَّلٌ		
الغُرْفَةُ مُجَهَّزَةٌ		

التَّدْرِيبُ الثَّالِثُ: أرجع أسْماء الفاعل التّالية إلى الأفْعالِ التي اشتقت منها كما في المثال.

	الماضِي المَعلوم	المُضَارِعُ المَعلوم	اسمُ الفاعِلِ
المثال:	فَكَّرَ	يُفَكِّرُ	مُفَكِّرٌ
١.	______	______	مُلَوِّنٌ
٢.	______	______	مُرَتِّبٌ
٣.	______	______	مُؤَلِّفٌ
٤.	______	______	مُكَيِّفٌ
٥.	______	______	مُكَسِّرٌ

التَّدْرِيبُ الرّابِعُ: اخْتَرِ الكَلِمَةَ المُناسِبَةَ مِمّا بَيْنَ القَوْسَيْنِ.

١. ______ مُفيدٌ للْعَقْلِ وَ الجِسْمِ (التَّرْوِيحُ – يُرَوِّحُ – رَوَّحَ)

٢. العَمِيدُ ______ الشَّهادَةَ (سَلَّمَ – يُسَلِّمُ – تَسْلِيمٌ)

٣. الزَّوْجَةُ طَيِّبَةٌ و ______ (أَدَّبَ – مُؤَدَّبَةٌ – يُؤَدِّبُ)

٤. المَطَارُ ______ بِأحدَثِ التَّجْهيزاتِ (جَهَّزَ – يُجَهِّزُ – مُجَهَّزٌ)

٥. ______ قورمان الأَوْرَاقَ إلى الشَّرِكَةِ (قَدَّمَ – يُقَدِّمُ – تَقْدِيمٌ)

التَّدْرِيبُ الخامِسُ: أكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتيَ بالكلمات المناسبة.

المَاضي	المُضارِعُ	الأمْرُ	المَصْدَرُ	اسْمُ الفَاعِلِ	اسْمُ المَفْعُولِ
طَوَّفَ					
	يُؤَذِّنُ				
		قَبِّلْ			
			تَكْبِيرٌ		
				مُؤَلِّفٌ	
					مُحَمَّدٌ

التَّدْرِيبُ السّادِسُ: تأمَّلِ الأمْثِلَةَ، ثم عَيِّنْ فِيهَا المَاضِيَ والمُضَارِعَ ، والأمْرَ، والمَصْدَرَ واسْمَ الفَاعِلِ واسْمَ المَفْعُولِ.

الأمْثِلَةُ: (١) قَبَّلَ الطفلُ أُمَّهُ. (٢) أَذِّنْ للظُّهْرِ يا عليُّ، فقد حَانَ الوقتُ. (٣) هَذِهِ الكُتُبُ لِلتَّوْزِيعِ على الحُجَّاجِ. (٤) أعندك صُورةٌ مُلَوَّنَةٌ للكَعْبَةِ المُشَرَّفَةِ؟ (٥) زَارَنِي صَدِيقِي، فَرَحَّبْتُ بِهِ. (٦) وُلِدَتْ لي بِنْتٌ، وَسَمَّيْتُها مَرْيَمَ. (٧) الغُرَفُ الَّتي في الطَّابِقِ الثَّاني مُخَصَّصَةٌ للطُّلابِ. (٨) أُجِّلَ الاجْتِماعُ إلى أَجَلٍ غيرِ مُسَمًّى. (٩) هَل تُدَخِّنُ ؟ - لا، وهل يُدَخِّنُ رجلٌ عاقِلٌ؟ (٠١) إنَّ التَّدْخِينَ سَبَبُ أمْرَاضٍ خَطِيرَةٍ كالسَّرَطَانِ. (١١) بَلَغَنِي أَنَّكَ عُيِّنْتَ سَفِيراً، فَجِئْتُ للتَّهْنِئَةِ. (٢١) أَدْرُسُ بالجَامِعَةِ الإِسْلاميَّةِ بِالمَدِينَةِ المُنَوَّرَةِ. (٣١) هذا دَواءٌ مُقَوٍّ. (٤١) غَيَّرَ الرَّجُلُ أسْلُوبَ حَياتِهِ.

المَاضِي: ______________________

المُضَارِعُ: ______________________

الأمْرُ : ______________________

المَصْدَرُ : ______________________

اسْمُ الفَاعِلِ: ______________________

اسْمُ المَفْعُولِ: ______________________

2. مُفَاعَلَةٌ бабы (III бап)

مِنْ أَبْوَابِ الْفِعْلِ الثُّلَاثِيِّ الْمَزِيدِ بَابُ « مُفَاعَلَة » زِيدَ فِيهِ حَرْفٌ وَاحِدٌ ، وَ هُوَ أَلِفٌ بَعْدَ الْفَاءِ .

مُفَاعَلَةٌ бабы الثُّلَاثِيُّ المُجَرَّدُ етістігінің فاءُ الفِعْل-нан кейін созылыңқы алиф (ا) әрпі қосылуы арқылы жасалады. Түбірдегі әрбір әріпке фатха харакаты қойылады. Үлгісі: فَعَلَ → **فَاعَلَ**

Мысалы: ضَرَبَ - ұрды → ضَارَبَ - төбелесті, айқасты

مُفَاعَلَةٌ бабының *мағыналары*:

а) екі жақ арқылы жасалған іс-әрекетті көрсетеді. Араб тілінде бұл مُشارَكَة деп аталады, ол қазақ тіліндегі ортақ етіс мағынасына сәйкес келеді.

Мысалы: كَتَبَ - жазды → كاتَبَ - жазысты
شَرِبَ - ішті → شَارَبَ - бірге ішті

ә) іс-әрекетті орындау барысында жарысқа, ұмтылысқа түскенін байқатады.

Мысалы: غَلَبَ - жеңді → غَالَبَ - жеңуге тырысты
طَلَبَ - талаптанды → طَالَبَ - үнемі талаптанды

б) кейбір етістіктердің мағынасы الثُّلَاثِيُّ المُجَرَّدُ етістігіндегі мағынасымен сәйкес келеді.

Мысалы: سَفَرَ - сапарға шықты → سافَرَ - сапарға шықты
شَهِدَ - көрді → شَاهَدَ - көрді

مُفَاعَلَةٌ бабындағы етістіктің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مُفَاعَلٌ	مُفَاعِلٌ	مُفَاعَلَةٌ ، فِعالٌ	فَاعِلْ	يُفَاعَلُ	فُوعِلَ	يُفَاعِلُ	فَاعَلَ
مُصَالَحٌ достасқан	مُصَالِحٌ достасушы	مُصالَحَةٌ صِلاحٌ достасу	صَالِحْ достас	يُصَالَحُ достасылады	صُولِحُ достасылды	يُصَالِحُ достасады	صَالَحَ достасты

<u>Ескерту</u>: مُفَاعَلَةٌ бабындағы етістіктің масдары فِعالٌ ، مُفَاعَلَةٌ үлгілерімен жасалады, дегенмен кейде бір етістікте осы екі үлгі бірдей қолданылмайды.

مُفَاعَلَةٌ бабындағы етістіктің ***жіктелуі***:

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
صَالَحُوا	صَالَحَا	صَالَحَ	**الغَائِبُ**
صَالَحْنَ	صَالَحَتَا	صَالَحَتْ	**الغَائِبَةُ**
صَالَحْتُمْ	صَالَحْتُما	صَالَحْتَ	**المُخَاطَبُ**
صَالَحْتُنَّ	صَالَحْتُما	صَالَحْتِ	**المُخَاطَبَةُ**
صَالَحْنَا	صَالَحْنَا	صَالَحْتُ	**المُتَكَلِّمُ**

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
يُصَالِحُونَ	يُصَالِحانِ	يُصَالِحُ	**الغَائِبُ**
يُصَالِحْنَ	تُصَالِحانِ	تُصَالِحُ	**الغَائِبَةُ**
تُصَالِحُونَ	تُصَالِحانِ	تُصَالِحُ	**المُخَاطَبُ**
تُصَالِحْنَ	تُصَالِحانِ	تُصَالِحِينَ	**المُخَاطَبَةُ**
نُصَالِحُ	نُصَالِحُ	أُصَالِحُ	**المُتَكَلِّمُ**

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
صَالِحُوا	صَالِحا	صَالِحْ	**المُخَاطَبُ**
صَالِحْنَ	صَالِحا	صَالِحي	**المُخَاطَبَةُ**

التَّدْرِيبات - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: اسْتَخْرِجِ المُضَارِعَ ، والأمْرَ، والمَصْدَرَ من الأَفْعَالِ التَّاليَةِ.

المَاضي	المُضَارِعُ	الأمْرُ	المَصْدَرُ
١. نَاقَشَ	يُنَاقِشُ	نَاقِشْ	مُنَاقَشَةٌ
٢. شَاهَدَ	________	________	________

٣. قَابَلَ ______ ______ ______

٤. سَافَرَ ______ ______ ______

٥. حَاوَلَ ______ ______ ______

٦. كَاتَبَ ______ ______ ______

التَّدْرِيبُ الثّاني: حَوِّل اسْمَ الفاعل التّالي مِن الرَّفْعِ إِلى النَّصْبِ و الجَرِّ كما في النَّمُوذَج.

اسْم فاعل مَرْفُوع	اسْم فاعل مَنْصُوب	اسْم فاعل مَجْرُور
مُحَمَّدٌ مُسافِرٌ	كَانَ مُحَمَّدٌ مُسافِرًا	لَيْسَ مُحَمَّدٌ بِمُسافِرٍ
سَعيدٌ مُوَافِقٌ		
فَاطِمَةُ مُسَاعِدَةٌ		
أَبِي مُغادِرٌ		
أَخِي مُلاكِمٌ		

التَّدْرِيبُ الثّالِثُ: أرجع أَسْماء الفاعل التّالية إِلى الأَفْعالِ التي اشتقت منها كما في المثال.

	الماضِي المَعلوم	المُضَارِعُ المَعلوم	اسمُ الفاعِلِ
المثال:	شَارَكَ	يُشارِكُ	مُشارِكٌ
١.	______	______	مُعاوِنٌ
٢.	______	______	مُلاقٍ
٣.	______	______	مُكافِحٌ
٤.	______	______	مُحاوِلٌ
٥.	______	______	مُلائِمٌ
٦.	______	______	مُقَاوِمٌ

التَّدْرِيبُ الرّابِعُ: اخْتَرِ الكَلِمَةَ المُناسِبَةَ مِمّا بَيْنَ القَوْسَيْنِ.

١. ______ الإنْسَانُ عَلَى البِيئَةِ (حافَظَ – يُحَافِظُ – مُحَافَظَةٌ)

٢. مَتَى ______ مَحْمُود ؟ (غَادَرَ – يُغَادَرُ – مُغَادَرَةُ)

٣. ______ المَرِيضُ الطَّبِيبَ (قَابَلَ – يُقَابَلُ – مُقابَلَةٌ)

٤. سُكَّانُ القَرْيَةِ ______ إِلَى المَدِينَةِ (هَاجَرَ – يُهاجِرُ – مُهَاجِرُونَ)

٥. ما عِنْدِي وَقْتٌ لِـ______ بَرَامِجِ التِّلْفازِ. (مُشَاهِدٌ – مُشاهَدَةِ – شَاهَدَ)

التَّدْرِيبُ الخامِسُ: أكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتي بالكلمات المناسبة.

المَاضي	المُضَارِعُ	الأمْرُ	المَصْدَرُ	اسْمُ الفَاعِلِ	اسْمُ المَفْعُولِ
وَاجَهَ					
	يُعَالِجُ				
		سَابِقْ			
			مُقَابَلَةٌ		
				مُراسِلٌ	
					مُنَادًى

التَّدْرِيبُ السّادِسُ: تأمَّل الأمْثِلَةَ، ثم عَيِّنْ فِيهَا المَاضِيَ والمُضَارِعَ ، والأمْرَ، والمَصْدَرَ واسْمَ الفَاعِلِ واسْمَ المَفْعُولِ.

الأمْثِلَةُ: (١) سَافَرَ أبِي إلى أقطاو لِلْعِلاجِ. (٢) ذَهَبْتُ لِمُقَابَلَةِ المُدِيرِ فَلَمْ أجِدْهُ في مَكْتَبِهِ. (٣) حَاوَلَ المَرِيضُ مُمَارَسَةَ الرِّيَاضَةِ. (٤) نادِ المُراقِبَ يا أيدار. (٥) أنا مُراسِلُ صَحِيفَةٍ . (٦) أهَنِّئُك بِفَوزِك في مُسابَقَةِ حِفْظِ القُرآنِ الكَرِيمِ وتَجْوِيدِهِ. (٧) هَاجَرَ أبي مِن الهِنْدِ إلى أسْتراليا وهو شَابٌّ. (٨) أرْجو أنْ تُساعِدَني على فَهْمِ الدُّرُوسِ السَّابِقَةِ. (٩) يُنادِي المُؤَذِّنُ للصَّلاة. (٠١) يا عُثْمَانُ صَافِحْ زُمَلاءَك. (١١) المُدِيرُ مُوَافِقٌ عَلَى قَبُولِ الطَّالِبِ. (٢١) المُسَافِرُ يَتَوَجَّهُ إلى صَالَةِ المُغَادَرَةِ. (٣١) يُذَاكِرُ الطَّالِبُ الدُّرُوسَ.

المَاضي: ________________________________

المُضَارِعُ: ________________________________

الأمْرُ : ________________________________

المَصْدَرُ : ________________________________

اسْمُ الفَاعِلِ: ________________________________

اسْمُ المَفْعُولِ: ________________________________

3. إِفْعَالٌ бабы (IV бап)

مِن أبواب الفعل الثلاثيّ المزيد باب « إِفْعَالٌ » زِيدَ فِيهِ حَرْفٌ وَاحِدٌ ، وهو الهَمزة في أوّلِهِ.

إِفْعَالٌ бабы الثُّلَاثِيُّ المُجَرَّدُ етістігінің алдына фатхалы хамза (أ) қойылып, түбірдегі فاءُ الفِعْلِ - ның сукундалуы арқылы жасалады. عَيْنُ الفِعْلِ мен لأمُ الفِعْلِ -на фатха харакаты қойылады. Үлгісі: فَعَلَ → **أَفْعَلَ**

Мысалы: خَرَجَ - шықты → أَخْرَجَ - шығарды
دَخَلَ - кірді → أَدْخَلَ - кіргізді

إِفْعالٌ бабының *мағыналары:*

а) салт етістікті сабақты етістікке айналдырады. Бұл араб тілінде – تَعْدِيَة деп аталады.

Мысалы: غَضِبَ - ашуланды → أَغْضَبَ - ашуландырды
حَضَرَ - келді → أَحْضَرَ - алып келді

ә) негізгі етіс мағынасы өзгелік етіске айналып, іс-әрекеттің басқа біреу арқылы жасалғанын білдіреді. Яғни бір толықтауышты қажет ететін сабақты етістік إِفْعالٌ бабында екі толықтауышты қажет ететін сабақты етістікке айналады.

Мысалы: سَمِعَ - естіді → أَسْمَعَ - естіртті
فَهِمَ - түсінді → أَفْهَمَ - түсіндірді

б) етістік есімнен жасалады да, етістіктегі қимыл-әрекет өзі туындаған есім атауы болған мекенге, яки мезгілге бағытталады.

Мысалы: اَلْمَسَاءُ - кеш → أَمْسَى - кеш түсті
العِرَاقُ - Ирак → أَعْرَقَ - Иракқа кірді
الشِّتَاء - қыс → أَشْتَأَ - қыстау (бір жерде өткізу)

в) кейбір есімдерден إِفْعالٌ бабында етістіктер жасалады.

Мысалы: مَطَرٌ – жаңбыр → أَمْطَرَ - жаңбыр жауды
وَرَقٌ – жапырақ → أَوْرَقَ – жапыраққа оранды

г) ауысу, айналу – صَيْرُورة мағынасын береді.

Мысалы: أَغْنَى – бай болды, байыды
أَفْقَرَ – кедей болды, кедейленді

<u>Ескерту</u>: Бұл бабтағы етістіктің өткен шағында түбірдің عَيْنُ الفِعْلِ созылыңқы алиф (ا) болса, масдары **إِفَالَة** *немесе* **إفعلة** *үлгісінде келеді.*

Мысалы: أَجَابَ - жауап берді → إِجَابَةٌ - жауап беру
أَقَامَ - тұрғызды, жасады → إِقامَةٌ - тұрғызу

إِفْعالٌ бабындағы етістіктің ***жіктелуі***:

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
أَصْلِحُوا	أَصْلِحَا	أَصْلِحْ	**المُخَاطَبُ**
أَصْلِحْنَ	أَصْلِحا	أَصْلِحِي	**المُخَاطَبَةُ**

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
أَصْلَحُوا	أَصْلَحَا	أَصْلَحَ	**الغَائِبُ**
أَصْلَحْنَ	أَصْلَحَتَا	أَصْلَحَتْ	**الغَائِبَةُ**
أَصْلَحْتُمْ	أَصْلَحْتُمَا	أَصْلَحْتَ	**المُخَاطَبُ**
أَصْلَحْتُنَّ	أَصْلَحْتُمَا	أَصْلَحْتِ	**المُخَاطَبَةُ**
أَصْلَحْنَا	أَصْلَحْنَا	أَصْلَحْتُ	**المُتَكَلِّمُ**

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
يُصْلِحُونَ	يُصْلِحَانِ	يُصْلِحُ	**الغَائِبُ**
يُصْلِحْنَ	تُصْلِحَانِ	تُصْلِحُ	**الغَائِبَةُ**
تُصْلِحُونَ	تُصْلِحَانِ	تُصْلِحُ	**المُخَاطَبُ**
تُصْلِحْنَ	تُصْلِحَانِ	تُصْلِحِينَ	**المُخَاطَبَةُ**
نُصْلِحُ	نُصْلِحُ	أُصْلِحُ	**المُتَكَلِّمُ**

إِفْعالٌ бабындағы етістіктің ***түрленуі:***

اسمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырық-сыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مُفْعَلٌ	مُفْعِلٌ	إِفْعَالٌ	أَفْعِلْ	يُفْعَلُ	أُفْعِلَ	يُفْعِلُ	أَفْعَلَ
مُصْلَحٌ жөндел-ген	مُصْلِحٌ жөнде-уші	إِصْلاحٌ жөндеу	أَصْلِحْ жөнде	يُصْلَحُ жөнделеді	أُصْلِحَ жөнделді	يُصْلِحُ жөндейді	أَصْلَحَ жөндеді

التَّدْرِيبَاتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: اسْتَخْرِجِ المُضَارِعَ ، والأَمْرَ، والمَصْدَرَ من الأَفْعَالِ التَّالِيَةِ.

المَصْدَرُ	الأَمْرُ	المُضَارِعُ	المَاضِي
ارْسَالٌ	أَرْسِلْ	يُرْسِلُ	١. أَرْسَلَ
________	________	________	٢. أَسْلَمَ
________	________	________	٣. أَخْبَرَ
________	________	________	٤. أَغْلَقَ
________	________	________	٥. أَجَابَ
________	________	________	٦. أَطْفَأَ

التَّدْرِيبُ الثَّاني: حَوِّل اسْم المَفْعُول التَّالي مِن الرَّفْعِ إلى النَّصْبِ و الجَرِّ كما في النَّمُوذَجِ.

اسْم مَفْعُول مَرْفُوع	اسْم مَفْعُول مَنْصُوب	اسْم مَفْعُول مَجْرُور
الجَلْسَةُ مُدَارةٌ	كانت الجَلْسَةُ مُدَارةً	لَيست الجَلْسَةُ بِمُدَارةٍ
الكَلِمَةُ مُضافَةٌ		
الأَسْتَاذُ مُكْرَمٌ		
البَابُ مُغْلَقٌ		
الشُّرطِيُّ مُتْعَبٌ		
المَعْنى مُرَادٌ		

التَّدْرِيبُ الثَّالِثُ: اخْتَرِ الكَلِمَةَ المُنَاسِبَةَ مِمّا بَيْنَ القَوْسَيْنِ.

١. مَتَى ________ الطَّائِرَةُ؟ (أَقْلَعَ – تُقْلِعُ – إِقْلاعُ)

٢. ________ المُوَظَّفُ عَنِ السُّؤَالِ (أَجَابَ – نُجِيبُ – إِجَابَةٌ)

٣. أَرْكَانُ ________ خَمْسَةٌ (يُسْلِمُ – مُسْلِمٌ – الإِسْلامِ)

٤. الوَلَدُ ________ في الخُرُوجِ (مُسْرِعٌ – أَسْرَعَ – يُسْرِعُ)

٥. ________ إِبْرَاهِيمُ رِسَالَةً (أَرْسَلَ – يُرْسَلُ – مُرْسِلٌ)

التَّدْرِيبُ الرَّابِعُ: أرجع أَسْماء الفاعل التَّالية إلى الأَفْعَالِ التي اشتقت منها كما في المثال.

	الماضِي المَعلوم	المُضَارِعُ المَعلوم	اسمُ الفاعِلِ
المثال:	أَدَارَ	يُدِيرُ	مُدِيرٌ

١. ________ ________ مُحْرِمٌ
٢. ________ ________ مُلْقٍ
٣. ________ ________ مُمْكِنٌ
٤. ________ ________ مُشْرِفٌ
٥. ________ ________ مُقيمٌ

التَّدْرِيبُ الخامِسُ: أكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتي بالكلمات المناسبة.

المَاضي	المُضَارِعُ	الأمْرُ	المَصْدَرُ	اسْمُ الفَاعِلِ	اسْمُ المَفْعُولِ
أرَادَ					
	يُعْجِبُ				
		أَلْصِقْ			
			إصَابَةٌ		
				مُسْلِمٌ	
					مُغْنًى

التَّدْرِيبُ السّادِسُ: تأمَّلِ الأمْثِلَةَ، ثم عَيِّنْ فِيهَا المَاضِيَ والمُضَارِعَ ، والأمْرَ ، والمَصْدَرَ واسْمَ الفَاعِلِ واسْمَ المَفْعُولِ.

الأمْثِلَةُ: (١) أَغْلِقِ البَابَ، ولا تُغْلِقِ النَّوافِذَ. (٢) أَطْفِئ الأنْوَارَ قَبْلَ إغْلاقِ الغُرْفَةِ. (٣) يُكْتَبُ اسْمُ المُرْسَلِ إلَيْهِ وعُنْوَانُهُ في الجَانِبِ الأَيْمَنِ مِنَ الظَّرْفِ، واسْمُ المُرسِلِ وعُنْوانُهُ في الجَانِبِ الأَيْسَرِ. (٤) أكْرَهَنِي عَمِّي عَلَى تَرْكِ الدِّرَاسَةِ. (٥) لا يجوز نِكاحُ المُكْرَهِ. (٦) وَجَدْتُ القَلَمَ مُلْقًى في فِنَاءِ المَعْهَدِ. (٧) الفِعْلُ المُضَارِعُ مُعْرَبٌ، والفِعْلُ المَاضِي وفِعْلُ الأمْرِ مَبْنِيانِ. (٨) أنا مُصَابٌ بِإِمْسَاكٍ شَدِيدٍ. (٩) يَلْبَسُ المُحْرِمُ إزَاراً ورِدَاءً. (٠١) أنا مُعْجَبٌ بهَذا الطَّالِبِ المُجْتَهِدِ. (١١) مَكْتَبُ المُشْرِفِ مُغْلَقٌ. (٢١) الخُطُوطُ الْجَوِيَّةُ السُّعُودِيَّةُ تُعْلِنُ عَن رِحْلَتِهَا. (٣١) تُدْخِلُ الأزْهَارُ على القُلُوبِ السُّرُورَ.

المَاضي: ________________

المُضَارِعُ: ________________

الأمْرُ : ________________

المَصْدَرُ : ________________

اسْمُ الفَاعِلِ: ________________

اسْمُ المَفْعُولِ: ________________

Үш әріпті түбір етістікке екі қосымша әріптің қосылуы арқылы жасалған туынды етістіктің бабтары

1. تَفَعُّلٌ бабы (V бап)

مِن أَبْوَابِ الفِعْلِ الثُّلاَثِيِّ المَزِيدِ باب « تَفَعُّل» زِيدَتْ فِيهِ تَاءٌ قَبْلَ الفَاءِ، وضُعِّفَت العَيْنُ، فَفِيهِ حَرْفَانِ زَائِدَانِ.

تَفَعُّلٌ бабы الثُّلاَثِيُّ المُجَرَّدُ етістігінің алдына фатхалы ت әрпінің қосылуы және عَيْنُ الفِعْلِ -дің екі еселенуі (ташдид) арқылы жасалады.

Үлгісі: فَعَلَ → **تَفَعَّلَ**

Мысалы: عَلِمَ - білді → عَلَّمَ - үйретті → تَعَلَّمَ - үйренді

تَفَعُّلٌ бабының *мағыналары:*

а) істің қиындықпен, тырысу арқылы орындалу мағынасын береді.

Мысалы: عَلِمَ - білді → عَلَّمَ - үйретті → تَعَلَّمَ - бірте-бірте үйренді
فَكَرَ - ойланды → فَكَّرَ - ойлады → تَفَكَّرَ - терең ойланды

ә) تَفْعِيلٌ бабындағы етістіктің мағынасы ырықсыз етіс мағынасына ауысады.

Мысалы : مَزَّقَ – ұсақтап жыртты → تَمَزَّقَ – ұсақталып жыртылды
كَسَّرَ – сындырды → تَكَسَّرَ – сындырылды

б) кейбір зат есімнен жасалған تَفَعُّلٌ бабындағы етістік өзі туындаған есім атауы мағынасын білдіретін мекен жайға, затқа іс-әрекеттің бағытталғанын білдіреді.

Мысалы: بَحْرٌ – теңіз → تَبَحَّرَ – теңізді тереңдеді
جَبَلٌ – тау → تَجَبَّلَ – таудың арасымен жүрді

تَفَعُّلٌ бабындағы етістіктің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مُتَفَعَّلٌ	مُتَفَعِّلٌ	تَفَعُّلٌ	تَفَعَّلْ	يُتَفَعَّلُ	تُفُعِّلَ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلَ
مُتَبَدَّلٌ ауысылған	مُتَبَدِّلٌ ауысушы	تَبَدُّلٌ ауысу	تَبَدَّلْ ауыс	يُتَبَدَّلُ ауысылады	تُبُدِّلَ ауысылды	يَتَبَدَّلُ ауысады	تَبَدَّلَ ауысты

تَفَعُّلٌ бабындағы етістіктің ***жіктелуі***:

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
تَبَدَّلُوا	تَبَدَّلا	تَبَدَّلَ	الغَائِبُ
تَبَدَّلْنَ	تَبَدَّلَتَا	تَبَدَّلَتْ	الغَائِبَةُ
تَبَدَّلْتُمْ	تَبَدَّلْتُمَا	تَبَدَّلْتَ	المُخَاطَبُ
تَبَدَّلْتُنَّ	تَبَدَّلْتُمَا	تَبَدَّلْتِ	المُخَاطَبَةُ
تَبَدَّلْنَا	تَبَدَّلْنَا	تَبَدَّلْتُ	المُتَكَلِّمُ

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
يَتَبَدَّلُونَ	يَتَبَدَّلاَنِ	يَتَبَدَّلُ	الغَائِبُ
يَتَبَدَّلْنَ	تَتَبَدَّلاَنِ	تَتَبَدَّلُ	الغَائِبَةُ
تَتَبَدَّلُونَ	تَتَبَدَّلاَنِ	تَتَبَدَّلُ	المُخَاطَبُ
تَتَبَدَّلْنَ	تَتَبَدَّلاَنِ	تَتَبَدَّلِينَ	المُخَاطَبَةُ
نَتَبَدَّلُ	نَتَبَدَّلُ	أَتَبَدَّلُ	المُتَكَلِّمُ

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
تَبَدَّلُوا	تَبَدَّلاَ	تَبَدَّلْ	المُخَاطَبُ
تَبَدَّلْنَ	تَبَدَّلا	تَبَدَّلِي	المُخَاطَبَةُ

التَّدْرِيبات - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: اسْتَخْرِجِ المُضَارِعَ ، والأَمْرَ، والمَصْدَرَ من الأَفْعَالِ التَّالِيّةِ.

المَاضِي	المُضَارِعُ	الأَمْرُ	المَصْدَرُ

١. تَكَلَّمَ	يَتَكَلَّمُ	تَكَلَّمْ	تَكَلُّمٌ
٢. تَعَلَّمَ	______	______	______
٣. تَذَكَّرَ	______	______	______
٤. تَأَخَّرَ	______	______	______
٥. تَلَقَّى	______	______	______
٦. تَلَوَّثَ	______	______	______

التَّدْرِيبُ الثَّاني: حَوِّل اسْم الفاعل التَّالي مِن الرَّفْعِ إلى النَّصْبِ و الجَرِّ كما في النَّمُوذَج.

اسْم فاعل مَرْفُوع	اسْم فاعل مَنْصُوب	اسْم فاعل مَجْرُور
مُحَمَّدٌ مُتَكَلِّمٌ	كَانَ مُحَمَّدٌ مُتَكَلِّمًا	لَيْسَ مُحَمَّدٌ بِمُتَكَلِّمٍ
سَعِيدٌ مُتَأَخِّرٌ		
الدَّوْلَةُ مُتَقَدِّمَةٌ		
أخِي مُتَزَوِّجٌ		
اللاعِبُ مُتَحَدٍ		

التَّدْرِيبُ الثَّالِثُ: اخْتَرِ الكَلِمَةَ المُناسِبَةَ مِمّا بَيْنَ القَوْسَيْنِ.

١. ______ المُسْلِمُ بِالقُرْآنِ. (تَأَثَّرَ - يُتَأَثَّرُ - تَأَثُّرٌ)

٢. الابْنُ ______ في كُلِّيَّةِ الهَنْدَسَةِ. (تَخَرَّجَتْ - يَتَخَرَّجُ - مُتَخَرِّجٌ)

٣. نُرِيدُ بِيئَةً خَالِيَةً مِنَ ______ . (التَّلَوُّثِ - تَلَوَّثَ - يَتَلَوَّثُ)

٤. لا تَسْتَطِيعُ ______ بِاللُّغَةِ الانْجِلِيزِيَّةِ. (تَحَدَّثَ - يَتَحَدَّثَ - التَحَدُّثَ)

٥. ______ عن طَرِيقِ الشَّبَكَةِ الدَّوْلِيَّةِ . (تَعَلَّمْتُ - تَعَلُّمٌ - مُتَعَلِّمٌ)

التَّدْرِيبُ الرّابِعُ: أرجع أَسْماءَ الفاعل التّالية إلى الأفْعالِ التي اشتقت منها كما في المثال.

	الماضِي المَعلوم	المُضارِعُ المَعلوم	اسمُ الفاعِلِ
المثال:	تَحَدَّثَ	يَتَحَدَّثُ	مُتَحَدِّثٌ
١.	______	______	مُتَفَوِّقٌ
٢.	______	______	مُتَخَرِّجٌ
٣.	______	______	مُتَحَضِّرٌ
٤.	______	______	مُتَخَلِّفٌ
٥.	______	______	مُتَأَلِّفٌ

التَّدْرِيبُ الخامِسُ: أَكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتي بالكلمات المناسبة.

المَاضي	المُضَارِعُ	الأمْرُ	المَصْدَرُ	اسْمُ الفَاعِلِ	اسْمُ المَفْعُولِ
تَقَبَّلَ					
	يَتَوَجَّهُ				
		تَمَنَّ			
			تَخَلُّفٌ		
				مُتَزَوِّجٌ	
					مُتَكَوَّنٌ

التَّدْرِيبُ السّادِسُ: تأَمَّل الأَمْثِلَةَ، ثم عَيِّنْ فِيهَا المَاضِيَ والمُضَارِعَ ، والأمْرَ، والمَصْدَرَ واسْمَ الفَاعِلِ واسْمَ المَفْعُولِ.

الأَمْثِلَةُ: (١) أُرِيدُ أنْ أَتَحَدَّثَ إليْكَ في مَوْضُوعٍ مُهِمّ. (٢) هَلْ تَسَلَّمْتَ التَّذْكِرَةَ ؟ (٣) أتَكَلَّمُ ثَلاثَ لغاتٍ. (٤) لم أتَلَقَّ رِسَالةً مِن أهْلِي مُنْذُ شَهْرٍ أَوْ أَكْثَر. (٥) الآن تَذَكَّرْتُ اسْمَهُ. (٦) حَاوَلَ اللِّصُّ دُخُولَ البَيْتِ بِتَسَلُّقِ الجِدَارِ. (٧) تَعَالَوْا نَتَغَدَّ. (٨) أَتَعَشَّى بُعَيْدَ صَلاةِ المَغْرِبِ. (٩) نحن وَرَثَةُ المُتَوَفَّى. (٠١) أَمُتَوَضِّئٌ أنْتَ؟ (١١) هَذِهِ الحَدِيقَةُ مُتَنَفَّسُ أَهْلِ المَدِينَةِ. (٢١) أ خِرِّيجُ الجامِعَةِ الإسْلامِيَّةِ أنْتَ ؟ نَعَمْ، تَخَرَّجْتُ من كُلِّيَّةِ اللغَةِ العَرَبِيَّةِ. (٣١) شَرِيفٌ يُرِيدُ التَّخَصُّصَ في الدِّراساتِ الإِسْلامِيَّةِ.

المَاضي: ______________________________

المُضَارِعُ: ______________________________

الأمْرُ : ______________________________

المَصْدَرُ : ______________________________

اسْمُ الفَاعِلِ: ______________________________

اسْمُ المَفْعُولِ: ______________________________

2. تَفَاعُلٌ бабы (VI бап)

مِن أَبْوَابِ الفِعْلِ الثُّلاَثِيِّ المَزِيدِ باب «تَفَاعُل» زِيدَتْ فِيهِ تاءٌ قبْلَ الفَاءِ وأَلِفٌ بَعْدَها، فَفِيهِ حَرْفانِ زَائِدَانِ.

تَفَاعُلٌ бабы الثُّلاَثِيُّ المُجَرَّدُ етістігінің алдына фатхалы ت әрпінің қосылуы және فاءُ الفِعْل -нан кейін созылыңқы алиф (ا) әрпі қосылуы арқылы жасалады.

Үлгісі: فَعَلَ → **تَفَاعَلَ**

Мысалы: بَادَلَ – алмастырды → تَبَادَلَ - өзара алмасты, өзара ауыстырды

تَفَاعُلٌ бабының *мағыналары*:

а) Қазақ тіліндегі ортақ етіспен мағыналас болып, көпшіліктің бірлескен іс–қимылын білдіреді.

Мысалы: طَحَنَ – ұнтақтады → تَطَاحَنَ – төбелесті, жауласты
صَدَمَ – соқты → تَصَادَمَ – бір–бірімен қақтығысты

ә) Іс-әрекеттің өту сипатын білдіреді.

Мысалы: نَزَلَ - төмен түсті → تَنَازَلَ – бірте-бірте түсті
سَقَطَ - құлады, түсті → تَسَاقَطَ – бірте-бірте құлады, түсті

б) Іс-әрекеттегі қулықты және екі жүзділікті білдіреді.

Мысалы: مَرِضَ – ауырды → تَمَارَضَ – ауырғансыды
جَهِلَ – білмеді → تَجَاهَلَ – білмегенсіді

в) مُفَاعَلَةٌ бабындағы кейбір етістіктер مُطَاوَعَةٌ мағынасына ие болады.

Мысалы: قَارَبَ – жақындатты → تَقَارَبَ – жақындады

تَفَاعُلٌ бабындағы етістіктің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مُتَفَاعَلٌ	مُتَفَاعِلٌ	تَفَاعُلٌ	تَفَاعَلْ	يُتَفَاعَلُ	تُفُوعِلَ	يَتَفَاعَلُ	تَفَاعَلَ
مُتَبَادَلٌ өзара алмасылған	مُتَبَادِلٌ өзара алмасушы	تَبَادُلٌ өзара алмасу	تَبَادَلْ өзара алмас	يُتَبَادَلُ өзара алмасылады	تُبُودِلَ өзара алмасылды	يَتَبَادَلُ өзара алмасады	تَبَادَلَ өзара алмасты

تَفَاعُلٌ бабындағы етістіктің ***жіктелуі***:

тصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
تَبَادَلُوا	تَبَادَلاَ	تَبَادَلَ	**الغَائِبُ**
تَبَادَلْنَ	تَبَادَلَتَا	تَبَادَلَتْ	**الغَائِبَةُ**
تَبَادَلْتُمْ	تَبَادَلْتُمَا	تَبَادَلْتَ	**المُخَاطَبُ**
تَبَادَلْتُنَّ	تَبَادَلْتُمَا	تَبَادَلْتِ	**المُخَاطَبَةُ**
تَبَادَلْنَا	تَبَادَلْنَا	تَبَادَلْتُ	**المُتَكَلِّمُ**

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
يَتَبَادَلُونَ	يَتَبَادَلاَنِ	يَتَبَادَلُ	**الغَائِبُ**
يَتَبَادَلْنَ	تَتَبَادَلاَنِ	تَتَبَادَلُ	**الغَائِبَةُ**
تَتَبَادَلُونَ	تَتَبَادَلاَنِ	تَتَبَادَلُ	**المُخَاطَبُ**
تَتَبَادَلْنَ	تَتَبَادَلاَنِ	تَتَبَادَلِينَ	**المُخَاطَبَةُ**
نَتَبَادَلُ	نَتَبَادَلُ	أَتَبَادَلُ	**المُتَكَلِّمُ**

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
تَبَادَلُوا	تَبَادَلاَ	تَبَادَلْ	**المُخَاطَبُ**
تَبَادَلْنَ	تَبَادَلاَ	تَبَادَلِي	**المُخَاطَبَةُ**

التَّدْرِيبَاتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: اسْتَخْرِجِ المُضَارِعَ ، والأَمْرَ، والمَصْدَرَ من الأَفْعَالِ التَّالِيَةِ.

المَصْدَرُ	الأَمْرُ	المُضَارِعُ	المَاضِي
تَنَاوُلٌ	تَنَاوَلْ	يَتَنَاوَلُ	١. تَنَاوَلَ
________	________	________	٢. تَعَاوَنَ

٣. تَشَاجَرَ ____________ ____________ ____________
٤. تَشَابَهَ ____________ ____________ ____________
٥. تكَاسَلَ ____________ ____________ ____________
٦. تَصَافَحَ ____________ ____________ ____________

التَّدْرِيبُ الثّاني: حَوّل اسْم الفاعل التّالي مِن الرَّفْعِ إلى النَّصْبِ و الجَرّ كما في النَّمُوذَج.

اسْم فاعل مَرْفُوع	اسْم فاعل مَنْصُوب	اسْم فاعل مَجْرُور
العَمَلُ مُتَعَاوِنٌ	كَانَ العَمَلُ مُتَعاوِناً	لَيْسَ العَمَلُ بِمُتَعاوِنٍ
الوَلَدُ مُتَناوِمٌ		
حَسَنٌ مُتَصالِحٌ		
المَرْأَةُ مُتَشائِمةٌ		
الأَسئلَةُ مُتَبادِلَةٌ		

التَّدْرِيبُ الثّالِثُ: حَوّل اسْم المَفْعُول التّالي مِن الرَّفْعِ إلى النَّصْبِ و الجَرّ كما في النَّمُوذَج.

اسْم مَفْعُول مَرْفُوع	اسْم مَفْعُول مَنْصُوب	اسْم مَفْعُول مَجْرُور
الاجتمَاعُ مُتَشَاوَرٌ	كان الاجتمَاعُ مُتَشَاوَراً	ليس الاجتمَاعُ بِمُتَشَاوَرٍ
السُّلُوكُ مُتَرَاذَلٌ		
الحُقوقُ مُتوارَثَةٌ		
الأَمرُ مُتَعاوَنٌ		
النَّتِيجَةُ مُتَوازَنَةٌ		

التَّدْرِيبُ الرّابِعُ: أرجع أسْماء الفاعل التّالية إلى الأفْعالِ التي اشتقت منها كما في المثال:

	الماضِي المَعلوم	المُضَارِعُ المَعلوم	اسمُ الفاعِلِ
المثال:	تَفَاءَلَ	يَتَفَاءَلُ	مُتَفائِلٌ
١.	____________	____________	مُتَقادِمٌ
٢.	____________	____________	مُتَلاقٍ
٣.	____________	____________	مُتَوالٍ
٤.	____________	____________	مُتَواضِعٌ
٥.	____________	____________	مُتَظَاهِرٌ

التَّدْرِيبُ الخامِسُ: أكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتي بالكلمات المناسبة.

المَاضي	المُضَارِعُ	الأمْرُ	المَصْدَرُ	اسْمُ الفَاعِلِ	اسْمُ المَفْعُولِ
تَوارَدَ					
	يَتَشَابَهُ				
		تَوَاقَفْ			
			تَساؤُلٌ		
				مُتَشَائِمٌ	
					مُتواتَرٌ

التَّدْرِيبُ السّادِسُ: تأمَّل الأمْثِلَةَ، ثم عَيِّنْ فِيهَا المَاضِيَ والمُضَارِعَ ، والأمْرَ، والمَصْدَرَ واسْمَ الفَاعِلِ واسْمَ المَفْعُولِ.

الأمْثِلَةُ: (١) قَالَ لِي الطَّبِيبُ: تَنَاوَلْ قُرْصَيْنِ مِن هَذا الدَّواءِ بَعْدَ الغَدَاءِ. (٢) يَجِبُ أنْ لا تُتْرَكَ الأدْوِيةُ في مُتَناوَلِ الأطفالِ. (٣) قال الطَّبِيبُ لأحْمَدَ: ما أنْتَ مَرِيضًا. إنَّما أنْتَ مُتَمارِضٌ. (٤) لا يَجُوزُ التَّنابُزُ بالألقابِ. (٥) هل تَبْكي أم تَتَبَاكى يا وَلَدُ؟ (٦) ما يَنْبَغي تَناوُلُ الأدْوِيَةِ بغير مَشْوَرَةِ الطَّبِيبِ. (٧) تَناوَمَ الجَاسُوسُ و سَمِعَ كَلامَ النّاسِ. (٨) تَشاجَرَ هؤلاءِ وتَضَارَبُوا. (٩) ذاك الرَّجُلُ لَيْسَ بأَعْمَى. إنَّما يَتَعامَى حتى يَتَصَدَّقَ عَلَيْهِ النَاسُ. (٠١) كُونُوا مُتَفائِلين، ولا تَكُونُوا مُتَشَائِمين. (١١) سَنَواتُ الدِّراسَةِ في المَرْحَلَةِ الجَامِعِيَّةِ تَتَرَاوَحُ بَيْنَ أرْبَعِ وسِتِّ سَنَواتٍ. (٢١) يَقُومُ الزَّوْجانِ بِحَلِّ المُشْكِلاتِ عن طَرِيقِ الحِوارِ والتَّفَاهُمِ.

المَاضي: ______________________________

المُضَارِعُ: ______________________________

الأمْرُ : ______________________________

المَصْدَرُ : ______________________________

اسْمُ الفَاعِلِ: ______________________________

اسْمُ المَفْعُولِ: ______________________________

3 . اِنْفِعَالٌ бабы (VII бап)

مِن أَبْوَابِ الفِعْلِ الثُّلاَثِيِّ المَزِيدِ باب « انْفَعَلَ » زيدَتْ فيهِ الهَمْزَةُ والنُّونُ قَبْلَ الفاء، فَفِيهِ حَرْفَانِ زَائِدَانِ.

اِنْفِعَالٌ бабы اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістігінің алдына الهَمْزَة және النُّون әріптері қосылып, فَاءُ الفِعْل сукундалады және عَيْنُ الفِعْل мен لاَمِ الْفِعْل - нің үстіне фатха харакаты қойылуы арқылы жасалады .

Үлгісі: فَعَلَ → **انْفَعَلَ**

Мысалы : كَسَرَ - сындырды → انْكَسَرَ – сынды

فَتَحَ – ашты → انْفَتَحَ – ашылды

انْفِعَالٌ бабының *мағыналары*:

а) اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістігінің негізгі мағынасы انْفِعَالٌ бабында ырықсыз етіс мағынасына ауысады. Бұл араб тілінде مُطَاوَعَةٌ деп аталады

Мысалы: فَتَحَ - кесті → انْقَطَعَ - кесілді

قَفَلَ - бекітті → انْقَفَلَ - жабылды

دَفَعَ - итерді → انْدَفَعَ - итерілді

<u>*Ескерту*</u>: انْفِعَالٌ *бабындағы етістіктерден ешқашан сабақты етістік жасалмайды, тек салт етістік жасалады.*

انْفِعَالٌ бабындағы етістіктің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مُنْفَعَلٌ	مُنْفَعِلٌ	اِنْفِعَالٌ	اِنْفَعِلْ	يُنْفَعَلُ	انْفُعِلَ	يَنْفَعِلُ	انْفَعَلَ
مُنْفَتَحٌ ашылынған	مُنْفَتِحٌ ашылушы	اِنْفِتَاحٌ ашылу	اِنْفَتِحْ ашыл	يُنْفَتَحُ ашылынады	انْفُتِحَ ашылынды	يَنْفَتِحُ ашылады	انْفَتَحَ ашылды

انْفِعَالٌ бабындағы етістіктің ***жіктелуі***:

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
انْفَتِحُوا	انْفَتِحَا	انْفَتِحْ	**المُخَاطَبُ**
انْفَتِحْنَ	انْفَتِحَا	انْفَتِحِي	**المُخَاطَبَةُ**

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
	المُفْرَدُ	المُثَنَّى	الجَمْعُ
الغَائِبُ	انْفَتَحَ	انْفَتَحَا	انْفَتَحُوا
الغَائِبَةُ	انْفَتَحَتْ	انْفَتَحَتَا	انْفَتَحْنَ
المُخَاطَبُ	انْفَتَحْتَ	انْفَتَحْتُمَا	انْفَتَحْتُمْ
المُخَاطَبَةُ	انْفَتَحْتِ	انْفَتَحْتُمَا	انْفَتَحْتُنَّ
المُتَكَلِّمُ	انْفَتَحْتُ	انْفَتَحْنَا	انْفَتَحْنَا

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
	المُفْرَدُ	المُثَنَّى	الجَمْعُ
الغَائِبُ	يَنْفَتِحُ	يَنْفَتِحَانِ	يَنْفَتِحُونَ
الغَائِبَةُ	تَنْفَتِحُ	تَنْفَتِحَانِ	يَنْفَتِحْنَ
المُخَاطَبُ	تَنْفَتِحُ	تَنْفَتِحَانِ	تَنْفَتِحُونَ
المُخَاطَبَةُ	تَنْفَتِحِينَ	تَنْفَتِحَانِ	تَنْفَتِحْنَ
المُتَكَلِّمُ	أَنْفَتِحُ	نَنْفَتِحُ	نَنْفَتِحُ

التَدْرِيبَاتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: اسْتَخْرِجِ المُضَارِعَ ، والأَمْرَ، والمَصْدَرَ من الأَفْعَالِ التَّالِيّة.

	المَاضي	المُضَارِعُ	الأَمْرُ	المَصْدَرُ
١.	اِنْكَسَرَ	يَنْكَسِرُ	اِنْكَسِرْ	اِنْكِسَارٌ
٢.	اِنْقَطَعَ	______	______	______
٣.	اِنْصَرَفَ	______	______	______
٤.	اِنْفَتَحَ	______	______	______
٥.	انْتَبَهَ	______	______	______
٦.	انْقَرَضَ	______	______	______
٧.	انْتَهَى	______	______	______
٨.	انْحَلَّ	______	______	______

التَّدْرِيبُ الثّاني: حَوِّل اسْم الفاعل التّالي مِن الرَّفْعِ إلى النَّصْبِ و الجَرِّ كما في النَّمُوذَج.

اسْم فاعل مَرْفُوع	اسْم فاعل مَنْصُوب	اسْم فاعل مَجْرُور
مُحَمَّدٌ مُنْتَبِهٌ	كَانَ مُحَمَّدٌ مُنْتَبِهًا	لَيْسَ مُحَمَّدٌ بِمُنْتَبِهٍ
سَعيدٌ مُنْسَحِبٌ		
القَلَمَ مُنْكَسِرٌ		
الانْسَانُ مُنْفَعِلٌ		
الصَّوتُ مُنْفَجِرٌ		

التَّدْرِيبُ الثّالِثُ: أرجع أسْماءَ الفاعل التّالية إلى الأفْعالِ التي اشتقت منها كما في المثال.

	الماضِي المَعلوم	المُضَارِعُ المَعلوم	اسمُ الفاعِلِ
المثال:	انْهَبَطَ	يَنْهَبِطُ	مُنْهَبِطٌ
١.	______	______	مُنْكَشِفٌ
٢.	______	______	مُنْكَمِشٌ
٣.	______	______	مُنْعَكِسٌ
٤.	______	______	مُنْخَنِقٌ
٥.	______	______	مُنْخَفِضٌ

التَّدْرِيبُ الرّابِعُ: أكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتي بالكلمات المناسبة.

المَاضي	المُضَارِعُ	الأمْرُ	المَصْدَرُ	اسْمُ الفَاعِلِ	اسْمُ المَفْعُولِ
انْطَبَعَ					
	يَنْعَزِلُ				
		انْحَصِرْ			
			انْزِعَاجٌ		
				مُنْدَرِجٌ	
					مُنْحَطَمٌ

التَّدْرِيبُ الخامِسُ: اخْتَرِ الكَلِمَةَ المُناسِبَةَ مِمّا بَيْنَ القَوْسَيْنِ.

١. __________ الْجَماهِيرُ إِلَى قَاعَةِ الْمَسْرَحِ بِسُرْعَةٍ . (انْدِفاعٌ – يَنْدَفِعُ – مُنْدَفِعٌ)
٢. __________ الأَرْضُ انْشِقَاقًا كَبِيرًا بَعْدَ الزِّلْزَالِ . (انْشَقَّتِ – يَنْشَقُّ – انْشِقاقٌ)
٣. __________ الْعَجُوزُ فِي السَّعادَةِ بَعْدَ عَوْدَةِ حَفِيدِهِ . (انْغِمَارٌ – انْغَمَرَ – مُنْغَمِرٌ)
٤. الْوَلَدُ __________ مِنَ الصُّوَرِ الْمُخِيفَةِ . (مُنْفَزِعٌ – انْفِزَاعٌ – انْفَزَعَ)
٥. __________ الزُّجَاجَةُ فَوْرَ اسْتِضَامَتِهَا عَلَى الأَرْضِ. (انْكَسَرَ – انْكِسارٌ –انْكَسَرَتِ)
٦. __________ الصَّارُوخُ إِلَى الْفَضَاءِ . (انْطَلَقَ – انْطَلَقَت– انْطَلِقوا)

التَّدْرِيبُ السّادِسُ: تأَمَّل الأمْثِلَةَ، ثم عَيِّنْ فِيهَا المَاضِيَ والمُضَارِعَ ، والأمْرَ، والمَصْدَرَ واسْمَ الفَاعِلِ واسْمَ المَفْعُولِ.

الأمْثِلَةُ: (١) وَقَعَ الكُوبُ على الأَرْضِ وانْكَسَرَ . (٢) هذا البَابُ لا يَنْفَتِحُ، ادْخُلْ مِنَ البَابِ الآخَر. (٣) تَنْطَفِئُ أنْوارُ الشَّوارِعِ في السَّاعَةِ الخَامِسَةِ صَباحاً. (٤) تَخَرَّجَ في المَعْهَدِ العامَ المُنْصَرِمَ بِضْعَةٌ وثَلاثونَ طالباً. (٥) انْهَزَمَ المشركون في غَزْوَة بَدْرٍ. (٦) سَبَبُ انْقِلابِ السّيارَةِ انْفِجَارُ إِحْدَى عَجَلاتِها. (٧) سَافَرَ الفَرِيقُ المُنْهَزِمُ . (٩) قَدِ انْطَلَقَتْ عَشَراتٌ مِنَ السُّفُنِ الْفَضائِيَّةِ مِنْ قاعِدَةِ بَيْقونور الْفَضائِيَّةِ وَ نَجَحَتْ في مَهامِّها.

المَاضي: ________________________________

المُضَارِعُ: ________________________________

الأمْرُ : ________________________________

المَصْدَرُ : ________________________________

اسْمُ الفَاعِلِ: ________________________________

اسْمُ المَفْعُولِ: ________________________________

4. اِفْتِعَالٌ бабы (VIII бап)

مِن أَبْوَابِ الفِعْلِ الثُّلاَثِيِّ المَزِيدِ باب « افَتَعَلَ » زِيدَتْ فيه الهَمْزَةُ قبْلَ الفَاءِ، والتاءُ بعدَ الفاء، فَفِيهِ حَرْفَانِ زَائِدَانِ.

اِفْتِعَالٌ бабы اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістігінің алдына кәсралы хамза және فَاءُ الفِعْل –дан кейін фатхалы ت әрпі қосылып, فَاءُ الفِعْل -дің сукундалуы және қалған әріптерге фатха харакаты қойылуы арқылы жасалады.

Үлгісі: فَعَلَ → اِفْتَعَلَ

Мысалы: جَمَعَ – жинады → اِجْتَمَعَ – жиналды

نَشَرَ - таратты, жайды → اِنْتَشَرَ - тарады, жайылды

اِفْتِعَالٌ бабының *мағыналары*:

а) اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістігінің негізгі мағынасы اِفْتِعَالٌ бабында ырықсыз етіс мағынасына ауысады. Бұл араб тілінде – مُطَاوَعَةٌ деп аталады

Мысалы: جَمَعَ - жинады → اِجْتَمَعَ – жиналды

نَقَلَ – ауысты,тасыды → اِنتَقَلَ – көшті, тасылды

ә) اِفْتِعَالٌ бабындағы кейбір етістіктерде істі бітіруге, аяқтауға деген тырысу мәні пайда болады.

Мысалы: جَهَدَ – талпынды, тырысты → اِجْتَهَدَ – ынталанды, ыждаһаттанды

كَسَبْتُ الْمَالَ – дүниені (жұмыс істеместен) таптым →

اِكْتَسَبْتُ الْمَالَ –дүниені (жұмыс істеп) таптым

б) Екі жақ арқылы жасалған іс–әрекетті көрсетеді.

Мысалы: قَتَلَ – өлтірді → اِقْتَتَلَ – соғысты

سَبَقَ – ұтты → اِستَبَقَ – жарысты

в) Есім сөзден етістік жасалады

Мысалы: خُبْزٌ - нан → اِخْتَبَزَ – нан пісірді

اِفْتِعَالٌ бабындағы етістіктің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مُفْتَعَلٌ	مُفْتَعِلٌ	اِفْتِعَالٌ	اِفْتَعِلْ	يُفْتَعَلُ	اُفْتُعِلَ	يَفْتَعِلُ	اِفْتَعَلَ
مُجْتَهَدٌ ыждағатпен істелінген	مُجْتَهِدٌ ыждағатпен істеуші	اِجْتِهَادٌ ыждағатпен істеу	اِجْتَهِدْ ыждағатпен істе	يُجْتَهَدُ ыждағатпен істелінеді	اُجْتُهِدَ ыждағатпен істелінді	يَجْتَهِدُ ыждағатпен істейді	اِجْتَهَدَ ыждағатпен істеді

اِفْتِعَالٌ бабындағы етістіктің ***жіктелуі***:

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
اجْتَهَدُوا	اجْتَهَدَا	اجْتَهَدَ	**الغَائِبُ**
اجْتَهَدْنَ	اجْتَهَدَتَا	اجْتَهَدَتْ	**الغَائِبَةُ**
اجْتَهَدْتُمْ	اجْتَهَدْتُمَا	اجْتَهَدْتَ	**المُخَاطَبُ**
اجْتَهَدْتُنَّ	اجْتَهَدْتُمَا	اجْتَهَدْتِ	**المُخَاطَبَةُ**
اجْتَهَدْنَا	اجْتَهَدْنَا	اجْتَهَدْتُ	**المُتَكَلِّمُ**

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
يَجْتَهِدُونَ	يَجْتَهِدَانِ	يَجْتَهِدُ	**الغَائِبُ**
يَجْتَهِدْنَ	تَجْتَهِدَانِ	تَجْتَهِدُ	**الغَائِبَةُ**
تَجْتَهِدُونَ	تَجْتَهِدَانِ	تَجْتَهِدُ	**المُخَاطَبُ**
تَجْتَهِدْنَ	تَجْتَهِدَانِ	تَجْتَهِدِينَ	**المُخَاطَبَةُ**
نَجْتَهِدُ	نَجْتَهِدُ	أَجْتَهِدُ	**المُتَكَلِّمُ**

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
اجْتَهِدُوا	اجْتَهِدَا	اجْتَهِدْ	**المُخَاطَبُ**
اجْتَهِدْنَ	اجْتَهِدَا	اجْتَهِدِي	**المُخَاطَبَةُ**

<u>*Ескерту*</u>:

1) اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістігінің فَاءُ الفِعْلِ-і ز، د، ذ әріптерінің бірінен басталса, бұл етістіктен اِفْتِعَالٌ бабы жасалғанда, ت әрпі د әрпіне айналады.

Мысалы: زَحَمَ → ازْتَحَمَ → ازْدَحَمَ

2) اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістігінің فَاءُ الفِعْلِ–і ص ، ض ، ط ، ظ әріптерінің бірінен басталса, бұл етістіктен اِفْتِعَالٌ бабы жасалғанда, ت әрпі ط әрпіне айналады:

Мысалы: ضَرَبَ → اضْتَرَبَ → اضْطَرَبَ

صَلَحَ → اصْتَلَحَ → اصْطَلَحَ

التَّدْرِيباتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: اسْتَخْرِجِ المُضَارِعَ ، والأمْرَ، والمَصْدَرَ من الأَفْعَالِ التَّالِيَةِ.

المَاضي	المُضَارِعُ	الأَمْرُ	المَصْدَرُ
١. انْتَظَرَ	يَنْتَظِرُ	انْتَظِرْ	انْتِظَارٌ
٢. اشْتَرَكَ	______	______	______
٣. اجْتَمَعَ	______	______	______
٤. اعْتَقَدَ	______	______	______
٥. اهْتَمَّ	______	______	______
٦. اخْتَارَ	______	______	______

التَّدْرِيبُ الثَّاني: حَوِّل اسْم الفاعل التَّالي مِن الرَّفْعِ إلى النَّصْبِ و الجَرِّ كما في النَّمُوذَجِ.

اسْم فاعل مَرْفُوع	اسْم فاعل مَنْصُوب	اسْم فاعل مَجْرُور
الطَّالِبُ مُجْتَهِدٌ	كَانَ الطَّالِبُ مُجْتَهِدًا	لَيْسَ الطَّالِبُ بِمُجْتَهِدٍ
سَعيدٌ مُخْتَبِرٌ		
نَاصِرٌ مُشْتَرِكٌ		
أَبِي مُمْتَحِنٌ		
العَالِمُ مُكْتَشِفٌ		

التَّدْرِيبُ الثَّالِثُ: اخْتَرِ الكَلِمَةَ المُنَاسِبَةَ مِمّا بَيْنَ القَوْسَيْنِ.

١. التِّلْمِيذُ .... مُعَلِّمَهُ (احْتَرَمَتْ – يَحْتَرِمُ – احْتِرامٌ)

٢. الطَّالِبُ .... يَنْجَحُ كُلَّ عَامٍ (اجْتَهَدَ – اجْتِهادٌ – المُجْتَهِدُ)

٣. .... الأَسْرَةُ البَيْتَ في العَاصِمَةِ (اشْتَرَت – يَشْتَرِي – مُشْتَرِي)

٤. طَعَامُ الفُنْدُقِ .... الثَّمَنِ (ارْتَفَعَ – ارْتِفاعٌ – مُرْتَفِعُ)

٥. أَرْغَبُ في .... بِقِسْمِ اللُّغَةِ العَرَبِيَّةِ (الْتَحَقَ – يَلْتَحِقُ – الالْتِحَاقِ)

التَّدْرِيبُ الرَّابِعُ: أرجع أَسْماءَ الفاعل التَّالية إلى الأَفْعَالِ التي اشتقت منها كما في المثال:

	الماضِي المَعلوم	المُضَارِعُ المَعلوم	اسمُ الفاعِلِ
المثال:	ازْدَحَمَ	يَزْدَحِمُ	مُزْدَحِمٌ
١.	______	______	مُنْتَشِرٌ

٢. ________ ________ مُنْتَقِلٌ
٣. ________ ________ مُنْتَسِبٌ
٤. ________ ________ مُنْتَصِرٌ
٥. ________ ________ مُنْتَزِعٌ

لتَّدْرِيبُ الخامِسُ: أَكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتي بالكلمات المناسبة.

المَاضي	المُضَارِعُ	الأمْرُ	المَصْدَرُ	اسْمُ الفَاعِلِ	اسْمُ المَفْعُولِ
اشْتَكَى					
	يَمْتَحِنُ				
		انْتَفِخْ			
			اقْتِرَابٌ		
				مُنْتَهٍ	
					مُنْتَصَفٌ

التَّدْرِيبُ السّادِسُ: تأمَّل الأمْثِلَةَ، ثم عَيِّنْ فِيهَا المَاضِيَ والمُضَارِعَ ، والأمْرَ، والمَصْدَرَ واسْمَ الفَاعِلِ واسْمَ المَفْعُولِ.

الأمْثِلَةُ: (١) أَسْتَمِعُ إلى تِلاوَةِ القرآنِ الكريمِ مِنَ الإذاعةِ كُلَّ صباحٍ. (٢) يقول المُذيعُ : أيُّها المُسْتَمِعونَ الكِرامُ ، إلَيْكُم نَشْرَةَ الأخبار . (٣) دعوت الله في المُلْتَزَمِ . (٤) ابْتَسِمْ، لا تَكُنْ عابساً. (٥) اتَّصَلْتُ بِأَبِي هاتِفيًا ، وأخْبَرْتُهُ بمَوْعِدِ سَفَري . (٦) يَتَّجِهُ المُسْلِمونَ في صَلَوَاتِهِمْ إلى الكعبةِ المشرَّفة. (٧) الْتَحَقَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بِالعَمَلِ في السِّفَارَةِ. (٨) قَالَ الطَّبِيبُ: أَعْتَقِدُ أَنَّكَ لَمْ تَتَّبِعِ الحِمْيَةَ. (٩) وَجَدْتُ في السُّوقِ فَوَاكِهَ مَخْتَلِفَةً. (٠١) صَارَتِ اللُّغَةُ العَرَبِيَّةُ لُغَةً مُشْتَرَكَةً. (١١) اقْتَرَضَتْ لُغاتٌ أُخْرَى بَعْضَ الألْفَاظِ العَرَبِيَّةِ. (٢١) المُدَرِّسَةُ مُشْتَرِكَةٌ في النَدْوَةِ.

المَاضي: ________________________________
المُضَارِعُ: ________________________________
الأمْرُ : ________________________________
المَصْدَرُ : ________________________________
اسْمُ الفَاعِلِ: ________________________________
اسْمُ المَفْعُولِ: ________________________________

5 . افْعِلاَلٌ бабы (IX бап)

مِن أَبْوَابِ الفِعْلِ الثُّلاَثِيِّ المَزِيدِ باب « افْعَلَّ » زيدَت فيه الهَمزةُ قبْلَ الفَاءِ وضُعِّفَت اللّامُ، فَفِيهِ حَرْفَانِ زَائِدَانِ.

افْعِلاَلٌ бабы اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّد етістігінің алдына кәсралы хамза қосылуы және لاَمُ الْفِعْلِ–нің екі еселенуі арқылы жасалады. فَاءُ الْفِعْلِ сукундалады, ал عَيْنُ الفِعْلِ мен لاَمُ الْفِعْلِ–не фатха харакаты қойылады.

Үлгісі: فَعَلَ → افْعَلَّ

Мысалы: أَصْفَرُ – сары → اصْفَرَّ – сарғайды

أَعْوَرُ – қыли, жалғыз көз → اعْوَرَّ – қыли, бір көзді болды

افْعِلاَلٌ бабының *мағыналары*:

а) افْعِلاَلٌ бабы түр–түсті және адамның дене бітіміндегі кемшіліктерді көрсететін сын есімдермен мағыналас.

Мысалы: أَبْيَضُ – ақ → ابْيَضَّ – ағарды

أَخْضَرُ – жасыл → اخْضَرَّ – жасылданды

أَحْدَبُ – бүкір → احدَبَّ – бүкір болды

افْعِلاَلٌ бабындағы етістіктің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
–	مُفْعَلٌّ	افْعِلالٌ	افْعَلَّ	-	–	يَفْعَلُّ	افْعَلَّ
–	مُصْفَرٌّ сарғаюшы	اصْفِرَارٌ сарғаю	اصْفَرَّ сарғай	-	–	يَصْفَرُّ сарғаяды	اصْفَرَّ сарғайды

افْعِلاَلٌ бабындағы етістіктің ***жіктелуі***:

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
اصْفَرُّوا	اصْفَرَّا	اصْفَرَّ	**المُخَاطَبُ**
اصْفَرِرْنَ	اصْفَرَّا	اصْفَرِّي	**المُخَاطَبَةُ**

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
	المُفْرَدُ	المُثَنَّى	الجَمْعُ
الغَائِبُ	اصْفَرَّ	اصْفَرَّا	اصْفَرُّوا
الغَائِبَةُ	اصْفَرَّتْ	اصْفَرَّتَا	اصْفَرَرْنَ
المُخَاطَبُ	اصْفَرَرْتَ	اصْفَرَرْتُمَا	اصْفَرَرْتُمْ
المُخَاطَبَةُ	اصْفَرَرْتِ	اصْفَرَرْتُمَا	اصْفَرَرْتُنَّ
المُتَكَلِّمُ	اصْفَرَرْتُ	اصْفَرَرْنَا	اصْفَرَرْنَا

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
	المُفْرَدُ	المُثَنَّى	الجَمْعُ
الغَائِبُ	يَصْفَرُّ	يصْفَرَّانِ	يَصْفَرُّونَ
الغَائِبَةُ	تَصْفَرُّ	تصْفَرَّانِ	يَصْفَرِرْنَ
المُخَاطَبُ	تَصْفَرُّ	تصْفَرَّانِ	تَصْفَرُّونَ
المُخَاطَبَةُ	تَصْفَرِّينَ	تصْفَرَّانِ	تَصْفَرِرْنَ
المُتَكَلِّمُ	أَصْفَرُّ	نَصْفَرُّ	نَصْفَرُّ

التَّدْرِيباتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: اسْتَخْرِجِ المُضارِعَ ، والأمْرَ، والمَصْدَرَ من الأَفْعَالِ التَّاليّةِ.

المَاضي	المُضارِعُ	الأمْرُ	المَصْدَرُ
١. اخْضَرَّ	يَخْضَرُّ	اخْضَرَّ	اخْضِرارٌ
٢. اعْوَجَّ	________	________	________
٣. ابْيَضَّ	________	________	________
٤. اسْوَدَّ	________	________	________
٥. اعْوَرَّ	________	________	________
٦. احْمَرَّ	________	________	________

التَّدْرِيبُ الثّاني: أرجع أسْماء الفاعل التّالية إلى الأفْعالِ التي اشتقت منها كما في المثال.

	الماضِي المَعلوم	المُضَارِعُ المَعلوم	اسمُ الفاعِلِ
المثال:	احْمَرَّ	يَحْمَرُّ	مُحْمَرٌّ
١.	________	________	مُعْرَجٌّ
٢.	________	________	مُسْمَرٌّ

التَّدْرِيبُ الثالثُ: أكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتي بالكلمات المناسبة.

المَاضي	المُضَارِعُ	الأمْرُ	المَصْدَرُ	اسْمُ الفَاعِلِ	اسْمُ المَفْعُولِ
اصْفرَّ					
	يَزْرَقُّ				
		احْضَرَّ			
			اشْقِرارٌ		

التَّدْرِيبُ الرّابِعُ: تأمَّل الأمْثِلَةَ، ثم عَيِّنْ فِيهَا المَاضِيَ والمُضَارِعَ ، والأمْرَ، والمَصْدَرَ واسْمَ الفَاعِلِ واسْمَ المَفْعُولِ.

الأمْثِلَةُ: (١) احْتَرَقَ الخَشَبُ فَاسْوَدَّ. (٢) غَسَلْتُ الثَوبَ الوَسِخَ بِالصَّابُونِ فابْيَضَّ. (٣) قَدْ اصْفَرَّتْ أسنَانُك يابُنَيَّ، ألاَ تَستَاك؟ . (٤) تَخْضَرُّ الأشجارُ في الرَّبيع. (٥) اصْفَرَّ وَجْهُهُ مِنَ الخَوْفِ. (٦) غَضِبَ المُدَرِّسُ فاحْمَرَّتْ وَجْنَتاهُ .(٧) اقْلِ هذه السَّمَكَةَ حتى تَحْمَرَّ، أخرجها من المِقْلاَةِ فَوْرَ احْمِرَارِها. (٨) المِنْجَلُ اسْتِقامَتُه في اعْوِجاجِه.

المَاضي: ____

المُضَارِعُ: ____

الأمْرُ: ____

المَصْدَرُ : ____

اسْمُ الفَاعِلِ: ____

اسْمُ المَفْعُولِ: ____

Үш әріпті түбір етістікке үш қосымша әріптің қосылуы арқылы жасалған туынды етістіктің бабтары

1. اسْتِفْعَالٌ бабы (X бап)

مِن أَبْوَابِ الفِعْلِ الثُّلاَثِيِّ المَزِيدِ باب « اسْتَفْعَلَ» زيدَت في أوّله همْزة و سينٌ وتاءٌ.

اسْتِفْعَالٌ бабы الثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістігінің алдында اسْتَ әріптерінің қосылуы арқылы жасалады. فاءُ الْفِعْل -і сукундалып, қалған әріптеріне фатха харакаты қойылады.

Үлгісі: فَعَلَ → **اسْتَفْعَلَ**

Мысалы: قَبِلَ – қабылдады → اسْتَقْبَلَ – қарсы алды

اسْتِفْعَالٌ бабының *мағыналары*:

а) Түбір етістіктің негізгі мағынасына сұрау, өтіну, табанды түрде талап ету немесе ұзақ іздеу мағынасын үстейді.

Мысалы: حَفِظَ – сақтады, жаттады → اسْتَحْفَظَ – бір нәрсені сақтауды сұрады

رَحِمَ – рақымшылық жасады → اسْتَرْحَمَ – жалынды

غَفَرَ – кешірді → اسْتَغْفَرَ – кешірім сұрады

ә) Кейбір салт الثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістігінен اسْتِفْعَالٌ бабы жасалғанда етістіктің мағынасы сабақтыға айналады.

Мысалы: خَرَجَ – шықты → اسْتَخْرَجَ – шығарды

б) إِفْعَالٌ бабындағы негіз етіс мағынасы اسْتِفْعَالٌ бабында مُطَاوَعَة мағынасына ауысады.

Мысалы: أَحْدَثَ – жаңалық әкелді → اسْتَحْدَثَ - жаңартты

أَعْلَنَ – жариялады → اسْتَعْلَنَ - белгілі болды

أَوْحَشَ – сағындырды → اسْتَوْحَشَ - жалғызсырады

в) اسْتِفْعَالٌ бабы есімнен жасалып, сол затқа айналу мағынасын береді.

Мысалы: حَجَرٌ – тас → اسْتَحْجَرَ - тасқа айналдыру

г) الثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістігінің беретін мағынасына اسْتِفْعَالٌ бабы солай деп есептеу, санау, тану мағынасын үстейді.

Мысалы: ثَقُلَ – ауыр болды → اسْتَثْقَلَ - ауыр деп есептеді

جَمُلَ – әдемі болды → اسْتَجْمَلَ - әдемі деп санады

حَسُنَ – жақсы болды → اسْتَحْسَنَ - жақсы деп санады

ғ) Кейде اسْتِفْعَالٌ бабындағы етістіктің мағынасы бастапқы الْمُجَرَّدُ الثُّلاَثِيُّ етістігінің мағынасымен сәйкес келеді.

Мысалы: قَرَّ → اسْتَقَرَّ – орналасты

عَجِبَ → اسْتَعْجَبَ - таңданды

اسْتِفْعَالٌ бабындағы етістіктің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مُسْتَفْعَلٌ	مُسْتَفْعِلٌ	اسْتِفْعَالٌ	اسْتَفْعِلْ	يُسْتَفْعَلُ	اسْتُفْعِلَ	يَسْتَفْعِلُ	اسْتَفْعَلَ
مُسْتَرْحَمٌ жалынған	مُسْتَرْحِمٌ жалынушы	اسْتِرْحَامٌ жалыну	اسْتَرْحِمْ жалын	يُسْتَرْحَمُ жалынылады	اسْتُرْحِمَ жалынылды	يَسْتَرْحِمُ жалынады	اسْتَرْحَمَ жалынды

اسْتِفْعَالٌ бабындағы етістіктің ***жіктелуі***:

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
اسْتَرْحَمُوا	اسْتَرْحَمَا	اسْتَرْحَمَ	**الغَائِبُ**
اسْتَرْحَمْنَ	اسْتَرْحَمَتَا	اسْتَرْحَمَتْ	**الغَائِبَةُ**
اسْتَرْحَمْتُمْ	اسْتَرْحَمْتُمَا	اسْتَرْحَمْتَ	**المُخَاطَبُ**
اسْتَرْحَمْتُنَّ	اسْتَرْحَمْتُمَا	اسْتَرْحَمْتِ	**المُخَاطَبَةُ**
اسْتَرْحَمْنَا	اسْتَرْحَمْنَا	اسْتَرْحَمْتُ	**المُتَكَلِّمُ**

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
يَسْتَرْحِمُونَ	يَسْتَرْحِمَانِ	يَسْتَرْحِمُ	**الغَائِبُ**
يَسْتَرْحِمْنَ	تَسْتَرْحِمَانِ	تَسْتَرْحِمُ	**الغَائِبَةُ**
تَسْتَرْحِمُونَ	تَسْتَرْحِمَانِ	تَسْتَرْحِمُ	**المُخَاطَبُ**
تَسْتَرْحِمْنَ	تَسْتَرْحِمَانِ	تَسْتَرْحِمِينَ	**المُخَاطَبَةُ**
نَسْتَرْحِمُ	نَسْتَرْحِمُ	أَسْتَرْحِمُ	**المُتَكَلِّمُ**

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
اسْتَرْحِمُوا	اسْتَرْحِما	اسْتَرْحِمْ	المُخَاطَبُ
اسْتَرْحِمْنَ	اسْتَرْحِما	اسْتَرْحِمِي	المُخَاطَبَةُ

2. افْعِوَّالٌ бабы

افْعِوَّالٌ бабы الثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістігінің алдында кәсралы хамза қосылып, فاءُ الْفِعْل -і сукундалады және عَيْنُ الفِعْل -дан соң екі еселенген و әріпі қосылуы арқылы жасалады.

Үлгісі: فَعَلَ → افْعَوَّلَ

Мысалы: عَلِدَ – беріспейтін адам болды →
اعْلَوَّدَ – ауыр салмақты болды

افْعِوَّالٌ бабының *мағыналары*:

а) Бұл баптағы етістіктер *күшейтпелі мағынаға* ие болады.

Мысалы: عَلَطَ – бір нәрсеге, біреуге тию (жебе жайында) →
اعْلَوَّطَ – бір нәрсеге қатты байлану, шаншылу
خَرَطَ – (темірді) ұзартты →
اخْرَوَّطَ – (темірді) көбірек созды, ұзартты

افْعِوَّالٌ бабындағы етістіктің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مُفْعَوَّلٌ	مُفْعَوِّلٌ	افْعِوَّالٌ	افْعَوِّلْ	يُفْعَوَّلُ	افْعُوِّلَ	يَفْعَوِّلُ	افْعَوَّلَ
مُخْرَوَّطٌ ұзартылған	مُخْرَوِّطٌ ұзартушы	اخْرِوَّاطٌ ұзарту	اخْرَوِّطْ ұзарт	يُخْرَوَّطُ ұзартылады	اخْرُوِّطَ ұзартылды	يَخْرَوِّطُ ұзартады	اخْرَوَّطَ ұзартты

افْعِوَّالٌ бабындағы етістіктің ***жіктелуі***:

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
اخْرَوَّطُوا	اخْرَوَّطَا	اخْرَوَّطَ	**الغَائِبُ**
اخْرَوَّطْنَ	اخْرَوَّطَتَا	اخْرَوَّطَتْ	**الغَائِبَةُ**
اخْرَوَّطْتُمْ	اخْرَوَّطْتُمَا	اخْرَوَّطْتَ	**المُخَاطَبُ**
اخْرَوَّطْتُنَّ	اخْرَوَّطْتُمَا	اخْرَوَّطْتِ	**المُخَاطَبَةُ**
اخْرَوَّطْنَا	اخْرَوَّطْنَا	اخْرَوَّطْتُ	**المُتَكَلِّمُ**

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
يَخْرَوِّطُونَ	يَخْرَوِّطَانِ	يَخْرَوِّطُ	**الغَائِبُ**
يَخْرَوِّطْنَ	تَخْرَوِّطَان	تَخْرَوِّطُ	**الغَائِبَةُ**
تَخْرَوِّطُونَ	تَخْرَوِّطَان	تَخْرَوِّطُ	**المُخَاطَبُ**
تَخْرَوِّطْنَ	تَخْرَوِّطَان	تَخْرَوِّطِينَ	**المُخَاطَبَةُ**
نَخْرَوِّطُ	نَخْرَوِّطُ	أَخْرَوِّطُ	**المُتَكَلِّمُ**

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
اخْرَوِّطُوا	اخْرَوِّطا	اخْرَوِّطْ	**المُخَاطَبُ**
اخْرَوِّطْنَ	اخْرَوِّطا	اخْرَوِّطِي	**المُخَاطَبَةُ**

3. افْعِيعَالٌ бабы

افْعِيعَالٌ бабы الثُّلَاثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістігінің алдында кәсралы хамза қосылып, فاءُ الْفِعْل -і сукундалады және عَيْنُ الفِعْل -дан соң сукундалған و әрпі, одан кейін тағы бір عَيْنُ الْفِعْل қосылуы арқылы жасалады.

Үлгісі: فَعَلَ → افْعَوْعَلَ

Мысалы: حَدِبَ - бүкір болды → احْدَوْدَبَ - бүкірейді

افْعِيعَالٌ бабының *мағыналары*:

а) Бұл баптағы етістіктер *күшейтпелі мағынаға* ие болады.

Мысалы: خَضَرَ - жасыл болды → اخْضَوْضَرَ - жасыл желекке бөленді

ә) Кейде افْعِيعَالٌ бабындағы етістіктер мағынасы الثُّلَاثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістігінің мағынасымен сәйкес келеді.

Мысалы: حَلَا – احْلَوْلَى - тәтті болды

افْعِيعَالٌ бабындағы етістіктің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مُفْعَوْعَلٌ	مُفْعَوْعِلٌ	افْعِيعَالٌ	افْعَوْعِلْ	يُفْعَوْعَلُ	افْعُوعِلَ	يَفْعَوْعِلُ	افْعَوْعَلَ
-	مُعْشَوْشِبٌ қалың шөп шыққан	اعْشِيشَابٌ қалың шөп шығу	اعْشَوْشِبْ қалың шөп шық	-	-	يَعْشَوْشِبُ қалың шөп шығады	اعْشَوْشَبَ қалың шөп шықты

افْعِيعَالٌ бабындағы етістіктің ***жіктелуі***:

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
اعْشَوْشَبُوا	اعْشَوْشَبَا	اعْشَوْشَبَ	**الغَائِبُ**
اعْشَوْشَبْنَ	اعْشَوْشَبَتَا	اعْشَوْشَبَتْ	**الغَائِبَةُ**
اعْشَوْشَبْتُمْ	اعْشَوْشَبْتُمَا	اعْشَوْشَبْتَ	**المُخَاطَبُ**
اعْشَوْشَبْتُنَّ	اعْشَوْشَبْتُمَا	اعْشَوْشَبْتِ	**المُخَاطَبَةُ**
اعْشَوْشَبْنَا	اعْشَوْشَبْنَا	اعْشَوْشَبْتُ	**المُتَكَلِّمُ**

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
يَعْشَوْشِبُونَ	يَعْشَوْشِبَانِ	يَعْشَوْشِبُ	**الغَائِبُ**
يَعْشَوْشِبْنَ	تَعْشَوْشِبَانِ	تَعْشَوْشِبُ	**الغَائِبَةُ**
تَعْشَوْشِبُونَ	تَعْشَوْشِبَانِ	تَعْشَوْشِبُ	**المُخَاطَبُ**
تَعْشَوْشِبْنَ	تَعْشَوْشِبَانِ	تَعْشَوْشِبِينَ	**المُخَاطَبَةُ**
نَعْشَوْشِبُ	نَعْشَوْشِبُ	أَعْشَوْشِبُ	**المُتَكَلِّمُ**

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
اعْشَوْشِبُوا	اعْشَوْشِبَا	اعْشَوْشِبْ	**المُخَاطَبُ**
اعْشَوْشِبْنَ	اعْشَوْشِبَا	اعْشَوْشِبِي	**المُخَاطَبَةُ**

4. افْعِيلاَلٌ бабы

Бұл баб افْعِلاَلٌ бабындағы етістіктің عَيْنُ الْفِعْلِ -нан кейін созылыңқы алиф (ا) қосылуы арқылы жасалады.

Үлгісі: افْعَلَّ → افْعَالَّ

Мысалы: احْمَرَّ – қызарды → احْمَارَّ – қып-қызыл болды

افْعِيلاَلٌ бабының *мағыналары*:

а) Бұл баб افْعِلاَلٌ бабындағы етістіктің мағынасын ұлғайтады, оған күшейтпелі мән береді.

Мысалы: اخْضَرَّ – жасыл болды → اخْضَارَّ – жап-жасыл болды

افْعِيلاَلٌ бабындағы етістіктің ***жіктелуі***:

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
احْمَارُّوا	احْمَارَّا	احْمَارَّ	**المُخَاطَبُ**
احْمَارِرْنَ	احْمَارَّا	احْمَارِّي	**المُخَاطَبَةُ**

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
احْمَارُّوا	احْمَارَّا	احْمَارَّ	**الغَائِبُ**
احْمَارَرْنَ	احْمَارَّتَا	احْمَارَّتْ	**الغَائِبَةُ**
احْمَارَرْتُمْ	احْمَارَرْتُمَا	احْمَارَرْتَ	**المُخَاطَبُ**
احْمَارَرْتُنَّ	احْمَارَرْتُمَا	احْمَارَرْتِ	**المُخَاطَبَةُ**
احْمَارَرْنَا	احْمَارَرْنَا	احْمَارَرْتُ	**المُتَكَلِّمُ**

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
يَحْمَارُّونَ	يَحْمَارَّانِ	يَحْمَارُّ	**الغَائِبُ**
يَحْمَارِرْنَ	تَحْمَارَّانِ	تَحْمَارُّ	**الغَائِبَةُ**
تَحْمَارُّونَ	تَحْمَارَّانِ	تَحْمَارُّ	**المُخَاطَبُ**
تَحْمَارِرْنَ	تَحْمَارَّانِ	تَحْمَارِّينَ	**المُخَاطَبَةُ**
نَحْمَارُّ	نَحْمَارُّ	أَحْمَارُّ	**المُتَكَلِّمُ**

اِفْعِيلَالٌ бабындағы етістіктің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مُفْعَالٌّ	مُفْعَالٌّ	افْعِيلَالٌ	افْعَالَّ	–	–	يَفْعَالُّ	افْعَالَّ
مُحْمَارٌّ қып-қызыл болған	مُحْمَارٌّ қып-қызыл	احْمِيرَارٌ қып-қызыл болу	احْمَارَّ қып-қызыл бол	–	–	يَحْمَارُّ қып-қызыл болады	احْمَارَّ қып-қызыл болды

التَّدْرِيباتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: اسْتَخْرِج المُضَارِعَ ، والأَمْرَ، والمَصْدَرَ من الأَفْعَالِ التَّاليَّةِ.

المَاضي	المُضَارِعُ	الأَمْرُ	المَصْدَرُ
١. اسْتَقْبَلَ	يَسْتَقْبِلُ	اسْتَقْبِلْ	اسْتِقْبَالٌ
٢. اسْتَعْمَرَ	____________	____________	____________
٣. اسْتَهْلَكَ	____________	____________	____________
٤. اسْتَغْفَرَ	____________	____________	____________
٥. اسْتَلْقَى	____________	____________	____________
٦. اسْتَمَرَّ	____________	____________	____________

التَّدْرِيبُ الثَّاني: اخْتَرِ الكَلِمَةَ المُناسِبَةَ مِمّا بَيْنَ القَوْسَيْنِ.

١. .... الرَّحْلَةُ خَمْسَ سَاعَاتٍ (اسْتَغْرَقَتِ – مُسْتَغْرِقٌ – اسْتِغْرَاقٌ)
٢. .... الأَحْجارُ الْكَرِيمَةُ لِتُصْنَعَ الزِّينَةُ (تُسْتَخْدَمُ – مُسْتَخْدِمٌ – اسْتِخْدَامٌ)
٣. .... الرَّاكِبُ الحَافِلَةَ (اسْتِقْلالٌ – يَسْتَقِلُّ – مُسْتَقِلٌّ)
٤. ذَهَبَ إلى المَطَارِ لـ .... أَبِيهِ (اسْتَقْبَلَ – يَسْتَقْبِلُ – اسْتِقْبَال)
٥. .... لِلْعَمَلِ أَيُّها المُهَنْدِسُ المَاهِرُ (اسْتَعِدَّ – يَسْتَعِدُّ – اسْتِعْدادٌ)

التَّدْرِيبُ الثَّالِثُ: حَوِّل اسْم المَفْعُول التَّالي مِن الرَّفْعِ إلى النَّصْبِ و الجَرِّ كما في النَّمُوذَج.

اسْمُ مَفْعُول مَرْفُوع	اسْم مَفْعُول مَنْصُوب	اسْم مَفْعُول مَجْرُور
الدُّعاءُ مُسْتَجَابٌ	كَانَ الدُّعاءُ مُسْتَجَاباً	لَيْسَ الدُّعاءُ بِمُسْتَجَابٍ
المُفْرَداتُ مُسْتَعْمَلَةٌ		
المَكانُ مُسْتَأْجَرٌ		
الشُّروطُ مُسْتَوْفَرَةٌ		
البِضَاعةُ مُسْتَهْلَكَةٌ		

التَّدْرِيبُ الرّابِعُ: أرجع أسماء الفاعِلِ التّالية إلى الأَفْعالِ التي اشتقت منها كما في المثال.

	الماضِي المَعلوم	المُضارِعُ المَعلوم	اسمُ الفاعِلِ
المثال:	اسْتَكْمَلَ	يَسْتَكْمِلُ	مُسْتَكْمِلٌ

١. ____________ ____________ مُسْتَقِيمٌ
٢. ____________ ____________ مُسْتَوْرِدٌ
٣. ____________ ____________ مُسْتَيْقِظٌ
٤. ____________ ____________ مُحْلَوْلٍ
٥. ____________ ____________ مُحْرَنْبٍ

التَّدْرِيبُ الخامِسُ: أكْمِلِ الجَدْوَلَ الآتي بالكلمات المناسبة.

المَاضي	المُضَارِعُ	الأمْرُ	المَصْدَرُ	اسْمُ الفَاعِلِ	اسْمُ المَفْعُولِ
اسْتَعَدَّ					
	يَسْتَرِيحُ				
		اسْتَيْقِظْ			
			اسْتِفَادَةُ		
				مُسْتَأْجِرٌ	
					مُسْتَقْبَلٌ

التَّدْرِيبُ السّادِسُ: تأمَّل الأمْثِلَةَ، ثم عَيِّنْ فِيهَا المَاضِيَ والمُضَارِعَ ، والأمْرَ، والمَصْدَرَ واسْمَ الفَاعِلِ واسْمَ المَفْعُولِ.

الأمْثِلَةُ: (١) أَسْتَحِمُّ كلَّ صَباحٍ .(٢) اسْتأْجَرْتُ هذه الشَّقَّةَ بِخمسة عشر ألف ريال. (٣) يَسْتَمِرُّ الامْتِحَانُ يَوْمَيْنِ. (٤) اسْتَعِدُّوا للامْتِحانِ فإنَّهُ قَرِيبٌ جِدًا. (٥) اسْتَسْلَمَ المُجْرِمُ للشُّرْطَةِ. (٦) يُسْتَحَبُّ الغُسْلُ للإحْرام. (٧) لا يجوز الاِسْتِعانَةُ بِغَير الله .(٨) أنا مُسْتَعِدٌ للسَّفَرِ .(٩) أرجو لك مُسْتَقْبلا زَاهِرًا . (١٠) هذا اللَّفْظُ مُسْتَخْدَمٌ في غَيْرِ مَوْضِعِهِ. (١١) عَدَمُ الإسْرَافِ في اسْتِهْلاك المَاءِ .

المَاضي: ____________________

المُضَارِعُ: ____________________

الأمْرُ: ____________________

المَصْدَرُ : ____________________

اسْمُ الفَاعِلِ: ____________________

اسْمُ المَفْعُولِ: ____________________

أَبْوَابُ الفِعْل الرُّبَاعِيّ المَزِيد فيه

Төрт әріпті түбір етістіктен жасалған туынды етістіктің баптары

Төрт әріпті түбір етістікке қосымша әріптердің қосылуы арқылы туынды етістіктің баптары **أَبْوَابُ الفِعْل الرُّبَاعِيّ المَزِيد فيه** жасалады.

1. تَفَعْلُلٌ бабы

تَفَعْلُلٌ бабы الرُّبَاعِيُّ الْمُجَرَّدُ етістігінің алдына фатхалы ت әріпінің қосылуы арқылы жасалады.

Үлгісі: فَعْلَلَ → تَفَعْلَلَ

Мысалы: تَرْجَمَ - аударды → تَتَرْجَمَ – аударылды

تَفَعْلُلٌ бабының *мағынасы*:

الرُّبَاعِيُّ الْمُجَرَّدُ бабындағы етістік تَفَعْلُلٌ бабына айналғанда مُطَاوَعَةٌ мағынасына ие болады.

Мысалы: زَلْزَلَ - сілкіді → تَزَلْزَلَ – сілкінді

تَفَعْلُلٌ бабындағы етістіктің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مُتَفَعْلَلٌ	مُتَفَعْلِلٌ	تَفَعْلُلٌ	تَفَعْلَلْ	يُتَفَعْلَلُ	تُفُعْلِلَ	يَتَفَعْلَلُ	تَفَعْلَلَ
مُتَزَلْزَلٌ сілкінген	مُتَزَلْزِلٌ сілкінуші	تَزَلْزُلٌ сілкіну	تَزَلْزَلْ сілкін	يُتَزَلْزَلُ сілкініледі	تُزُلْزِلَ сілкінілді	يَتَزَلْزَلُ сілкінеді	تَزَلْزَلَ сілкінді

تَفَعْلُلٌ бабындағы етістіктің ***жіктелуі:***

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
تَزَلْزَلُوا	تَزَلْزَلَا	تَزَلْزَلْ	**المُخَاطَبُ**
تَزَلْزَلْنَ	تَزَلْزَلَا	تَزَلْزَلِي	**المُخَاطَبَةُ**

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
تَزَلْزَلُوا	تَزَلْزَلَا	تَزَلْزَلَ	الغَائِبُ
تَزَلْزَلْنَ	تَزَلْزَلَتَا	تَزَلْزَلَتْ	الغَائِبَةُ
تَزَلْزَلْتُمْ	تَزَلْزَلْتُمَا	تَزَلْزَلْتَ	المُخَاطَبُ
تَزَلْزَلْتُنَّ	تَزَلْزَلْتُمَا	تَزَلْزَلْتِ	المُخَاطَبَةُ
تَزَلْزَلْنَا	تَزَلْزَلْنَا	تَزَلْزَلْتُ	المُتَكَلِّمُ

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
يَتَزَلْزَلُونَ	يَتَزَلْزَلَانِ	يَتَزَلْزَلُ	الغَائِبُ
يَتَزَلْزَلْنَ	تَتَزَلْزَلَانِ	تَتَزَلْزَلُ	الغَائِبَةُ
تَتَزَلْزَلُونَ	تَتَزَلْزَلَانِ	تَتَزَلْزَلُ	المُخَاطَبُ
تَتَزَلْزَلْنَ	تَتَزَلْزَلَانِ	تَتَزَلْزَلِينَ	المُخَاطَبَةُ
نَتَزَلْزَلُ	نَتَزَلْزَلُ	أَتَزَلْزَلُ	المُتَكَلِّمُ

2. اِفْعِلَّالٌ бабы

اِفْعِلَّالٌ бабы الرُّبَاعِيُّ الْمُجَرَّدُ етістігінің алдында кәсралы хамза қосылып, فَاءُ الْفِعْلِ сукундалады және түбірдің соңындағы لَامُ الْفِعْلِ екі еселенуі арқылы жасалады.

Үлгісі: فَعْلَلَ → اِفْعَلَلَّ

Мысалы: طَمْأَنَ - тыныштандырды, жұбатты, сендірді →
اطْمَأَنَّ - тыныштанды, жұбанды, сенді

اِفْعِلَّالٌ бабының *мағынасы*:

اِفْعِلَّالٌ бабындағы етістіктің мағынасы салт етістіктің мағынасына сәйкес келеді. Бұл бап етістіктердің негізі мағынасына өсірмелі, күшейтпелі мағынаны үстейді.

Мысалы: قَشْعَرَ - дірілдеді → اقْشَعَرَّ – дір-дір етті

اِفْعِلاَّلٌ бабындағы етістіктің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مُفْعَلَلٌّ	مُفْعَلِلٌّ	افْعِلاَّلٌ	افْعَلِلَّ، افْعَلْلِلْ	يُفْعَلَلُّ	افْعُلِلَّ	يَفْعَلِلُّ	افْعَلَلَّ
مُطْمَأَنٌّ тыныштанған	مُطْمَئِنٌّ тыныштанушы	اطْمِئْنانٌ тыныштану	اطْمَئِنَّ، اطْمَأْنِنْ тыныштан	يُطْمَأَنُّ тыныштанылады	اطْمُئِنَّ тыныштанылды	يَطْمَئِنُّ тыныштанады	اطْمَأَنَّ тыныштанды

اِفْعِلاَّلٌ бабындағы етістіктің ***жіктелуі:***

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
اطْمَأَنُّوا	اطْمَأَنَّا	اطْمَأَنَّ	**الغَائِبُ**
اطْمَأْنَنَّ	اطْمَأَنَّتا	اطْمَأَنَّتْ	**الغَائِبَةُ**
اطْمَأْنَنْتُمْ	اطْمَأْنَنْتُما	اطْمَأْنَنْتَ	**المُخَاطَبُ**
اطْمَأْنَنْتُنَّ	اطْمَأْنَنْتُما	اطْمَأْنَنْتِ	**المُخَاطَبَةُ**
اطْمَأْنَنّا	اطْمَأْنَنّا	اطْمَأْنَنْتُ	**المُتَكَلِّمُ**

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
الجَمْعُ	**المُثَنَّى**	**المُفْرَدُ**	
يَطْمَئِنُّونَ	يَطْمَئِنَّانِ	يَطْمَئِنُّ	**الغَائِبُ**
يَطْمَئِنَنَّ	تَطْمَئِنَّانِ	تَطْمَئِنُّ	**الغَائِبَةُ**
تَطْمَئِنُّونَ	تَطْمَئِنَّانِ	تَطْمَئِنُّ	**المُخَاطَبُ**
تَطْمَئِنَنَّ	تَطْمَئِنَّانِ	تَطْمَئِنِّينَ	**المُخَاطَبَةُ**
نَطْمَئِنُّ	نَطْمَئِنُّ	أَطْمَئِنُّ	**المُتَكَلِّمُ**

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
اطْمَئِنُّوا، اطْمَأْنِنُوا	اطْمَئِنَّا، اطْمَأْنِنا	اطْمَئِنَّ، اطْمَأْنِنْ	المُخَاطَبُ
اطْمَأْنِنَّ	اطْمَئِنَّا، اطْمَأْنِنا	اطْمَئِنِّي، اطْمَأْنِنِي	المُخَاطَبَةُ

3. افْعِنْلَالٌ бабы

افْعِنْلَالٌ бабы الرُّبَاعِيُّ الْمُجَرَّدُ етістігінің алдында кәсралы хамза қосылып, فَاءُ الْفِعْلِ сукундалады және عَيْنُ الفِعل-дан кейін ن әрпі қосылуы арқылы жасалады.

Үлгісі: فَعْلَلَ → افْعَنْلَلَ

Мысалы: حَرْجَمَ - жинады, үйірді → احْرَنْجَمَ - жиналды, үйірілді

افْعِنْلَالٌ бабының *мағынасы*:

افْعِنْلَالٌ баб الرُّبَاعِيُّ الْمُجَرَّدُ етістіктігіне مُطَاوَعَةٌ мағынасын үстейді.

Мысалы: فَرْقَعَ - саусақты сыртылдатты → افْرَنْقَعَ – саусағы сыртылдады

افْعِنْلَالٌ бабындағы етістіктің ***түрленуі:***

اسْمُ المَفْعُولِ ырықсыз есімше	اسْمُ الفاعِلِ негізгі есімше	المَصْدَرُ масдар	فِعْلُ الأمرِ бұйрық рай	المُضَارِعُ المَجْهُولُ осы-келер шақ ырықсыз етіс	الماضِي المَجْهُولُ өткен шақ ырықсыз етіс	المُضَارِعُ المَعْلُومُ осы-келер шақ негізгі етіс	الماضِي المَعْلُومُ өткен шақ негізгі етіс
مُفْعَنْلَلٌ	مُفْعَنْلِلٌ	افْعِنْلَالٌ	افْعَنْلِلْ	يُفْعَنْلَلُ	افْعُنْلِلَ	يَفْعَنْلِلُ	افْعَنْلَلَ
مُحْرَنْجَمٌ жиналған	مُحْرَنْجِمٌ жиналушы	احْرِنْجَامٌ жиналу	احْرَنْجِمْ жинал	يُحْرَنْجَمُ жиналынады	احْرُنْجِمَ жиналынды	يَحْرَنْجِمُ жиналады	احْرَنْجَمَ жиналды

افْعِلَّالٌ бабындағы етістіктің ***жіктелуі:***

تَصْرِيفُ فِعْلِ الأمرِ Етістіктің бұйрық райда жіктелуі			
الجَمْعُ	المُثَنَّى	المُفْرَدُ	
احْرَنْجِمُوا	احْرَنْجِمَا	احْرَنْجِمْ	المُخَاطَبُ
احْرَنْجِمْنَ	احْرَنْجِمَا	احْرَنْجِمِي	المُخَاطَبَةُ

تصريف الفعل الماضي Етістіктің өткен шақта жіктелуі			
	المُفْرَدُ	**المُثَنَّى**	**الجَمْعُ**
الغَائِبُ	احْرَنْجَمَ	احْرَنْجَمَا	احْرَنْجَمُوا
الغَائِبَةُ	احْرَنْجَمَتْ	احْرَنْجَمَتَا	احْرَنْجَمْنَ
المُخَاطَبُ	احْرَنْجَمْتَ	احْرَنْجَمْتُمَا	احْرَنْجَمْتُمْ
المُخَاطَبَةُ	احْرَنْجَمْتِ	احْرَنْجَمْتُمَا	احْرَنْجَمْتُنَّ
المُتَكَلِّمُ	احْرَنْجَمْتُ	احْرَنْجَمْنَا	احْرَنْجَمْنَا

تصريف الفعل المضارع Етістіктің осы-келер шақта жіктелуі			
	المُفْرَدُ	**المُثَنَّى**	**الجَمْعُ**
الغَائِبُ	يَحْرَنْجِمُ	يَحْرَنْجِمَانِ	يَحْرَنْجِمُونَ
الغَائِبَةُ	تَحْرَنْجِمُ	تَحْرَنْجِمَانِ	يَحْرَنْجِمْنَ
المُخَاطَبُ	تَحْرَنْجِمُ	تَحْرَنْجِمَانِ	تَحْرَنْجِمُونَ
المُخَاطَبَةُ	تَحْرَنْجِمِينَ	تَحْرَنْجِمَانِ	تَحْرَنْجِمْنَ
المُتَكَلِّمُ	أُحْرَنْجِمُ	نَحْرَنْجِمُ	نَحْرَنْجِمُ

التَّدْرِيباتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: اسْتَخْرِجِ المُضَارِعَ ، والأَمْرَ، والمَصْدَرَ من الأَفْعَالِ التَّالِيَّةِ.

	المَاضِي	المُضَارِعُ	الأَمْرُ	المَصْدَرُ
١.	تَرَعْرَعَ	يَتَرَعْرَعُ	تَرَعْرَعْ	تَرَعْرُعٌ
٢.	تَمَضْمَضَ	__________	__________	__________
٣.	اشْمَأَزَّ	__________	__________	__________
٤.	اقْشَعَرَّ	__________	__________	__________
٥.	احْرَنْجَمَ	__________	__________	__________
٦.	افْرَنْقَعَ	__________	__________	__________
٧.	تَدَحْرَجَ	__________	__________	__________

التَّدْرِيبُ الثاني: اسْتَخْرِج اسم الفاعِلِ واسم المَفْعُولِ من الأَفْعَالِ التَّاليّةِ.

المَاضي	اسم الفاعِلِ	اسم المَفْعُولِ
١. تَرَعْرَعَ	________	________
٢. تَمَضْمَضَ	________	________
٣. اشْمَأَزَّ	________	________
٤. اقْشَعَرَّ	________	________
٥. احْرَنْجَمَ	________	________
٦. افْرَنْقَعَ	________	________

القسم الثاني
ЕКІНШІ БӨЛІМ

المُشْتَقّاتُ Туынды есім сөздер

المُشْتَقّاتُ - туынды сөздер деп негізгі түбірлерден өрбіген сөздер аталады. Араб тілінде **المُشْتَقّاتُ -** туынды есім сөздер етістіктен және есімнен белгілі бір үлгілер бойынша жасалады.

Етістіктен жасалған есім сөздер:

1. المَصْدَرُ – *масдар*;
2. اسْمُ الفَاعِل – *негізгі есімше;*
3. اسْمُ المَفْعُولِ – *ырықсыз есімше;*
4. الصِّفَةُ المُشَبَّهَةُ – *сапалық сын есім;*
5. صِيغَةُ المُبَالغَةِ – *асырмалы шырай;*
6. اسْمُ التَّفْضِيلِ –*салыстырмалы шырай;*
7. اسْمَا الزَّمَانِ وَالمَكانِ – *мезгіл және мекен атаулары;*
8. اسْمُ الآلَةِ – *құрал-сайман атауы*

Есімнен жасалған есім сөздер:

1. اسْمُ التَّصْغيرِ – *кішірейткіш атау;*
2. الاسْمُ المَنْسُوبُ – *қатыстық сын есім;*

Олар өз ішінде төмендегідей топтастырылады:

1. Араб тілінде етістікке ұқсас немесе етістік сияқты әсер ететін негізгі есімше, ырықсыз есімше, сапалық сын есім, салыстырмалы шырай **الصِّفَاتُ المُشْتَقَّةُ – *туынды сын есімдер*** деп аталады.

2. Мезгіл және мекен атаулары, құрал-сайман атаулары, кішірейткіш атаулар және қатыстық сын есім **الأَسْمَاءُ المُشْتَقَّةُ – *туынды зат есімдер*** деп аталады.

Туынды сөздердің ішіндегі жиі қолданылатыны: *негізгі есімше, ырықсыз есімше, сапалық сын есім, салыстырмалы шырай.*

المصدر - Масдар

Араб тіліндегі المَصْدَرُ – масдар уақытқа, мезгілге және зат есімге қатыссыз болып, етістіктен жасалатын есім сөз. Ол - іс-әрекеттің, қимылдың атауы. Масдар мағынасы кейде қазақ тіліндегі қимыл есім мағынасына сәйкес келеді.

Мысалы: فَهْمٌ - түсіну, تَعْلِيمٌ - үйрету, قِرَاءَةٌ - оқу, اسْتِعْمالٌ - қолдану

Масдардың түрлері:

1. Түбір етістіктің (المُجَرَّدُ) масдары;

2. Туынды етістіктің (المَزِيدُ) масдары;
3. Мим масдары;
4. Қосымша масдарлар.

1. Түбір етістіктердің масдарлары өз ішінде екіге бөлінеді:
а) الثُّلاثِيُّ المُجَرَّدُ масдары
ә) الرُّبَاعِيُّ المُجَرَّدُ масдары

а) الثُّلاثِيُّ المُجَرَّدُ масдары:

Үш әріптен тұратын түбір етістіктің الثُّلاثِيُّ المُجَرَّدُ масдарлары жиі кездеседі. Олардың жасалу үлгілері көп болғандықтан, сөздіктен қарап білуге болады. Жиі қолданылатын жасалу үлгілері:

* **فِعَالَةٌ** *үлгісі.* Бұл үлгі бойынша жасалған масдарлар мамандық, кәсіп атауының мағынасын береді.

Мысалы: زَرَعَ - екті → زِرَاعَةٌ - егіншілік
تَجَرَ – сауда жасады → تِجَارَةٌ - саудагершілік
نَسَجَ – тоқыды → نِسَاجَةٌ – тоқымашылық

* **فِعَالٌ** *үлгісі.* Бұл үлгі бойынша жасалған масдарлар қашқақтау, алыстау, тартыну мағыналарын білдіреді.

Мысалы: فَرَّ - қашты → فِرَارٌ – қашу
فَرَقَ – айырды, ажыратты → فِرَاقٌ – айырылысу, ажырасу
نَفَرَ – қорықты, үрікті → نِفَارٌ – қорқу, үрку

* **فَعَلانٌ** *үлгісі.* Бұл үлгі бойынша жасалған масдарлар әрекет, қарым-қатынас, қимыл атауы мағыналарын білдіреді.

Мысалы: طَارَ – ұшты → طَيَرَانٌ - ұшу
فَاضَ – тасыды, төгілді → فَيَضَانٌ – тасу, төгілу
جَالَ – айналып жүрді → جَوَلانٌ – айналып жүру

* **فُعَالٌ - فَعِيلٌ** *үлгісі.* Бұл үлгілер бойынша жасалған масдарлар ауруды және еліктеуіш сөздер мағынасын білдіреді.

Мысалы: صُدِعَ - басы ауырды → صُدَاعٌ - бас ауру
سَعَلَ - жөтелді → سُعَالٌ - жөтелу
نَبَحَ - үрді → نُبَاحٌ، نَبِيحٌ - үру
عَطَسَ - түшкірді → عُطَاسٌ - түшкіру
طَنَّ - шыңылдады → طَنِينٌ - шыңылдау

* **فَعَالَةٌ وَفُعُولَةٌ** *үлгісі.* فَعُلَ үлгісіндегі өткен шақтағы етістіктердің масдары көбінесе فَعَالَةٌ немесе فُعُولَةٌ үлгілері бойынша жасалады.

Мысалы: سَهُلَ - оңай, жеңіл болды → سُهُولَةٌ - жеңілдік
صَعُبَ - қиын болды → صُعُوبَةٌ - қиыншылық
نَظُفَ - таза болды → نَظَافَةٌ - тазалық
شَجُعَ - батыл болды → شَجَاعَةٌ - батылдық

* **فَعَلٌ** *үлгісі.* فَعِلَ үлгісіндегі өткен шақтағы салт етістіктердің масдары көбінесе فَعَلٌ үлгісі бойынша жасалады.

Мысалы: عَطِشَ - шөлдеді → عَطَشٌ - шөлдеу
فَرِحَ - қуанды → فَرَحٌ - қуану
غَضِبَ - ашуланды → غَضَبٌ – ашулану

* **فُعُولٌ** *үлгісі.* فَعَلَ үлгісіндегі өткен шақтағы сабақты етістіктердің масдары көбінесе فُعُولٌ үлгісі бойынша жасалады.

Мысалы: دَخَلَ – кірді → دُخُولٌ - кіру
خَرَجَ - шықты → خُرُوجٌ - шығу
قَعَدَ - отырды → قُعُودٌ - отыру

* **فَعْلٌ** *үлгісі.* فَعَلَ немесе فَعِلَ үлгісіндегі өткен шақтағы сабақты етістіктердің масдары көбінесе فَعْلٌ үлгісі бойынша жасалады.

Мысалы: قَتَلَ – өлтірді → قَتْلٌ – өлтіру
فَهِمَ – түсінді → فَهْمٌ – түсіну

* **فُعْلَةٌ** *үлгісі.* Түр-түсті білдіретін етістіктердің масдары فُعْلَةٌ үлгісі бойынша жасалады.

Мысалы: حَمِرَ – қызарды → حُمْرَةٌ - қызғылт, қызару
صَفِرَ – сарғайды → صُفْرَةٌ - сарғыш, сарғаю

2. Туынды етістіктің (المَزِيدُ) масдарлары мен төрт әріпті түбір етістіктің (الرُّبَاعِيُّ المُجَرَّدُ) масдарлары етістіктің бабтары бөлімінде қарастырылды.

3. المَصْدَرُ المِيمِي – «мимдік масдар»

Араб тілінде етістіктің алдына م әрпі қойылуы арқылы المَصْدَرُ المِيمِي – «мимдік масдар» жасалады. Ол өз ішінде екіге бөлінеді:

а) الثُّلاثِيُّ المُجَرَّدُ етістіктерінен жасалған «мимдік масдар»;

ә) الثُّلاثِيُّ المُجَرَّدُ етістіктерінен басқа етістіктерден жасалған «мимдік масдар»;

а) الثُّلاثِيُّ المُجَرَّدُ етістіктерінен жасалған «мимдік масдар» төрт үлгі бойынша жасалады:

* **مَفْعَلٌ** *үлгісі.* الثُّلاثِيُّ المُجَرَّدُ етістіктерінің («мысал» етістіктен басқа) عين الفعل -і осы шақта дамма немесе фатха болса, المَصْدَرُ المِيمِي - «мимдік масдар» مَفْعَلٌ үлгісінде жасалады:

Мысалы: كَتَبَ - жазды / يَكْتُبُ - жазады / مَكْتَبٌ - жазу
فَتَحَ - ашты / يَفْتَحُ - ашады / مَفْتَحٌ - ашу

* **مَفْعِلٌ** *үлгісі.* الثُّلاثِيُّ المُجَرَّدُ етістіктерінің عين الفعل -і осы шақта касра болса және «мысал» етістіктерінің المَصْدَرُ المِيمِي - «мимдік масдары» مَفْعِلٌ үлгісінде жасалады:

Мысалы: رَجَعَ - қайтты / يَرْجِعُ - қайтады / مَرْجِعٌ – қайту

وَضَعَ - қойды / يَضَعُ - қояды / مَوْضِعٌ - қою

* **مَفْعَلَةٌ** *үлгісі.* Бұл үлгі бойынша кейбір الثُّلاثِيُّ المُجَرَّد етістіктерінен және көбінесе қосарланған етістіктерден «мимдік масдар» жасалады:

Мысалы: سَأَلَ - сұрады / يَسْأَلُ - сұрайды / مَسْأَلَةٌ - сұрақ

حَبَّ - сүйді / يُحِبُّ - сүйеді / مَحَبَّةٌ - сүю, махаббат

رَحِمَ - рақымды болды / يَرْحَمُ – рақымды болады / مَرْحَمَةٌ - рақымды болу

* **مَفْعِلَةٌ** *үлгісі.* Бұл үлгі бойынша кейбір الثُّلاثِيُّ المُجَرَّد етістіктерінен және «мысал» етістіктерінен «мимдік масдар» жасалады.

Мысалы: غَفَرَ - кешірді / يَغْفِرُ -кешіреді / مَغْفِرَةٌ - кешірім сұрау

وَعَظَ - үгіттеді / يَعِظُ - үгіттейді / مَوْعِظَةٌ - үгіт, насихат

ә) الثُّلاثِيُّ المُجَرَّد етістіктерінен басқа етістіктерден жасалатын «мим масдарлары»

الرُّبَاعِيُّ المُجَرَّدُ етістіктерінен және туынды етістіктерден «мимдік масдар» اسْمُ المَفْعُولِ үлгісі бойынша жасалады.

Мысалы: اعْتَقَدَ - сенді / يَعْتَقِدُ - сенеді / مُعْتَقَدٌ - сену

الْتَقَى - кездесті / يَلْتَقِي - кездеседі / مُلْتَقًى - кездесу

4. Қосымша масдарлар

а) بِنَاءُ المَرَّةِ

ә) بِنَاءُ النَّوْعِ

б) المَصْدَرُ الجَعْلِي

в) المَصْدَرُ المُؤَوَّلُ

а) Араб тілінде بِنَاءُ المَرَّةِ бір рет орындалған қимыл-әрекеттің атауын білдіреді. Жасалу үлгісі:فَعْلَةٌ

Мысалы: فَتَحَ - ашты → فَتْحَةٌ – бір рет ашу

نَظَرَ – қарады → نَظْرَةٌ - бір рет қарау

Туынды етістіктерден بِنَاءُ المَرَّةِ жасау үшін сол етістіктердің масдарының соңына та-марбута қосылып жазылады.

Мысалы: ابْتَسَمَ - күлді → ابْتِسَامَةٌ – бір рет күлу

الْتَفَتَ - бұрылып қарады → الْتِفَاتَةٌ - бір рет бұрылып қарау

Туынды етістіктерден بِنَاءُ المَرَّةِ жасалғанда, іс-қимылдың бір-ақ рет болғанын атап көрсету үшін بِنَاءُ المَرَّةِ –ден кейін وَاحِدَةٌ сөзі жазылады.

Мысалы: إِجَابَةٌ وَاحِدَةٌ - бір-ақ рет жауап беру

إِمَالَةٌ وَاحِدَةٌ - бір-ақ рет майыстыру

Сондай-ақ, بِنَاءُ المَرَّةِ жекеше, екілік және көпше түр бойынша өзгереді.

Мысалы: أَكَلَ الطِّفْلُ أَكْلَةً – Бала бір рет жеді.
أَكَلَ الطِّفْلُ أَكْلَتَيْنِ – Бала екі рет жеді.
أَكَلَ الطِّفْلُ أَكَلاتٍ عَديدَةً – Бала бірнеше рет жеді.

بِنَاءُ المَرَّةِ *масдарының түр бойынша өзгеруі:*

اَلْجَمْعُ	اَلْمُثَنَّى	اَلْمُفْرَدُ
فَتْحَاتٌ	فَتْحَتَانِ	فَتْحَةٌ

ә) Араб тіліндегі بِنَاءُ النَّوْعِ қимыл-әрекеттің атауының ерекшелігін білдіреді. Жасалу үлгісі: فِعْلَةٌ

Мысалы: فَتَحَ - ашты → فِتْحَةٌ – бір түрлі ашу
نَظَرَ – қарады → نِظْرَةٌ – бір түрлі қарау
مَشَى الوَلَدُ مِشْيَةَ أَبِيه – Бала әкесіне ұқсап жүрді
وَثَبَ عَلَيْهِ وِثْبَةَ الأَسَدِ – Ол оған арыстанша секірді

Туынды етістіктерден بِنَاءُ النَّوْعِ жасалғанда, сол етістіктердің масдарының соңына ة (та-марбута) қосылып жазылады.

Мысалы: اِبْتَسَمَ - күлді → اِبْتِسَامَةٌ – бір түрлі күлу
اِلْتَفَتَ - бұрылып қарады → اِلْتِفَاتَةٌ - бір түрлі бұрылып қарау

بِنَاءُ النَّوْعِ – اسْمُ النَّوْعِ ، مَصْدَرُ النَّوْعِ ، اسْمُ الهَيْئَةِ деп те аталады.

بِنَاءُ النَّوْعِ *масдарының түр бойынша өзгеруі:*

اَلْجَمْعُ	اَلْمُثَنَّى	اَلْمُفْرَدُ
فِتْحَاتٌ	فِتْحَتَانِ	فِتْحَةٌ

б) Араб тіліндегі المَصْدَرُ الجَعْلِي түбір немесе туынды есім сөздердің соңына **يَّةٌ** жалғануы арқылы жасалады.

Мысалы: إِنْسَانِيَّةٌ – адамгершілік, адамшылық
جَاهِلِيَّةٌ – надандық, сауатсыздық
مَسْؤُولِيَّةٌ – жауапкершілік

المَصْدَرُ الجَعْلِي – المَصْدَرُ المَجْعُولُ، المَصْدَرُ الصِّنَاعِيّ деп те аталады.

в) Өзінен кейін келген етістікке (баяндауышқа) масдар мағынасын үстейтін шылаулар арқылы жасалған масдар المَصْدَرُ المُؤَوَّلُ деп аталады.

حُرُوفُ المَصْدَر – *масдар әріптері*: أَنْ ، مَا ، كَيْ ، لَوْ ، أَلِفُ التَّسْوِية

Мысалы:

يَسُرُّنِي صِدْقُكَ / يَسُرُّنِي أنْ تَصْدُقَ – Сенің шыншылдығың, дұрыс айтуың мені қуантады.

أعْلَمُ اجْتِهَادَكَ / أعْلَمُ أنَّكَ مُجْتَهِدٌ – Сенің ынтаңды білемін.

جِئْتُ لأنْ أتَعَلَّمَ / جِئْتُ لِتَعَلُّمِي / جِئْتُ لِكَيْ أتَعَلَّمَ – Үйрену үшін келдім.

وَدِدْتُ نَجَاحَكَ / وَدِدْتُ لَوْ نَجَحْتَ – Табысты болуыңды қаладым.

سَوَاءٌ عَلَيَّ قِيَامُكَ وَقُعُودُكَ / سَوَاءٌ عَلَيَّ أَقُمْتَ أمْ قَعَدْتَ – Тұрсаң да, отырсаң да маған бәрібір.

التَّدْرِيبَاتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأوَّلُ: هات مَصْدَرَ كُلِّ فِعْلٍ مِنَ الأفْعَالِ الآتيةِ و بَيِّنْ نَوْعَهَا.

رَقْم	الجُمْلَة	المَصْدَر	نَوْعه
١	رَسَمَ وَلِيدٌ صُورَةً جَمِيلَةً	رَسْمٌ	فَعْلٌ
٢	بَكَى الطِّفلُ مِنَ الْجُوعِ		
٣	زَرَعَ الفَلّاحُ أرْضَهُ		
٤	قَرَأَ الطّالِبُ الكِتابَ		
٥	صَبَغَ الرَّجُلُ الثَّوبَ باللَّوْنِ الأَحْمَرِ		

التَّدْرِيبُ الثَّانِي: هَاتِ مَصادِرَ الأفْعَالِ الْمُجَرَّدَةِ الآتِيَةِ مَعَ بَيَانِ السَّبَبِ.

علم – ثار – رضي – وصل – ذهب – زَلْزَلَ – أسف – خفّ – أتي – فاز – فرّ – وجل – باع – دَحْرَجَ – وقى – نقّ – لبس – جزأ – طَمْأَنَ – شوى

االتَّدْرِيبُ الثَّالِثُ: أكْمِلِ الْجُمْلَةَ بِمَصْدَرِ الْفِعْلِ الَّذِي بَيْنَ الْقَوْسَيْنِ.

١ . تَسْتَغْرِقُ الـ__________ فِي الْجَامِعَةِ أرْبَعَ سَنَوَاتٍ . (دَرَسَ)

٢. __________ الأَقْرِبَاءِ أمْرٌ مَحْبُوبٌ . (سَاعَدَ)

٣. لاحِظْ __________ الْمُرُورِ عِنْدَ عُبُورِ الشَّارِعِ . (أشَارَ)

٤. أرِيدُ __________ مِن هَذِهِ الشِّقَّةِ . (انْتَقَلَ)

٥. مَعَ __________ لَيْسَ لَدَيَّ قَمِيصٌ آخَرُ . (أسَفَ)

لتَّدْرِيبُ الرّابِعُ: هَاتِ مَصَادِرَ الأَفْعَالِ الْمَزِيدَةِ الآتِيَةِ مَعَ بَيَانِ السَّبَبِ.

حاول – ربّى – أراد – تبادل – أدى – قارن – اتصل – أشار – انفعل – ارتقى – قدّم – غلّى – تحدث – عاتب – حلَّق – احمرّ – أَيْقَنَ– شاهد – وحّد – أَحْضَر

:التَّدْرِيبُ الخامِسُ: املأ الفراغ بالمصدر المناسب.

١ . رَحِمَ اللهُ الوالِدَيْنِ ____________ واسِعَةً.

٢ . فَرِحتُ بِنَجاحِي ____________ شَديداً.

٣ . يَحفَظُ زِياد القُرآنَ ____________ جَيِّداً.

٤ . تَكَلَّم الطّالبُ ____________ جَميلاً.

٥ . انْتَصرَ الْمُسْلِمُونَ ____________ عَظيماً.

٦ . سارَتِ الْحَافِلَةُ ____________ سَريعاً.

:التَّدْرِيبُ السّادِسُ: هاتِ مَصادِرَ الأَفْعَالِ الآتِيَةِ مَعَ ذِكْرِ وَزْنِ المَصْدَرِ وَ فِعْلِهِ.

١ . ناظَرَ أَحمدُ مَلأَهُ.

٢ . أَفادَ الأُسْتاذُ تَلامِيذَهُ.

٣ . دَحْرَجَ الرَّجُلُ الصَّخْرَةَ.

٤ . أُعانَ سالِمٌ المُحْتاجَ.

٥ . حَطَّمَ الرِّجالُ المَنزِلَ.

٦ . سَيْطَرَ الجَيْشُ عَلَى المَدِينَةِ.

٧ . طَالَبَ النّاسُ حُقوقَهُمْ.

٨ . رَدَّدَ التَّلامِيذُ النَّشِيدَ.

:التَّدْرِيبُ السّابِعُ: املأ الفراغ بالفعل المناسب للمصدر الذي تحته خط.

١. ____________ الأسعارُ ارتِفاعاً شَديداً.

٢. ____________ صِحَّةُ المَريض تَحَسُّناً كثيراً.

٣. ____________ الأَمطارُ تَساقُطاً.

٤. ____________ الرَّجُلُ على الفِراشِ استِلقاءً.

٥. ____________ الإسلامُ انتِشاراً واسِعاً.

٦. ____________ الجَيشُ عَلى المَدينَةِ استِيلاءً.

اسْمُ الْفَاعِلِ - Негізгі есімше

Араб тіліндегі اسْمُ الْفَاعِلِ - іс-қимылды орындаушыны білдіретін етістіктен жасалған есім сөз.

Ескерту: кейде اسْمُ الْفَاعِلِ зат есім ретінде де қолданылады.

Мысалы: عَلَّمَ – үйретті → مُعَلِّمٌ – үйретуші, мұғалім

سَاقَ – айдады, жүргізді → سَائِقٌ – жүргізуші, шофер

اسْمُ الْفَاعِلِ жасау үлгілері:

1) اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістіктерінен فَاعِلٌ үлгісі бойынша жасалады:

Мысалы: كَتَبَ – жазды → كَاتِبٌ - жазушы

فَتَحَ – ашты → فَاتِحٌ – ашушы

جَلَسَ – отырды → جَالِسٌ – отырушы

2) اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістіктерінен басқа етістіктерден, яғни туынды етістіктер мен اَلرُّبَاعِيُّ الْمُجَرَّدُ етістіктерінен اسْمُ الْفَاعِلِ жасау үшін, етістіктің осы шақты білдіретін әріптерінің орнына даммалы мим (مُ) әріпі жазылады және етістіктің соңғы әрпінің алдындағы әріпке кәсра харакаты қойылады.

Мысалы: عَلَّمَ – үйретті → مُعَلِّمٌ - үйретуші, мұғалім

اِجْتَهَدَ – ынталанды → مُجْتَهِدٌ – ынталанушы

تَرْجَمَ – аударды → مُتَرْجِمٌ – аудармашы

اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістіктерінен жасалған اسْمُ الْفَاعِلِ-дің тек және түр бойынша өзгеруі:

اَلْجَمْعُ	اَلْمُثَنَّى	اَلْمُفْرَدُ	
كَاتِبُونَ وَ كُتَّابٌ وَكُتَّبٌ وَ كَتَبَةٌ	كَاتِبَانِ	كَاتِبٌ	اَلْمُذَكَّرُ
كَاتِبَاتٌ وَ كَوَاتِبُ	كَاتِبَتَانِ	كَاتِبَةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістіктерінен басқа етістіктерден жасалған اسْمُ الْفَاعِلِ-дің тек және түр бойынша өзгерту:

اَلْجَمْعُ	اَلْمُثَنَّى	اَلْمُفْرَدُ	
مُجْتَهِدُونَ	مُجْتَهِدَانِ	مُجْتَهِدٌ	اَلْمُذَكَّرُ
مُجْتَهِدَاتٌ	مُجْتَهِدَتَانِ	مُجْتَهِدَةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

التَّدْرِيباتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: ضَعْ خَطًّا تَحْتَ اسْمِ الفَاعِلِ فِي الجُمَلِ التَّالِيَةِ.

١ . أتَمَنَّى أنْ أكُونَ صَدِيقًا مُخْلِصًا .
٢. سَلَّمَ الْمُوَظَّفُونَ عَلَى الْمُدِيرِ .
٣. الطّالبان مُنتَظِرانِ في المَكتَبة.
٤. هل أَنتَ رَاجِعٌ إِلَى بَلَدِكَ.
٥. التّلاميذُ جَالِسُونَ عَلَى الْكَرَاسِي.

التَّدْرِيبُ الثَّاني: حَوِّلْ مَعَ تَغْيِيرِ مَا يَلْزَمُ كَما فِي المِثَالِ.

مثال: التّلمِيْذُ مُسْرِعٌ إِلَى المَدرَسَةِ. التّلميذُ يُسرِعُ إِلَى المَدرَسَةِ.
١. أنا مُقِيمٌ فِي هَذِهِ الْمَدينَةِ. ________________
٢. مُحْسِنٌ دَارِسٌ فِي مَعْهَدِ اللُّغَةِ العَرَبِيَّةِ. ________________
٣. التِّلمِيذاتُ فاهِماتُ الدَّرْسَ. ________________
٤. القُدْسُ واقِعَةٌ فِي قَلْبِ فَلَسْطِينَ. ________________
٥. الأَبْنَاءُ مُطِيعُونَ لِآبائِهِمْ. ________________

التَّدْرِيبُ الثَّالِثُ: املأ الفراغ باسم الفاعل المناسب.

١. أُخْتِي ________ رَمَضَانَ.
٢. أَتَمَنَّى أنْ تَكُونَ مِنْ ________ الامْتِحانِ.
٣. الْمُسْلِمُونَ ________ أعْدَائِهِمْ.
٤. نَجِيبٌ مَحْفُوظٌ ________ مَشْهُورٌ .
٥. هل أَنتَ ________ إِلَى بَلَدِكَ.

التَّدْرِيبُ الرَّابِعُ: هَاتِ اسْمَ الفَاعِلِ لِلأَفْعَالِ الْمُجَرَّدَةِ الآتِيَةِ مَعَ بَيَانِ السَّبَبِ.

أَلِفَ – يبس – خَرَجَ – ثَبَتَ – يئس – صَانَ – وَصَلَ – جاءَ – بَعْثَرَ – دَلَّ

التَّدْرِيبُ الخامِسُ: هَاتِ اسْمَ الفَاعِلِ لِلأَفْعَالِ الْمَزِيدَةِ الآتِيَةِ مَعَ بَيَانِ السَّبَبِ.

مَلَّكَ – تَدَاوَلَ – أَفْسَدَ – أصَحَّ – تَزَوَّجَ – تَحَدَّى – اسْتَغْفَرَ – هَاجَرَ – الْتَقَى – نَاسَبَ

اسْمُ الْمَفْعوُلِ - Ырықсыз есімше

Араб тіліндегі اسْمُ الْمَفْعوُلِ - етістік мағынасын да, есім сөз мағынасын да білдіретін етістіктен жасалған есім сөз.

اسْمُ الْمَفْعوُلِ *жасау үлгілері:*

а) اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістіктерінен مَفْعُولٌ үлгісі бойынша жасалады:
Мысалы: كَتَبَ – жазды → مَكْتُوبٌ - жазылған, хат
فَتَحَ – ашты → مَفْتوُحٌ - ашылған, ашық
كَسَرَ – сынды → مَكْسُورٌ - сынған, сынық

ә) اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістіктерінен басқа етістіктерден, яғни туынды етістіктер мен اَلرُّبَاعِيُّ الْمُجَرَّدُ етістіктерінен اسْمُ الْمَفْعوُلِ жасау үшін, етістіктің осы шақты білдіретін әріптерінің орнына даммалы мим (م) әріпі жазылады және етістіктің соңғы әрпінің алдындағы әріпке фатха харакаты қойылады.
Мысалы: عَلَّمَ – үйретті → مُعَلَّمٌ - үйретілген
اجْتَهَدَ – ынталанды → مُجْتَهَدٌ – ынталанған
تَرْجَمَ – аударды → مُتَرْجَمٌ – аударылған

اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістіктерінен жасалған اسْمُ الْمَفْعوُلِ -дің тек және түр бойынша өзгеруі:

اَلْجَمْعُ	اَلْمُثَنَّى	اَلْمُفْرَدُ	
مَكْتُوبُونَ وَ مَكَاتِبُ	مَكْتُوبَانِ	مَكْتُوبٌ	اَلْمُذَكَّرُ
مَكْتُوبَاتٌ	مَكْتُوبَتَانِ	مَكْتُوبَةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістіктерінен басқа етістіктерден жасалған اسْمُ الْمَفْعوُلِ -дің тек және түр бойынша өзгерту:

اَلْجَمْعُ	اَلْمُثَنَّى	اَلْمُفْرَدُ	
مُكْرَمُونَ	مُكْرَمَانِ	مُكْرَمٌ	اَلْمُذَكَّرُ
مُكْرَمَاتٌ	مُكْرَمَتَانِ	مُكْرَمَةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

Ескерту:
- Егер اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістігі салт етістік болса, ол етістіктен اسْمُ الْمَفْعوُلِ жасалмайды.
- انْفِعَال ، افْعِلاَّل ، افْعِيلاَل баптарынан اسْمُ الْمَفْعوُلِ жасалмайды.

التَّدْرِيباتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: ضَعْ خَطًّا تَحْتَ اسْمِ الْمَفْعُولِ في الجُمَلِ التَّالِيَةِ و بَيِّنْ أَصْلَهُ.

١. القُرآنُ كِتابٌ مَعْلُومٌ .
٢. المُؤمِنُ دُعَاؤُهُ مُسْتجابٌ
٣. هَذِهِ السَّيَّارَةُ مَصْنُوعَةٌ فِي الْيَابَانِ .
٤. ذُنُوبُ التّائِبِ مَغْفُورَةٌ بِإِذْنِ اللهِ .
٥. الدَّرسان مَشروحان.

التَّدْرِيبُ الثَّاني: امْلأ الفَراغَ باسْمِ الْمَفْعُولِ الْمُناسِبِ مُسْتَعِيناً بِمَا بَيْنَ الْقَوْسَيْنِ:

١. مُخْتَار آويزوف كاتِبٌ ______________ . (شَهَرَ)
٢. هَذَا الرَّجُلُ ______________ عِنْدَ النَاسِ. (عَرَفَ)
٣. الدَّواءُ ______________ . (شَرِبَ)
٤. هَذا الحَديثُ ______________ مِنْ كَلامِ اللهِ . (أَخَذَ)
٥. الإِنْسَانُ ______________ عَنْ عَمَلِهِ. (سَأَلَ)

التَّدْرِيبُ الثَّالِثُ: حَوِّلِ الْفِعْلَ إِلَى اسْمِ الْمَفْعُولِ كَمَا فِي الْمِثَالِ مَعَ تَغْيِيرِ مَا يَلْزَمُ .

مثال : – فُهِمَ الدَّرْسُ. – الدَّرْسُ مَفْهومٌ.

١. كُتِبَتِ الرِّسَالةُ. ______________
٢. يُسْتَقبَلُ الضُّيُوفُ بِالْاحْتِرَامِ. ______________
٣. تُوَدَّعُ الأُمُّ فِي الْمَطَارِ. ______________
٤. نُصِرَ الْحَقُّ. ______________
٥. نُسِّقَتِ الْحَدِيقَةُ. ______________

التَّدْرِيبُ الرَّابِعُ: حَوِّلِ اسْمَ الْمَفْعُولِ إِلَى الْفِعْلِ الْمَبْنِيِّ لِلْمَجْهُولِ كَمَا فِي الْمِثَالِ مَعَ تَغْيِيرِ مَا يَلْزَمُ.

مثال : – النافِذَةُ مُحطَّمَة. – حُطِّمَت النّافِذَةُ.

١. الرَّجل مَعْرُوفٌ بِالسُّلوكِ الطَّيِّب. ______________
٢. هذا السّؤالُ مُجابٌ عَنهُ في الكِتاب. ______________
٣. ثَمَنُ القَهْوَةِ مَدْفُوعٌ . ______________
٤. أسئِلَةُ الامتِحانِ مُعَدَّة. ______________
٥. كَلامُ الزَّوجِ مَسْمُوعٌ. ______________

التَّدْرِيبُ الخامِسُ: هَاتِ اسْمَ الْمَفْعُولِ للأَفْعَالِ الآتِيَةِ مَعَ بَيَانِ السَّبَبِ.

رَفَعَ – بَاعَ – تَفَاوَتَ – وَفَى – أَقامَ – اسْتأجَرَ – طَوَى – أَلَّفَ – تَعَاوَنَ – اطْمَأنَّ – اصْطَفَى – اسْتَقَالَ – اتَّفَقَ – انْتَهَى

الصِّفَّةُ المُشَبَّهَةُ - Сапалық сын есім

Араб тіліндегі الصِّفَّةُ المُشَبَّهَةُ - заттың түр-түсін, сапасын, өзіне тән қасиетін және дене мүшесінің кемістігін білдіретін етістіктен жасалатын есім сөз. Бұл қазақ тіліндегі сапалық сын есім мағынасына сәйкес келеді.

Қазақ тілінде сын есім сапалық және қатыстық болып екіге бөлінеді, ал араб тілінде сапалық сын есім - الصِّفَّةُ المُشَبَّهَةُ және қатыстық сын есім – الاسْمُ الْمَنْسُوب деп аталады.

الصِّفَّةُ المُشَبَّهَةُ - сапалық сын есімнің ***жасалу үлгілері:***

а) заттың түр-түсін және кемістікті білдіретін сын есімдер أَفْعَلُ үлгісі бойынша жасалады. (музаккар - أَفْعَلُ; муаннас - فَعْلاَءُ; көпше түр - فُعْلٌ)

Мысалы: أَعْرَجُ / عَرْجَاءُ / عُرْجٌ - ақсақ

أَحْمَرُ / حَمْرَاءُ / حُمْرٌ - қызыл

ә) адамның ішкі сезімін білдіретін және сезу арқылы білінетін сапалық сын есімдер فَعْلاَنُ үлгісі бойынша жасалады.

(музаккар - فَعْلاَنُ ; муаннас - فَعْلَى; көпше түр - فِعَالٌ)

Мысалы: عَطْشَانُ / عَطْشَى / عِطَاشٌ - шөл

شَبْعَانٌ / شَبْعَى / شِعَابٌ – тоқ

Жиі қолданылатын ***үлгілер***:

үлгілер	мысалдар	аудармасы
فَعْلٌ	سَهْلٌ	оңай
فُعْلٌ	صُلْبٌ	қатты
فَعَلٌ	حَسَنٌ	әдемі, жақсы
فَعِلٌ	فَرِحٌ	қуанышты
فَاعِلٌ	طَاهِرٌ	таза
فُعَالٌ	شُجَاعٌ	батыр
فَعِيلٌ	كَبِيرٌ	үлкен
فَعُولٌ	رَسُولٌ	елші

Ескерту: Сапалық сын есім жасаудың басқа да 20-дан астам үлгілері бар. Оларды тек қана сөздіктен қарап анықтауға болады.

Туынды етістіктерден жасалатын сапалық сын есімдер اسْمُ الفَاعِلِ – негізгі есімше үлгісімен жасалады.

Мысалы: اعْتَدَلَ → مُعْتَدِلٌ - орташа
أَظْلَمَ → مُظْلِمٌ - қараңғы
اسْتَقَامَ → مُسْتَقِيم - тура, түзу

Араб тілінде сапалық сын есімдер анықталатын сөзден кейін келіп, анықтауыш қызметінде жұмсалады да, онымен тек (музаккар / муэннэс), түр (жекеше / екілік / көпше), хал (белгілі / белгісіз) және септік жағынан толық байланысады.

Сабақты етістіктен فَعِيلٌ немесе فَاعِلٌ үлгісі бойынша жасалған сапалық сын есімдер есімше мағынасын бере алады.

Мысалы: طَرَدَ - қуды → طَرِيدٌ - қуылған
عَلِمَ - білді → عَلِيمٌ - білгір, данышпан
صَمَتَ - үндемеді → صَامِتٌ - үндемес, бұйығы
نَتَجَ - шығарды → نَاتِجٌ - шығарушы

فَعُولٌ , فَعَّالَةٌ , فَعَّالٌ , فَعِيلٌ үлгілері бойынша күшейтпелі мәнді сапалық сын есімдер жасалады.

Мысалы: عَلِمَ - білді → عَلَّامَةٌ - ғұлама
صَبَرَ - шыдамды болды → صَبُورٌ - шыдамды, сыбырлы

Бір түбірден өрбіген сапалық сын есімдер жоғарыда берілген үлгілердің бәрімен жасала бермейді. Әрбір түбірдің бір немесе бірнеше ғана сын есім жасау үлгісі болады.

Қосарланған етістіктерден فَعِيلٌ үлгісі бойынша мынадай сапалық сын есімдер жасауға болады:

Мысалы: شَدَّ - күшті болды → شَدِيدٌ - күшті
قَلَّ - аз болды → قَلِيلٌ - аз

التَّدْرِيبَاتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: ضَعْ خَطًّا تَحْتَ الصِّفَةِ المُشَبَّهَةِ في الجُمَلِ التَّالِيَةِ ثُمَّ حَوِّلْهَا إِلَى مُؤَنَّثِهَا.

مثال: – خَالِدٌ رَجُلٌ كَرِيمٌ. – مَنَالٌ امْرَأَةٌ كَرِيمَةٌ.

١. عَلِيٌّ وَلَدٌ نَشِيطٌ. ________________
٢. هو طِفْلٌ ذَكِيٌّ. ________________
٣. عُمَرُ طَالِبٌ مُهَذَّبٌ. ________________
٤. هذا القِطَارُ سَرِيعٌ. ________________
٥. عُثْمَانُ فارِسٌ شُجَاعٌ. ________________

التَّدْرِيبُ الثَّاني: املأ الفَراغَ بالصِّفَةِ المُشَبَّهَةِ كَما في المِثالِ.

مثال: – هَذا قَميصٌ أبْيضُ، تِلْك هَواتِفُ بَيْضاءُ.

١. هذا قَلَمٌ أسْوَدُ ، تلك حَقيبَةٌ ________ .
٢. هذا مَكْتَبٌ أسْمَرُ، تلك سَبُّورَةٌ ________.
٣. هذا جُبْنٌ أصْفَرُ، تلك مَوْزَةٌ ________.
٤. هذا فَستانٌ أحْمَرُ، تلك سيَّارةٌ ________ .
٥. هذا بيْتٌ أخْضَرُ، تلك شَجَرَةٌ ________ .

التَّدْرِيبُ الثّالِثُ: اخْتَرْ مِمَّا بَيْنَ الْقَوْسَيْنِ الصِّفَةَ المُشَبَّهَةَ ، وأَكْمِلْ بِهَا الْجُمْلَةَ، كَمَا في الْمِثَالِ.

مِثَال: الطِّفْلُ ________ نَشيطٌ. (صَغيرٌ – صَغيرَةٌ – الصَّغيرُ)
الطِّفْلُ الصَّغِيرُ نَشيطٌ.

١. الشَّجَرَةُ ________ كَثيرةُ الثِّمارِ. (خَضْرَاءُ – أخْضَرُ – الخَضْرَاءُ)
٢. هَذِهِ خَرِيْطَةٌ ________ (النافعُ – نافِعَةٍ – نافِعَةٌ)
٣. الرَّجُلُ ________ صادِقٌ. (المُسْلِمُ – مُسْلِمَةٌ – مُسْلِمٌ)
٤. هذا عَمَلٌ ________ (مُفِيْدٌ – مُفِيْدَةٌ – المُفِيْدُ)
٥. القَمِيْصُ ________ جَدِيدٌ. (صَفْراءُ – الأصْفَرُ – أصْفَرُ)

التَّدْرِيبُ الرّابِعُ: اِجعلْ ما بينَ القَوْسَيْنِ صِفَةً لِلمُبتَدَأ، وغَيِّرْ ما يَحْتَاجُ إلى تَغْيِيرٍ، كَما في الْمِثَالِ.

مِثَال: – الكُرَّاسةُ (جَديد) نَظيفَةٌ. – الكُرَّاسَةُ الجَديدةُ نَظِيفَةٌ.

١. الجَرَّاحُ (ماهِر) مَشْهُورٌ. ________
٢. اَلأَزْهارُ (أحمر) بَدِيعَةٌ. ________
٣. الأبوابُ (كَبير) مَفْتُوحَةٌ. ________
٤. اَلْمَسْجِدُ (مَركَزِيّ) قَرِيبٌ. ________
٥. الحِصَانُ (عَرَبيّ) سَرِيعٌ. ________

التَّدْرِيبُ الخامسُ: اِجعلْ ما بين القَوْسَيْنِ صِفَةً لِلْخَبَرِ، و غَيِّرْ ما يَحْتَاجُ إلى تَغْيِيرٍ، كَما في الْمِثَالِ.

مِثَال: – الصيَّادُ رَجُلٌ (الصَّابِر). – الصَّيَّادُ رَجلٌ صابِرٌ

١. اَلْقُرْآنُ كِتَابٌ (اَلْكَريمُ). ________
٢. اَلأَسَدُ حَيَوانٌ (الْمُفْتَرِس). ________
٣. العَرَبِيَّةُ لُغَةٌ (السَهْلَةُ). ________
٤. عائِشَةُ مُعَلِّمَةٌ (النَّشِيطَةُ). ________
٥. صَالِحٌ جَلِيسٌ (المُهَذَّب). ________

التَّدْرِيبُ السَّادِسُ: صُغِ الصِّفَّةَ الْمُشَبَّهَةَ مِنَ الأَفْعَالِ الآتِيَةِ وَ اذْكُرْ أَوْزَانَهَا.

حَلَا – نَظُفَ – كَدَرَ – جَاعَ – سَادَ – عَفَّ – قَوِيَ – فَكِهَ – ظَمِئَ – صَعُبَ – بَخِلَ – حَرَّ – نَجُسَ – ضَخُمَ – فَرِحَ – طَهُرَ – صَلُبَ

التَّدْرِيبُ السَّابِعُ: هَاتِ فِعْلَ كُلِّ صِفَةٍ مِنَ الصِّفَّاتِ الْمُشَبَّهَةِ وَ اضْبِطْهُ بِالشَّكْلِ.

حَسَنٌ – بَطَلٌ – شَرِيفٌ – جَوْعَانُ – حَصَانٌ – مَيِّتٌ – مَجِيدٌ – شَبْعَانُ – أَزْرَقُ – شَيْخٌ – أَعْوَرُ – كَرِيمٌ – عَطْشَانُ – أَخْضَرُ

صِيغَةُ الْمُبَالَغَةِ - Асырмалы шырай

Араб тілінде صِيغَةُ الْمُبَالَغَةِ заттың сындық қасиетін асыра немесе тым төмендете көрсететін етістіктен жасалатын есім сөз. Бұл кейде қазақ тіліндегі сын есімнің асырмалы шырай мағынасына сәйкес келеді.

صِيغَةُ الْمُبَالَغَةِ ***жасау үлгілері:***

а) **فَعَّالٌ** үлгісі:

Мысалы: جَمَعَ - жинады → جَمَّاعٌ - жинағыш, коллекционер
وَهَبَ - сыйлады → وَهَّابٌ - сыйлағыш, жомарт
طَارَ - ұшты → طَيَّارٌ - көп ұшушы, ұшқыш

ә) **فَعَّالَةٌ** үлгісі:

Мысалы: عَلِمَ - білді → عَلاَّمَةٌ – білгір
كَذِبَ - өтірік айтты → كَذَّابَةٌ - суайт, өтірікші
فَهِمَ - түсінді → فَهَّامَةٌ - ұғымтал

б) **فَعُولٌ** үлгісі:

Мысалы: صَبَرَ - сабырлы болды → صَبُورٌ – аса сабырлы
أَكَلَ - тамақ жеді → أَكُولٌ - ашқарақ

в) **فَعِيلٌ** үлгісі:

Мысалы: كَرُمَ - жомарт болды → كَرِيمٌ - өте жомарт
رَحِمَ - рақымды болды → رَحِيمٌ - өте рақымды

г) **فَاعُولٌ** үлгісі:

Мысалы: فَرَقَ - ажыратты → فَارُوقٌ - ажыратқыш, парықты
سَكَتَ - үндемеді → سَاكُوتٌ – үнсіз

ғ) **فِعِّيلٌ** үлгісі:

Мысалы: صَدَقَ - дұрыс айтты → صِدِّيقٌ - турашыл, әділ
سَكَرَ - мас болды → سِكِّيرٌ - мас, маскүнем

д) **فُعَالٌ** үлгісі:

Мысалы: شَجُعَ – батыр болды → شُجَاعٌ - өте батыл
ضَخُمَ - ірі болды → ضُخَامٌ - өте семіз

е) **فُعَلَةٌ** үлгісі:

Мысалы: نَامَ - ұйықтады → نُوَمَةٌ - ұйқышыл

هَمَزَ - қорлады → هُمَزَةٌ - қорлаушы

ж) **مِفْعَالٌ** үлгісі:

Мысалы: فَضُلَ - қайырымды болды → مِفْضَالٌ - қайырымды

ضَيَّفَ - қонақ шақырды → مِضْيَافٌ - өте қонақжай

з) **مِفْعِيلٌ** үлгісі:

Мысалы: سَكَنَ - кедейленді → مِسْكِينٌ - кедей, пақыр

и) **تِفْعَالٌ** үлгісі:

Мысалы: كَلَّمَ - сөйледі → تِكْلَامٌ - сөзшең

й) **تِفْعَالَةٌ** үлгісі:

Мысалы: لَعِبَ - ойнады → تِلْعَابَةٌ - ойынпаз, ойынқұмар

Ескерту: صِيغَةُ الْمُبَالَغَةِ *тек қана етістіктен емес, кейде есімдерден де жасалады.*

Мысалы: جَمَلٌ – түйе → جَمَّالٌ - түйеші

فَحْمٌ - көмір → فَحَّامٌ - шахтер

التَّدْرِيباتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: اشْتَقَّ صِيغَةَ الْمُبَالَغَةِ مِنَ الْأَفْعَالِ الَّتِي تَحْتَهَا خَطٌّ فِي الْجُمَلِ الْآتِيَةِ.

١. جَمَعَ الشَّابُّ كَثِيراً مِنَ الْعُلُومِ.

٢. كانَ الْقَصَّاصُ يَحْكِي مَا يُقَالُ نَادِرًا .

٣. شَكَرَ مُوسَى رَبَّهُ.

٤. نَقَشَ الْفَنَّانُ صُورَةَ الْعَجُوزِ الْمُتَّكِئِ عَلَى الْعَصَا .

٥. كَثُرَتْ خَيْرَاتٌ بِحَمْدِ اللهِ.

التَّدْرِيبُ الثَّانِي: عَيِّنْ صِيغَةَ الْمُبَالَغَةِ فِي الْجُمَلِ الآتِيَةِ وَ بَيِّنْ أَوْزَانَهَا.

رَقْم	الجُمْلَة	صِيغَةُ المُبَالَغَةِ	أَوْزَانُها
١	هَوَ سَمّاعٌ لِلقرآنِ الْكَرِيمِ		
٢	عَبْدُ الْقَاهِرِ بَلِيغٌ فِي الْكَلامِ		
٣	هَذَا جُنْدِيٌّ شُجَاعٌ		
٤	تَدُلُّ كِتَابَاتُ ألفَارَابي عَلَى أَنَّهُ عَلَّامَةٌ		
٥	كُنْ شَكُورًا لِرَبِّكَ		
٦	أُسلُوبُ الْمُؤَلِّفِ فَكِهٌ		

التَّدْرِيبُ الثَّالِثُ: حَوِّلْ صِيغَةَ الْمُبَالَغَةِ إِلَى اسْمِ الْفَاعِلِ كَمَا فِي الْمِثَالِ مَعَ تَغْيِيرِ مَا يَلْزَمُ.

مثال : – اللهُ غَفّارٌ لِلذُّنُوبِ. – اللهُ غَافِرٌ لِلذُّنُوبِ.

١. هُوَ مَنّاعٌ لِلشَّرِّ . ______________________

٢. الطّالِبُ نَبِيهٌ فِي دُرُوسِهِ. ______________________

٣. هَذَا الشَّابُ طَبَّاخٌ في مَطْعَمِنَا. ______________________

٤. الرَّجُلُ مِنْحَارٌ لِلْإِبِلِ. ______________________

٥. هَذِهِ امْرَأَةٌ غَضُوبٌ. ______________________

التَّدْرِيبُ الرّابِعُ: امْلأ الفَراغَ بِصِيغَةِ الْمُبَالَغَةِ الْمُناسِبَةِ.

١. وَالِدِي ______________ لِلْخَيْرِ.

٢. اللهُ ______________ بِكُلِّ شَيْءٍ.

٣. مُخْلِصٌ ______________ لِنِعَمِ اللهِ.

٤. آرَاؤُهُ ______________بِالْقَبُولِ

٥. طَارِقٌ ______________ بِوُصُولِ وَالِدِهِ.

اسْمُ التَّفْضِيلِ - Салыстырмалы шырай

Араб тіліндегі اسْمُ التَّفْضِيلِ – бір заттың сынын екінші заттың сынымен салыстыра көрсететін етістіктен жасалатын есім сөз. Бұл кейде қазақ тіліндегі сын есімнің салыстырмалы шырай мағынасына сәйкес келеді.

اسْمُ التَّفْضِيلِ ***жасау үлгілері:***

а) اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістіктерінен أَفْعَلُ үлгісінде жасалады.
Мысалы: أَكْبَرُ – үлкенірек, أَصْغَرُ - кішірек, أَقْرَبُ - жақынырақ

ә) Заттың түр-түсін, кемістігін білдіретін сын есімнің және туынды етістіктердің масдарларының алдына أَكْثَرُ، أَقَلُّ، أَشَدُّ сөздерінің бірі қойылуы арқылы салыстырмалы шырай жасалады.
Мысалы: أَشَدُّ صُفْرَةً - сарырақ, أَكْثَرُ تَكَبُّرًا - тәкаппарлау

б) خَيْرٌ (қайырлы), شَرٌّ (жаман) сөздері салыстырмалы шырай мағынасын береді.
Мысалы: الصَّلاَةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ - Намаз ұйқыдан жақсырақ.
الكَسْلاَنُ شَرٌّ مِنَ الْجَاهِلِ - Жалқау наданнан жаманырақ.

اسْمُ التَّفْضِيلِ -дің тек және түр бойынша өзгеруі:

	اَلْمُفْرَد	اَلْمُثَنَّى	اَلْجَمْعُ
اَلْمُذَكَّرُ	أَفْعَلُ	أَفْعَلَانِ	أَفْعَلُونَ – أَفَاعِلُ
اَلْمُؤَنَّثُ	فُعْلَى	فُعْلَيَانِ	فُعْلَيَاتٌ – فُعَلٌ

Мысалы:

	اَلْمُفْرَد	اَلْمُثَنَّى	اَلْجَمْعُ
اَلْمُذَكَّرُ	أَكْبَرُ	أَكْبَرَانِ	أَكْبَرُونَ – أَكَابِرُ
اَلْمُؤَنَّثُ	كُبْرَى	كُبْرَيَانِ	كُبْرَيَاتٌ – كُبَرٌ

التَّدْرِيبَاتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: اقرأ الأمثلة الآتية لـ «اسْم التَفْضِيْلِ».

١. هاشِمٌ طَوِيلٌ ، وَحامِدٌ أَطْوَلُ مِنْهُ.
٢. آمِنَةُ صَغِيرَةٌ ، وَ زَيْنَبُ أصْغَرُ مِنْها.
٣. هَذا الْكِتابَ أَسْهَلُ مِنْ ذاكَ.
٤. خَطِّي أَحْسَنُ مِنْ خَطِّكَ.
٥. هَذا الشَّارِعُ أَنْظَفُ مِنْ ذاكَ.
٦. هَذِهِ السَّاعَةُ أَرْخَصُ مِنْ تِلْكَ.
٧. اللَّبَنُ أَنْفَعُ مِنَ الشَّايِ.
٨. بَيْتِي أَبْعَدُ عَنِ الْمَدْرَسَةِ مِنْ بَيْتِكَ.
٩. هَذِهِ السَّيَّارَةِ أَجْمَلُ مِنْ تِلْكَ.

التَّدْرِيبُ الثَّاني: كَوِّنْ جُمَلًا مِنَ الْكَلِمَاتِ الآتِيَة مُسْتَعْمِلًا «اسْمَ التَّفْضِيلِ».

١. هاشم / طويل / عثمان ________________
٢. القاهرة / كبير / الرياض ________________
٣. هذا الفندق / نظيف / ذاك ________________
٤. اللغة العربية / سهل/ اللغة الفرنسية ________________
٥. الرجال / كثير / النساء ________________
٦. الموز / رخيص / العِنَبُ ________________
٧. الشمس / بعيد / القمر ________________

التَّدْرِيبُ الثَّالِثُ: أَجِبْ كَمَا فِي الْمِثَالِ.

مثال: – أيُّهُما أطْوَلُ أحمَدُ أَمْ عُمَرُ ؟ – أَحمَدُ أَطْوَلُ مِنْ عُمَرَ .

١. أيُّهُما أَسْرَعُ: القِطارُ أَمِ الطّائِرَةُ ؟ ________________

٢. أَيُّهُما أَكْثَرُ ارْتِفاعًا: المَنْزِلِ أَمِ العِمَارَةُ ؟ ________________

٣. أَيُّهُما أَفْضَلُ: الدِّراسَةُ أَمِ الْعَمَلُ ؟ ________________

٤. أَيُّهُما أَنْشَطُ: أَنْتَ أَمْ صَدِيقُكَ ؟ ________________

٥. أَيُّهُما أَكْثَرُ اجْتِهاداً: شَيْمَاءُ أَم إيمَان ؟ ________________

٦. أَيُّهُما أَحْسَنُ: قَضَاءُ العُطْلَةِ فِي الْمَنْزِلِ أمْ فِي الْخَارِجِ؟ ________________

٧. أَيُّهُما أَجْمَلُ: حَدِيقَتُكُمْ أَمْ حَدِيقَةُ صَدِيقِكُمْ ؟ ________________

التَّدْرِيبُ الرَّابِعُ: امْلأ الفَراغَ بِاسْمِ التَّفْضِيلِ الْمُناسِبِ كَمَا فِي الْمِثَالِ.

مثال: – سُلَيْمانُ عالِمٌ وَ لَكِنَّ مَحْمُوداً .... – سُلَيْمانُ عالِمٌ وَ لَكِنَّ مَحْمُوداً أَعْلَمُ مِنْهُ.

١. خالِدٌ ماهِرٌ أَمّا صَالِح فـ .... ________________

٢. هَذا الْمَسْجِدُ واسِعٌ أمّا ذَلِكَ فـ ..... ________________

٣. هَذِهِ الْبَقَرَةُ هَزِيلَةٌ أمّا تِلْكَ فـ .... ________________

٤. هَذا الْعَامِلُ مُخْلِصٌ وَ لَكِنَّ زَمِيلَهُ .... ________________

٥. لَيْلَى حَافِظَةٌ أمّا هُدًى فـ .... ________________

٦. عَبْدُ اللهِ ذَكِيٌّ لكِنَّ حُسَيْناً........ ________________

٧. إبراهيمُ فاهِمٌ أمّا أُخْتُهُ فـ ...... ________________

٨. هَذا السُؤالُ صَعْبٌ أَمّا ذَلِكَ فـ ..... ________________

التَّدْرِيبُ الخامِسُ: اقْرَأ الأمْثِلَةَ، ثُمَّ حَوِّلِ الْجُمَلَ الآتِيَة عَلَى غِرارِها مُسْتَعْمِلًا «اسْمَ التَّفْضِيلِ».

الأمثلة: مُحَمَّدٌ طَالِبٌ حَسَنٌ. مُحَمَّدٌ أَحْسَنُ طَالِبٍ فِي الْفَصْلِ.

هَذَا بَيْتٌ جَمِيلٌ. هَذا أَجْمَلُ بَيْتٍ في الشارع.

آمِنَةُ طالِبَةٌ صَغِيرَةٌ. آمنةُ أصغرُ طالبةٍ في المدرسة.

١. هذه غرفةٌ صغيرةٌ. ________________ فِي بَيْتِنَا.

٢. بِلَالٌ جَارٌ حَسَنٌ . ________________ فِي حَيِّنَا.

٣. ياسِرٌ رَجُلٌ فَقِيرٌ. ________________ فِي قَرْيَتِنَا.

٤. هَذِهِ سَاعَةٌ رَخِيصَةٌ. ________________ فِي السُّوقِ.

٥. هَذَا دَرْسٌ سَهْلٌ. ________________ فِي الْكِتَابِ.

٦. الدُّكْتُورُ زَكَرِيّا طَبِيبٌ شَهِيرٌ. ________________ فِي بَلَدِنَا.

٧. الأَزْهَرُ جَامِعَةٌ قَدِيمَةٌ. ______________________ فِي الْعَالَمِ.
٨. الأَسْتَاذُ نُعْمانُ مُدَرِّسٌ حَسَنٌ. ______________________ فِي الْمَدْرَسَةِ.
٩. ذَلِكَ دَرْسٌ صَعْبٌ. ______________________ فِي الْكِتَابِ.
٠١. هَذا فَصْلٌ وَاسِعٌ. ______________________ فِي الْكُلِّيَةِ.

اسْمَا الزَّمَانِ وَ الْمَكَانِ - Мезгіл және мекен атаулары

Араб тіліндегі اسْمَا الزَّمَانِ وَ الْمَكَانِ - қимыл-әрекеттің орнын, мекенін немесе мерзімін көрсететін етістіктен жасалатын есім сөз.

اسْمَا الزَّمَانِ وَ الْمَكَانِ *жасалу үлгілері:*

اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістігінен екі түрлі үлгі бойынша жасалады:

а) مَفْعَلٌ үлгісі: егер اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістігінің عَيْنُ الْفِعْلِ-і осы шақта дамма немесе фатха болса, ол етістіктердің және «нақыс» етістіктердің мезгіл және мекен атаулары көбінесе مَفْعَلٌ үлгісімен жасалады.

Мысалы: لَعِبَ - ойнады → مَلْعَبٌ - ойнайтын жер (стадион), ойын мерзімі
كَتَبَ - жазды → مَكْتَبٌ - жазу жазатын орын (жазу столы), жазу мерзімі
دَخَلَ - кірді → مَدْخَلٌ - кіретін жер (подъезд), кіру мерзімі
رَعَى - жайылды → مَرْعًى - жаятын жер (жайылым), жаю мерзімі
رَمَى - атты → مَرْمًى - ататын жер (тир), ату мерзімі

ә) مَفْعِلٌ үлгісі: егер اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ етістігінің عَيْنُ الْفِعْلِ -і осы шақта кәсра болса, ол етістіктердің және «мысал» етістіктердің мезгіл және мекен атаулары көбінесе مَفْعِلٌ үлгісімен жасалады.

Мысалы: جَلَسَ - отырды → مَجْلِسٌ - отыратын жер (отырыс), отыру мерзімі
نَزَلَ - түсті → مَنْزِلٌ - түсетін жер (үй), түсу мерзімі
وَضَعَ - қойды → مَوْضِعٌ - қоятын жер, қою мерзімі
وَعَدَ – уәделесті → مَوْعِدٌ - уәделескен жер, уәде мерзімі

Ескерту:

1) Бір заттың көп топталған және қимыл-әрекеттің көп қайталанып жасалған жерін көрсететін мекен атауларына ة - та-марбута қосылады.

Мысалы: طَبَعَ - басып шығарды → مَطْبَعَةٌ - баспахана
كَتَبَ - жазды → مَكْتَبَةٌ - кітапхана
دَرَسَ - сабақ оқыды → مَدْرَسَةٌ - мектеп

2) Туынды етістіктерден мезгіл және мекен атаулары сол етістіктің اسْمُ الْمَفْعُولِ (ырықсыз есімше) үлгісі бойынша жасалады.

Мысалы: اسْتَشْفَى - шипа алды → مُسْتَشْفًى - аурухана
اغْتَسَلَ - жуынды → مُغْتَسَلٌ - жуынатын жер, жуыну мерзімі

اسْمَا الزَّمانِ وَ الْمَكَانِ -нің тек және түр бойынша өзгеруі:

	اَلْمُفْرُد	اَلْمُثَنَّى	اَلْجَمْعُ
اَلْمُذَكَّرُ	مَكْتَبٌ	مَكْتَبَانِ	مَكَاتِبُ
اَلْمُؤَنَّثُ	مَكْتَبَة	مَكْتَبَتَانِ	مَكْتَبَاتٌ

التَّدْرِيبَاتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: ضَعْ خَطًّا تَحْتَ اسْمَي الزَّمَانِ وَالمَكانِ في الجُمَلِ التَّالِيَةِ وَ بَيِّنْ أَصْلَهُماز

١. يَوْمُ الاثْنَيْنِ مَبْدَأُ الدَّرْسِ .
٢. تُعْتَبَرُ الْغَابَةُ مَأْوَى الْحَيَوَانَاتِ الْبَرِّيَّةِ .
٣. الْمَحَطَّةُ مَوْقِفُ الْحَافِلاتِ .
٤. إِنَّ الْقَلْبَ لَمُسْتَوْدَع الْأَسْرَارِ .
٥. الْخَرِيفُ مَوْسِمُ الْفَاكِهَةِ .

التَّدْرِيبُ الثَّانِي: هَاتِ اسْمَي الْمَكَانِ وَ الزَّمَانِ مِنَ الأَفْعَالِ الثُّلاثِيَّةِ الْمُجَرَّدَةِ الآتِيَةِ مَعَ بَيَانِ السَّبَبِ.

* وضع – فرّ – سكن – سعى – شرق – ورد – مات – جال

التَّدْرِيبُ الثَّالِثُ: هَاتِ اسْمَي الْمَكَانِ وَ الزَّمَانِ مِنَ الأَفْعَالِ الْمَزِيدَةِ الآتِيَةِ مَعَ بَيَانِ السَّبَبِ.

* التقى – اجتمع – توجه – استفتى – استقرّ – أضاف – اسْتَشْفَى

التَّدْرِيبُ الرَّابِعُ: امْلأ الفَراغَ بِوَضْعِ اسْمَي الْمَكَانِ وَ الزَّمَانِ الْمُنَاسِبَيْنِ:

١. جامِعَةُ الأَزْهَرِ .... الْعُلُومِ الدِّينِيَّةِ وَ الْعَرَبِيَّةِ .
٢. الْمَطَارُ .... الطَّائِرَةِ .
٣. ذَهَبَ أَخِي إِلَى الـ.............. فِي الصَّبَاحِ .
٤. لا تَتَأَخَّرْ عَنْ .... الطَّبِيبِ .
٥. يُصَلِّي أَبِي صَلاةَ الْفَجْرِ فِي الـ ....

اسْمُ الآلَةِ - Құрал-сайман атауы

Араб тіліндегі اسْمُ الآلَةِ құрал-сайман атауын көрсетіп, сол атаудың қимылын білдіретін етістіктен жасалатын есім сөз.

Құрал-сайман атауы الثُّلَاثِيُّ المُجَرَّدُ сабақты етістіктерінен 3 түрлі үлгі бойынша жасалады:

1) **مِفْعَالٌ** үлгісі:

Мысалы: فَتَحَ – ашты → مِفْتَاحٌ – кілт
حَرَثَ – жер жыртты → مِحْرَاثٌ – соқа
وَزَنَ – өлшеді → مِيزَانٌ – таразы

2) **مِفْعَلٌ** үлгісі:

Мысалы: بَرَدَ - егеді → مِبْرَدٌ - егеу
غَزَلَ – иірді → مِغْزَلٌ - ұршық
بَذَرَ - септі → مِبْذَرٌ – тұқым сепкіш

3) **مِفْعَلَةٌ**

Мысалы: لَعِقَ – алады → مِلْعَقَةٌ – қасық
سَطَرَ – сызық сызды → مِسْطَرَةٌ – сызғыш

Ескерту:

а) Кейбір құрал-сайман атаулары مُفْعُلٌ үлгісі бойынша жасалады.

Мысалы: نَخَلَ – еледі → مُنْخُلٌ – елек, елеуіш, елгезер

ә) Кейбір құрал-сайман атаулары түбір есім сөз мағынасын береді, етістіктен жасалмайды.

Мысалы: سِكِّينٌ - пышақ, فَأْسٌ - балта, جَرَسٌ - қоңырау

б) ”нақыс“ етістіктерден құрал-сайман атаулары **مِفْعَلَةٌ** үлгісі бойынша жасалады.

Мысалы: كَوَى - үтіктеді → مِكْوَاةٌ – үтік

в) Кейбір құрал-сайман атаулары бірнеше үлгі бойынша жасала береді.

Мысалы: دَقَّ - үгітті → مِدَقٌّ / مِدَقَّةٌ - үгіткіш, келі, диірмен

اسْمُ الوِعَاءِ - Ыдыс атауы

Араб тіліндегі اسْمُ الوِعَاءِ ішінде зат сақталатын ыдыс атауын білдіреді. Ыдыстың атауы ішіндегі заттың атына байланысты аталады.

اسْمُ الوِعَاءِ төрт түрлі үлгіде жасалады:

1) **مِفْعَلٌ** үлгісі:

Мысалы: حَلَبٌ – сүт → مِحْلَبٌ – сүт құятын құмыра

2) **مِفْعَلَةٌ** үлгісі:

Мысалы: إِبْرَةٌ – ине → مِئْبَرَةٌ – ине салғыш

3) **مُفْعُلٌ** үлгісі:

Мысалы: دُهْنٌ – крем, мазь → مُدْهُنٌ – кремнің құтысы

4) **مُفْعُلَةٌ** үлгісі:

Мысалы: كُحْلٌ – сүрме → مُكْحُلَةٌ – сүрме салғыш

Жаттығулар - التَّدْرِيبات

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: صُغ مِنَ الْأَفْعَالِ الْآتِيَةِ أَسْمَاءَ الْآلَةِ عَلَى وَزْنِ (مِفْعَال).

١. فَتَحَ / يَفْتَحُ ____________________
٢. نَشَرَ / يَنْشُرُ ____________________
٣. حَرَثَ / يَحْرُثُ ____________________
٤. زَلَجَ / يَزْلِجُ ____________________
٥. قَاسَ / يَقِيْسُ ____________________
٦. كَالَ / يَكِيْلُ ____________________

التَّدْرِيبُ الثَّاني: صُغ مِنَ الأَفْعَالِ الآتِيَةِ أَسْمَاءَ الآلَةِ عَلَى وَزْنِ (مِفْعَل).

١. بَرَدَ / يَبْرُدُ ____________________
٢. حَلَبَ / يَحْلَبُ ____________________
٣. صَعِدَ / يَصْعَدُ ____________________
٤. قَبَضَ / يَقْبِضُ ____________________
٥. قَادَ / يَقُودُ ____________________
٦. حَكَّ / يَحُكُّ ____________________

التَّدْرِيبُ الثَّالِثُ: صُغ مِنَ الأَفْعَالِ الآتِيَةِ أَسْمَاءَ الآلَةِ عَلَى وَزْنِ (مِفْعَلَة).

١. كَنَسَ / يَكْنُسُ ____________________
٢. لَعِقَ / يَلْعَقُ ____________________
٣. طَرَقَ / يَطْرُقُ ____________________
٤. سَطَرَ / يَسْطُرُ ____________________
٥. عَصَرَ/ يَعْصِرُ ____________________
٦. غَرَفَ / يَغْرِفُ ____________________
٧. كَوَى / يَكْوِي ____________________

التَّدْرِيبُ الرَّابِعُ: امْلأ الفَرَاغَ بِأَسْمَاءِ الآلَةِ الْمُناسِبَةِ.

١. يَحْرُثُ الْفَلاحُ بِـ____________ الْأَرْضَ .
٢. فَتَحَ الْوَلَدُ الْبَابَ بـ____________ .
٣. يَنْشُرُ النَّجَّارُ بِـ____________ الْخَشَبَ .
٤. يَسْتَعْمِلُ التِّلْمِيذُ الـ____________ و الْقَلَمَ في الرِّيَاضِيَّاتِ .
٥. يَحْتَاجُ الطَّبِيبُ إِلَى الـ____________ أَثْنَاءَ العَمَلِيَّةِ .

اسْمُ التَّصْغِيرِ - Кішірейткіш атау

Араб тіліндегі اسْمُ التَّصْغِيرِ – еркелету, менсінбеу, кішірейту, кемсіту мағыналарын білдіретін туынды есім сөз.

اسْمُ التَّصْغِيرِ -дың *жасалу үлгілері*:

а) **فُعَيْلٌ** үлгісі. Бұл үлгі үш әріптен тұратын есім сөздер үшін қолданылады.

Мысалы: قَلَمٌ – қалам → قُلَيْمٌ – кішкене қалам
جَبَلٌ – тау → جُبَيْلٌ – төбешік
كَلْبٌ – ит → كُلَيْبٌ – кішкене ит

ә) **فُعَيْعِلٌ** үлгісі. Бұл үлгі төрт әріптен тұратын есім сөздер үшін қолданылады.

Мысалы: دَفْتَرٌ – дәптер → دُفَيْتِرٌ – қойын дәптер
مَنْزِلٌ - үй → مُنَيْزِلٌ – үйшік

б) **فُعَيْعِيلٌ** үлгісі. Бұл үлгі бес әріптен, ондағы төртінші әрпі тиянақсыз و ى ا әріптерінің бірінен тұратын есім сөздер үшін қолданылады.

Мысалы: مِفْتَاحٌ - кілт → مُفَيْتِيحٌ – кілтше
عُصْفُورٌ – торғай → عُصَيْفِيرٌ – кішкене торғай
قِنْدِيلٌ – шырақ → قُنَيْدِيلٌ – шырағдан

<u>*Ескерту*</u>:

а) Төрт және одан да көп әріптен тұратын есім сөздерден кішірейткіш атаулар жасалғанда төртінші әріптен кейінгі әріптер түсіп қалады.

Мысалы: سَفَرْجَلٌ – айва → سُفَيْرِجٌ – кішкентай айва
عَنْدَلِيبٌ – бұлбұл → عُنَيْدِلٌ – кішкене бұлбұл

ә) Муаннас тегін білдіретін ى ا ة -ға аяқталған есім сөздерден кішірейткіш атаулар жасалғанда бұл муаннастық белгілер сақталады.

Мысалы: قَلْعَةٌ – қамал → قُلَيْعَةٌ – кішкентай қамал
بُشْرَى – жақсы хабар → بُشَيْرَى – сүйінші
حَمْرَاءُ – қызыл → حُمَيْرَاءُ – қызғылт

б) ان -ға аяқталған жалқы есім және сын есімдерден кішірейткіш атаулар жасау үшін сөздің түбірі ғана үлгі бойынша өзгеріп, ان сөз соңына қайтадан қосылып жазылады. Өйткені ان сөз түбіріне кірмейді

Мысалы: سَلْمَانُ – Сәлмен → سُلَيْمَانُ – Сүлеймен
سَكْرَانُ – мас → سُكَيْرَانُ – қызу

в) Муаннас тегін білдіретін ى ا ة -ға аяқталмаған, бірақ муаннас тегіне жататын үш әріпті есім сөздерден кішірейткіш атаулар жасалғанда сөз соңына (ـة) та–марбута қосылып жазылады. Ал төрт әріпті есім сөздерге ـة – та–марбута қосылмайды.

Мысалы: عَيْنٌ – көз → عُيَيْنَةٌ – кішкентай көз
زَيْنَبُ – Зейнеб → زُيَيْنَبُ – Зейнеш

г) Дұрыс көпше түрдегі есім сөздердің кішірейткіш атаулары сол сөздің жекеше түрінен жасалып, дұрыс көпше түр жалғаулары сөз соңына жазылады.

Мысалы: كَاتِبٌ / كُوَيْتِبٌ – كَاتِبُونَ / كُوَيْتِبُونَ – жазушысымақтар (музаккар тегі)

طَالِبَةٌ / طُوَيْلِبَةٌ – طَالِبَاتٌ / طُوَيْلِبَاتٌ – студентсымақтар (муәннәс тегі)

ғ) Бұрыс көпше түрдегі есім сөздерден кішірейткіш атау жасау үшін:

- адамға байланысты музаккар есім сөздерден кішірейткіш атаулар сол сөздің жекеше түрінен жасалып, музаккар дұрыс көпше түрдің жалғауы (ون) сөз соңына жазылады.

Мысалы: رَجُلٌ / رُجَيْلٌ – رِجَالٌ / رُجَيْلون – адамсымақтар

طَالِبٌ / طُوَيْلِبٌ – طُلَّابٌ / طُوَيْلِبُونَ – студентсымақтар

- адамнан басқа немесе муаннас есім сөздердің кішірейкіш атаулары сол сөздің жекеше түрінен жасалып, муаннас дұрыс көпше түр жалғауы ات сөз соңына жазылады.

Мысалы: كِتَابٌ / كُتَيِّبٌ – كُتُبٌ / كُتَيِّبَاتٌ – кітапшалар

كَاتِبَةٌ / كُوَيْتِبَةٌ – كَوَاتِبُ / كُوَيتِبَاتٌ – жазушысымақтар (муаннас тегі)

اسْمُ التَّصْغِيرِ -дің тек және түр бойынша өзгеруі:

اَلْجَمْعُ	اَلْمُثَنَّى	اَلْمُفْرَد	
كُتَيِّبُونَ	كُتَيِّبَانِ	كُتَيِّبٌ	اَلْمُذَكَّرُ
كُتَيِّبَاتٌ	كُتَيِّبَتَانِ	كُتَيِّبَةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

التَّدْرِيبَاتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: ضَعْ خَطًّا تَحْتَ اسْمِ التَّصْغِيرِ وَ بَيِّنْ أَصْلَهُ.

١. تُشَكِّلُ كُرَيَّاتُ الدَّمِ الْحَمْرَاءُ حَوَالَيْ خَمْسٍ و أَرْبَعِينَ فِي الْمِئَةِ مِنْ حَجْمِ الدَّمِ .

٢. يُقَوِّي عَصِيرُ الْبَصَلِ بُصَيْلاتِ الشَّعْرِ و يَحْفِزُ مِنْ نُمُوِّهِ .

٣. تُوجَدُ حَوْلَ كَوْكَبَيِ الْمَرِّيخِ و الْمُشْتَرِي مَجْمُوعَةٌ مِنَ الْكَوَاكِبِ الصَّغِيرَةِ تُسَمَّى حِزَامَ الْكُوَيْكِبَاتِ.

٤. قَدَّمَ مُدِيرُ الطِّبَاعَةِ لأَوْلَادِ بَعْضِ الأَسَرِ كُتَيِّبَاتٍ تَعْلِيمِيَّةً مُصَوَّرَةً .

التَّدْرِيبُ الثَّانِي: صُغْ مِنَ الْأَسْمَاءِ الْآتِيَةِ اسْمَ التَّصْغِيرِ.

* بَيْتٌ – دِرْهَمٌ – جَرِيدَةٌ – صَفْرَاءُ – غُلامٌ – شَارِعٌ – شُبَّاكٌ – تَمْرٌ – جَزَرٌ – مِصْبَاحٌ

التَّدْرِيبُ الثَّالِثُ: اسْتَعْمِلْ أَسْمَاء اتَّصْغِيرِ الْآتِيَةِ فِي جُمَلٍ مُفِيدَةٍ.

* جُبَيْلٌ – مُفَيْتِيحٌ – قُلَيْمٌ – عُصَيْفِيرٌ – قُلَيْعَةٌ – كُوَيْتِبٌ – كُتَيِّبٌ

الاسْمُ المَنْسُوبُ - Қатыстық сын есім

Араб тіліндегі الاسْمُ الْمَنْسُوبُ - заттың біреуге немесе бір нәрсеге қатыстылығын, неден жасалғандығын көрсететін туынды есім сөз. Бұл қазақ тіліндегі қатыстық сын есіммен мағыналас келеді.

الاسْمُ الْمَنْسُوبُ -тің ***жасалу жолдары***:

а) الاسْمُ الْمَنْسُوبُ есім сөздердің соңына музаккар тегінде يّ ал, муаннас тегінде يَّة жалғануы арқылы жасалады, түбірдің соңғы әрпінің харакаты кәсра болады.

Мысалы: مِصْرُ – Мысыр → مِصْرِيٌّ – мысырлық
ذَهَبٌ – алтын → ذَهَبِيٌّ – алтыннан жасалған
شِمَالٌ – Солтүстік → شِمَالِيٌّ – солтүстіктік

ә) Муаннас сөзден الاسْمُ الْمَنْسُوبُ жасалған кезде, ة - та-марбута түсіп қалады.

Мысалы: مَكَّةُ – Мекке → مَكِّيٌّ – меккелік
سِيَاسَةٌ – саясат → سِيَاسِيٌّ – саяси

б) فَعِيلٌ، فُعَيْلٌ، فُعَيْلَةٌ، فَعِيلَةٌ үлгісіндегі есім сөздерден الاسْمُ الْمَنْسُوبُ жасалғанда, сөздегі ي әрпі түсіп қалады.

Мысалы: مَدِينَةٌ – қала → مَدَنِيٌّ - қалалық, мәдени
قُرَيْش – құрайш → قُرَشِيٌّ - құрайштық
ثَقِيفٌ – сақиф → ثَقَفِيٌّ – сақифтық
جُهَيْنَةٌ – жуһайна → جُهَنِيٌّ - жуһайналық

в) الاسْمُ الْمَنْسُوبُ - қатыстық сын есім сөздердің бір тобына و және يّ жалғануы арқылы жасалады.

Мысалы: أَخٌ – аға → أَخَوِيٌّ - ағалық
لُغَةٌ – тіл → لُغَوِيٌّ – тілдік
مَعْنَي – мағына → مَعْنَوِيٌّ - мағыналық
آسِيَا – Азия → آسِيَوِيٌّ – азиялық
بَيْضَاءُ - ақ → بَيْضَاوِيٌّ – ақшыл, ақтық
شِتَاءٌ – қыс → شَتَائِيٌّ / شِتَوِيٌّ – қыстық, қысқы
سَمَاءٌ – аспан → سَمَاوِيٌّ – аспандық
مَاءٌ – су → مَائِيٌّ – сулы

г) الاسْمُ الْمَنْسُوبُ адамның тегін көрсететін كُنَيَةٌ сөздерінен жасалғанда, مُضَافٌ إِلَيْهِ - изафеттің екінші мүшесі ғана алынады.

Мысалы: ابْنُ الزُّبَيْرِ → زُبَيْرِيٌّ - Ибн Зубейрдің жанұясына қатысты

ғ)الاسْمُ الْمَنْسُوبُ изафеттік тіркестен жасалғанда مُضَافٌ изафеттің бірінші мүшесі ғана алынады.

Мысалы: عَبْدُ اللهِ → عَبْدِيٌّ - Абдуллаға қатысты

اَلاسْمُ الْمَنْسُوبُ - тек және түр бойынша өзгеруі:

	اَلْمُفْرَد	اَلْمُثَنَّى	اَلْجَمْعُ
اَلْمُذَكَّرُ	بَصْرِيٌّ	بَصْرِيَّانِ	بَصْرِيُّونَ
اَلْمُؤَنَّثُ	بَصْرِيَّةٌ	بَصْرِيَّتَانِ	بَصْرِيَّاتٌ

<u>*Ескерту*</u>:

а) Кейде қатыстық сын есімдердің көпше түрі يّ *жалғауынан кейін* ة *- та-марбута қосылуы арқылы жасалады.*

Мысалы: الحَنَفِيُّ *- Ханафи мәзһәбіне байланысты адам*

الحَنَفِيَّةُ *- Ханафи мәзһәбіне байланысты адамдар*

ә) Кейбір белгісіз халдегі қатыстық сын есімдерге ال *-артиклі жалғанып,* يّ *жалғауының түсіп қалуы арқылы қатыстық сын есімдердің көпше түрі жасалады.*

Мысалы: تُرْكِيٌّ *– түрік, түрік ұлтына қатысты* → التُّرْكُ *– түріктер*

عَرَبِيٌّ *– араб, араб ұлтына қатысты* → العَرَبُ *– арабтар*

التَّدْرِيبَاتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: ضَعْ خَطًّا تَحْتَ الاسْمِ الْمَنْسُوبِ وَ بَيِّنْ أَصْلَهُ.

١. قامَ رَجُلُ الأَعْمَالِ الأَمْرِيكِيّ توماس إديسون بِتَطْوِيرِ آلَةِ التَّصْوِيرِ السِّينِمَائِيِّ وَاخْتَرَعَ الْمِصْبَاحَ الْكَهْرَبَائِيَّ .

٢. كِتَابَ «الإِنصَافِ» هو مِنْ تَأْلِيفِ ابْنِ الأَنْبَارِيِّ، وعَرَضَ فِيهِ الْمَسَائِلَ الْخِلافِيَّةَ بَيْنَ النَّحْوِيِّينَ البَصْرِيِّينَ وَ الْكُوفِيِّين.

٣. دُبُّ الْقُطْبِ الشِمَالِيِّ يُعْتَبَرُ أَكْبَرَ الثَّدْيَّاتِ الْبَرِّيَّةِ .

٤. الاحتِبَاسُ الحَرَارِيُّ هو ازْدِيَادُ دَرَجَةِ الْحَرَارَةِ السَطْحِيَّةِ الْمُتَوَسِّطَةِ فِي الْعَالَمِ .

٥. اللُّغَةُ الْيُونَانِيَّةُ هِيَ أَقْدَمِ اللُّغَاتِ الْمَحْكِيَّةِ فِي الْعَالَمِ .

التَّدْرِيبُ الثَّانِي: هاتِ الاسْمَ الْمَنْسُوبَ مِنْ هَذِهِ الأَسْماءِ الآتِيَةِ.

١. أَلْمَانِيا ____________ ٢. السُّودَانُ ____________

٣. أَبٌ ____________ ٤. كازاخستان ____________

٥. جِنْسٌ ____________

التَّدْرِيبُ الثَّالِثُ: اسْتَعْمِلِ الاسْمَ الْمَنْسُوبَ الآتِيَ فِي جُمَلٍ مُفِيدَةٍ:

* عَرَبِيٌّ – الحَنَفِيُّ – آسِيَوِيٌّ – لُغَوِيٌّ – ثَقَافِيٌّ – سِيَاسِيٌّ – جَنُوبِيٌّ

التَّدْرِيبُ الرّابِعُ : حَوِّل الكَلِماتِ إِلَى الاسْمِ الْمَنْسُوبِ كَمَا فِي الْمِثَالِ مَعَ تَغْيِيرِ مَا يَلْزَمُ.

أَنَا مِنْ كازاخستان ------ أنا كازاخستانِيٌّ

١. هُوَ مِن المَغْرِبِ . ______________________

٢. هِيَ مِنَ العِرَاقِ . ______________________

٣. أَنْتُمْ مِنْ إِيطَالِيَا . ______________________

٥. هُمَا مِنْ تُونس . ______________________

٦.أَنْتُمَا مِنْ أوروبا ______________________

الْمُفْرَدُ وَ التَّثْنِية وَ الْجَمْعُ

Есім сөздің жекеше, екілік және көпше түрлері

Араб тілінде есім сөз сан жағынан үшке бөлінеді:
1. **الْمُفْرَدُ** – жекеше түр
2. **التَّثْنِيَةُ** – екілік түр
3. **الْجَمْعُ** – көпше түр

1. الْمُفْرَدُ – жекеше түр

الْمُفْرَدُ жекеше түрі - бір ғана сөз ретінде қабылданатын заттық атау.

Мысалы: الْبَيْت - үй, هُوَ - ол, أَحْمَدُ - Ахмет

2. التَّثْنِيَةُ – екілік түр

Араб тілінде **التَّثْنِيَةُ** - екілік түр екі затты білдіреді. Қазақ тілінде зат есім екілік түрге бөлінбейді.

التَّثْنِيَةُ - екілік түрдің *жасалу жолдары:*

а) **التَّثْنِيَةُ** - екілік түрі жекеше түрдегі сөздің соңына ـَانِ жалғануы арқылы жасалады. Егер муәннәс есім сөзге ـَانِ жалғанса, ة - та-марбута жай ت -ға айналады.

Мысалы: رَجُلٌ - адам / رَجُلانِ - екі адам;
سَيَّارَةٌ - машина / سَيَّارَتَانِ - екі машина

ә) Егер сөз اسْمٌ مَنْقُوصٌ «исм манқус» болса, белгісіз халде түсіп қалған ي – йә әрпі қайтарылады.

Мысалы: قَاضٍ - қазы / قَاضِيَانِ - екі қазы;
غَازٍ - соғысушы / غَازِيَانِ - екі соғысушы

б) Егер сөз اسْمٌ مَقْصُورٌ «исм мақсур» болса, әлиф әрпі үш әріптен кейін келген кезде, ي –йә әрпіне айналады.

Мысалы: حُبْلَى - жүкті әйел / حُبْلَيَانِ - екі жүкті әйел;
مُسْتَدْعًى - талап / مُسْتَدْعَيَانِ - екі талап

в) Егер сөз اسْمٌ مَقْصُورٌ «исмун мақсур» болса, әлиф әрпінің негізгі түбірі و уау әрпі болса, екілік түрде уау әрпіне айналады.

Мысалы: عَصًا - таяқ / عَصَوَانِ - екі таяқ;

قَفًا - желке / قَفَوَانِ -екі желке

г) Егер сөз اسْمٌ مَمْدُودٌ «исм мамдуд» болса, екілік түрде ء «хамза» әрпі و –уау әрпіне айналады.

Мысалы: حَمْرَاءُ - қызыл / حَمْرَاوَانِ - екі қызыл

صَحْرَاءُ - шөл дала / صَحْرَاوَانِ - екі шөл дала

التَّثْنِيَةُ -зат есімнің екілік түрінің *септелуі*:

قَرَأَ التِّلْمِيذَانِ الْكِتَابَ	ـَانِ	مَرْفُوعٌ	**الرَّفْعُ**
رَأَيْتُ التِّلْمِيذَيْنِ فِي الْجَامِعَةِ	ـَيْنِ	مَنْصُوبٌ	**النَّصْبُ**
ذَهَبْتُ مَعَ التِّلْمِيذَيْنِ فِي الْجَامِعَةِ	ـَيْنِ	مَجْرُورٌ	**الْجَرُّ**

3. الْجَمْعُ - көпше түр

Араб тілінде **الْجَمْعُ** - зат есімнің көпше түрі екіден көп заттарды білдіреді.

А) **الْجَمْعُ السَّالِمُ** - дұрыс көпше түр

Зат есімнің дұрыс көпше түрі өз ішінде екіге бөлінеді:

а) **جَمْعُ الْمُذَكَّرِ السَّالِمُ** - музаккар дұрыс көпше түр

ә) **جَمْعُ الْمُؤَنَّثِ السَّالِمُ** - муаннас дұрыс көпше түр

а) **جَمْعُ الْمُذَكَّرِ السَّالِمُ** - музаккар дұрыс көпше түр ـُونَ жалғануы арқылы жасалады.

Мысалы: مُدَرِّسٌ - оқытушы / مُدَرِّسُونَ - оқытушылар;

مُهَنْدِسٌ - инженер / مُهَنْدِسُونَ - инженерлер

جَمْعُ الْمُذَكَّرِ السَّالِمُ - музаккар дұрыс көпше түрінің *септелуі*:

أَتَى الْمُدَرِّسُونَ إِلَي الْجَامِعَةِ	ـُونَ	مَرْفُوعٌ	**الرَّفْعُ**
رَأَيْتَ الْمُدَرِّسِينَ فِي الْجَامِعَةِ	ـِينَ	مَنْصُوبٌ	**النَّصْبُ**
ذَهَبْتُ مَعَ الْمُدَرِّسِينَ إِلَي الْجَامِعَةِ	ـِينَ	مَجْرُورٌ	**الْجَرُّ**

ә) **جَمْعُ الْمُؤَنَّثِ السَّالِمُ** - муаннас дұрыс көпше түр ـَاتٌ жалғануы арқылы жасалады.

Мысалы: مُدَرِّسَةٌ - оқытушы / مُدَرِّسَاتٌ - оқытушылар;

تِلْمِيذَةٌ - оқушы / تِلْمِيذَاتٌ - оқушылар

جَمْعُ الْمُؤَنَّثِ السَّالِمُ - муаннас дұрыс көпше түрінің *септелуі*:

أَتَتِ الْمُدَرِّسَاتُ إِلَي الْجَامِعَةِ	ـَاتُ	مَرْفُوعٌ	**الرَّفْعُ**
رَأَيْتَ الْمُدَرِّسَاتِ فِي الْجَامِعَةِ	ـَاتِ	مَنْصُوبٌ	**النَّصْبُ**
ذَهَبْتُ مَعَ الْمُدَرِّسَاتِ إِلَي الْجَامِعَةِ	ـَاتِ	مَجْرُورٌ	**الْجَرُّ**

Ә) **الْجَمْعُ الْمُكَسَّرُ – бұрыс көпше түр**

Зат есімнің бұрыс *көпше түрі* сөз құрылысының іштей өзгеруі арқылы жасалады. Зат есімнің бұрыс көпше түрі екіге бөлінеді:

а) **جَمْعُ الْقِلَّةِ** – жамғ әл-қилла

ә) **جَمْعُ الْكَثْرَةِ** – жамғ әл-кәсра

а) **جَمْعُ الْقِلَّةِ** – үштен - онға дейінгі заттың санын білдіреді.

جَمْعُ الْقِلَّةِ -ның жасалу ***үлгілері***:

* **أَفْعُلٌ** үлгісі

Мысалы: عَيْنٌ -көз / أَعْيُنٌ - көздер, حَرْفٌ - әріп / أَحْرُفٌ - әріптер

* **أَفْعَالٌ** үлгісі

Мысалы: لَوْنٌ - түр-түс / أَلْوَانٌ - түр-түстер, حَفِيدٌ - немере / أَحْفَادٌ - немерелер

* **أَفْعِلَةٌ** үлгісі

Мысалы: طَعَامٌ - тағам / أَطْعِمَةٌ - тағамдар, زَمَانٌ - уақыт / أَزْمِنَةٌ - уақыттар

* **فِعْلَةٌ** үлгісі

Мысалы: أَخٌ - бауыр / إِخْوَةٌ - бауырлар, صَبِيٌّ - сәби / صِبْيَةٌ - сәбилер

ә) **جَمْعُ الْكَثْرَةِ** - зат есімнің үш және одан жоғары санын білдіреді.

جَمْعُ الْكَثْرَةِ -ның жасалу жолының 30-дан астам үлгілері бар. Жиі қолданылатын ***үлгілері***:

* **فُعْلٌ** үлгісі. Бұл үлгі бойынша музаккары أَفْعَلُ , муаннасы فَعْلَاءُ үлгісімен жасалған сын есімдердің бұрыс көпше түрі жасалады.

Мысалы: أَزْرَقُ - көз / زُرْقٌ - көздер, أَحْدَبُ - бүкір / حُدْبٌ - бүкірлер

* **فُعُلٌ** үлгісі. Бұл үлгі бойынша көбінесе сөз түбірінің үшінші әрпі тиянақсыз әріптердің бірінен болған зат есім немесе сын есімдердің көпше түрі жасалады.

Мысалы: كِتَابٌ - кітап / كُتُبٌ - кітаптар, جَدِيدٌ - жаңа / جُدُدٌ - жаңалар

* **فُعَلٌ** үлгісі. Бұл үлгі бойынша فُعْلَةٌ үлгісіндегі зат есімнің бұрыс көпше түрі жасалады.

Мысалы: جُمْلَةٌ – сөйлем / جُمَلٌ - сөйлемдер, حُجَّةٌ - дәлел / حُجَجٌ –дәлелдер

* **فِعَلٌ** үлгісі. Бұл үлгі бойынша فِعْلَةٌ үлгісіндегі зат есімнің бұрыс көпше түрі жасалады.

Мысалы: نِعْمَةٌ - нығмет / نِعَمٌ - нығметтер, فِرْقَةٌ - топ / فِرَقٌ - топтар

* **فُعَّالٌ** үлгісі. Бұл үлгі бойынша فَاعِلٌ үлгісіндегі негізгі есімшенің бұрыс көпше түрі жасалады.

Мысалы: كَاتِبٌ - жазушы / كُتَّابٌ - жазушылар,

رَاكِبٌ - жолаушы / رُكَّابٌ - жолаушылар

* **فَعَلَةٌ** үлгісі. Бұл үлгі бойынша فَاعِلٌ үлгісіндегі негізгі есімшенің бұрыс көпше түрі жасалады.

Мысалы: كَاتِبٌ - жазушы / كَتَبَةٌ - жазушылар

رَاكِبٌ - жолаушы رَكَبَةٌ - жолаушылар

* **فُعَّلٌ** үлгісі. Бұл үлгі бойынша فَاعِلٌ үлгісіндегі негізгі есімшенің бұрыс көпше түрі жасалады.

Мысалы: كَاتِبٌ - жазушы / كُتَّبٌ - жазушылар

رَاكِبٌ - жолаушы / رُكَّبٌ - жолаушылар

* **فُعَلَةٌ** үлгісі. Бұл үлгі бойынша нақыс етістіктің فَاعِلٌ үлгісіндегі негізгі есімшесінің бұрыс көпше түрі жасалады.

Мысалы: قَاضٍ - қазы / قُضَاةٌ - қазылар,

غَازٍ - соғысушы / غُزَاةٌ - соғысушылар

* **أَفْعِلَاءُ** үлгісі. Бұл үлгі бойынша فَعِيلٌ үлгісіндегі нақыс және қосарланған етістіктің негізгі есімшесінің бұрыс көпше түрі жасалады.

Мысалы: ذَكِيٌّ - зерек / أَذْكِيَاءُ - зеректер,

طَبِيبٌ - дәрігер / أَطِبَّاءُ - дәрігерлер

* **فَعْلَى** үлгісі. Бұл үлгі бойынша жекеше түрі فَعِيلٌ үлгісіндегі кейбір сын есімдердің бұрыс көпше түрі жасалады.

Мысалы: مَرِيضٌ - ауру / مَرْضَى - аурулар,

جَرِيحٌ - жаралы / جَرْحَى - жаралылар

التَّدْرِيبَاتُ - Жаттығулар

التَّدْرِيبُ الأَوَّلُ: حَوِّلِ الجُمَلَ الآتِيَةَ إلى المُثَنَّى والجَمْع.

١. كَتَبْتُ رِسالةً إلى أبي. ________________

٢. في بيتنا ثلاجةٌ. ________________

٣. يَعْرِفُ صَديقي لغةً. ________________

٤. باعَ البائِعُ المِعطَفَ. ________________

٥. ذَبَحَ أبي دَجَاجةً. ________________

٦. هذا القلمُ بدولار. ________________

٧. رَكبَ الرَّاكِبُ الحَافِلةَ. ________________

٨. سَلَّمَ المُديرُ على المُهَنْدِسِ. ________________

التَّدْرِيبُ الثَّاني: حَوّلْ كُلَّ اسْمٍ تَحْتَهُ خَطٌّ إلى المُثَنَّى والجَمْعِ، ثُمَّ أكْمِل كما في المثال.

الجملة	المثنى	جمع المذكر السالم	جمع المؤنث السالم	جمع التكسير
سافَرَتِ المُسافِرَةُ	المُسافِرَتانِ	–	المُسافِرَاتُ	–
دَخَلَ اللاعِبُ المَلْعَبَ				
رَجَعَ التِّلميذُ من المدْرسة				
فَرِحَ المُسْلِمُ بِشَهْرِ رَمَضانَ				
مَرَّتِ السَّنَةُ بِسُرْعَةٍ				
تَناوَلَ المَريضُ الدَّواءَ				
المَدينَةُ كَبيرَةٌ				
المُوظَّفُ نَشيطٌ				
المُعَلِّمَةُ مُخْلِصَةٌ				
السَّيِّدَةُ كَريمَةٌ				
العَميدُ مَوْجودٌ				
العَامِلُ مُجْتَهِدٌ				

التَّدْرِيبُ الثَّالِثُ: أكْمل كُلَّ جُمْلَةٍ بِمُبْتَدَئٍ مُناسِبٍ مِمَّا بينَ القَوْسَيْن.

١. ____________ جَالِسونَ في مَكْتَبِهِم. (المُهَنْدِسان – المُهَنْدِسون – المُهَنْدِسات)
٢. ________ ______ ضَخْمَتَان في المَدينَةِ. (العِمارةُ – العِماراتُ – العِمارتان)
٣. ____________ مُسافِرونَ إلى بَلادِهِم. (الرُّكَّابُ – الرَّاكِبُ – الرَّاكِبَتانِ)
٤. ____________ مُسْتَعِدُّون للسَّفَرِ. (المُسافِرونَ – المُسافِران – المُسافِرُ)
٥. ____________ مُتَخَصِّصاتٌ. (الطَّبيبةُ – الطَّبيبَتانِ – الطَّبيبات)
٦. ____________ نائِمونَ في غُرَفِهِم. (الطِّفْلُ – الطِّفْلتانِ – الأطْفالُ)
٧. ____________ مُزْدَحِمانِ . (الشَّارِعُ – الشَّارِعَانِ – الشَّوارِعُ)
٨. ____________ جَالِساتٌ تَحْتَ الأشْجار. (الفلاحَةُ – الفلاحَاتُ – الفلاحُونَ)

التَّدْرِيبُ الرَّابعُ: تأمَّل الأمْثِلَةَ، ثم عَيِّنْ فِيهَا جَمْعَ المُذَكَّرِ السَّالِمَ وَجَمعَ المُؤنَّثِ السَّالِمَ وَجَمعَ التَّكسيرِ.

الأمْثِلَة: (١) صَلّى المُدَرِّسونَ العَصْرَ في المَسجِدِ. (٢) سافَرَتِ المُدَرِّساتُ في العُطلَةِ. (٣) كانَ التَّلاميذُ يَجلِسونَ على الكَراسي. (٤) يَدرُسُ المُسلمونَ القُرآنَ الكَريم. (٥) نَجَحَ جَميعُ الأَولادِ والبَناتِ. (٦) جَلَسَ المُهَندِسونَ أَمامَ العِماراتِ. (٧) سَتُعلَنُ اليوم نَتائِجُ التَّلاميذِ الناجِحينَ. (٨) انطَلَقَ أَحمَدُ إِلى مَوْقِفِ السَّيّاراتِ. (٩) خَضَرَت الطالِباتُ النَّشيطاتُ. (٠١) عَمِلَ أَحمَدُ خمسَ سَنَواتٍ في أَحَدِ المَصانِعِ. (١١) انْتَظَرَ المُسافِرونَ في الصّالَةِ قَليلاً. (٢١) وَصَلَ العُمّالُ بِالدَّرّاجاتِ.

جَمْعُ المُذَكَّرِ السّالم	جَمْعُ المُؤنَّثِ السّالم	جَمْعَ التَّكسيرِ

الملحقات

ҚОСЫМША

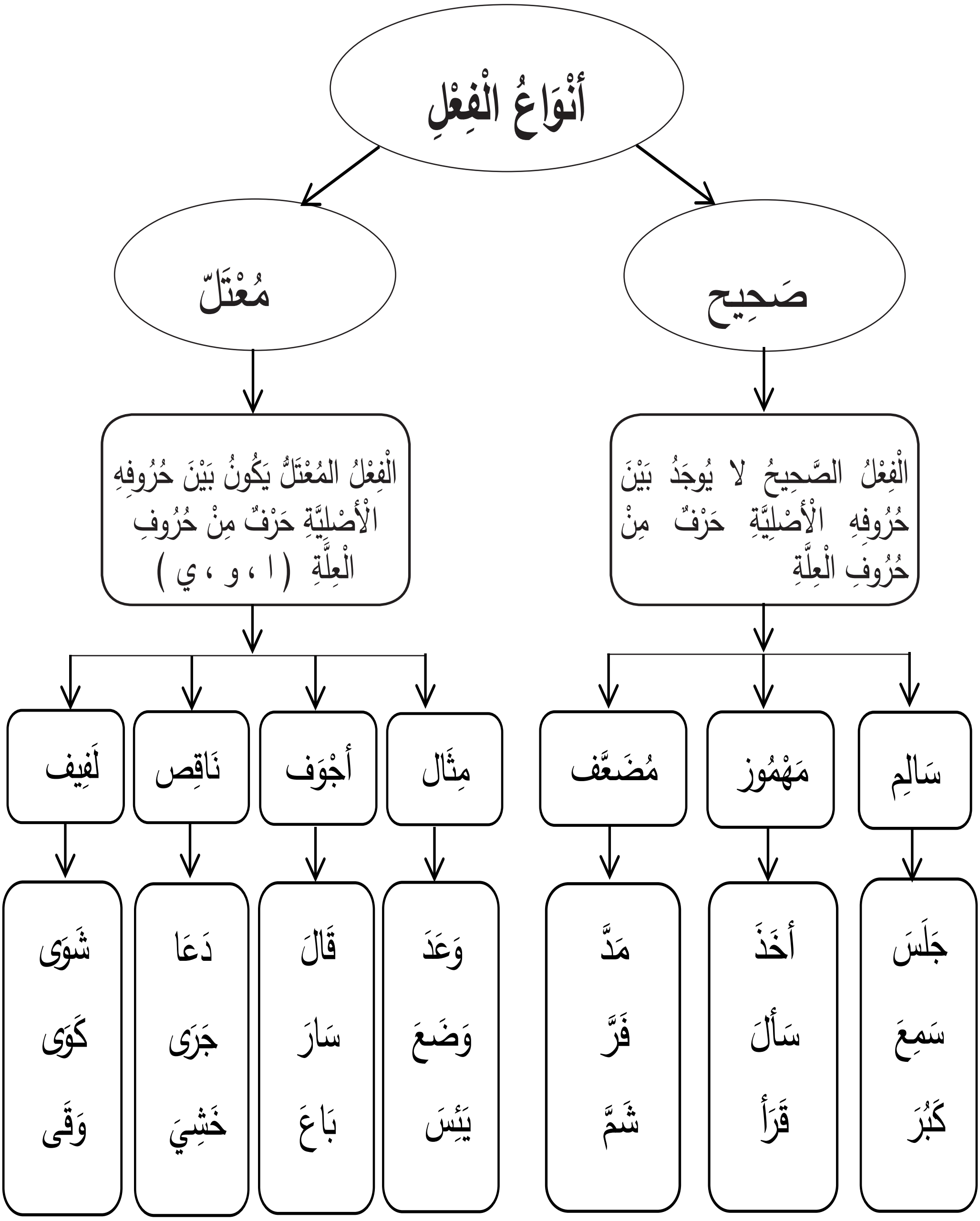

أقْسَامُ الْفِعْلِ

الْفِعْل	الماضِي	المُضارِعُ الْمَرْفُوعُ	المُضارِعُ الْمَنْصُوبُ	المُضارِعُ الْمَجْزومُ	الأمْرُ	النَّهْيُ
سَالِم	كَتَبَ	يَكْتُبُ	لَنْ يَكْتُبَ	لَمْ يَكْتُبْ	اكْتُبْ	لا تَكْتُبْ
مَهْمُوز	أكَلَ سَألَ قَرَأَ	يَأكُلُ يَسْألُ يَقْرَأُ	لَنْ يَأكُلَ لَنْ يَسْألَ لَنْ يَقْرَأَ	لَمْ يَأكُلْ لَمْ يَسْألْ لَمْ يَقْرَأْ	كُلْ اسْألْ اقْرَأْ	لا تَأْكُلْ لا تَسْألْ لا تَقْرَأْ
مُضَعَّف	عَدَّ شَمَّ جَدَّ	يَعُدُّ يَشَمُّ يَجِدُّ	لَنْ يَعُدَّ لَنْ يَشَمَّ لَنْ يَجِدَّ	لَمْ يَعُدَّ لَمْ يَشَمَّ لَمْ يَجِدَّ	عُدَّ – اعْدُدْ شَمَّ – اشْمَمْ جِدَّ– اجْدِدْ	لا تَعُدَّ لا تشَمَّ لا تَجِدَّ
الْمُعْتَلُّ الْفَاءِ (الْمِثَال)	وَقَفَ	يَقِفُ	لَنْ يَقِفَ	لَمْ يَقِفْ	قِفْ	لا تَقِفْ
الْمُعْتَلُّ الْعَيْنِ (الأجْوَف)	قَالَ بَاعَ نَامَ	يَقُولُ يَبِيعُ يَنَامُ	لَنْ يَقُولَ لَنْ يَبِيعَ لَنْ يَنَامَ	لَمْ يَقُلْ لَمْ يَبِعْ لَمْ يَنَمْ	قُلْ بِعْ نَمْ	لا تَقُلْ لا تَبِعْ لا تَنَمْ
الْمُعْتَلُّ اللامِ (النَّاقِصُ)	مَشَى نَسِيَ نَهَى دَعَا	يَمْشِي يَنْسَى يَنْهَى يَدْعُو	لَنْ يَمْشِيَ لَنْ يَنْسَى لَنْ يَنْهَى لَنْ يَدْعُوَ	لَمْ يَمْشِ لَمْ يَنْسَ لَمْ يَنْهَ لَمْ يَدْعُ	امْشِ انْسَ انْهَ ادْعُ	لَا تَمْشِ لَا تَنْسَ لَا تَنْهَ لَا تَدْعُ
لَفِيف مَقْرُون	كَوَى	يَكْوِي	لَنْ يَكْوِيَ	لَمْ يَكْوِ	اكْوِ	لَا تَكْوِ
لَفِيف مَفْرُوق	وَقَى	يَقِي	لَنْ يَقِيَ	لَمْ يَقِ	قِهْ	لَا تَقِ

الفِعْلُ

الثّلاثِيّ

المُجَرَّد

له ستّة أبواب

1. فَعَلَ / يَفْعُلُ : كَتَبَ / يَكْتُبُ
2. فَعَلَ / يَفْعِلُ : جَلَسَ / يَجْلِسُ
3. فَعَلَ / يَفْعَلُ : ذَهَبَ / يَذْهَبُ
4. فَعِلَ / يَفْعَلُ : سَمِعَ / يَسْمَعُ
5. فَعُلَ / يَفْعُلُ : كَثُرَ / يَكْثُرُ
6. فَعِلَ / يَفْعِلُ : حَسِبَ / يَحْسِبُ

المزِيد

له اثنا عشر بابا

ما زيد فيه حرف واحد:

1. فَعَّلَ : سَلَّمَ
2. أَفْعَلَ: أَسْلَمَ
3. فَاعَلَ: شَاهَدَ

ما زيد فيه حرفان:

4. تَفَعَّلَ : تَعَلَّمَ
5. تَفَاعَلَ: تَنَاوَلَ
6. انْفَعَلَ: انْكَسَرَ
7. افْتَعَلَ: اسْتَمَعَ
8. افْعَلَّ: احْمَرَّ

ما زيد فيه ثلاثة أحرف:

9. اسْتَفْعَلَ: اسْتَقْبَلَ
10. افْعَالَّ: احْمَارَّ
11. افْعَوْعَلَ:اعْشَوْشَبَ
12. افْعَوَّلَ : اجْلَوَّذَ

الرُّباعِيّ

المُجَرَّد

له باب واحد

1. فَعْلَلَ : تَرْجَمَ

المزِيد

له ثلاثة أبواب

ما زيد حرف واحد

1. تَفَعْلَلَ: تَمَضْمَضَ

ما زيد حرفان

1. افْعَلَلَّ:اطْمَأَنَّ
2. افْعَنْلَلَ:احْرَنْجَمَ

	الماضي المَعْلُومُ	المضارع المَعْلُومُ	الماضِي المَجْهُولُ	المُضَارِعُ المَجْهُولُ	فِعْلُ الأمر	المصدر	اسم الفاعل	اسم المفعول
I	فَعَلَ، فَعِلَ، فَعُلَ	يَفْعَلُ، يَفْعِلُ، يَفْعُلُ	فُعِلَ	يُفْعَلُ	اِفْعَلْ، اِفْعِلْ، اُفْعُلْ	–	فاعِلٌ	مَفْعُولٌ
II	فَعَّلَ	يُفَعِّلُ	فُعِّلَ	يُفَعَّلُ	فَعِّلْ	تَفْعِيلٌ	مُفَعِّلٌ	مُفَعَّلٌ
III	فَاعَلَ	يُفَاعِلُ	فُوعِلَ	يُفَاعَلُ	فَاعِلْ	فِعَالٌ مُفَاعَلَةٌ	مُفَاعِلٌ	مُفَاعَلٌ
IV	أَفْعَلَ	يُفْعِلُ	أُفْعِلَ	يُفْعَلُ	أَفْعِلْ	إِفْعَالٌ	مُفْعِلٌ	مُفْعَلٌ
V	تَفَعَّلَ	يَتَفَعَّلُ	تُفُعِّلَ	يُتَفَعَّلُ	تَفَعَّلْ	تَفَعُّلٌ	مُتَفَعِّلٌ	مُتَفَعَّلٌ
VI	تَفَاعَلَ	يَتَفَاعَلُ	تُفُوعِلَ	يُتَفَاعَلُ	تَفَاعَلْ	تَفَاعُلٌ	مُتَفَاعِلٌ	مُتَفَاعَلٌ
VII	انْفَعَلَ	يَنْفَعِلُ	انْفُعِلَ	يُنْفَعَلُ	انْفَعِلْ	انْفِعَالٌ	مُنْفَعِلٌ	مُنْفَعَلٌ
VIII	افْتَعَلَ	يَفْتَعِلُ	افْتُعِلَ	يُفْتَعَلُ	افْتَعِلْ	افْتِعَالٌ	مُفْتَعِلٌ	مُفْتَعَلٌ
IX	افْعَلَّ	يَفْعَلُّ	–	–	افْعَلَّ	افْعِلَالٌ	مُفْعَلٌّ	–––
X	اسْتَفْعَلَ	يَسْتَفْعِلُ	اسْتُفْعِلَ	يُسْتَفْعَلُ	اسْتَفْعِلْ	اسْتِفْعَالٌ	مُسْتَفْعِلٌ	مُسْتَفْعَلٌ

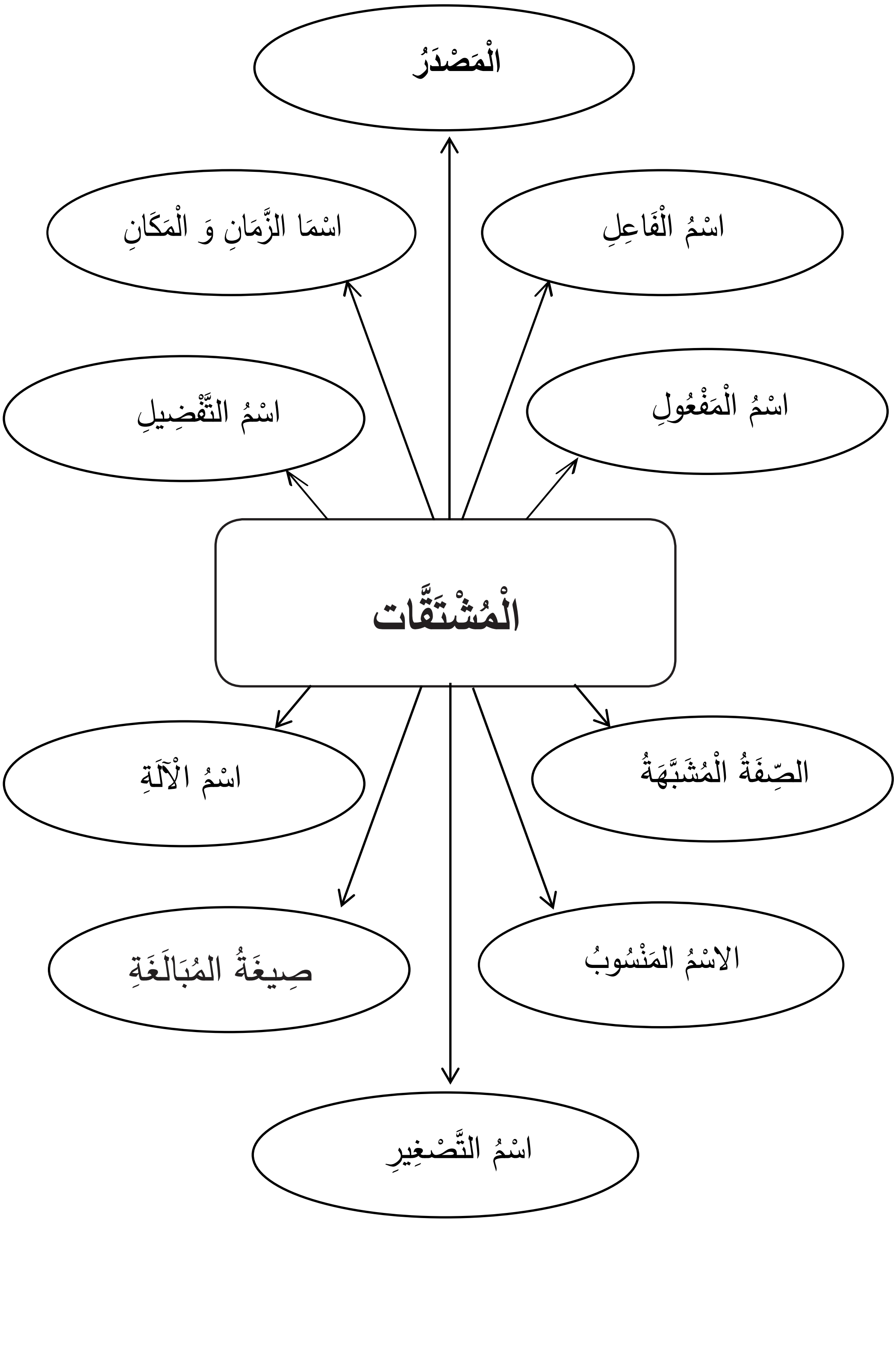

الْمُشْتَقَّات
الْمَصْدَرُ
اسْمُ الْفَاعِلِ
اسْمَا الزَّمَانِ وَ الْمَكَانِ
اسْمُ الْمَفْعُولِ
اسْمُ التَّفْضِيلِ
الصِّفَةُ الْمُشَبَّهَةُ
اسْمُ الْآلَةِ
الاسْمُ المَنْسُوبُ
صِيغَةُ المُبَالَغَةِ
اسْمُ التَّصْغِيرِ

المراجع

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Бүркітбай Г.Ж., Х.Еллек. Араб тілінің морфологиясы. - Алматы, ٢٠٠٠. ١٩٠ б.

٢. أحمد الحملاوي. شذا العرف في فن الصرف. القاهرة، دار الفضيلة، ٨٠٠٢ م.

٣. ابن هشام. أوضح المسالك إلى ألفية ابن المالك. القاهرة، دار الطلائع، ٤٠٠٢م.

٤. د. عبد الرحيم. دروس اللغة العربية. الجزء الثاني و الثالث. المدينة المنورة ، ٧٩٩١ م.

٥. د. محمود اسماعيل صيني. القواعد العربية الميسرة. الكتاب الثاني و الثالث. الرياض، ٠٩٩١م.

٦. د. محمد إسماعيل صيني. العربية للناشئين. الكتاب السادس. بيروت – لبنان ، ٣٨٩١ م. .

٧. رضي الدين محمد. شرح شافية ابن الحاجب. بيروت – لبنان، ٢٨٩١م.

٨. د. علي عبد الواحد وافي. علم الاجتماع. القاهرة، نهضة مصر ، ٦١٠٢م.

٩. كتاب سيبويه ، تحقيق و شرح عبد السلام محمد هارون ، دار الجيل ، بيروت ، الطبعة الأولى بدون تاريخ.

٠١. الإيضاح في شرح المفصل لابن الحاجب ، تحقيق د. إبراهيم محمد عبد الله ، دار سعد الدين ، دمشق ، الطبعة الأولى ، ٢٠٠٥ م.

المحتويات

МАЗМҰНЫ

المقدمة – Алғы сөз 3

التمهيد – Кіріспе

الكلمة – Сөз табы..7

القسم الأول – Бірінші бөлім

الفعل – Етістік 13

الفصل الأول – I тарау

أنواع الفعل من حيث الزمن – Етістіктің шақ категориясы 13

الفِعْلُ المَاضِي – Етістіктің өткен шағы 13

الفِعْلُ المُضارِعُ – Етістіктің осы-келер шағы 15

الفِعْلُ المُسْتَقْبَلُ – Етістіктің келер шағы 18

فِعْلُ الأَمْرِ – Бұйрық рай 20

نُونُ التَّأْكِيد – Күшейтпелі рай 23

فِعْلُ التَّعَجُّبِ – Таңдану етістігі 30

الفِعْلُ المَعْلُومُ و الفِعْلُ المَجْهُولُ – Негізгі және ырықсыз етіс 31

الفِعْلُ اللاَّزِمُ وَ الفِعْلُ المُتَعَدِّي – Салт және сабақты етістік 32

الفصل الثاني – II тарау

اَلْأَفْعالُ الصَّحِيحَة و الْمُعْتَلة – Тиянақты және тиянақсыз етістіктер 38

اَلْفِعْلُ الصَّحِيحُ – Тиянақты етістік 38

اَلْفِعْلُ السَّالِمُ – Дұрыс етістік 38

اَلْفِعْلُ الْمَهْمُوزُ – Хамзалы етістік 39

الْفِعْلُ الْمُضَعَّفُ – Қосарланған етістік 49

الفِعْلُ الْمُعْتَلّ – Тиянақсыз етістік 56

الفِعْلُ المِثَالُ – Ұқсас етістік 56

الْفِعْلُ الأَجْوَفُ – Бос етістік 65

الْفِعْلُ الناقِص – "Нақыс" етістік 75

الْفِعلُ اللَّفِيفُ – Мүлде толымсыз етістік 85

الفصل الثالث – III тарау

أَبْوابُ الفِعْلِ – Етістіктің баптары 94

أَبْوَابُ الفِعْلِ الثُّلاثِيّ المُجَرَّدِ – Үш әріпті түбір етістіктің баптары 94

بَابُ الفِعْلِ الرُباعيّ المُجَرَّدِ – Төрт әріпті түбір етістіктің бабы 95

أَبْوَابُ الْفِعْلِ المزِيدِ فيه – Туынды етістіктің баптары 99
أَبْوَابُ الْفِعْلِ الثُّلاثيّ المزِيدِ فيه – Үш әріпті түбір етістіктен жасалған туынды етістіктің баптары 99
تَفْعِيلٌ бабы (II бап) 99
مُفَاعَلَةٌ бабы (III бап) 104
إِفْعَالٌ бабы (IV бап) 108
تَفَعُّلٌ бабы (V бап) 112
تَفَاعُلٌ бабы (VI бап) 116
انْفِعَالٌ бабы (VII бап) 120
افْتِعَالٌ бабы (VIII бап) 124
افْعِلاَلٌ бабы (IX бап) 128
اسْتِفْعَالٌ бабы (X бап) 131
افْعِوَّالٌ бабы 133
افْعِيعَالٌ бабы 134
افْعيلاَلٌ бабы 136
أَبْوَابُ الفِعْل الرُّبَاعِيّ المَزِيد فيه – Төрт әріпті түбір етістіктен жасалған туынды етістіктің баптары 140
تَفَعْلُلٌ бабы 140
افْعِلاَّلٌ бабы 141
افْعِنْلاَلٌ бабы 143

القسم الثاني - Екінші бөлім

المُشْتَقّاتُ – Туынды есім сөздер 146
المَصْدَرُ – Масдар 146
اسْمُ الفَاعِلِ – Негізгі есімше 153
اسْمُ المَفْعُولِ – Ырықсыз есімше 155
الصِّفَةُ المُشَبَّهَةُ – Сапалық сын есім 157
صِيغَةُ المُبَالَغَةِ – Асырмалы шырай 160
اسْمُ التَّفْضِيلِ – Салыстырмалы шырай 162
اسْمَا الزَّمَانِ وَالمَكَانِ – Мезгіл және мекен атаулары 165
اسْمُ الآلَةِ – Құрал-сайман атауы 167
اسْمُ الوِعَاءِ - Ыдыс атауы 167
اسْمُ التَّصْغِيرِ – Кішірейткіш атау 169
الاسْمُ المَنْسُوب – Қатыстық сын есім 171
الْمُفْرَدُ وَ التَّثْنِية وَ الْجَمْعُ – Есім сөздің жекеше, екілік және көпше түрлері 173

الملحقات – Қосымша 179
المراجع – Пайдаланылған әдебиеттер 184

С.Т. Аманжол, Г.Ж. Бүркітбай, Ж.Ж. Сариева

АРАБ ТІЛІНІҢ ГРАММАТИКАСЫ

САРФ

قواعد اللغة العربية
الصرف

ISBN 978-601-270-404-4

Сверстано и отпечатано в издательстве «Полилингва»
При КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Директор издательства - ***Есенгалиева Б.А.***
Компьютерное оформление - ***Кынырбеков Б.С.***

Подписано в печать 24.01.2021 г.
Гарнитура «Times New Roman. MS Minsho»
Формат 70х90 1/8. Объем 23,5 п.л. Заказ № 923. Тираж 500 экз.

Издательство "Полилингва" КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 21-19
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru
+7 778 128 78 70